

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ, КРАЄЗНАВСТВА І ТУРИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ, ТУРИЗМУ ТА
КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

XI Всеукраїнська краєзнавча конференція учнівської молоді

«МІЙ РІДНИЙ КРАЙ, МОЯ ЗЕМЛЯ ОЧИМА СУЧАСНИКІВ»

Матеріали конференції (частина II)

«Етнографічне краєзнавство»
«Культура рідного краю та музейна справа»
«Екологічне краєзнавство»
«Географічне краєзнавство та геологія»

Збірник статей до XI Всеукраїнської краєзнавчої конференції учнівської молоді «Мій рідний край, моя земля очима сучасників» (частина II. Секції: «Етнографічне краєзнавство», «Культура рідного краю та музейна справа», «Екологічне краєзнавство», «Географічне краєзнавство та геологія»). – Миколаїв: МОЦНПВТК УМ, 2020. – 176 с.

Відповідальні за випуск:

Неділько С.В., директор Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді;

Андрійчук Т.Г., директор Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради;

Упорядник збірника:

Бондаренко Д.В., методист Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради.

Матеріали друкуються за оригіналами, поданими авторами

© Комунальний заклад «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради

ЗМІСТ

ЕТНОГРАФІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

<i>Вакуленко Юлія (Миколаївська область). Особливості традиційного жіночого вбрання XIX ст. на Кінбурнській косі.</i>	6
<i>Герасимчук Яна (Вінницька область). Легенди про походження міста Гнівані на Вінниччині.</i>	9
<i>Гладиш Вікторія (Тернопільська область). Лялька-мотанка – мій оберіг.</i>	12
<i>Григорян Ліана (Одеська область). Вірменська громада Одеси.</i>	15
<i>Кисляк Богдан (Сумська область). Гончарне ремесло в місті Суми.</i>	19
<i>Кондріна Юлія (Миколаївська область). Етнографічно-археологічна розвідка на руїнах села Новопетрівка лівого берега Тилігульського лиману у 2020 р.</i>	23
<i>Кудришова Ангеліна, Симченко Катерина (Одеська область). Таїнство хрещення у старообрядців (липован).</i>	26
<i>Кучер Назарій (Херсонська область). Черепичне виробництво Рогачицького краю та його майстри.</i>	31
<i>Маляренко Маргарита (Кіровоградська область). Історичні неточності перекладу топонімів і гідронімів Кіровоградщини.</i>	35
<i>Петрухно Валентина (Миколаївська область). Код української вишивки.</i>	40
<i>Ребенюк Єлизавета (Миколаївська область). Українські традиції в радянському весіллі кінця 50-х – середини 60-х років XX століття (на матеріалах Новоодеського району).</i>	43
<i>Сагайдак Анна (Одеська область). Етнологія українського народу, звичаї обряди та традиції в Миколаївському районі пов'язані з народженням дитини.</i>	46
<i>Садова Аліна (Миколаївська область). «Короваю-раю, я ж тебе убираю...».</i>	48
<i>Усенко Анна (Донецька область). Вода в легендах і переказах жителів селищ Петрівка і Щербинівка міста Торецьк Донецької області.</i>	52
<i>Хорунжа Поліна (Донецька область). Домашнє харчування маріупольців у XXI столітті.</i>	55
<i>Шевчук Софія (Рівненська область). Весільні обрядодії та обрядові пісні села Городище.</i>	60

КУЛЬТУРА РІДНОГО КРАЮ ТА МУЗЕЙНА СПРАВА

<i>Барашикова Варвара (Миколаївська область). Розвиток та становлення юнкорівського руху на Миколаївщині.</i>	64
<i>Бардіна Дарина (Миколаївська область). Застосування керамічної черепиці: традиція перевірена часом (дослідження та опис шкільної музейної колекції).</i>	67
<i>Бобкова Ірина (Черкаська область). «Садиба даховських» або «Леськівське диво».</i>	72
<i>Вдовиченко Ашот (Кіровоградська область). Берегиня рукотворної Атлантиди.</i>	74
<i>Гербуленко Анна (Львівська область). Храм божий – духовна криниця громади.</i>	78

<i>Златєва Парасковія (Одеська область). «Заглядаючи в старовину...ткацтво».</i>	81
<i>Кіпер Світлана (Одеська область). Традиції гагаузів в їх національній кухні.</i>	85
<i>Коваленко Владислава (Донецька область). Українізації в Україні в кінці 20-х – на початку 30-х років XX століття у фільмі Дзиги Вертова «Ентузіазм (Симфонія Донбасу)».</i>	88
<i>Луценко Тетяна (Миколаївська область). Геральдичний олень родини Масів на клеймі «петрівської» черепиці.</i>	90
<i>Міндогло Валерія (Одеська область). Музей села Голиця як осередок збереження духовної та матеріальної спадщини болгар-переселенців.</i>	95
<i>Михайлюк Вероніка (Хмельницька область). Пісенна гордість Славутчини.</i>	99
<i>Пісковець Ксенія (Миколаївська область). Традиції поетичної творчості на Новоодещині.</i>	104
<i>Старостіна Маргарита (Запорізька область). Козак Мамай українського живопису.</i>	108
<i>Ткаченко Анна (Одеська область). Праведник народів світу Василь Волошин.</i>	112
<i>Тодоров Дмитро (Одеська область). Історичний нарис села Виноградне, звичаї та традиції населення краю.</i>	115
<i>Федорова Дар'я (Запорізька область). Краєзнавчий музей Олексіївського ОЗЗСО.</i>	119
<i>Федчук Анастасія (Хмельницька область). Музей при закладі освіти.</i>	122
<i>Чакір Валентина (Одеська область). Одеськими стежками Лесі Українки.</i>	126

ЕКОЛОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

<i>Вайцехович Марія (Донецька область). Дослідження стану ґрунту, що знаходився під дією важкої летальної зброї.</i>	130
<i>Гудімова Софія (Рівненська область). Негативний вплив незаконного видобутку бурштину на фізико-хімічні властивості ґрунту.</i>	131
<i>Данілова Тетяна (Миколаївська область). Збережемо українські степи!</i>	133
<i>Калина Кирило (Миколаївська область). Моніторинг пелікана рожевого (pelecanus opocrotaius) на Кінбурнському півострові.</i>	136
<i>Козьміна Юлія (Запорізька область). Сучасний стан озер плавневої частини о. Хортиця.</i>	139
<i>Кульчицька Вікторія, Рачинська Євгенія (Херсонська область). Моніторинг поверхневих вод Нижньодніпровських плавнів в межах прилеглих населених пунктів міст Херсона та Голої Пристані.</i>	141
<i>Мухамедзянова Любов (Черкаська область). Екологічний стан поверхневих вод Черкащини.</i>	146

ГЕОГРАФІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ТА ГЕОЛОГІЯ

<i>Гузар Павло (Херсонська область). Туристичні об'єкти Каланчацької ОТГ: дослідження, характеристика, систематизація (особливості статистичного спостереження за туристичними об'єктами Каланчацької ОТГ).</i>	149
---	-----

<i>Демченко Ростислав (Полтавська область). Суспільно-географічна характеристика депресивних територій Полтавської об'єднаної територіальної громади.</i>	153
<i>Кваша Вадим (Миколаївська область). Безробіття в Миколаївській області та шляхи його подолання.</i>	156
<i>Микита Богдана (Закарпатська область). Корисні копалини Ільниці.</i>	160
<i>Недельчева Єлизавета (Одеська область). Динаміка та особливості територіального розміщення населення с. Городнє (Чийшия).</i>	161
<i>Ситнік Олександра (Херсонська область). Туристськими стежками Херсонщини.</i>	164
<i>Скороход Анна (Миколаївська область). Дослідження туристичних цікавинок південного краю. Флора і фауна РЛП «Тилігульський». Кайтсерфінг та «Устриці Скіфії».</i>	167
<i>Тепайкіна Дарія (Полтавська область). Аналіз процесів руслоформування на річці Ворскла.</i>	170
Перелік статей XI Всеукраїнської конференції учнівської молоді «Мій рідний край моя земля очима сучасників» (Частина I)	173

ЕТНОГРАФІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

ОСОБЛИВОСТІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖІНОЧОГО ВБРАННЯ ХІХ ст. НА КІНБУРНЬСЬКІЙ КОСІ

Вакуленко Юлія, учениця 9 класу Василівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Очаківської районної ради Миколаївської області, член гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради.

Керівник: Твердовська Любов Петрівна, вчитель історії Василівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Очаківської районної ради Миколаївської області

Одяг народу тісно пов'язаний з його історією і становить важливу складову частину духовної і матеріальної культури народу. Одяг не лише сукупність предметів, які захищають людину від впливу зовнішнього середовища, а й його зв'язок з широким колом духовних понять.

На формування одягу у різних регіонах мали вплив різні фактори: природні умови, культурна спадщина попередніх поколінь, культурні взаємини з іншими народами, мистецькі здобутки, розвиток техніки, технологій, спосіб життя народу, його національні особливості, релігія, суспільна мораль.

Об'єктом нашого дослідження ми обрали жіночий одяг ХІХ ст. мешканців Кінбурнської коси, яка належить до Південного регіону України. Метою наших досліджень було виявити у старожилів зразків селянського одягу, фотографій кінця ХІХ ст., описати їх та за згодою власників передати до Очаківського історичного музею.

Кінбурнська коса – це вузька смуга піщаного степу, котру з одного боку омивають води Дніпро-Бузького лиману, а з іншого – хвилі Чорного моря; це край моряків та рибалок, дужих, витривалих, закоханих у море, лиман, степ. У різні часи півострів населяли представники різних національностей, як європейських, так і азійських. Та починаючи з кінця ХVІІІ ст. більшість населення складають етнічні українці. Жителі Василівки – це нащадки козаків, які оселились на косі у кінці ХVІІІ ст. і через відсутність на косі слов'янських жінок, одружувались на татарках, які тут мешкали. Іншу групу населення складали селяни-кріпаки, яких поміщиця Скадовська Є.Б. переселила з Катеринославської губернії у середині ХІХ ст. Перші жителі Покровки – це селяни-втікачі з Полтавської, Чернігівської губерній та козаки Прогнойської паланки. Відставні солдати-рекрути, росіяни, у яких закінчувався термін служби на Кінбурні або о. Тендра складали третю групу перших поселенців півострова. Тому можна визначити, що формування особливостей одягу місцевих жителів коси відбувалось під впливом козацької, татарської, української, російської культур. Доказом цього твердження є фотографії жителів, зібрані нами у селах півострова, які були зроблені на початку ХХ ст.

Але більш всього вплинули природні умови і тяжкій побут. Населення Кінбурну змушено було постійно боротись за своє виживання в суворих умовах ізоляції.

У ХІХ ст. Василівка (до 1870 р. с. Шкадовка) мало жалюгідний вигляд, це було селище рибалок, які були у повній залежності від природної стихії та випадкового улову. Професійними рибалками були навіть жінки, які вміли в'язати, латати сітки, цьому дівчинку навчали батьки з дитинства. Разом з чоловіками жінки працювали на неводах, сипали сітки у морі, і на лимані. Жінки не знали на городині, і, як майстрині не уславились. Вимоги доцільності вплинули на оздоблення одягу як жінок, так і чоловіків. Про це нам розповідали старожили.

Головним компонентом святкового жіночого костюма була сорочка з білого полотна, оздоблена квітково-рослинним орнаментом, геометричного орнаменту не використовували. Вишивка була різнобарвною – 4-6 кольорів, але переважали червоний, зелений, синій і блакитний кольори. Вишивальниці – жінки рибалок, як правило, були не місцеві, а походили з інших населених пунктів Півдня України, тому обирали кольори за особистим вподобаннями. Узори дуже прості, легкі і не перевантажені візерунками. Щодо техніки вишивки – то найширше використовувалися «хрестик» і «гладь». Основу узору складають квіти й пуп'янки і гілочки з листочками.

Аналіз зібраних фотографій жителів с. Василівки початку ХХ ст. дає можливість скласти опис святкового одягу. Святкова сорочка жінок була короткою, схожою на блузку, яку називали «кохфтою», горловину викінчували обшивкою, коміром-стійкою, або вологим коміром, якій прикрашався вишивкою. Рукава були довгі: кожна жінка на свято бажала бути гарною, тому й ховала засмаглі руки в довгі рукава. Іноді, щоб надати ошатності, кінці рукавів призборювали пухликами і робили волан, але найчастіше рукав був прямий, звужений до краю. Як на фото 1908 року сестер Гриценко (в). Іноді були сорочки, у яких кінці рукавів опоясував «манжетик» (г). І не завжди сорочка була білого кольору, зустрічались і темних кольорів, наприклад на фото 1914р. Тюпа Мавра вдягнена в сорочку темного кольору, рукав якої прямий.

а

б

в

г

Велика й гарна вишивка на грудях, як на традиційних українських материкових сорочках не робилась. Скромною вишивкою прикрашався комір, і обов'язково такий самий візерунок розташовувався на ліктях. Тому виникає питання: навіщо було вишивати в такому місці, де роздивитися візерунок можна було тільки збоку? Справа в тому, що святкові сорочки берегли. Святкувати їздили на материковий берег по селах та містах до родичів, і не їздили, а пливли на човнах. Жінки нарівні з чоловіками сідали на весла. От для того, щоб не подерлася тканина на ліктях під час веслування, ці місця зміцнювали вишивкою й одночасно прикрашали сорочку.

Нашим головним консультантом з питань одягу стала жителька с. Василівки Твердовська Валентина Іванівна, 1937 року народження, яка на наше прохання допомогла пошити нам типову жіночу «кохту» початку ХХ ст. Твердовська В.І. народилась у Василівці, шити одяг її навчила її бабуса Василенко (Лук'яненко) Уляна Іллівна (1904-1951р.р.), яка у свою чергу навчалась шити у своєї матері. Уляна мала швейну машинку марки «Зінгер», найкращу у ті часи і виконувала замовлення жителів села. Таку швацьку машинку на вдалося знайти під час відвідування музею Голокосту у м. Дніпрі. Вишити на «кохті» візерунок, характерний для нашого півострова, нам допомогла майстриня з Василівки: Козик Людмила, яка добре знається на цьому ремеслі.

Особливим попитом були жіночі сорочки і спідниці, які замовляли жінки похилого віку собі «на смерть», тобто померлу людину треба було одягати в той одяг, який був поширений у цей місцевості з давніх часів. Навіть на початку ХХІ ст. жінок похилого

віку у домовину вдягали одяг, пошитий Твердовською В.І., яка пам'ятала особливості одягу давніх часів. Вона ознайомила нас з таємницями цього ремесла.

Обов'язковим елементом була наявність у жіночої сорочці по 3 доріжки з лівої та правої сторін їх називали «защипи». Часто вони теж прикрашались вишивкою. Під час експедиції селами Кінбурнського півострова ми знайшли 3 «кохти», типових для нашої місцевості. Одна сорочка належала Руденко Агафії Іванівні 1871 року народження. Вона зберігалась на горищі у її онуки Агронян Катерини. Також нам пощастило знайти речі, які відносять до спіднього жіночого одягу – це талійка й юбка-спідниця. Вони належали Руденко Єфросинії Миколаївні 1896 р.н.

Талійка нагадувала коротку сорочку без рукавів з глибоким розрізом на грудях, який застібувався на 3 дерев'яні гудзики, обгонуті тканиною.

Спідниці були білого кольору, довгі. До долу підшивали щіточку-смужку з матерії іншого кольору, або мереживо. Іноді святкову спідницю прикрашали витинанкою. Узори робили кожен на свій смак.

Поясним одягом у жінок була спідниця, обгортка, яку називали «опинка», або «юпка», яку робили з тканини переважно темних кольорів. Спідниці шили із різних тканин: полотна, оздобленого вибіркою, різних привозних матеріалів, найчастіше однотонних. На зібраних фотографіях кінця XIX ст. ми бачимо жінок у довгих «юпках» як темного так і світлих кольорів, оздоблених або стрічками, або доріжками та зборками.

Дуже популярним головним убором була хустка. Її пов'язували різними способами: кінцями під підборіддя, кінцями назад, на тім'ї. Під час експедиції ми нарахували до двадцяти способів зав'язування хусток, до того ж у селах Покровка і Василівки жінки пов'язували хустки по-різному. Тому здалеку можна було впізнати з якого села була господиня. Святкова хустка завжди була білого кольору з зображенням квіток. Якщо жінка йшла на роботу, зав'язувала хустку «назад», двома вузлами, коли ж гуляти, то «під бороду». Дівчата, як правило, волосся заплітали в косу, іноді вплітали стрічки. Взимку, як дівчата, так і жінки, пов'язували теплу вовняну хустку («платок»), яку плели самі. У вітряну холодну погоду пов'язували дві хустки: одна кінцями назад, інша зверху закривала лоба (так робили жінки с. Покровка); жительки с. Василівки – навпаки: перша хустка закривала лоба, друга - під підборіддя кінцями назад.

Хоча на Україні був широко розповсюджений нагрудний одяг, на Кінбурнській косі його не носили. Безрукавки з простої тканини на ваті почали з'являтися на косі лише у перший третині XX ст., започаткували цей вид одягу чабани з Херсонської губернії, котрі випасали на півострові отари овець і називали її «теплушка». Тому першими носити її почали чоловіки, потім через зручність, і жінки. Але святковим одягом безрукавка ніколи не була, її одягали лише під час холодів, вітру як робочий одяг.

З верхнього одягу найбільш поширені у жінок були «бурмуси» – урізноманітнений фасон свити – без коміра, на ваті. Колір свит і бурмусів коричневий або чорний. Окрім цього широкого вжитку набули полушубки. Бурмуси шили із тонкого сукна або тканини. Цей одяг мав вигляд широкого халата, простроченного разом з підкладкою. Між верхом і підкладкою була підбивка з вати. Взимку носили прямоспинний кожух оздоблений сивим смухом на комірі, полах, рукавах. Інколи кожух покривали синім сукном. Дублені кожухи були з дуже великими комірами і оздоблені вздовж піл стрічкою.

Для жінок святковим взуттям були черевики («шаблети»), які шили з вичиненої шкіри овець або великої рогатої худоби. Заможні господарі взували боти. На будень робилися шкіряні постолы з сириці, бо: «вона крепша чим чинена, не так перегниває й ламається; після роботи постолы клали на 2-3 години в льюк (солоня ропа), щоб під ранок не так засихали» – пояснювала нам Іванова Н.І. 1930 р.н. Канатом не лише обв'язували

онуч, що спеціально ткалися з конопель, але й робили «круго-вик» – шнурування кінцівок постолів. Постולי носили взимку, навесні, восени і навіть влітку, якщо косили чи гребли сіно, де було багато отруйних змій.

Досліджуючи одяг жителів Кінбурнської коси XIX – початку XX ст. ми звернули увагу на схожість елементів одягу як чоловіків так і жінок з Кубанським народним козацьким одягом. Відомо з історії, що відновлення козацтва у 1788 році відбувалось на території Кінбурнського півострова. Біля села Василівка була збудована Васильківська Січ. Так постало «Чорноморське військо вірних козаків». У 1792 році указом Катерини Другої козаків-чорноморців було переселено на Кубань. Більша частина козаків з сім'ями почали освоювати нові землі. Але невелика частка залишились жити на кінбурнській землі, зберігаючи козацькі традиції. Коли ми переглянули презентацію рекламного ролика «Етнографічне козаче подвір'я в станиці Натухаєвської» та фільму «Тихий Дон», сумнівів у нас не залишилось – найбільший вплив на кінбурнське традиційне вбрання мали козацькі традиції.

Отже, звичаї і традиції, вироблені першими поселенцями Кінбурну, несли в собі елементи давньої козацької звичаєвості. З привезених пізніше набували лише ті, що були найдоцільнішими для цього району, тому вироблялись нові, характерні лише цій території. За радянської доби відбулися величезні зміни в побуті жителів Кінбурну. Прогрес зробив свою справу – всі вдягаються за вимогами сучасності. Старі місцеві жителі відходять у небуття, звичаї і традиції нові покоління забувають. Тому ми, як нащадки перших кінбурнських поселенців, вирішили зібрати будь які спогади та матеріали про те, як жили наші пращури, як святкували, який одяг носили, щоб зберегти своїм нащадкам. Колекцію одягу, зібраного від час експедиції, учні презентували на виставці «Вони так жили», яка була відкрита у Очаківському військово-історичному музеї. Після завершення виставки, експозиція була передана музею на постійне зберігання. Пошита нами і прикрашена вишиванкою жіноча сорочка зберігається у нашій школі.

Література:

1. Кустова С. Кинбурнская светопись. К.: Издательство «Геопринт», 2015.
2. Павлюк С. Українське народознавство. – Львів: Видавничий центр «Фенікс», 1994.
3. Скуратівський В. Кінбурнська коса. // «Берегиня» – № 1 – 2006.

ЛЕГЕНДИ ПРО ПОХОДЖЕННЯ МІСТА ГНІВАНІ НА ВІННИЧЧИНІ

Герасимчук Яна, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій.

Керівник: Коваль Олександр Іванович, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій.

*Гнівась – це місто над Бугом,
Подільська квітуча земля.
Гнівась, з тобою, як з другом,
Печаль свою й радість завжди ділю я.*

Г.М.Трофімов.

На планеті Земля, у квітучій Україні є одне місто. Це місто мужніх, нескорених людей, які вміли та можуть себе захистити, радіти та гніватись. Мова йде про Гнівась.

З висоти пташиного польоту місто схоже на щедрий кусок короваю, який Бог уділив людям. В засушливі роки, в давнину люди молились небесній та земній воді. Тому річку, біля якої лежить Гнівась, назвали «Бог» - джерело води, світла, продовольства, енергії та очищення. Перші жителі з'явилися у північно-східній частині міста, де річка утворює

великий мис та є два острови. Переказують, що на скалу спиралась Божа Матір, коли відлітала в небо. Від її руки на камені залишився слід. І сьогодні, хто не покладе туди руку, вона вміщується в той слід. На південному сході люди не селились, бо там в глибинах земної кори простягається велика тріщина (Гніванська синкліналь). Від неї випромінюється природня радіація в межах 30-ти мілірентген на годину. Якщо природа гнівається, то відходь подалі.

В часи Великого переселення народів уличі воювали із тиверцями. Сутички між ними відбувались в межах Сутисок та Гнівані. Тиверці зайняли Тиврів, а уличі – Селище. Антропологічний тип сучасних гніванчан – світле волосся, блакитні очі, а тиврівчан – темне.

На початку зими 1240 року монголо-татари напали на поселення Іванківці, яке було на території теперішнього цукрозаводського району. Багато жителів загинули в героїчній боротьбі. Битва відбулась в районі теперішнього автомобільного мосту. На початку 20-х років минулого століття житель Селища Білокурський возив з цього місця пісок на ремонт залізниці, натрапив на великі кістки, відкинув їх у бік і далі працював. Після обіду приліг поспати, що було традицією колись. Йому наснився сон, що якийсь великий чоловік сказав: «Поклади мої кістки на місце». Він прокинувся і дуже злякався. Розповів родичам про це через багато років. Люди, які залишилися живими, назвали це місце «Гнівань».

У 1448 році Черленків (тепер Селище, інша назва «Білосток») отримує Магдебурське право. Місцевість, яка не ввійшла до меж вільного міста названа «Гнівань». Назвали й річку Гнівань, ліву притоку Богу. Вона протікає через урочище Гнівань. Цю річку сьогодні називають «гапка». До сьогодні вулицю біля школи називають «Гнівань».

На початку сімнадцятого століття за селом Селище якась пані Євдокія Верейська наказала кріпакам викосити траву в мальовничому урочищі за селом. Вона тішилася, що буде багато сіна, а значить – прибутку. Але люди вкрали сіно і сховали у замку в пана Черленківського. Вона подала на нього в суд. Збитки становили триста возів сіна. Але суд був на користь пана. Пані зібрала своїх селян і переселилася за три кілометри. Ті, що нагнівалися, переселилися в Гнівань. З тих пір слово «Гнівань» жіночого роду. Вулицю, на якій вони жили, урочище, річечку, яка його перетинає, назвали «Гнівань». Сьогодні річку та вулицю називають «Гапка». З плином часу гніванчани ставали заможнішими, виносили свої продукти на базар і продавали. Цей базар назвали «Парцелі». Тут все ділили на часточки – порції і продавали. В естонській мові «парц» означає продавець пива.

У 1629 році польська адміністрація провела подомний перепис в нашому краї. До Черленківського замку були приписані навколишні села та місто Гнівань. Свідками тих подій є дуби-велетні в центрі міста на цукрозаводському районі. Коли стати під ними, вони все розкажуть та ще й козацьку пісню заспівають.

Значну частину Гнівані становить колишнє село Витава. Слово «Витава» із старослов'янського слова «Витати» – вітатися, здоровкатися. Інший варіант – мешкати, перебувати. Колись у Витаві насипали пагорби із землі – бурти, щоб захиститись від ворогів. Але ворогами народу були пани. Люди від них тікали і засновували вільні поселення – слободи. Так, виникла Витавська Слобідка – тепер територія в районі молокозаводу.

Старі люди розповідають, що колись молодий пан та молода пані покохали одне одного. Справа йшла до весілля. Але цьому зашкодила сварка. В самісінькому центрі Гнівані вони посварились і розійшлися в різні боки. Але любов перемагала. Одного разу

пан їхав у Тиврів, а пані – до Жмеринки. В селі Витава вони визирнули із своїх карет і привітались. Невдовзі пан зупиняє коней і наздоганяє свою кохану аж у Жмеринці, де вони потиснули один одному руки. Такий щасливий кінець дав назви населеним пунктам.

Ще розповідають про те, що колись перед цукровим заводом була велика яма, люди сердилися, бо ламались вози і гнівались, тому й промовляли : «Їду на Гнівань».

Гнівань місто Тиврівського району Вінницької області, має районне підпорядкування з часу присвоєння йому статусу міста 11 грудня 1981р. Гнівань лежить у північно-західній частині Тиврівського району. Висота над рівнем Чорного моря – 252 метри, а від точки води Південного Бугу – 227,43 метра. Місто розміщується на 368 кілометрі від початку річки. Крім Південного Бугу тут протікають річки Витава, Чистина, Семенова. Слід зазначити, що річка Чистина, рукотворна. В північно-східній частині є система підземних озер цілющих вод. До меж міста віднесені село Гриженці, колишні села Витава та Витавська Слобідка. 11 грудня 1981 року Гнівані присвоєно статус міста сьомої категорії районного підпорядкування. З часу свого виникнення Гнівань вважається містечком. Протягом 1918-1923 років Гнівань була волосним центром, а у 1944 році районним центром. Статус селища міського типу Гнівань отримує в 1938 році. У 2017 році утворилась об'єднана територіальна громада: Гнівань, Могилівка, Демидівка.

Історіографія – сукупність досліджень, присвячених певній темі, це галузь історичної науки, яка вивчає її історію. Всесвітня історія складається із історії країн, народів, націй. Першоцеглинкою цього є, безперечно, історія певного населеного пункту. У даному випадку мова йде про місто Гнівань. Невелике містечко на Поділлі привертало увагу багатьох дослідників, адже його не обминули історичні події вітчизняного та світового значення. Відомості про Гнівань містить "Історія міст і сіл України. Вінницька область", видана Інститутом історії Академії наук УРСР в Києві у 1972 році колективом авторів. В ній подані скупі відомості у вигляді короткого нарису із вихвалянням досягнень радянської системи. Спираючись на архівні матеріали, автори даного нарису висвітлюють історію міста з кінця 19 століття, акцентуючи увагу на подіях революцій, встановленні та утвердженні радянської влади, обминаючи білі плями: голодомори, репресії, побут українців, внутрішній стан особи, питання культури.

Початком дослідження обробки каменю в Гнівані є книга Олександра Бірулі "Гніванська каменяря", видана в Харкові у 1931 р. В ній автор подає цікаві відомості про початок дослідження корисних копалин міста та їх використання, зокрема, виробництво будівельних матеріалів та художня обробка каменю.

"Словник географічний" польською мовою за 1880р. містить відомості про заснування теперішнього мікрорайону Гнівані – Витава у 1569р., тут також знаходимо цікавий матеріал про боротьбу за це село між панами різних мастей. "Діючі джерела" Олександра Яблоновського (Варшава, 1891р.) подають дату заснування Гнівані у 1629 р. на той час містечко було приписане до Черленківського замку в сусідньому селі Селище.

Історію зародження художньої доробки каменю дослідив краєзнавець Олександр Коваль, наш керівник гуртка. Його доробки були висвітлені на першій науковій етнографічній конференції Поділля, яка відбулась у Вінниці 1992 року. Він також видав книгу "Гнівань: історія, сьогодення, майбутнє", присвячену 375-й річниці заснування міста. Це результат роботи Центру краєзнавства Гніванської СЗШ №2. Дана книга є першим систематизованим, науковим, фундаментальним виданням з історії міста від найдавніших часів до сьогодні. Цінність праці полягає в тому, що вона висвітлює маловідомі сторінки історії, її "білі плями", культуру міста та видатних діячів міста.

Переважна більшість топонімів та мікротопонімів України легко дешифрувати, а деякі з них – неможливо. Це, певною мірою добре, бо ніхто не наврочить. Щодо походження назви "Гнівась", то тут ми маємо справу із українським словом "гнів", який виявив невдоволення людей, які здатні захистити свої права всіма способами.

Сьогоднішня Гнівась складається з власне міста Гнівась та двох прилеглих до неї сіл: Гриженці та Витава. Витава приєднана до Гнівася у 1981 році, а Гриженці – у 1996 році.

Я проживаю на окраїні Гнівася, в колишньому селі Витава. Нині вигляд Гнівася дуже змінився. Хотілося б одразу відмітити, що краса витавської природи ховається у невеличких річечках та мальовничій долині. Якби до них прикласти господарських рук, вони виглядали б набагато привабливіше. А так, звичайно, вони самі по собі. Природа розвивається сама. Колись долина була широка, а тепер вже людські городи, засаджені картоплею та кукурудзою. Рідко коли можна побачити стару вербу, яка сумно похилила віти до води. Окрім болота і дикої природи тут нічого не було. Далі – широке поле, а за ним ліс.

Існує дуже багато легенд про місто Гнівась, його мешканців та історичних подій, які відбувались на нашій території. Всі свої дослідження бажаємо представити на XI Всеукраїнській краєзнавчій конференції учнівської молоді «Мій рідний край, моя земля очима сучасників».

ЛЯЛЬКА-МОТАНКА – МІЙ ОБЕРІГ

Гладиш Вікторія, учениця 8 класу, вихованка гуртка «Берегиня» Комунального закладу Скалатської міської ради Підволочиського району Тернопільської області «Скалатський будинок школярів».

Керівник: Палац Надія Людвігівна, керівник гуртка «Берегиня» Комунального закладу Скалатської міської ради Підволочиського району Тернопільської області «Скалатський будинок школярів».

Віра в магічні сили природи, оточуючих предметів дійшла до нас з сивої давнини. Сьогодні ми знову звертаємось до своїх давніх традицій, культури, символів та оберегів. Тому *актуальність мого дослідження* зумовлена зростанням інтересу до історії та культури українського народу, зокрема предметів побутового вжитку із сакральним значенням. Пропоную вашій увазі зібрані мною матеріали про один із елементів нашої традиційної народної творчості, такого давнього і знаного та водночас загадкового символу України – ляльку-мотанку.

Лялька-мотанка – це своєрідний прояв нашої багатогранної культури і яскравий мистецький витвір, в який закладена любов і добрі наміри. А процес її виготовлення є досить цікавим з народознавчого погляду.

Майстерно зроблена, пишно одягнена лялька-мотанка завжди була цінним предметом домашнього майна, запорукою добробуту та щасливого родинного життя, виступаючи посередницею між старшим і молодшим поколіннями. Робили її на щасливу долю, на міцне здоров'я чи шлюб. Створюючи ляльку, жінка вкладала у неї щирі почуття. Тому вважається, що така лялька має сильну енергетику і здатна оберігати як окрему людину, так і всю оселю. Це символ добра та благополуччя у родині, символ надії та сподівання на краще майбутнє, сильний сакральний предмет.

Назва ляльки – «*мотанка*», походить від способу її виготовлення – мотання тканини та ниток. *Лялька* – це людська фігурка, виготовлена із маленьких шматочків тканини.

На території сучасної України відома із часів Трипільської культури, згадується по всій території України. Тож за даними археологів ляльці близько семи тисяч років. Оскільки у ті часи тканину виготовляли ручним способом та враховуючи, що цей процес був тривалим і важким, тому й використовували тканину ощадно. Тож можемо припустити, що ляльки мотали із старих поношених речей.

Загалом лялька мала хрестоподібну форму. Руки й ноги могли бути схематичними або їх не було. Чітко окресленою була лише голова із чистим обличчям або захищеним правильним (рівнокінцевим) хрестом із кольорових ниток. Волосся робили із лляних ниток; заплітали, прикрашали стрічками та квітами.

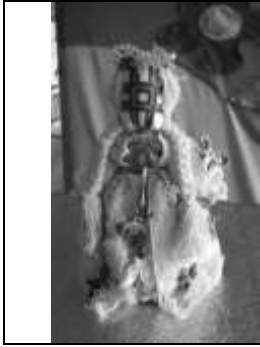
Мотанки переважно уособлювали жіночі фігури, іноді дитячі, а чоловічі скоріше доповнювали ансамбль.

Лялька-оберіг, лялька-мотанка, іграшкова чи сучасна сувенірна — усі вони мають своє особливе призначення. Лялька-мотанка багата на символіку, адже не дарма її тримали в хаті як оберіг. Хатня мотанка є захисником дому, в якому вона знаходиться, та родини, якій вона належить, пов'язана з ідеєю материнства, родючістю, хлібом. Навіть коли жінка робила ляльку для дитячої гри, вірила у її магічні властивості.

Моя колекція сакральних ляльок складається із 10 різновидів ляльок, про які я хочу коротко розповісти.

	<i>Нерозлучники</i> Це пара весільних ляльок, де головною особливістю є наявність однієї загальної руки. При виготовленні ляльок примотували до палички, на якій вони могли вільно рухатися. Паличка і виконувала роль верхніх кінцівок. Жіночу мотанку з цієї пари наряджали в національний костюм або щоденне плаття. Після вінчання ляльок зберігали в будинку як запоруку вірності та сімейного щастя. Після народження дітей робили ляльки «Пеленашки» і прикріплювали їх між мотанками-батьками.
	<i>Лялька-Пеленашка</i> Це найперша лялечка, яку робили для майбутньої дитини. Її клали в колыску до малюка, як оберіг від злих сил, хвороб, лихого ока. Коли дитина трохи піростала, давали погратися лялечкою, тому при виготовленні в жодному разі не можна застосовувати намистини, гудзики, тільки тканини, стрічки, мережива. Вважали, коли ляльку-пеленашку покласти в ліжко до дитини, то це зіб'є злих духів з пантелику. При цьому потрібно було ще примовляти: "Не бався моєю дитинкою, а грай з цією лялечкою".
	<i>Лялька-Травниця</i> Лялечка виготовлена із ганчір'я, наповнена духмяними лікарськими травами. Наші предки вірили, що вона є оберегом здоров'я та довголіття. Хвороби колись вбачалися злими духами, а трави та дерева наділялися магічною силою, яка здатна захистити від цих духів оселю. Наповнити травничку можна на свій смак: у спідничку клали запашну траву, м'яту, ромашку, чебрець, або за потребою і пристосовували біля ліжка, аби вдихати запах зілля

	<i>Лялька-Берегиня</i> Оскільки Берегиня асоціювалася з матір'ю, то і зовнішність у неї була відповідною. Великі груди – як символ тепла, любові, турботи і опіки, і повністю покрита голова. У процесі створення серед клаптиків ховали зерна пшениці або гроші. Вважалося, що так можна збільшити достаток сім'ї.
	<i>Лялька-Господиня</i> Лялька завжди стояла на видному місці і слідкувала за тим, щоб в хаті все було добре. Якщо щось пішло не так, то чоловік міг своє невдоволення висловити ляльці, але так, щоб чула дружина. І подружжя розуміло одне одного. Ляльку одягали ошатно та багато, оскільки вона булла завжди на видному місці і вважалася головною у сім'ї.
	<i>Лялька-Коляда</i> Наші пращури робили на святвечір перед Різдвом ляльку Коляду, яка мала символізувати сонце, добрі стосунки у сім'ї, добробут і відганяти водночас нечисту силу. Виготовляли ляльку із клаптиків тканини, вдягали у все нове, ошатне. На пояс їй підвішували торбинку із пшеницею, монеткою, сіллю. Ляльку зберігали цілий рік, а потім спалювали. Таким чином Коляда оберігала господаря і його родину.
	<i>Лялька-Наречена</i> Ця лялька захищала дівчат від порчі і підтримувала їх. Лялечку гарно одягали і прикрашали, так як вона символізувала придане нареченої і привертала багатого нареченого. Та виставляли на видне місце
	<i>Лялька-Утішниця</i> Таку забавку ховали у скриню, тобто щодня дитині не давали нею гратися. Виймали тільки тоді, коли дитина плакала. На ручки їй вішали цукерки, маля гралося, з'їдало солодощі і утішниця ховалася знову у скриню. Ляльку одягали у гарний яскравий одяг із покритою головою.
	<i>Лялька-Веснянка</i> Традиційно робили дівчата і жінки на прихід весни. Особливістю цієї ляльки є довге волосся і переважають червоний та зелений кольори у вбранні з ніжним вінком на голові. Веснянка є оберегом молодості та краси. Ця лялька-мотанка має особливе призначення – прикликати весну не тільки в дім господарів, а й у їхні душі – щоб і назовні, і всередині панували тепло і гармонія. Дарунок такої ляльки чоловіку означав побажання йому довго залишатись молодим та життєрадісним, жінці – бути завжди чарівною і привабливою.

Лялька-Пташка

Різновид ляльки-веснянки, яку виготовляли дівчата та жінки як оберіг на щастя, радість, удачу. Символ добрих звісток. Вважалося, що птахи несуть з собою ключі від щастя, тепло і світло. Лялька була оберегом сімейного щастя і благополуччя.

Отож, мотанка є втіленням добра і лагідності, посередником між старшим і молодшим поколіннями. Сакральна символіка ляльки підсилюється позитивними думками. Тому виготовлення ляльки-мотанки це свого роду психотерапія, яка бере свої витoki в глибокій давнині та допомагає зняти певні психологічні травми. Розвиває духовний світ та пробуджує відчуття рідного коріння. Уособлює мудрість віків, є національним надбанням, з історією якого повинен бути обізнаний кожен українець.

Використані джерела:

1. Лялька-мотанка – родинний оберіг українців. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/kukla-motanka-semejnyj-obereg-ukraintsev/>
2. Лялька-мотанка: що ми знаємо про прадавній сакральний оберіг українців. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ua.igotoworld.com/ua/article/914_kukla-motanka.htm
3. Народна лялька. Технологія виготовлення : навчально – методичний посібник/ А.Ф. Шушкевич. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. – 200 с.
4. Склярєнко О. Українська лялька: виготовлення клаптикової ляльки/ Склярєнко О. // Мистецтво та освіта: Науково – методичний журнал. – 2010. – №2. – С.44 – 45.
5. Спогади Томарук – Горобівської О.О.
6. Черняк О.В. Проектування ляльки-мотанки. Сучасний підхід // Трудове навчання в школі: Науково-методичний журнал. – 2019. – № 9-10 (213-214). – С. 20-30.

ВІРМЕНСЬКА ГРОМАДА ОДЕСИ

Григорян Ліана, учениця 10 класу Одеського юридичного ліцею Одеської міської ради Одеської області.

Керівник: Войтович Ірина Олександрівна, вчитель історії Одеського юридичного ліцею Одеської міської ради Одеської області.

Одеса багата прикладами мирного співіснування та добросусідства представників різних національностей та етносів, які є основою розвитку міжетнічної толерантності регіону. За словами колишнього комісара Ради Європи з прав людини Томаса Хаммерберга, Одещина «представляє собою дуже цікаву модель мирного співіснування людей різної національності та віросповідання», а регіон «може служити прикладом толерантності для всіх європейських країн». Серед народів, які мешкають в Одеській області – вірмени.

Поява вірмен на території сучасної України датується XI-XII століттями, а в Одесі – початком XIX століття. Протягом свого багатовікового перебування на українських землях, вірмени залишили істотну матеріальну і духовну спадщину. Нині в Україні проживає багатотисячна вірменська діаспора, національні громади діють у багатьох містах країни, працюють громадсько-культурні організації. Вірмени будують церкви, школи, розвивають національну культуру. На території Одещини проживає до 45 тисяч етнічних вірмен.

Оригінальність теми в спробі дослідити та систематизувати етапи історії, побуту, традицій та звичаїв, в тому числі традицій меценатства та елементів весільного обряду вірменської общини м. Одеси. Використані дослідження Л. Калустяна, Д. Давтяна, Ф. Самойлова, матеріали Центру вірменської культури в Одесі. Завдяки методу усної історії висвітлені ключові моменти, які характеризують культурне життя вірменської громади Одеси. Респондентами стали колишній лідер вірменської общини в Одесі, Почесний громадянин м. Одеси Самвел Тігранян і директор Центру вірменської культури Анна Геворкян. Був відвіданий етнографічний музей Центру. Використані матеріали сімейного архіву та спогади бабусі – Анжели Григорівни Григорян.

На початку XIX ст. в Одесу переселяються більше 30 вірменських родин з м. Григорополя. Переселення було неоднорідним і залежало від певних обставин, потреб торгівлі, промислової діяльності. Серед перших поселенців-вірмен були хутові майстри, торговці, перукарі. Жили вони, в основному, в південній частині міста. Вірмен запрошував і сприяв поселенню граф М.С. Воронцов. У переселення вірмен на нові землі приймали участь також фельдмаршал М.І.Кутузов, князь Г.А.Потьомкін, представники вірменської громадськості – архієпископ Йосиф Аргутинській, Макарій Шигінян. Вірмени разом з росіянами, українцями, греками, німцями, євреями, поляками зробили свій внесок у розвиток півдня України.

Перші вірменські родини, здійснювали богослужіння у своїх будинках. Потім в Одесі з'явився вірменський молитовний дім, а у 1844 році на розі вулиць Катерининської та Базарної була побудована невелика Вірменська Апостольська церква Святого Григорія Просвітника. Організованої громади в ті часи ще не було, але безумовним центром вірмен в середині та II половині XIX століття була церква. У 1874 р. священником вірменської церкви був призначений Григорій Хорасанджянц.

Вірмени з самого початку з особливим шануванням будували своє життя відповідно до звичаїв предків. Традиційний вірменський одяг був барвистий і різноманітний. Основу традиційного чоловічого костюму становила зшита з шовку або бавовни кольорова сорочка з низьким коміром і бічною застібкою, а також широкі штани з темної вовни або бавовни. Вірмени поверх сорочки носили жилет, а на нього надягали куртку до пояса, з цільними рукавами і без застібок спереду. Пояс заміняв довгий широкий тканий шарф, обмотаний кілька разів. В холодну пору року на сорочку надягали бавовняний або шовковий архалук – верхній одяг з низьким стоячим коміром, що застібався від коміра до талії на гачки або дрібні гудзики і доходив до колін. Поверх архалука надягали довшу темну вовняну чуху (верхній чоловічий одяг), збирану в талії і підперезану вузьким поясом з високою пряжкою. Прикрашали одяг рослинними візерунками, зокрема, виноградної лози. Рослинні візерунки майстрині передавали з покоління в покоління. Їх можна було побачити на килимах і сьогодні.

Традиційно в вірменських сім'ях було багато дітей. Особливо раділи народженню сина. У дні церковних свят перед будинком, де народилось немовля, грала музика, а будинок прикрашали зеленими гілками – символом продовження роду. Дитину не показували нікому, крім близьких, протягом 40 днів після народження. При будь-якій радісній події винуватець клав руку на голову друзям і близьким, кажучи «тарос кес» («передаю тобі») – бажаючи їм того ж щастя, що і у нього.

У традиційному вірменському житлі основне місце займали скрині, полиці з глиняним, мідним та дерев'яним посудом, а також особливого виду пересувний дерев'яний амбар на ніжках з відділеннями для зерна і борошна. Сиділи на підлозі, на підстилках. Їли за низьким столиком або за розстеленою на підлозі скатертиною. Замість ліжок уздовж стін стояли великі дерев'яні тахти. Традиційними елементами інтер'єру

були килими, стопка ковдр і матраців, старовинне начиння. Про гостинність вірменського народу знають у всьому світі. За будь-якої нагоди радості і щастя обов'язково треба накрити стіл там, де у тебе є близькі люди. Чим частіше ти накриваєш стіл (з будь-якого приводу), тим більше тобі повернеться – щиро вважали раніше і вважають тепер вірмени одеської громади.

Серед відомих благодійників в Одесі XIX століття – живописець вірменського походження Іван Айвазовський (Ованеса Айвазяна) та його племінник – архітектор Демосфен Мазиров. Перші повідомлення в одеській періодиці про Гайвазовського (так на польський манер спочатку його називали) датуються 1841 роком, а перша персональна виставка в Одесі відбулася в 1846 році. Іван Айвазовський відноситься до піонерів таких виставок, оскільки персональні виставки в ті часи в Російській імперії були нетипові. Всього в Одесі з 1846 по 1900 роки відбулося 14 прижиттєвих персональних виставок майстра. Про зв'язки Айвазовського з Одесою є ґрунтовна стаття Наталі Поліщук і Лариси Колесниченко під назвою «Айвазовський і Одеса». Про благодійність Майстра свідчать записи: 1865 рік – картина «Лунная ночь на море» подарована Товариству витончених мистецтв, 1892 рік – в Музеї старожитностей виставлено 23 картини Айвазовського для розігрування в лотереї. В тому ж році ми знаходимо 4 картини та етюди, написані на користь постраждалих від неврожаю. Відомо також, що художник допомагав учням Одеської мальовничої школи (з 1890 року – художнє училище). Дві картини Айвазовський подарував місту особисто. Це лише ті факти, які відомі. Іван Айвазовський часто бував у будинку свого племінника, відомого архітектора Демосфена Мазирова, який сьогодні знаходиться на вулиці Софіївській, 21. А на Французькому бульварі, 27 розташований будинок колишньої дачі Д. Є. Мазирова. Цікава особистість самого Мазирова. Демосфен Мазиров є одним з найбільш впливових архітекторів Одеси останньої третини XIX століття. Будинок напроти Вірменської апостольської церкви, на вулиці Катерининській, 64, де зараз розташований Одеський юридичний ліцей теж творіння талановитого архітектора.

Одеса розбудовувалась, вірмени заселяли місто все більше. Станом на 1897 рік вірменська мова була на 8 місці, входила до десяти великих мовних груп серед мешканців Одеси. На ній за статистикою спілкувалось 931 чоловіків і 470 жінок. У 1880 році була реконструйована Вірменська апостольська церква. При церкві діяла вірменська чотирикласна школа.

Серед відомих одеських вірмен початку XX століття – В.Є. Таїров (Таїрян), який прославився як організатор виноробної станції в 1905 році. Спочатку станція розташовувалася на Новому ринку, поки у 1909 році вченому не виділили земельну ділянку в нинішньому Овідіопольському районі, де і розташовується сьогодні науково-дослідний інститут, який займається селекцією нових сортів винограду, придумує методи боротьби з шкідниками. Одночасно йшло інтенсивне формування вірменської громади Одеси, де фундатором був саме Таїров. У 1913-1914 рр. в Одесі виходив знаменитий таїровський «Вестник виноделия» з додатком, «Вестник винокурения». З початком Першої світової війни в Одесі був створений вірменський комітет з 11 членів, вибраних зборами вірменських переселенців. Комітет займався пошуком коштів для допомоги біженцям, сиротам, добровольчим загонам. Благодійні внески збирались в Одесі серед місцевих вірмен, а по сумі зборів одеський вірменський комітет займав перше місце на півдні Російської імперії! У 1916 р. В. Таїров видавав в Одесі щомісячний ілюстрований журнал «Армения и война», а у 1918 році під керівництвом В.Є.Таїрова та доцента Одеської університету А.К. Багдасаряна почав виходити історико-літературний часопис «Вестник Армении», де друкувались статті суспільно-політичного характеру: про

положення вірмен у Російській імперії, життя одеської вірменської общини. Вірменське населення міста в цей час налічувало понад 3000 осіб.

У 1931 році першу в Російській імперії виноробну науково-випробувальну станцію було реорганізовано в Український науково-дослідний інститут виноградарства і виноробства, який до останніх своїх днів (до 1938 року) очолював Таїров. Одесити гідно вшанували пам'ять видатного науковця. Іменем Таїрова назване селище, де знаходиться інститут, а також житловий масив в Одесі (городяни називають «Таїровим» всю багатоповерхову частину Київського району – власне ЖМС ім. Таїрова, а також «Південний», «Шкільний» і «Вузівський»).

У кожній культурі є якийсь самотутній елемент, що мимоволі стає символом всієї національної культури. У вірмен таким символом є «хачкари» – так звані хрест-камені. Характерні пам'ятники Вірменії не зустрічаються більше в жодній країні світу. Слово «хачкар» утворено двома вірменськими коріннями: «хач» – хрест і «кар» – камінь. Хачкари представляють особливий вид мистецтва – декоративно-архітектурні скульптури, засновані на стародавніх національних традиціях і відрізняється різноманітністю і багатством форм, є пам'ятними історичними знаками. Майстрів-каменярів, що створювали хачкари називають варпет. Їх мистецтво живе і затребуване донині. Є хачкари і в Одесі. На Гагаринському плато можна побачити хачкари жертвам геноциду вірмен в Османській імперії у 1915-1920 рр., жертвам землетрусу у Вірменії 1988 року та інші. Пам'ятний знак на честь видатного вченого-винороба Василя Таїрова відкрито на одеській площі, яка носить його ім'я (кругове перехрестя вулиць Королева і Вільямса). Стелу, стилізовану під традиційний вірменський хачкар («хрест-камінь»), створив скульптор Авнан Манукян.

Сучасна вірменська община в Одесі була заснована у 1988 році. У січні 1990 року було створено Одеське товариство вірменської культури при Одеському відділенні Українського фонду культури. В організації його величезну роль зіграла родина Торосян і молодий астрофізик, кандидат фізико-математичних наук Давид Мкртчян. Мета, завдання та діяльність громади визначені Статутом: «Основною метою діяльності Одеського товариства вірменської культури є задоволення законних національно-культурних інтересів вірмен, що проживають в Одесі. Вищим органом є загальні збори його членів». Першим головою товариства було обрано доцента Едуарда Херунцева, який протягом багатьох років працював деканом в політехнічному інституті, проректором в будівельному інституті м. Одеси. У 1995 році на Гагаринському плато була побудована вірменська апостольська церква Святого Григорія Просвітителя. Незабаром навколо виник чудовий культурний центр – найкращий вірменський центр у всій Європі! Сьогодні в Одеській області проживають до 45 тисяч вірмен. Серед дослідників історії одеської вірменської громади слід відзначити людину, іменем якої названий Вірменський культурний центр в Одесі. Це відомий вчений, громадський діяч, викладач Одеського університету імені І.І. Мечникова Леон Хачикович Калуст'ян. Нині вірменську громаду Одеси очолює Тигран Арутюнян, генеральний директор приватного медичного дому «Одрекс».

Серед найбільших цінностей вірменської громади – вірменська абетка і християнська віра. Вірменську абетку ми можемо бачити на вході до території одеського вірменського культурного осередку на Гагаринському плато. Важливе місце в вірменській родині займає віра. Вірменська громада м. Одеси традиційно відзначає свята Різдва і Хрещення Ісуса Христа і національне свято Терендез (Трндез), Благовіщення Пресвятої Богородиці і Свято Материнства і Краси, Сурб Затік – Святий Великдень і Вардавар. Це

далеко не повний перелік свят, що відзначаються в одеській вірменській громаді, яка пам'ятає і шанує заповіді своїх предків.

На сьогодні стійко зберігаються такі вірменські традиції як міцність шлюбу, шанування старших, родинні зв'язки, звичай спорідненої і сусідською взаємодопомоги, гостинність. «Шлюбний» вік у минулі століття був набагато молодший, ніж зараз: наречену видавалися заміж з 12 років. Парубки ж були чоловіками від 24 до 28 років. Пов'язано це, перш за все, з умінням забезпечити свою майбутню сім'ю. Те що сьогодні стало новомодною традицією, коли батьки допомагають своїм дітям після шлюбу, в давні часи вважалася ганьбою для роду нареченого. Одружившись, чоловік створював свою родину, в якій тільки він вважався головою і годувальником. У вірмен завжди на першому місті була віра. А.К. Геворкян наголошує на логічний ланцюжок, де спочатку збереження традицій, потім – виховання дитини, формування її культури поведінки з обов'язковим вшануванням старших. За усною розповіддю моєї бабусі А.Г. Григорян (дівоче прізвище Барсегян) велику роль у сватанні відіграв хрещений батько, якого називають «кавором». Це міг бути і той, хто хрестив майбутнього нареченого, і той кого обрали бути кавором зі сторони чоловіка. Хрещені батьки несуть відповідальність за виховання і збереження традицій майбутньої родини і тільки вони мають право втручатися в проблеми подружжя. При цьому молоді традиційно повинні вислухувати старших, не заперечуючи. Мабуть тому вірменські родини є такими міцними.

Останнім часом багато сучасних весіль не обходяться без нововведень, які насправді мають глибоке історичне коріння. Одним з них стали весільні таросики. Вони набирають популярності не лише в Одесі, а й у Європі. Ці сувеніри успішно конкурують з традиційними європейськими бонбоньєрками. А корні традиції – вірменські! У перекладі з вірменського слово «тарос» означає «передати». Так називають невеликі мішечки з солодошами, сувенірами, якими молодята радують запрошених гостей в кінці весільного вечора. Цікаво, що згідно з вірменським звичаєм, сюрпризи дістаються лише холостим гостям, які по завершенні свята повинні зібратися в коло для отримання подарунка. Передаючи неодруженим і незаміжнім гостям коробочки або мішечки з солодошами, наречений і наречена благословляють їх на майбутні союзи. При цьому вірмени говорять фразу «тарос кез», яка в буквальному перекладі означає «передаю тобі».

Дослідження історії, традицій та звичаїв вірменської громади м. Одеси свідчить, що вірменська діаспора інтегрувалася в українське суспільство, разом з тим, зберегла свої культурні, національні та релігійні особливості.

ГОНЧАРНЕ РЕМЕСЛО В МІСТІ СУМИ

Кисляк Богдан, вихованець гуртка «Етнографічне краєзнавство» Комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

Керівник: Олійник Наталія Вікторівна, керівник гуртка «Етнографічне краєзнавство» Комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

Гончарство – одне з найдавніших видів народного ремесла. Упродовж багатьох століть воно посідало провідне місце серед українських народних промислів та ремесел. На території України гончарні вироби були відомі ще з часів трипільської культури. За часів Київської Русі гончарне ремесло досягло високого рівня. У Європі Київську Русь називали керамічною державою.

Тому виникло питання «Чи було гончарне ремесло на Сумщині?». Вихованці гуртка «Етнографічне краєзнавство» вирішили зібрати, систематизувати інформацію про виникнення, розвиток та занепад гончарства в місті Суми.

Гончарне ремесло в місті Суми виникло з перших років заснування міста у 1655 році. З сотнею козаків, яких очолював Герасим Кондратьєв, прибули й ремісники: ткачі, шевці, гончарі. Відомо, що у 1696 році за наказом Петра I з міста Острогозька до Сум було відправлено вісім гончарів, для виготовлення кафелю на облаштування військових лазень [2].

Про розвиток ремесел та промислів, зокрема гончарства, у Сумах в XVII – початку XVIII ст. можна почерпнути інформацію з археологічних досліджень, що проводилися в історичній частині міста.

Науковий співробітник краєзнавчого музею Конотоп Аліна Володимирівна нам розповіла, що під час проведення будівельних робіт в історичній частині міста Суми (на вул. Соборна, Воскресенська, Петропавлівська, Перекопська, Покровська площа) було виявлено чотири горни, що належать до середини XVII – XVIII ст.

Усі матеріали із горнів було проаналізовано науковими співробітниками музею.

На їх основі було створено макет гончарного горну, який зберігається в Сумському обласному краєзнавчому музеї.

Найбільший гончарний горн було виявлено під час будівництва на вул. Петропавлівській, 62. Горн був розташований у межах посаду Сумської фортеці. Він був двоюрисний, круглої форми, 1,8 м у діаметрі, зроблений із глини. Цікаво, що горн був заповнений великою кількістю фрагментів посуду, серед яких горщики, макітри, миски, глечики.

Майже всі фрагменти були від світлоглиняного посуду і лише невелика кількість від сіроглиняного мореного.

Найбільшу групу предметів у цьому горні складали горщики, яких було 74 шт. Вони світлоглиняні, приземкуваті, широкогорлі з прямими, ледве відхиленими назовні вінцями. Горщики були різних розмірів з вінцями у діаметрі від 14 до 28 см. Деякі горщики були прикрашені орнаментом, який наносився червоно-коричневою фарбою пір'їною або квачем. Орнамент складався з ліній, хвиль, зігзагів об'єднаних у різні композиції, що часто вкривали майже всю частину горщика. Нас здивувало те, що в цьому горні вченим вдалося підрахувати 58 різних орнаментів.

Другу групу посуду становили миски, яких було виявлено 18 шт. Вони мали конусоподібну форму з пласкою зрізаною верхівкою, з пласким краєм 1.5-2 см завширшки, з увігнутою внутрішньою поверхнею. Миски були неорнаментовані.

До третьої групи належали макітри. У горні виявлено фрагменти 6 посудин. Вони мали майже горизонтально відігнуті назовні вінця діаметром 26-30 см. На вінцях та під ними макітри були орнаментовані червоно-коричневою фарбою.

Четверту групу становили глечики, їх було найменше – 5. Вони світлоглиняні, без ручок, прикрашені орнаментом із червоно-коричневої фарби. Такі глечики використовувалися для зберігання молока [3, с. 8-9].

Очевидно, горн припинив функціонувати через руйнування перекриття між камерами, хоча помітні були сліди неодноразового його ремонту. Для ремонту використовувалися горщики малих і середніх розмірів, які вмазувалися в перекриття між камерами.

Продовжуючи пошукову роботу, ми дізналися, що під час проведення будівельних робіт на вул. Герасима Кондратьєва, було виявлено залишки ще одного гончарного горна,

із фрагментами кахель. Обстеження горну засвідчило, що його спеціалізацією було випалення кахель.

Це дає змогу зробити висновок, що в XVII – XVIII ст. кахлі все частіше використовували для облицювання обігрівальних печей.

Варто відзначити, що всі кахлі того часу належать до типу коробчастих, виготовлених зі світлої та червоної глини. Орнамент у всіх виробів рельєфний. Рельєфні зображення створювались за допомогою форми, вирізаної з дерева, або матриці з випаленої глини. Зразки, вкриті зеленою поливою, так званими «емалями», трапляються не часто.

Лицьові кахлі, що виготовляли в місті Суми мали прямокутну форму, розміри були від 15.5–20 см х 18.5–21.5 см. Кахлі прикрашали геометричним, рослинним чи рослинно-геометричним орнаментами [3, с. 10-11].

У народному музеї ремесел та побуту с. Косівщина Сумського району зберігаються фрагменти старих кахлів, що знайдені під час будівництва в історичній частині Сум.

Екскурсовод музею зазначив, що тогочасні кахлі зачасту мали рельєфні зображення. Основним орнаментом на кахлях було «Дерево життя». Екскурсовод звернував нашу увагу на той факт, що пролежавши в землі не одне століття, кахлі й досі мали на собі сліди від крейди, розведеної на молоці. Саме таким розчином білили прості сум'яни свої кахляні печі.

На початку XIX ст. мода змінюється, і кахлі почали покривати білою поливою і по ній, замість «Дерева життя», малювати вазончики і кошики з квітами, перев'язані стрічками з бантами.

Отже, всі виробничі об'єкти були розташовані на посаді Сумської фортеці, в одному районі, і фрагменти посуду та кахлів, виявлені в горнах відносяться до одного часу. Тому можна говорити про сформований гончарний осередок у місті Суми в XVII – XVIII ст.

У XIX ст. гончарне ремесло в місті Суми набуває нового розвитку [2].

І в цей час на карті міста з'являється ще одна реміснича вулиця з назвою Гончарна. Ця вулиця стала осередком гончарного ремесла. Саме на ній мешкали всі гончарі-майстри нашого славного міста. Зараз на вулиці Гончарній залишилося всього 6 будиночків, оточених з усіх боків висотними будинками, і жодного майстра-гончара. В одному з будинків жив гончар Герасим Леонтійович Даниленко (1820-1893), який переселився з батьківського дому на нове місце в 1857 році. Він був засновником цілої династії гончарів, що мешкали на цій вулиці: Петро Герасимович Даниленко (1853-1918), Василь Герасимович Даниленко (1861-1918), Степан Васильович Даниленко (1888-1950), Костянтин Петрович Даниленко (1891-1977), Юхим Костянтинович Даниленко (1919-1975).

До нашого часу дійшли імена інших відомих сумських гончарів: Павло Леонтійович Нікітенко (1850-1910), Іван Павлович Нікітенко (1875-1943), Пилип Андрійович Нікітенко, Андрій Пилипович Нікітенко (1870-1933), Дмитро Єлисейович Нікітенко, Данило Ключко (жив на розі Гончарної і Ключкової), Олексій і Павло Ковші, Всі ці гончарі мали свої майстерні й право на виготовлення і продаж посуду з глини [2, с. 4].

У XX ст. українське гончарство переживало складні часи.

У 20-30 рр. XX ст. примусова колективізація в Україні завдала значної шкоди гончарному промислу. Різко скоротилася кількість кустарів-гончарів, У гончарних осередках почали створювати гончарні артілі. Звичклі до самостійної творчої праці, визнані майстри ставали звичайними робітниками. Із гончарами-одноосібниками боролися різними методами: руйнували горна, обкладали непосильними штрафами й податками, а непокірних зовсім висилали. В орнаментуванні виробів нав'язували

зображення серпів, молотів, зірок. Найтяжчим злочином вважалося поєднання жовтого та синього кольорів [7, с. 103].

Певного пожвавлення гончарство набуло у повоєнні десятиріччя. Нестача ужиткового посуду сприяла зростанню попиту на кухонний та столовий посуд.

У 70-80-х роках гончарне ремесло поволі занепадає. Усе менше залишалося досвідчених гончарів.

Натомість ставали до ладу напівмеханічні керамічні цехи і заводи для виготовлення масової продукції, що імітує народні гончарні вироби.

Останній гончар нашого міста Юхим Костянтинович Даниленко (1919-1975) зупинив гончарний круг у 1967 році. Зараз його круг і гончарна майстерня перебувають в аварійному стані. Родина Даниленків проживала по вул. Гончарній, 31. [6, с. 18].

Висновок. Величезні запаси високоякісних глин зумовлювали поширення гончарного ремесла на Сумщині.

Під час дослідження нами було визначено основні етапи виникнення, розвитку й занепаду гончарства в місті Суми. Ми дізналися, що в нашому краї гончарне ремесло почало розвиватися з самого початку заснування міста. У другій половині XVII – XVIII ст. сформувався гончарний осередок, спеціалізацією якого було випалювання гончарного посуду та кахлів.

У XIX ст. гончарний промисел в місті Суми набуває нового розвитку. У цей час на карті міста з'являється вулиця Гончарна, вона стає осередком гончарного ремесла, на ній мешкали всі гончарі-майстри. На початку XX ст. гончарне ремесло в місті починає занепадати у зв'язку з непосильними податками. Останній майстер-гончар припинив свою роботу в 1967 році.

Спілкуючись з місцевими краєзнавцями нам вдалося скласти список гончарів, що працювали в нашому місті.

Ми ознайомилися з послідовністю процесу виготовлення гончарного посуду та звичаями гончарів: від заготовки глини до випалювання та орнаментування готових виробів. Визначили асортимент гончарних виробів, що виготовляли в місті – це горщики, миски, макітри, ринки, глечики, тикви, кахлі та дитячі іграшки тощо.

Практичне значення пошукової роботи полягає у розширенні та поглибленні знань про гончарне ремесло рідного краю та популяризація відомостей про розвиток гончарства в місті Суми серед його жителів.

Напрацьований матеріал можна використовувати на уроках історії, літератури, на заняттях гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

Новизна пошукової роботи полягає в тому, що вихованцям вдалося зібрати й узагальнити матеріали про гончарне ремесло в місті Суми. Було вперше проведено комплексне дослідження малого осередку гончарства зосередженого в нашому місті.

Використана література:

1. Багалій Д.І. Історія Слободської України. / упор. О.О Савчук. – Х., 2019. 400 с.
2. Білинська Л.І. Гончарне виробництво у Сумах у другій половині XVII – XVIII ст. // Матеріали восьмої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції. – Суми, 2009. – С. 7-12
3. Від ремесла до творчості / упоряд. Ю. Г. Легенький. К.: 1990. – 152 с.
4. Ганжа П. Таємниці українського рукомесла. – К., «Мистецтво», 1996. – 190 с.
5. Гончарні осередки Сумщини / укл. Федевич Л. – Суми, 2000. – 20 с.
6. Михайленко Л.О. Гончарство – багатівкове ремесло // Збірник наукових праць. Педагогіка та методика навчання і виховання. – Суми, 2007. – С. 101-104
7. Пошивайло О. М. Етнографія українського гончарства. – К.: Молодь, 1993. – 394 с.
8. Сведения о развитии ремёсел в городе Сумы за 1844 год. ДАСО Ф.637, оп.1, спр. 55, арк 40.

ЕТНОГРАФІЧНО-АРХЕОЛОГІЧНА РОЗВІДКА НА РУЇНАХ СЕЛА НОВОПЕТРІВКА ЛІВОГО БЕРЕГА ТИЛІГУЛЬСЬКОГО ЛИМАНУ У 2020 р.

Кондріна Юлія, вихованка гуртка «Археологічне краєзнавство» Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради, учениця 9 класу Первомайської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Вітовської районної ради Миколаївської області.

Керівник: Бондаренко Денис Володимирович, керівник гуртка «Археологічне краєзнавство», методист Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради.

26-30 серпня 2020 р. вихованці гуртків Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради здійснили експедицію селами Березанського району Миколаївської області.

Мета експедиції: дослідження вмираючих населених пунктів в районі лівого берега Тилігульського лиману, а також моніторинг пам'яток археології, розташованих по маршруту.

Завдання:

- вивчення літературних джерел та старих карт з метою визначення дислокації об'єктів дослідження;
- візуальний огляд населених пунктів, вивчення планування селищ та окремих житлово-господарських комплексів, будівель;
- визначення архітектурних особливостей району досліджень;
- опитування місцевих мешканців;
- збір краєзнавчого та етнографічного матеріалу, предметів давньої матеріальної культури.

Протягом п'яти днів гуртківці Центру обстежили села Прогресівку, Новопетрівку, Любліне, Ташине, Крутоярку, Краснопілля, Анатоліївку та низку локальних краєзнавчих об'єктів.

Даний екскурс стосується одного з обстежених пунктів – на сьогодні повністю покинутого села Новопетрівка. Серед письмових джерел інформації про цей населений пункт нам знайти не вдалося, тому дана робота побудована суто на матеріалах польових досліджень.

Селище Новопетрівка розташовувалося на плато межиріччя Цареги та Сухой Злодійки, в 2,3 км на північний схід від с. Ташине. Під час свого існування, разом з селами Любліно та Прогресівка, входило до складу Ташинської сільської ради Березанського району Миколаївської області.

Дотримуючись хронологічної послідовності, слід зазначити про давні поселення в районі села.

На південно-західній околиці Новопетрівки розташовувалося селище черняхівської культури (II-IV ст.). Вірогідно, частина його знаходиться під садибами села. Свідченням цього стала знахідка на території подвір'я однієї з хат уламку великої господарської посудини корчажного типу, оздобленої наліпним пружком з пальцьовими вдавлуваннями. Але найцікавіша знахідка була здійснена під час візуального огляду розореної плантажем частини пам'ятки – це крупна намистина прикрашена нервюрами, виготовлена римськими майстрами з прозорого зеленого скла.

В іншому місці, між північно-східною околицею села та східною межею кладовища, на розореному полі біля пологого схилу балки знайдено чисельні уламки буту черепашнику, а також фрагменти кераміки та кісток тварин.

Зібраний на полі матеріал відноситься до двох хронологічних періодів.

Добою античності датуються 23 уламки амфор (серед них: ніжка амфори виробництва Пепарету IV ст. до н.е., два вінчика та дві складнопрофільовані ручки від амфор невизначених центрів виробництва перших століть н.е.), 31 уламок кухонних ліпних та гончарних посудин (серед них: три вінчика та одне денце від горщиків), 12 фрагментів сіролощених столових посудин (серед яких виділяються три вінчики та фрагмент горла від глеків).

Знахідки XVIII-XIX ст. представлені 10 уламками грубих гончарних кухонних посудин (серед них: два вінця сіроглиняних горщиків; два вінця глеків, один з яких оздоблений тонкими червоними горизонтальними смугами); велика миска або макітра, крита жовтою поливою по внутрішній частині; стінки миски та посудини закритого типу, оздоблені поліхромним розписом із використанням ангобування та поливи; вінчик залізного казана.. На особливу увагу заслуговує сіроглиняна люлька, оздоблена трьома рельєфними щитками з великим колом по центру та малими в круги нього, а також прокресленими лініями по нижній частині резервуару.

Тобто, на цьому місці існувало щонайменше два різночасових об'єкти: поселення черняхівської культури II-IV ст. н.е. та невеликий, не позначений на мапах, хутір XVIII-XIX ст. Ніжка від амфори Пепарету IV-III ст. до н.е. може вказувати на якусь активність тут і в більш ранній час, однак один фрагмент не може бути підставою для якихось висновків. Потрапляння його на обстежене поле могло бути і випадковим.

Тож два пункти знахідок давнього матеріалу на околицях села піддаються регулярній руйнації в наслідок сільськогосподарської діяльності.

Що ж стосується дати заснування самого села Новопетрівка, то дізнатися про неї ми спробували використовуючи різні групи джерел.

Вивчаючи старі карти району нашої подорожі редакцій 1630, 1643, 1774, 1791, 1796, 1802, 1833 та 1855 рр., жодних позначок на території руїн селища ми не віднайшли. Натомість, на трьохверстовій карті Ф.Ф. Шуберта, виданої відповідно до рекогносцировки 1869 р., на місці майбутнього населеного пункту позначений скотний двір, рештки якого на сьогодні не збереглися. Наступні редакції карт 1917, 1921, 1923 та 1932 рр. також не містили ніякої інформації про забудову цієї місцевості. Причиною тому міг бути як масштаб карт, так і, власне, відсутність тут населеного пункту.

І лише на мапі Генерального штабу Збройних сил СРСР, виданої у 1983 р. за рекогносцировкою 1978-1982 рр. з'являється с. Новопетрівка. Тобто, станом на 1982 р. населений пункт вже існував.

В цей час, судячи з картографічного матеріалу, село мало одну меридіональну вулицю, що тяглася у напрямку Сх.-Зх. на відстань близько 800 м.

В 300 м на північ від східної околиці населеного пункту розташовувався сільський цвинтар. Більшість похованих були носіями прізвищ українського походження: Гуменний, Сюрба, Порада, Клейбатенко та ін. Цвинтар, на сьогодні, займає квадратний майданчик посеред оброблюваних земель сільськогосподарського призначення, розмірами 50 x 50 м. Цікаво, що зі сходу до нього примикає прямокутний майданчик, розміром 50 x 35 м, що не піддається розорюванню. Можливо, на його місці знаходилася стара частина кладовища, однак якихось слідів поховань тут не збереглося.

Так чи інакше, серед збережених надгробків, два найдавніші датуються 1962 р. Відповідно, і дату заснування села необхідно відносити до часу, не пізніше початку 1960-х рр.

На цій даті, мабуть і варто зупинитися, адже вона, в цілому, відповідає і картографічному матеріалу і особливостям архітектурних споруд села, описаним нижче.

Трохи пізніше, вірогідно, у 1980-х рр. на східній околиці села з'явилася ще одна вулиця з орієнтацією Пн.-Пд., зайнята вісьма вівчариками, розташованими обабіч дороги. Саме вівчарство, за спогадами старожилів розташованого поряд с. Ташине, і було основою господарства мешканців Новопетрівки.

Назва села може вказувати на те, що воно засноване або поблизу населеного пункту з назвою Петрівка, або вихідцями з такого пункту. Селище Петрівка дійсно існує в 6 км на північ за течією р. Цареги (зараз – Березівський район Одеської області), однак між цими двома пунктами розташовуються с. Любине, засноване ще в середині XIX ст. Цей факт дозволяє схилитися до другої тези.

Сама стара частина села, як вже згадувалося вище, складалася з однієї меридіональної вулиці (грунтової дороги) протяжністю близько 800 м. По обидва боки від неї розміщувалися житлові садиби, від яких лишилися лише зарослі густою рослинністю руїни кам'яних будівель. Більшість житлово-господарських комплексів займають площу квадратної форми розмірами близько 40 х 40 м, а деякі – вдвічі більше. Варто думати, що при складанні генерального плану села, саме таку площу під забудову отримували його мешканці, але деякі з них «захоплювали» і сусідню, з якихось причин, не зайняту ділянку. Таким чином, площі хатніх господарств складали близько 1500 та 3000 м² відповідно. При візуальному обстеженні на північ від вулиці вдалося зафіксувати межі 11 домогосподарств, на південь – 13. Всі житлові будинки вздовж вулиці зорієнтовані по лінії Пн.-Пд. Подвір'я господарств знаходилися на відстані близько 5 метрів від дороги.

Звертають на себе увагу два будинки в центральній частині південного ряду забудови вулиці (один на три камери, другий – на чотири), орієнтовані довгою віссю по лінії Сх.-Зх. Можливо, вони виконували якусь адміністративну або громадську функцію.

В ході розвідки ми ретельно обстежили сім садиб.

Всі вони мали приблизно однакову структуру: складалися з житлового будинку та розміщених на подвір'ї льоху, колодязя та, інколи, господарських споруд. Будинки розташовані біля вулиці, льохи та колодязі, як правило, – проти входу до будинку. Сліди огорож домогосподарств майже не збереглися. Виключення складають окремі цементні опори призматичної форми увінчані пірамідальним навершям на три сходинки, які маркували хвіртки.

Більшість будинків три або чотирикамерні. Але зустрічаються і будівлі з шістьох витягнутих у лінію камер житлового та господарського призначення. Також присутній тип планування приміщень у два ряди. Домівки мали один поверх та – горище.

Стіни складені з природнього грубо рваного по шару середнього та великого каміння черепашнику на розчині з червоної глини. За своєю конструкцією кладки дво- та тришарові, без лиця, у вертикальному поперечному розрізі – рядові, постелисті, інколи – іррегулярні. Кладки суміжних стін зв'язані між собою у перев'язку. З внутрішнього боку стіни оштукатурені саманом. Місцями збереглися рештки світлої побілки. Із зовнішнього боку збереглася штукатурка піщано-цементним розчином та сліди побілки білим або блакитним кольором.

Віконні пройоми прямокутної форми, розмірами 1,3-1,6 м х 0,7-0,9 м. Склепіння – пряме, оформлене з дерев'яних балок або дощок. Інколи мають оздоблення у вигляді

рельєфної облямівки з борознами або без таких. Аналогічну конструкцію мають і дверні пройми, ширина яких складає 0,6-0,8 м.

На більшості будинків прослідковуються сліди двосхилого перекриття з усіченим знизу фронтоном. Дахи були вкриті черепицею марсельського виробництва змонтованою на конструкцію повздовжніх балок.

Колодязі зазвичай розташовувалися поблизу входу до будинку. Мають округлу в плані форму із зовнішнім діаметром 1,2-1,88 м, внутрішнім діаметром горловини – 0,60-0,95 м. Виступаюча на поверхню землі частина та, вірогідно, резервуари складені з грубо рваного по шару каміння черепашнику середніх розмірів, оштукатуреного піщано-цементним розчином. Висота горловин складає 1,3 – 2 м.

Льохи збудовані з грубо рваного каміння черепашнику середніх і великих розмірів з обільним використанням глиняного розчину. Вхідний коридор з апсидальним склепінням, довжиною 5-7 м та шириною – до 0,7 м, вів до основної камери, перед якою розміщувалася перегородка. Основна камера льохів прямокутної форми, розмірами 2,8-3,9 x 2,2-2,6 м., висота – до 1,9 м. Стіни зберегли сліди побілки. В стінах деяких льохів оформлені прямокутні ніші, розмірами 0,35-0,45 м та глибиною – до 0,40 м, які, вірогідно, слугували для розміщення продуктів харчування.

Серед знахідок на території села варто відмітити два вінця глеків із залишками зеленої поливи по внутрішній частині вмістилища, та уламки чотирьох стінок від аналогічних посудин.

Таким чином архітектура села виявилася цілком типовою для більшості споруд відповідного часу на Півдні України і знаходить масу аналогій серед хатнього будівництва обстеженого нами району узбережжя Тілігульського лиману.

Існувала Новопетрівка доволі не довго. Зі слів директора Ташинської ЗОШ І-ІІ ступенів Березанської районної ради Валентини Іванівни Габерштро, селище почало пустіти із занепадом вівцеферми в північно-східній частині села, а, з часом, було повністю залишене своїми мешканцями.

Відповідно до рішення Миколаївської обласної ради від 25 липня 2005 р. Новопетрівка була виключена з облікових даних населених пунктів Миколаївської області.

Даний екскурс, в силу специфіки експедиційної подорожі, є поверхневим і покликаний здійснити загальний опис планувальних та архітектурних особливостей села. Перспективою даного дослідження може стати стаціонарна експедиція з ретельним оглядом, обміром, графічною та фото фіксацією, виведенням статистичних даних для більш точного виділення особливостей даного населеного пункту.

ТАЇНСТВО ХРЕЩЕННЯ У СТАРООБРЯДЦІВ (ЛИПОВАН)

Кудришова Ангеліна, Симченко Катерина, учениці 6 класу Новонекрасівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Ізмаїльської районної ради Одеської області, члени гуртка «Народознавство» Центру дитячої та юнацької творчості Ізмаїльського району Одеської області.

Керівник: Кулакова Любов Іванівна, керівник гуртка «Народознавство» Центру дитячої та юнацької творчості Ізмаїльського району Одеської області.

Як виникли релігійні свята і як їх святкувати? Які прикмети і традиції закріпилися в народі за кожним святом? Ці та безліч інших подібних питань багато хто з нас ставив собі, стикаючись з релігійними традиціями, обрядами і звичаями. Так склалася історія

нашої країни, що ці знання якийсь час заборонялися та засуджувалися і лише частково були передані наступним поколінням.

Дана тема зацікавила нас ще й тому що ми проживаємо в старообрядницькому селі Нова Некрасівка Ізмаїльського району Одеської області, жителі якого зберігають вірність споконвічним традиціям і обрядам.

Різноманіття і багатство православних традицій є благодатним підґрунтям для досліджень. Серед безлічі релігійних традицій, обрядів, звичаїв нашу увагу привернуло питання Таїнств.

Важливість і актуальність дослідження цієї теми визначається релігієзнавчими та духовно-культурними чинниками. Вона стосується історії становлення старообрядництва Південної Бессарабії.

Актуальність теми. Вивчення особливостей духовного розвитку будь-якого народу, який входить до складу сучасної України, становить головний зміст історичного розвитку нашої держави. Це особливо актуально для багатонаціонального краю, яким є Південна Бессарабія. Серед народів цього регіону значне місце посідають російські старообрядці, які проживають тут більше двох століть.

Розробка теми має також евристичну цінність, оскільки духовна культура старообрядців характеризується архаїчністю, консерватизмом та сталістю обрядових компонентів. Ці особливості пояснюються слабким впливом православної церкви на традиційну обрядовість старообрядців Ізмаїльської єпархії, частковою етнічною ізоляцією переселенців, а також створенням великих моногамних сільських поселень, де були сприятливі умови для відтворення традиційної культури.

Метою роботи є дослідження релігійних традицій і обрядів старообрядців (липован) Придунав'я.

Проблема: вивчити, як календарна обрядовість некрасівців-липован пов'язана та впливає на духовне й матеріальне життя старообрядців протягом багатьох віків, їх сучасне етнокультурне положення.

Об'єктом дослідження є Таїнство Хрещення.

Предмет дослідження: обряд хрещення у некрасівців-липован на матеріалах села Нова Некрасівка.

Мета дослідження: на основі комплексу виявлених джерел, здобутків історіографії дослідити особливості проведення вищевказаного обряду старообрядцями.

Досягнення означеної мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- вивчити наукову літературу з цього питання;
- проаналізувати особливості обряду хрещення у некрасівців-липован;
- провести порівняльний аналіз обряду некрасівців-липован з обрядами інших народів православної церкви.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її фактичний матеріал, основні положення, висновки можуть бути використані в навчальній та краєзнавчій роботі, практичній діяльності. Систематизація знань про традиційну культуру липован дала можливість розширити знання про етнічну культуру, уявлення про навколишній світ цього етносу, розглянути естетичні і морально-етичні погляди людей.

Таїнство – священнодіяння, в якому через будь-який видимий зовнішній знак, незбагненим для нас чином, подається людині благодать Святого Духу або рятівна сила Божа. Одним з них є Таїнство Хрещення.

Протягом століть старообрядці створювали та зберігали свій досить замкнутий в духовному і культурному плані, але економічно відкритий світ. Цей світ мало

змінювався, переживаючи геополітичні та культурні катаклізми: війни, зміни кордонів, наступ цивілізації, антирелігійну агресію, мовну й культурну експансію сусідів. Зберігається він і тепер.

Старообрядці після реформи патріарха Никона до цього дня сповідують стару православну віру, дотримуються всіх споконвічних традицій та обрядів. З цим і пов'язані відмінності у проведенні Таїнств Хрещення у старообрядців (липован) від інших.

Головною особливістю культури старообрядців завжди було суворе підтримання старовинної церковної обрядовості. Основою духовної культури старообрядців є релігія. Вірність християнству настільки велика, що вона зовсім витіснила давні язичницькі звичаї на відміну від традиційного православ'я.

Хрещення звільняє людину від первородного гріха. Вважається, що після хрещення сатана втрачає владу над людиною і може діяти тільки ззовні обманом. За хрещену людину заступаються Святі, тоді як нехрещений може розраховувати тільки на свої сили. Крім того, хрещений людині обов'язково дається Ангел-хранитель, що оберігає його на протязі всього життя.

У Таїнстві Хрещення віруюча людина виправдовується перед Богом своїми власними заслугами, але завдяки примиренню і порятунку, принесеним Ісусом Христом. Бути хрещеним означає стати частиною оновленого людства.

Хрещення відбувається в певні дні, особливо в свята Пасхи, П'ятидесятниці, Богоявлення, а також в дні пам'яті апостолів, мучеників і в храмові свята.

Хрещення немовлят в Православній Церкві відбувається з давніх часів через віру їхніх батьків і хрещених батьків (хрещених), на яких лежить святий обов'язок навчити охрещених істинам віри й допомогти їм відродитися для нового життя.

Для хрещення немовляти необхідний хресний батько, або, як його ще називають, хресний. Для батьків хресний їх дитини – кум, а хрещена – кума. Звичай мати при хрещенні поручителя сходить до первісної Церкви. При хрещенні поручитель брав хрещасього від купелі й тому називався восприємником. Немовля, що приймає Таїнства, не розуміє того, що відбувається з ним, проте його душа цілком здатна сприйняти благодать Святого Духу. У хрестильних книгах імена хрещених батьків записувалися разом з іменами хрещеників.

Благодать Божія дається немовлятам як за порука їх майбутньої віри, як сім'я, яке кидають у землю, але щоб із сім'я виросло дерево і принесло плоди, потрібні зусилля і восприємників, і самого хрещасього у міру його зростання.

Після хрещення зв'язок хрещеного та хрещеника зміцнювався, виникала духовна спорідненість. Містичний зв'язок хрещеника з хресним не закінчується із земним життям, але триває у Вічності.

Під час хрещення немовляти восприємник за нього тричі відрікається від сатани, тричі сповідує поєднання Христу та віру «Йому, яко Царю і Богу». Восприємник читає за свого хрещеника Символ віри, тобто молитву «Вірую», в якій відображені всі основи християнського віровчення.

Хрещений зобов'язується наставляти хрещеника в духовній грамоті, молитися за нього, стежити за його вихованням і приймати в ньому участь. На хресного лягає й частина відповідальності за вчинки свого хрещеника.

Час хрещення немовляти строго не визначено. Хрещення на восьмий день після народження як би зайняло місце старозавітного обрізання, яке було прийнято здійснювати в цей день. Воно і називається «нерукотворним обрізанням». У свій час переважала думка, що хрестити треба в перший день.

В перші століття християнства хрестили здебільшого в 40-й день, коли і для матері закінчувалися за законом дні очищення, і вона після прочитання над нею спеціальних молитов могла бути присутньою при хрещенні своєї дитини. Якщо дитина народжувалася слабкою, і була небезпека, що вона помре, не доживши до хрещення, то його хрестили і раніше 40-го дня.

Втім, термін можуть визначити самі батьки за обставинами. Хрещення вводить людину в огорожу церковну, творить його членом Церкви, а значить, Церква молиться за нього. При хрещенні дитині надається Ангел-хранитель. Після хрещення дитину вже можна причащати.

Хрещення – це священний обряд. Для цього обряду важлива, а якщо правильно сказати, головна роль відводиться для хресних батьків.

У старообрядців хрещеними батьками можуть бути лише дві людини – чоловік і жінка. Погоджуючись, стати хрещеними батьками, вони беруть на себе велику моральну відповідальність. Для свого хрещеника вони стають другими мамою і татом.

До хресних батьків пред'являються такі вимоги: вони не повинні бути близькими родичами один одному (наприклад, братом чи сестрою), не повинні перебувати у шлюбі між собою, тобто бути чоловіком і дружиною

Вони не повинні бути обидва близькими родичами одного з батьків, хресний може бути, наприклад, братом матері дитини, а хресна – сестрою батька дитини, або навпаки. Хрещені можуть бути неодружені або перебувати у шлюбі з іншими людьми. Але якщо вони перебувають у шлюбі, то неодмінно повинні бути повінчані (пройти обряд вінчання) саме в старообрядницькій церкві. Звісно ж, хресні батьки обов'язково повинні бути самі хрещеними в старообрядницькій вірі. І в майбутньому нащадки хрещених батьків, аж до сьомого коліна, не можуть вступати в шлюб один з одним. У старообрядців хресні батьки – це шановані люди і перші, почесні, гості під час всіх святкових ритуалів: наречення, пострижини, повноліття, весілля. До хрещеного батька і матері діти «носять вечерю» на Різдво, приносять гостинці на Великдень, до них перших заходять щедрувати й засівати, першими кличуть їх на весілля.

На обряді хрещення обов'язково повинні бути присутніми хресні батьки, дитина, яку збираються хрестити, і священник. Присутність інших родичів не обов'язкова. Але якщо вони хочуть бути присутніми на хрестинах, їм ніхто не буде перешкоджати.

При хрещенні хресна мати дарує дитині-хрещенику «ризки» або «крижму» (тканину або матерію, в яку загортається немовля, вийнятий з купелі), хрестинну сорочечку і чепчик з мереживами та стрічками; колір цих стрічок повинен бути: для дівчаток – рожевий, для хлопчиків – блакитний. Хрещений батько крім подарунка на свій розсуд повинен підготувати новохрещеному хрестик і оплатити хрестини. Обидва – і хрещений батько, і хрещена мати – можуть зробити подарунки матері дитини. А батьки дитини обдаровують хрещених батьків.

Обряд проводиться в церкві. Хрещений батько повинен тримати хрещасячого немовля на руках. Таїнство починається на паперті з молитви священника про очищення від скверни хресних. Потім хресні з дитиною входять до церкви і зупиняються перед престолом. (Престол – стіл, на якому стоїть ікона та предмети, які необхідні для проведення обряду). Священник знову читає молитви. Вручає хресним запалені свічки. Висвітлює воду в купелі. (Купель – це спеціальна ємність, схожа на велику мідну чашу і призначена спеціально для обряду хрещення. Навколо неї горять воскові свічки. У нашій церкві можна палити тільки воскові свічки). Після цього священник помазує хрещасячого єлеєм. Священник зображує знак хреста на чолі, грудях, спині, вухах, руках і ногах хрещасячого, вимовляючи слова:

- при помазанні чола: «Помазується раб Божий (ім'я) слесем радості, в ім'я Отця і Сина, і Святого Духа, амінь»;
- при помазанні грудей і спини: «У зцілення душі і тіла»;
- при помазанні вух: «У слухання віри»;
- при помазанні рук: «руки Твої сотворісте мя і створить мя»;
- при помазанні ніг: «У еже ходити йому по стопах заповідей Твоїх».

Убезпечує хрест на хрест хресного, одягає йому на шию свідон, в який буде загорнута після хрещення дитина. А після цього священик бере дитину на руки, і роздягненого занурює тричі в воду, попередньо закривши йому ротик, носик і вушка, щоб в них не потрапила вода. При хрещенні немовлят в нашій старообрядницькій церкві дитину обов'язково повністю занурюють у воду.

Після цього священик віддає дитину хрещеному батьку, який повинен загорнути його в хустку, шматок тканини або рушник (свідон) і витерти воду. Знову проводить миропомазання немовляти. Читає очисні молитви і проводить постриг (хрестоподібно), а волосся загортає у папір і кидає в купіль.

Відразу ж після триразового занурення в воду на новохрещену дитину надягають хрестик, пояс та одягають її в білий одяг. Особо слід зазначити значущість першого підперізування. Новонароджений отримує пояс, а разом з цим і певний захист, яким володіє даний обов'язковий елемент народного костюму. За повір'ям, ходити без поясу було «грішне», так само як і без хреста.

Потім, священик обводить три рази навколо престолу хресних батьків з дитиною, при цьому він не перестає читати молитви. Далі він бере дитину на руки та йде з ним до крилоса. Підносить до ікон Воскресіння, Божої матері, заходить до алтаря, якщо хрестять хлопчика, підносить до ікони Спасителя, йдучи за сонцем, повертається до престолу і віддає дитину хресним батькам.

А якщо хрестять дівчинку, то до алтаря не входять. У кінці проведення таїнства чистою водою змивається мир з личка дитини. Далі йдуть поздоровлення хрещених і всіх присутніх. Читання «Начал».

Під час обряду дитині дають ім'я. Це ім'я обов'язково повинно бути в церковному іменнику, тобто це повинно бути ім'я одного зі святих. Його відбирають у залежності від дати народження дитини. Цей Святий буде вважатися ангелом-хранителем дитини. День цього Святого буде вважатися днем Ангела для дитини. Іноді ім'я дають з благословення священика, або називають одним із звичних імен роду, або ім'ям особливо улюбленого і шанованого угодника.

У наші дні використовують багато імен, яких немає в православному іменникові. І якщо батьки неодмінно хочуть назвати дитину таким ім'ям, то вони можуть це зробити. Якщо батьки назвали дитину неправославним або зменшувальним ім'ям, наприклад, Ася або Стася замість Анастасії, Ліна замість Ангеліни, то при хрещенні йому дається друге ім'я. І це ім'я буде записано в свідоцтво про народження дитини та інші документи, що засвідчують його особу, і це ім'я буде використовуватися в його житті оточуючими його людьми. Але у нього буде і церковне ім'я, яке буде використовуватися у всіх церковних обрядах, які будуть в його житті. Іноді житейське і церковне ім'я не співпадають.

Після здійснення хрещення в церкві, в будинку влаштовували гуляння – хресьбіни. Однак, якщо хрестили дитину в піст, то обходилися без гуляння. Також, за бажанням батьків, освячується будинок, в якому живе хрещений.

Обряд хрещення зберігся і в наші дні. Більш того, для старообрядців цей звичай залишається обов'язковим. Хрещення – не обряд, який підтверджує національну

приналежність і не магичне дійство, що захищає від темних сил. Це Таїнство. І як будь-яке Таїнство, хрещення має глибокий внутрішній зміст.

У даній статті нашим завданням було, ґрунтуючись на місцевому матеріалі розглянути структуру післяродового обряду та виявити специфіку обряду хрещення у липован, показати його відмінність від інших етнічних груп, що населяють Придунав'я.

Таким чином, провівши порівняльний аналіз релігійних традицій і обрядів старообрядців та інших православних конфесій, ми робимо висновок, що Таїнство Хрещення у старообрядців має багато спільного з ними, незважаючи на етноконфесійні відмінності.

За деякими аспектами спостерігається їх зближення і взаємне збагачення окремими елементами, але найголовніше, зберігається загальний духовний сенс Таїнств, їх священне і сакральне значення.

ЧЕРЕПИЧНЕ ВИРОБНИЦТВО РОГАЧИЦЬКОГО КРАЮ ТА ЙОГО МАЙСТРИ

*Кучер Назарій, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Будинку дитячої та юнацької творчості Верхньорогачицької районної ради Херсонської області, учень 9 класу Чистопільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Верхньорогачицької районної ради Херсонської області.
Керівник: Шершень Олександр Павлович, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Будинку дитячої та юнацької творчості Верхньорогачицької районної ради Херсонської області, вчитель історії Чистопільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Верхньорогачицької районної ради Херсонської області.*

*Одягла хатина шапку з черепиці, Вікнами-очима
дивиться у світ, І блищать на сонці шибочки-зіниці. Їй
падає на шапку яблуневий цвіт.*

Мабуть кожен з нас може пригадати таку картину, бачену не раз в підручниках: стара селянська хата-мазанка, вкрита соломою чи очеретом. Такі хати у Верхньорогачицькому районі Херсонщини, де я мешкаю, зберігалися, ніби живі свідки давнини, аж до 70-х років минулого століття. Очерет у нашому районі, як покрівельний матеріал, був поширений у придніпровських селах – Ушкалці, Бабиному, Нижньому Рогачику, Карайдубині. В інших населених пунктах, як покрівельний матеріал здебільшого використовували солому.

І хто тепер пам'ятає, коли ж наші хати змінили свої «шапки» з битих солом'яних на нові черепичні?

В роботі ми дослідили історію черепичного виробництва у Верхньорогачицькому районі від першої половини ХІХ ст., пов'язавши її з діяльністю знаної, але, на жаль, маловідомої у нашому краї, династії підприємців Бобровничих.

Актуальність та оригінальність дослідження полягає в тому, що воно є новою сторінкою в краєзнавчих пошуках та ґрунтується на місцевому матеріалі. Зібрані матеріали (в т.ч. і зразки черепиці) передані до місцевого музею, тож зможуть практично послужити благородній справі глибшого пізнання сучасниками історії рідного краю.

Перша черепиця у таврійські степи потрапила приблизно у 30-і роки ХІХ століття аж із Франції. Вироблялася вона під назвою HENRI MARSEILLE (м. Санкт-Анрі, Марсель) компанією братів Жозе-Тібо та Франсуа-Ксав'є Жилардоні. Оскільки слово «Марсель» було присутнє на кожному виробі, то таку черепицю стали називати «марсельською». Маршрут яким ця черепиця потрапляла до Верхнього Рогачика скоріше

за все звичайний для того часу – морський шлях. Через таврійські порти – Херсон, Генічеськ – до Європи йшли судна з зерном. Щоб не гнати назад порожні кораблі, бо це було не завжди безпечно через меншу осадку суден, їх заповнювали баластом – камінням з Італії (таким, наприклад, вимощено вулицю Суворова в Херсоні) чи черепицею з Франції. Напис на ній «Grande esaille pour toiture» перекладається як «великий розмір для покрівлі». Ця черепиця, дійсно, більша за стандартну, яку почали випускати пізніше, і легша за неї, бо більш тонка. Ми наочно в цьому переконалися, перемірявши та зваживши марсельську черепицю та звичайну, вироблену в Рогачику місцевими майстрами. Марсельська була на вісім сантиметрів довша, але при цьому мала меншу вагу. Кладлася «марселька», як риб'яча луска: одна верхня на дві нижні. Завдяки цьому вона не боялася вітрів, до того ж, в неї була «мертва» пазова зачіпка, яку брати Жилардоні і винайшли у 1841 році, після чого процес монтажу покрівлі став набагато швидшим та зручнішим. При цьому, як зазначалося, вона була на півкілограма легша за аналогічну вітчизняну, трикілограмову. Ще однією характерною ознакою «марсельки» була наявність різноманітних знаків – метеликів, бджіл, сердечок тощо.

Місцеві умільці швидко зрозуміли, що новий матеріал для покрівлі досить вигідний та зручний і виготовити його на місці буде набагато дешевше, ніж возити з-за кордону. Тож перші заводи з виробництва черепиці в Таврійській губернії з'являються вже у 30-і роки XIX ст., хоча заводами ці виробництва можна було назвати скоріше умовно – це були невеликі приміщення обладнані глином'ялкою та пресом, поряд – будівлі, де сушили цеглу і черепицю, бо, як правило, один завод виготовляв і стіновий і покрівельний матеріал.

Започаткували виробництво нового матеріалу для покриття дахів у Таврійській губернії найбільш підприємливі її мешканці – німці-меноніти. Їх черепиця, що отримала назву «німецька», була досить міцною, зручною, щільно прилягала одна до одної, тож не затікала і не боялася вітру. На кожному екземплярі меноніти робили тавро, як правило, на німецькій мові, а пізніше вже російською, оскільки споживачами їхніх виробів були, як німці-колоністи, так і місцеве слов'янське населення. Можна зустріти черепицю з ідентичним текстом обома мовами. Клеймо також містило інформацію про розташування підприємства та його власника. Приміром: «Х. Глеклер, Пришиб», «D.Friesen & son Halbstadt» і т.п. У Верхньорогачицькому районі нам зустрілася подібна з написом як російською, так і німецькою мовами.

Була і простіша жолобчата черепиця, яку рідко клеймили і називали «татарка» або татарська. Вартість такої удвічі, а то й утричі була меншою за марсельську, але міцністю та надійністю вона також значно їй поступалася. Татарську черепицю виготовляли в основному в Криму.

Впродовж півстоліття черепичне виробництво розвивалося доволі повільно. Показовим у цьому плані є факт, що на кінець 1880-х рр. лише 4% будинків у Мелітопольському повіті мали черепичні дахи, решта були накриті соломною та очеретом.

Поштовхом до інтенсивного будівництва черепично-цегляних заводів стало рішення Таврійського губернського земства про видачу позик і виплат сільському населенню на облаштування черепичних дахів, а підприємцям на покращення існуючих та будівництво нових заводів. Справа в тім, що солом'яні стріхи були не лише ненадійними – їх легко піднімали шалені степові вітри, які були частим явищем у безлісій, рівнинній місцевості, а ще й дуже вогненебезпечними. Від невеликої іскри могло вигоріти чимало будинків водночас.

За даними того ж Таврійського земства впродовж 1896-1905 років у Рогачицькій волості сталося 293 пожежі, постраждало 339 дворів, згорів 551 будинок. Лише на

страхових виплатах погорільцям держава втратила понад 30 тисяч рублів. Тож потреба у державній підтримці облаштування дахів вогнестійким матеріалом була очевидною. Селянам, чия будівля була перекрита черепицею, в разі пожежі виплачували додатково 20% страховки. Крім того, видавалася безпроцентна позика на п'ять років з виплатою з розрахунку 1 копійка за одну штуку звичайної або 2 копійки за 1 штуку німецької черепиці (але не більше 40 крб. на господарство). За розрахунками на 1905 рік середня вартість черепиці й усіх робіт з покриття хати складала 70-80 крб. Це була одна з причин інтенсивного будівництва споруд з черепичними дахами у Мелітопольському повіті і Рогачицькій волості, як його частині, наприкінці XIX – на початку XX ст. За півтора десятиліття (до 1900-го року) кількість будинків під черепицею у Таврійській губернії значно зросла. Приміром, у Рогачицькій волості їх налічувалося 4868, що становило 29% від загальної кількості. Кількість будівель під черепицею вперше стала більшою, ніж кількість дворів (4868 проти 3091). Треба зазначити, що в середньому у дворі було п'ять-шість будівель, і господар старався накрити черепицею в першу чергу дім, а вже потім господарські споруди.

Хоча наш степ бідний на корисні копалини, все ж тут є поклади червоно-бурої глини, яка залягає на глибині від двох до восьми метрів та має всі необхідні якості, аби бути придатною для виробництва цегли, черепиці чи посуду. По-перше, вона не повинна бути жирною, в іншому разі виріб потріскається після просушування і втратить свою форму. По-друге, глина має містити не надто велику кількість піску, щоб бути еластичною. А ще мало хто знає, що глину для промислового використання треба певним чином підготувати. В який би період її не добували, вона обов'язково має перезимувати. Восени в ній накопичиться вода, за зиму вона промерзне, а навесні відтане. Це надасть глині необхідної морозостійкості та витривалості. Черепиця з такої глини буде легкою та міцною. Про таку кажуть: «Аж дзвенить»!

Мій інтерес до «черепичної» теми з'явився відтоді, як я випадково неподалік від будинку, в якому мешкаю, помітив уламок черепиці, з викарбуваними на ній літерами. Придивившись, я зумів прочитати напис: «С. К. Бо...». Звернувся до нашого музею і побачив там декілька цікавих екземплярів. Я дізнався, що уламок, знайдений мною, був залишком черепиці, виробленої у нашій місцевості, а точніше у селі Верхній Рогачик (нинішній наш районний центр) на підприємстві Степана Калістратовича Бобровнича ще на початку XX століття. То хто ж була ця людина, чи велике мала підприємство, чи були ще у нашому районі виробники цього покрівельного матеріалу? Ці та інші питання і спонукали мене до пошуку, під час якого мені відкрилося багато цікавинок з історії нашого краю.

Виявилося, що на території Рогачицької волості Мелітопольського повіту – таку адресу мав наш район за царських часів – заводів з виробництва черепиці та цегли було декілька. Перша цегельня стала до ладу у Верхньому Рогачику ще у 1865 році. А відомості про перший черепичний завод з'являються у 1880 році. Його власником був Фінкельштейн, а обсяги виробництва складали 200 тис. штук на рік. Споживачами рогачицької цегли були не лише жителі волості, а й сусіди – сірогозці, лепетисці та білозерці (нині – це Запорізька область).

Окрім Верхнього Рогачика, де заводів було три (власники Фінкельштейн, Бобровничий, Поліщук), були ще підприємства у Карай-Дубині (нинішнє с. Бережанка, власники Чорний М.М. та Чорний Н.Я.) і в селі Зеленому (Ларченко К.П.) Та все ж найбільшим виробником був Степан Калістратович Бобровничий.

Згодом я дізнався, що Бобровничі – це велика династія підприємців-виробників цегли та черепиці у Таврійській та Херсонській губерніях.

Матеріалу щодо діяльності С.К. Бобровничого в мережі Інтернет знайти не вдалося, тож ми вдалися до пошуку інших джерел. У Верхньорогачицькому районному музеї зберігається фото одного з представників родини Бобровничих – Степана Степановича, яке передала до музею його праправнучка. Вона розповіла багато цікавого про своїх знаменитих предків.

Степан Калістратович Бобровничий – українець, який вийшов з простих селян-хліборобів і зумів побудувати свій досить великий і прибутковий бізнес. Його продукція вже більше 100 років слугує своїм власникам і є окрасою та залишками старої архітектури нашого краю. Народився майбутній підприємець у 1845 році на хуторі Воронівка (Воронок) Чернігівської губернії, який належав його родині. У 1900 році (а може й раніше) він з'являється у Верхньому Рогачику, в якому остаточно оселяється у 1905 році. Тут він купує діючий цегельно-черепичний заводик, вірніше, міняє його на свій хутір на Чернігівщині. Скоріше за все в нашому селищі завод більше був схожий на великий сарай (можливо й не один), де стояв прес та виготовлялись вироби (цегла, черепиця). До пізньої осені вони гарно просихали, а потім десь поблизу закладалися в печі для обпалювання, які мали вигляд ям, викопаних в глиняній породі. Тут і здійснювалася вся "магія" перетворення глиняної формованої маси в обпалені, стійкі до атмосферних впливів вироби. Зазвичай в якості палива використовували соломку. Коли ж рік був неврожайним і соломи не вистачало, обсяги виробництва падали, як, приміром у Рубанівці Лепетиської волості у 90-і роки XIX ст., де з 1882 року діяв завод Григорія Бобровничого – рідного брата Степана. Григорій Калістратович тоді знайшов вихід із ситуації і почав міняти черепицю на солом'яну покрівлю будинків. Погодьтеся, геніальна знахідка, яка мала обопільну вигоду як для виробника, так і для споживача.

Отож, черепиця з прізвищем «Бобровничий» напевно з'являється у 1880-х роках. Проте у нашій місцевості зустрічається точно така ж, але без написів, можливо це більш ранній варіант, який виготовляли ще до Бобровничого, або ж просто один з варіантів його черепиці. Ще трапляються екземпляри з викарбуваним прізвищем без ініціалів. Ймовірно, що це рубанівська черепиця. Загалом маємо три види марсельської черепиці (з встановлених), які вироблялись на заводі у Верхньому Рогачику.

Окрім виробництва в Рогачику, Степан Бобровничий мав завод в сусідній Великій Знам'янці (нині Кам'янка-Дніпровський район Запорізької області) потужністю 100 тисяч штук черепиці на рік. Загалом на двох його заводах вироблялося близько 400 тисяч штук черепиці та 350 тис. одиниць цегли. Його брати Григорій та Федул мали підприємства у Рубанівці та Херсоні. Загалом на підприємствах Бобровничих працювали понад півсотні робітників, а річний обсяг виробництва черепиці досягав понад 1 млн. шт.

Перша світова війна, падіння царизму і громадянська війна в Росії кардинально змінюють ситуацію з підприємницькою діяльністю. Попит на черепицю зменшується, а відтак обсяги виробництва швидко падають. У 1920 році помирає родоначальник династії Бобровничих – Степан Калістратович. Його нащадки, до рук яких перейшов бізнес, зазнають утисків – вони змушені покинути Верхній Рогачик.

Старший син Євдоким переїжджає до Одеси, молодший Степан на деякий час ще залишається на батьковому підприємстві. У 1922 році завод націоналізують, а його родина потрапляє в опалу, як неблагонадійна. Степан Степанович Бобровничий, окрім того, що сам належав до «класово ворожих елементів», був, до того ж, одружений на доньці диякона Миколаївської церкви Верхнього Рогачика Павла Аменітського, яка була вчителькою в школі (фото цієї гарної пари зберігається у районному краєзнавчому музеї). Уникаючи переслідувань, родина переїжджає до Мелітополя, а згодом до Запоріжжя. Син Степана Степановича Ігор в роки німецько-радянської війни був радіомеханіком і служив

з відомим льотчиком, Героєм Радянського Союзу Сергієм Щириком з Якимівки. Коли Берія (нарком внутрішніх справ СРСР) зазіхав на дружину Щирика і льотчика цькували, Ігор підтримував друга, навіть взяв на себе підставне убивство. Щирик був хрещеним батьком доньки Ігоря.

Найтрагічніше склалася доля родини старшого з нащадків Степана Калістратовича – Євдокима, у якого було 12 дітей. Одного з його синів – Андрія, що навчався в Херсонському сільськогосподарському училищі, розстріляли у 1937 році за те, що ніби служив у армії Денікіна. Його брата Сергія також за надуманими звинуваченнями розстріляли в Херсонській тюрмі у 1938-му. Ще троє братів перебували у німецькому полоні під час війни. Більше пощастило найстаршому – Василеві, який ще до Жовтневого перевороту встиг закінчити Політехнічний університет у Петербурзі, після 1917 року виїхав до Америки та працював у компанії Т. Едісона.

Зараз про родину Бобровничих, яка колись «одягала» хати всієї Рогачицької волості та його околиць, знає дуже небагато мешканців нашого краю. І от прийшов час добрим словом згадати іменитих господарів, які робили міцно, просто і на віки. Та ще пильно озирнутися довкола, уважно придивитися до того, що непомітно лежить десь поруч.

Використана література:

1. Безух Ю.В. Про що розповідає черепиця. // Мелітопольський краєведческий журнал. №5, 2015. – 100 с.
2. История городов и сел Украинской ССР. Херсонская обл. К.: Гл. Ред. УСЭ, 1983. – 667 с.
3. Кирпично-черепичные заводы в Таврической губернии / Генчиск, типография С.С. Залко, 1913. – 165 с.
4. Материалы по описанию селений в пожарном отношении Бердянского, Днепровского и Мелітопольского уездов Таврической губернии. Выпуск первый. // Симферополь. Типогр. Таврич. Губерн. Земства, –1910.
5. Розповідь К. Дейнеги, жительки м. Запоріжжя.

ІСТОРИЧНІ НЕТОЧНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТОПОНІМІВ І ГІДРОНІМІВ КІРОВОГРАДСЬКОЇ

Малярєнко Маргарита, вихованка гуртка фольклорно-етнографічного краєзнавства «Тясмин» Комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості Світловодської районної ради Кіровоградської області».

Керівник: Малярєнко Олександр Олександрович керівник гуртка фольклорно-етнографічного краєзнавства «Тясмин» Комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості Світловодської районної ради Кіровоградської області».

*«Пізнати Божу Суть – ось справжнє і найвище
нагорода для душі людської, що відправлена Творцем
на Землю!»*

Піфагор (Pythagoras)

Постановка проблеми. Українська мова є однією з найпоширеніших мов в світі. Фахівці розрізняють близько 7000 мов і діалектів на планеті Земля. За кількістю носіїв наша мова займає 26-те місце. Перший друкований буквар, виданий українським автором, мав назву «Наука до читання й розуміння слов'янського письма». Він вийшов в світ у Вільні (сучасне місто Вільнюс) в 1596 р. стараннями Лаврентія Зизанія. До книжки було додано словник, який містив 1061 слово.

Аналіз публікацій щодо спорідненості російської мови з українською показує, що в сучасній українській мові, на відміну від російської, збереглися давньослов'янські назви місяців: січень (час вирубки лісу), лютий (люті морози), березень (тут існує кілька тлумачень: починає цвісти береза; брали березовий сік ; палили березу на вугілля),

квітень (початок цвітіння берези), травень (зеленіє трава), червень (червоніють вишні), липень (початок цвітіння липи), серпень (від слова «серп» , що вказує на час жнив), вересень (цвітіння вересу), жовтень (жовтіють листя), листопад (опадає листя), грудень (від слова «груда» – мерзла колія на дорозі).

Українські народні пісні спонукали багатьох композиторів до написання світових музичних шедеврів. Наприклад, в основі композиції Summertime – арії, яку написав Джордж Гершвін у 1935 р. для опери «Поргі та Бесс», однієї з найвідоміших пісень у світі – лежить українська колискова «Ой, ходить сон коло вікон». Цю композицію Гершвін почув у Нью-Йорку у виконанні Українського Національного Хору під керівництвом Олександра Кошиця. Почув – і написав одне з найгеніальніших і найвідоміших джазових творінь. З моменту написання композиції її виконали безліч виконавців, але найвідомішим лишається Summertime у виконанні Луї Армстронга, Елли Фіцджеральд, а також Чарлі Паркера.

Не менш відома у світі музична композиція – це «Щедрик», народна пісня, записана українським композитором Миколою Леонтовичем. Світ знає її як Carol of the Bells або Ring Christmas Bells.

Метою цієї дослідницької роботи є спроба встановлення історично достеменних назв міст, селищ і річок. Нехтування семантикою цих лексичних одиниць призвело до виникнення проблемних питань їхнього правопису. Наприклад, сьогодні ми маємо сумніви, як писати: Ново-Георгієвськ, чи Новогеоргіївськ? Тясьмін, чи Тясмин? Назви річок і міст втрачають сенс свого побутування через зайві літери, чи, навпаки, за їх відсутності виникає втрата самоідентифікації.

Виклад основного матеріалу. Більше ста років тому, під час чергової русифікації російськими чиновниками було спотворено безліч українських прізвищ. Так, український рід Чехів у XIX столітті став чомусь Чеховими. Дід Антона Павловича Чехова ще був Чехом, і сам А.П. Чехов писав, що дід його – українець. Досить кумедно Дейнеки перетворились на Денікіних. Козаки Розуми стали Розумовськими, Чайки стають Чайковськими. Дід Петра Чайковського, великого композитора – Петро Чайка – закінчив Києво-Могилянську Академію і його як медика російський уряд відрядив штаб-лікарем у В'ятку. Ймовірно, українська атмосфера в родині Чайковських збереглася набагато краще, ніж у Чехових, бо з 24-річного віку майбутній композитор майже щороку по кілька місяців жив в Україні, де написав понад 30 творів, серед яких – опери «Коваль Вакула» («Черевички»), «Мазепа», пісня-романс «Садок вишневий коло хати», дует «На городі коло броду» на слова Тараса Шевченка.

Давні пісні і перероблена історія, «виправлена» мова і зморений голодом український народ... Війни. Повстання. Кобзарі...

Дивна річ, Кобзарі за всі часи свого існування, до 1932 року, визнавали авторство лише Григорія Сковороди і Тараса Шевченка. Решта усні поетичні тексти цитувалися без вказівки авторства [6].

Основною проблемою цього дослідницького матеріалу є те, що за довгі часи державності українці зіткнулися з таким явищем як асиміляція (от лат. assimilation – у широкому сенсі під асиміляцією розуміється процес, у ході якого дві або більше групи, що різнилися раніше внутрішньою організацією, ціннісними орієнтаціями, культурою, створюють нову спільність, в якій відбувається зміна групової самоідентифікації, втрачається відчуття своєї самотності, специфічності). Найбільш часто цей термін вживається для означення міжетнічних процесів, під час яких сформований етнос зазнає вплив з боку представників інших націй. Це позначається на мові, культурі, звичаях. З одного боку, цей процес несе певне оновлення, що є позитивним явищем. Однак,

здебільшого, асиміляція позначається негативно, оскільки призводить до повної втрати національної самоідентифікації. Через це виникає сумнів на психологічному рівні, до якого народу себе зарахувати?! Академік Борис Греков поширив свою думку, що якби ми знали життя слів, то вся історія розкрилася б перед нами...

Останні декілька років, вихованці гуртка фольклорно-етнографічного краєзнавства «Тясмин» при Світловодському центрі дитячої та юнацької творчості працюють над створенням сценарію фільму про Світловодськ, Ново-Георгієвськ, Крилів. Ми вивчаємо мову наших пращурів. Збираємо слова у свій словничок.

Так прізвище *Лазаревич* походить від переселенців-сербів і має свою історичну ознаку «той, що розповідає казки». Поширене в Світловодську російське прізвище *Каліта* – походить від запоясного гаманця з грошима. Відоме українське прізвище *Кварцяний* – має польське коріння і має таку ознаку: «Це наймане військо польських королів XVI-XVIII ст. Назва походить від вартості його утримання – чверті («кварця») доходів короля».

Цікаво, що перша дружина Марка Кропивницького Олександра до заміжжя носила сербське прізвище – Вукотич. Сербського походження була мама нашого видатного поета Євгена Маланюка, Гликерія Стоянова. [1, с.317]. Тривалий час наші пращури мешкали на «Великому кордоні» збігу декількох держав: Речі Посполитої, Османської Порти, Буджаських і Ногайських татар, Московії. Можливо тому в сучасній українській мові дуже багато запозичених слів. До речі, багатьом з нас давно-відоме «українське» слово «ДАХ» (Крыша) – має німецьке коріння: «Dach». А до цього було звичайне наше слов'янське слово СТРІХА.

Наддніпрянина. Кіровоградська область. Місто Світловодськ. Свій відлік новостворене місто бере з 1954 року. Дивна річ, поселення гідробудівників декілька разів змінювало свою назву: Хрущов, Кремгес, Світловодськ. А що було до створення Кременчуцького водосховища і поселення гідробудівників біля села Табурища. Які села і міста поглинуло в себе «рукотворне море» країни Рад? Які назви річок, озер, урочищ зникли з сучасної мапи України? Найбільшим і головним містом, що зник під водами Кременчуцького водосховища було місто Ново-Георгієвськ. Нажаль, ми, сучасні мешканці Наддніпрянини не знаємо, як правильно написати назву міста, якого вже не існує. Є декілька варіантів написання, а який з них більш правильний? Як треба писати назви міст і річок з нашого далекого минулого?

Слід зазначити, що видатний вчений Лосєв А.Ф., писав: *«Слово є ... деякий легкий і невидимий, повітряний організм, наділений магичною силою щось особливе означати, в якісь особливі глибини проникати і невидимо творити великі події. Ці невагомі і невидимі для безпосереднього відчуття організми літають майже миттєво; для них (з точки зору безпосереднього сприйняття) як би зовсім не існує простору. Вони пробиваються в глибини нашого мозку, виробляють там небувалі реакції, і вже тільки через це є щось магичне в природі слова ...»* [3, с.14].

Отже, спробуємо зрозуміти походження і правопис деяких топонімів, гідронімів тощо. Топоніми – це географічні назви. Гідроніми – назви морів, річок та озер. Наприклад, головна річка Наддніпрянини – Дніпро – має декілька назв: Славутич, Борисфен, Озу. Другою, проте не менш важливою річкою є Тясмин. І ось тут виникають питання правопису. На сучасних мапах України і в словниках зазначається – Тясмин. Топонімічний словник довідник української СРСР пояснює, чому ця річка отримала таку назву: *«Тясьмин – річка, права притока Дніпра. Назва від тюркської ТАШ «КАМЕНЬ»* [5, с.151]. Що стосується саме цього тлумачення – є протиріччя у цьому ж словникові. Читаємо: *«Великий Куяльник – р., впадає в Куяльницький лиман. Чорного моря. Назва від*

тюркської КАЯ «КАМІНЬ» [5, с. 33]. Отож порівнюємо: тюркські слова ТАШ і КАЯ в українській (слов'янській) мові мають однакове значення «КАМІНЬ». Чи можливо таке насправді?

А яке написання цієї річки було ще раніше? Беремо «Військовий статистичний огляд РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ. Том XI. Частина I. Херсонська губернія» 1849 рік. На с.27 бачимо: «Тясьминь».

Втрата фонемі [ѣ] дається взнаки появою у текстах пам'яток помилок в їх написанні: вухо переписувачів більше не чуло їх в слабкій позиції, а в сильній чуло вже інші звуки. Орфографічна реформа прибрала з правопису також і літеру [ѣ] і твердий знак [ѣ] у кінці слів. Все це приписується «більшовикам». Проте, насправді комісія з реформи правопису була створена рішенням царя Миколи II відразу після революції 1905-1907 рр. До її складу входили провідні лінгвісти (Ф. Ф. Фортунатов, О. О. Шахматов та інші.). Саме вони створили наукове підґрунтя, пояснюючи необхідність цієї реформи. Рішення про проведення орфографічної реформи було прийнято в травні-червні 1917 року тимчасовим урядом Керенського. Проте, це рішення залишилось лише на папері. Всі наукові філологічні напрацювання перейшли як «спадок» ленінському Раднаркому. Саме більшовики видали Декрет про орфографічну реформу 10-го жовтня 1918 року, який рішуче почав виправляти-перекладати на новий лад освітянські процеси та книго друкарство [4].

Наступна назва топонімічна: Ново-Георгієвськ. Існує ще декілька варіантів правопису цього міста: Новогеоргієвськ та Новогеоргіївськ. Вищезазначене «Військовий статистичний огляд РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ. Том XI. Частина I. Херсонська губернія» 1849 рік. На с. 216 читаємо: *«Новогеоргієвськ, (Крилів) – військове місто, яке знаходиться в Першому окрузі Новоросійського військового поселення, підпорядковане Олександрійському повіту; воно збудоване біля гирла річки Тясмин і Дніпра. В долині утвореною цими річками оточений майже з усіх сторін горами, на відстані до С. Петербурга тисяча чотириста сорок вісім, від Москви 979 та від Херсона 356 верст»* [2, с. 216].

Бачимо у цій цитаті, що Тясмин у цьому контексті без літери [ѣ]. Можливо, тут у назві річки Тясьмин закралася помилка? 27 рядками нижче читаємо: *«Головні предмети торгівлі складають велика рогата худоба, деревина, яку плотами сплавають Дніпром з верхів' та якісне крупчасте борошно, яке відправляється Тясьмином і Дніпром до Кременчука»* [2, с. 216].

Новогеоргієвськ? Що стосується редукованих літер в українській, російській (слов'янській) мовах, усі кінцеві склади стали відкритими. Такі слова, як *плід* або *склад*, закінчувались не на приголосний, а на редукований: у кінці цих слів були дуже стислі голосні, редуковані «ер» [ѣ] та «ерь» [ѣ] (тобто звуковий вигляд цих слів мав такий вигляд: плі-дѣ, скла-дѣ).

Проте, саме після Декрету про орфографічну реформу від 10-го жовтня 1918 року, літери (фонемі) «ер» [ѣ], «ерь» [ѣ], "ятъ" [ѣ], V (ижица), Ѧ (фита) та І («и десятеричное») зникли з правопису, залишивши філологам і лінгвістам на власний розсуд вирішувати питання не лише відкритих і закритих складів, а ще й тлумачення багатьох слів й правопису того часу доречним є вислів Олександра Потебні про словоформу взагалі: *«У слові внутрішня форма проявляє себе найбільш наочно. Усяка мова в кожному випадку обирає той чи інший власний образ, через який «подає» предмет або поняття. Так, «стіл» у нас «прослане», а ось французькою une table (стіл) вже «доцате», від un tableau (дошка) – зовсім інша внутрішня форма! У нас слово «вікно» переломлює образ «те, через що око дивиться», а англійське window (вікно) – «то, через що вітер дме». Якщо*

пройтися по інших мовам, образна картина буде досить строкатою. Наприклад, албанською вікно – «те, через що небо видно» [3, с. 30]. А далі вчений дотепно додає: «День може носити назву, тільки відповідну його значенню, і якщо він називається так – то це не дарма. Іноземне походження і випадковість календарних назв не визнається. Звуки цих незрозумілих назв нагадують слова рідної мови, найбільш пов'язані з панівним змістом думки, і таким чином є посередниками (*tertium comparationis*) між пояснюваним й пояснюючим. Коли звуки календарних назв інші, то і слова і образи, що викликаються ними, хоча б й належали б до того ж кола думок землероба і ін., проте були б іншими. Це – вплив форми мови. Буває й таке, що спочатку певні звуки календарних назв не викликають в пам'яті відповідних іншомовних слів; в такому разі ці звуки несвідомо видозмінюються і пристосовуються до пануючої змістом думки. Це і є – вплив на мову» [3, с.32]. Головним завданням цієї праці є спроба виправити «історичні недогляди» перекладу поспіхом назв і міст і річок сучасної Кіровоградщини міста Новогеорґієвськ (Ново-Георґієвськ) та річки Тясмин (Тясьмін). Тому що, ті мешканці Середньої Наддніпрянщини, що жили задовго до нашої появи, мали іншу вимову загальновідомих сучасних слів – дуже пом'якшену вимову голосних. Можливо, сучасні українці взагалі та світловодці зокрема, казатимуть, що чергове перейменування не є доречним і доцільним. Можливо, проте, усі ми пам'ятаємо доречний вислів одного з персонажів мультфільму. Згадайте: «Яку назву матиме яхта, то відповідно, до цього, вона і рухатиметься...» А ще: «Життя – це ланцюжок, а дрібниці у ньому (житті) – це ланки, і не можна окремій ланці не надавати шанобливого значення!».

«Слово виражає не весь зміст розуміння, а одну з ознак, саме ту, яка здається в народній думці найвагомішою. Прийнявши за дане відоме число коренів, що дорівнює кількості основних уявлень в відомій родині мов, ми можемо припустити, що хід лексичного розвитку складається приблизно наступним чином. Нові поняття, входячи в думки і мову народу, позначалися звуками, які вже мали сенс, і підставою до цього була єдність основних ознак у нових раніше відомих поняттях. Так як в природі немає повного збігу, то відома ознака в кожному новому слові отримувала особливі відтінки, незалежні від внесених суфіксом, і звук, вживаючись з новим поняттям, теж змінював первісне значення. Нові слова споріднювалися зі словами не первинного, а пізнішого створення і, в свою чергу, віддалялися від первинного значення ознаки. Так, разом з лексичним зростанням мови відбувалось затемнення початкового враження вираженого словом, подібно до того як втрачали і втрачають сенс граматичні форми по мірі віддалення від часу повного свого розвитку. Проте життя мови полягає не в одній лише втраті образотворчості і граматичної стрункості: мова в цьому своєму вигляді є такою, що руйнує твір, й скільки ж відновлюючою. Відповідно, заміна застарілих звуків і форм новими власними сенсами слова підтримується в пам'яті народній зіставленням цього слова з іншим, що має схоже з ним основне значення» [5, с. 5].

Отже, хочу ще раз нагадати вислів видатного Піфагора: «Пізнати Божу Суть – ось справжнє і найвища нагорода для душі людської, що відправлена Творцем на Землю!». Отож, давайте разом, хоча б спробуємо пізнати суть свого буття та тих слів, які протягом свого життя промовляємо!

Список використаних джерел:

1. Аболмасова О.П. Переселення сербів в російське царство в другій половині XVIII століття. Монографія. XIII ст.
2. Военно статистическое обозрѣніе Россійской имперіи. Томъ XI. Часть I. Херсонская Губернія" Въ типографіи Департамента Генеральнаго Штаба, Санктпетербургъ, 1849, 229 с.
3. Минералов Ю.И. Введение в славянскую филологию. Издательство «Высшая школа», Москва, 2009, 331 ст.

4. Потебня А.А. Символ и миф в народной культуре . Издательство «Лабиринт», Москва, 2000, 481ст.
5. Топонімічний словник-довідник української СРСР, М.Т. Янко. Видавництво «Радянська школа», Київ, 1973, 170 ст.
6. Електронний ресурс <https://ukrainianpeople.us>

КОД УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ

Петрухно Валентина, учениця 9 класу Володимирівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Володимирівської сільської ради Миколаївської області.

Керівник: Мельник Ольга Іванівна, керівник гуртка «Художня Вишивка» Володимирівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Володимирівської сільської ради Миколаївської області.

Актуальність та оригінальність теми – це розвідка про потаємні коди української орнаментальної символіки, яка поглиблює тему космічного буття людини в потоках світлоносних енергій матерій матеріального світу. Методом пошуку дослідження – є розвідка. У цій розвідці ми не ставили за мету розглянути суто етнографічні особливості побутування вишиваних сорочок чи рушників на теренах України. Для нас важливо збагнути, у чому полягає сила тих кодів, того символічного письма, якими люди уміли «вписувати» своє духовне буття у канву вселенського єдиного кола буття. Розглядаємо його на рівні руху нитки: адже сама нитка, «ведена» рукою вишивальниці, «завиває», «закручує» ті тонкі «промінці» енергій, що творять на полотні мережані узорі. Актуальність цієї теми і полягає в тому, що хочеться, аби люди зрозуміли, що одні і ті ж символи, з такою послідовністю використовувані в усіх видах орнаментального мистецтва (і не лише в Україні, а по всьому світу) не могли бути лише прикрасою побуту: вони мали велику оберігаючу і зміцнюючу силу. Силу, яку повернути собі нині так важливо.

У нашій мові є гарне поетичне слово, яке може кинути світло на таємниці українського орнаментального письма: це слово «руна» (те саме, що луна, відлуння). Руни – це ще й молоді пагони, сходи, зелена поросоль, руном в Україні називають суцільну овечу вовну високої якості. А символом краси і вічного життя вважали квіти «Руту та ружу».

При пошуково-дослідницькій роботі, ми дослідили і дійшли висновку, що на Півдні України, на Казанківщині у селі Володимирівці дуже багато вишивальниць на сорочках та рушниках використовували візерунки цих квітів. Вони розповідають, що такі візерунки вишивали їхні мами, бабусі та передавали в спадок родичам, як сильний оберіг.

Саме тому приділяємо цьому слову «руно» так багато уваги, ведучи мову про «український космос» – це є таємниче рунічне письмо, кожен символ якого кодував не окремий звук, а цілі образи світобудня енергетичні поля, магічні ключі, коди сили та здоров'я.

Ця «молитва без слів», імовірно виникла ще до того, як людство почало користуватися Мовою. На цю думку наштовхують найсучасніші відкриття в галузі фізики, астрономії, математики, генетики та інших галузей наук. Саме в цьому і є актуальність цієї теми, яка дуже пов'язана з нашим сьогоденням. Якщо ми погортаємо сторінки сучасних видань, присвячених таємницям сакральної символіки. Ми знайдемо там усі старожитності. Але і натяку не знайдемо на дивовижний народ, у якого «квітка життя», «цвіла» над дверима хат, на мисниках, скринях, на рушниках, сорочках – на усіх речах домашнього вжитку. Якщо ми поглянемо на наші символи не лише у площинному зображенні, а спробуємо мислено розгорнути їх під різними кутами зору, то відкриємо для себе, що всі площини наших узорів є відображенням кристалічних фігур, що всі вони

співвідносяться між собою за законами «золотої пропорції». Бо саме за цим законом гармонії форм буття наше око запрограмоване спіймати красу. В своїй дослідницько-пошуковій роботі ми використовували методи: розвідка, бесіда, пошук.

Ми провели велику роботу у пошуках майстринь-вишивальниць. Діти самостійно по групах і колективно гуртком ознайомлювались з їх роботами. Метою цього ознайомлення було назбирати матеріал з різними видами вишивання. Є в нашому селі багато людей, закоханих в свою справу, які мають дуже великий досвід в своїй роботі. Ознайомилися з роботами, які використовували дуже старовинні візерунки з Тернопільщини, і вишивалися ці рушники для православних церков. Вишивало його декілька вишивальниць. На одному рушникові з двох сторін симетрично одне до одного вишито десять візерунків. Це означає, що вишивало його десятеро вишивальниць. Бабуся розповідає, що відбиралися особливі вишивальниці, які постійно ходять до церкви, і мають взірцеві, хороші сімейні пари, і авторитет на селі. Дуже багато людей – вишивальниць ми відвідали, які ще в далекі 50-ті роки були примусово вивезені з Прикарпаття, а саме з Івано-Франківщини. Переважно з Калуського, Рогатинського, Рожнетівського району. Вони мають ще роботи своїх бабусів та прабабусів, які дуже бережно зберігають, як пам'ять про своїх родичів. Знайомлять з цими роботами своїх дітей, онуків, родичів та наших маленьких слідопитів-гуртківців. Дуже цікаве поєднання кольорів у цих робіт. Біле по білому, червоне по білому. Велику перевагу віддавали зеленому кольору. Вважалося, що саме зелений колір надає людині життя довге. Тому він переважає на рушниках, дитячих сорочках, та весільних сорочках. Бабусі, якій понад 90 років, вона ознайомила нас з візерунками на весільній сорочці, яку й досі зберігає, як оберіг для своєї родини. Гуцульська символіка на ній домінує, зелені та оранжево-коричневі кольори. Говорить, що цей візерунок, як спадок, передавався в її родині, і приносив удачу і добробут родині.

Методом розвідки ми знайшли цікаві роботи у вишивальниць родом з Волині. На їх роботах переважає гладь. Полюбляють вони вишивати Полтавською гладдю. На рушниках переважає зооморфна символіка, зозулі, голуби, пташки. Цікаві написи на цих рушниках, як побажання «Доброго ранку». Багато цікавого ми дізналися з розповідей стареньких бабусів. Які з великим трепетом розповідали, що при переселенні, коли руйнувалися церкви, вони забирали і бережно хранили рушники-божники, як обереги. Бо вони дуже за роки були намолені людьми. Цікаві старовинні візерунки, які вони потім перешивали і дарували в свою церкву за місцем проживання, оновлюючи це народне надбання.

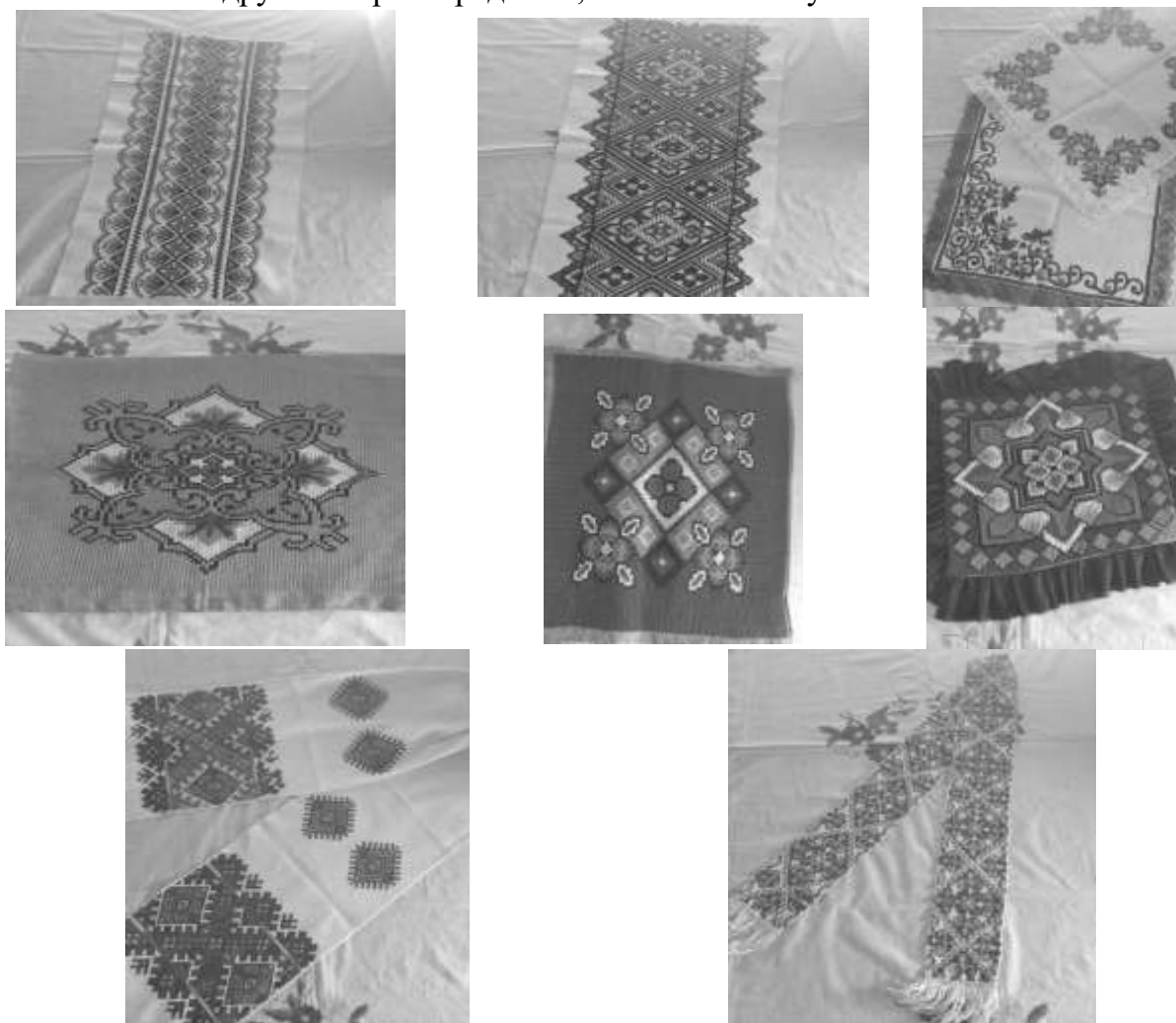
Багато цікавого та нового дізналися з розповідей вишивальниць про вишиванку. Бабусі розповідають, що символи на візерунках діють, як безпосередньо на тіло (виворотною стороною) так і зовнішній простір (лицевою). Недарма вишивальниці надавали великого значення «чистоті» шиття з обох боків.

Якщо людина усвідомлює значимість цих живих оберегів, уміє ними правильно користуватися, то її природна сила максимально розкривається, само реалізується. Саме тому сорочку, як і рушники, називали вишиванням Долі. Бо людина здатна не лише приймати Божі дари, а й спів творити їх.

Багато цікавого дізналися з розповідей, що на весілля на Калушчині дарували 4-метровий рушник іконографічного типу. Потім його дарували до храму, або прикрашали житло. При використанні його у весільному обряді, який був своєрідною містерією переходу з одного виміру життя в інший, посвяченням на материнство, і продовження роду. Весільні рушники мала вишивати тільки сама наречена, бо лише вона могла відчувати всіма струнами своєї душі, свого ества ті тонкі вібрації долі, котрі уже від

народження звучать в її тілі як коди долі. Чуже кодування, чужі письмена завжди залишаться чужими.

Багато символічних орнаментів зустріли ми на подушках – «думочках», які використовували, як окрасу житла, та вишивали для діточок та онуків. Різноманітні за формою: прямокутні, круглі, квадратні. Переважали рослинні орнаменти, квіти, калина, дубові гілочки; зустрічали зооморфні дитячі в основному котики для кращого сну, пов'язані з колисковими співанками. Ознайомилися з вишиваними простирадлами, якими прикрашали ліжко. Розмаїття квітів, пов'язаних між собою гілочками з листочків. Дуже цікаве поєднання, нагадує український віночок. Розповідають, що на великі свята, вони обновлювалися другими простирадлами, і так вони шанували свята.

Багато цікавого побачили і почули, як люди готувалися до Великодніх свят. Переважно вишивали на рушничках свічки, геометричні візерунки на писанках і різної форми написи на них. І вишивані гладдю, і болгарським хрестиком і косим. Побачили на цих вишивках «завитки», то вправо то вліво, то вгору то вниз. Тобто вишивальниця кодувала рух сил. Вона при вишиванні слухала ритм свого серця, довірялася відчуттям внутрішньої гармонії. Багато зібрали наші гуртківці матеріалу самостійно, багато гуртом дослідили і знайшли по крупинках цікавого. На допомогу використовували доцільно джерела літератури: «Вишивання долі» Марія Чумарна, «Вишивка» Є.В. Фурсова, «Чарівні візерунки» Люба Гапур, «Художнє вишивання» О.О. Гасюк. У вишивальниць було і понині зберігається безліч «таємниць» не лише із технікою вишивання, добору ниток, а із так званими «закриванням» сорочки і цей магічний обряд вивершення,

«закривання» присутній у всіх видах людської діяльності. Тобто вишивальниця залишала в потаємному місці свій «замочок» – особливий оберіг від чужого ока. В Україні було свято вишивальниць – це день Варвари 17 грудня. Це свято актуально і по нині, бо багато людей займаються цим ремеслом. На Варвари не можна було прати чи глину місити, – тільки вишивати. У цей день дівчата збиралися разом, молилися і вишивали (чи «висівали» долю).

В результаті пошуково-дослідницької діяльності гуртківці ознайомилися з роботами найкращих вишивальниць нашого села. Взяли собі до своєї скарбнички багато видів ручної вишивки, Старовинних візерунків. Також ознайомилися з розповідями народних умільців з традиціями нашого народу, з тим. Хто може вишивати весільні рушники, і чому саме ці вишивальниці, які «таємниці» цього життя, і тому вони це будуть передавати другим поколінням і цим примножатимуть нашу спадщину. Будемо вишивати подібні роботи, дарувати їх в кабінети народознавства, школам, дитячим садочкам. Будемо давати нове життя цим роботам. Ми зберемо цей дослідницький матеріал в папку для гуртка і будемо використовувати його на своїх заняттях.

Можливо, узагальнивши та систематизувавши найбільш сталі символічні образи, ми можемо побачити певну закономірність у їхньому творенні та використанні. І «розшифрувати» для власного розуміння орнаментальну «абетку», аби користуватися нею для «написання» своїх молитов на білому полі полотна... Довіримося магії своїх рук і підказкам уяви. Погляньмо, як плавно «тече» нитка, творячи одні лінії назовні, інші – всередині полотна. Обираємо ті барви, на яких наше око радісно «спочиває»: які пробуджують найсвітліші порохи серця. Саме ці почуття перельються в наші узорі. На цих фото ми представляємо роботи наших вишивальниць, символіка яких пов'язана з Прикарпаттям. Ці візерунки радують око на рушниках, думочках, запасах, скатертинах, серветках та подушках.

УКРАЇНСЬКІ ТРАДИЦІЇ В РАДЯНСЬКОМУ ВЕСІЛЛІ КІНЦЯ 50-Х – СЕРЕДИНИ 60-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛАХ НОВООДЕСЬКОГО РАЙОНУ)

Ребенюк Єлизавета, учениця 11 класу Новоодеської гуманітарної гімназії Новоодеської районної ради Миколаївської області, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради.

Керівник: Сопчук Світлана Леонідівна, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради.

У житті кожної людини укладання шлюбу вважається знаковою подією, а весілля прийнято відзначати урочисто. Весільне дійство у різних народів має свої звичаї та обряди, надбані і освячені протягом життя багатьох поколінь. Традиційне українське весілля впродовж віків не обходилося без пісень і танців, без чудового українського костюма, без барвистих рушників та запашного короваю. Проте у XX столітті відбулися бурхливі зміни у економічному та суспільно-політичному житті країни і це позначилося на усіх сферах життя людей, в тому числі і на святкуваннях весілля.

Тема весільної обрядовості у вітчизняній етнології є досить дослідженою, але регіональні особливості весілля на півдні України вивчені недостатньо. Це зумовлює актуальність дослідження та особистий інтерес автора.

Мета роботи: дослідження збереження українських традицій в радянському весільному обряді кінця 50-х – середини 60-х років ХХ століття на Новоодещині. Завдання: проаналізувати історіографію досліджень весільної обрядовості у південному регіоні; охарактеризувати історичні передумови формування весільного обряду; дати характеристику етапів обряду на Новоодещині; визначити регіональні і локально-специфічні риси весільної обрядовості.

Об'єктом дослідження є традиційна весільна обрядовість кінця 50-х – середини 60-х років ХХ століття на Новоодещині. *Предмет дослідження*: українські традиції в радянському весіллі кінця 50-х – середини 60-х років ХХ століття на Новоодещині.

Наша наукова робота спирається на матеріали, отримані від респондентів, які народилися переважно у 40-х роках ХХ ст. Більшість з них є носіями успадкованої інформації про весільну обрядовість та безпосередніми учасниками весіль в 60-тих роках ХХ ст. Нами використано також письмові відомості та архівні матеріали, зібрані на Новоодещині. Автором опрацьовано також фотоматеріали, надані жителями Нової Одеси та сіл району.

Українське весілля цікавило багатьох дослідників-народознавців через свою яскравість і театральність. Системне вивчення весільного фольклору розпочали ще М. Костомаров і П.Чубинський. Їх розвідки залишаються актуальними і в наш час. У 20-х роках ХХ століття на півдні України активізуються етнографічні дослідження зокрема в м. Одесі на базі університету. У 30-40-х роках вивчення етнографії півдня України практично припиняється і відновлюється тільки в повоєнний час. В 1970 р. науковці-фольклористи Шубравська М. та О. Правдюк видали два томи «Весілля» – найповніше зібрання описів українського весілля, зроблених протягом трьох століть. Названа праця містить описи танців, обрядів, весільні мелодії.

Серед сучасних робіт на дану тему варто виділити монографію Валентини Борисенко «Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття». Весільні традиції українців у XVII–XIX ст. характеризувалися значною сталістю, майже не змінювались протягом століть.

Шлюбне законодавство, побудоване на принципах релігійної моралі, фактично залишалось незмінним до «великого революційного перелому» другого десятиліття ХХ сторіччя.

«Процес розвитку сімейної обрядовості в радянський час можна поділити на окремі періоди: 20-ті – початок 30-х років – період пошуку нових форм сімейної обрядовості; 30-50-ті роки – час відсутності обрядовості при реєстрації народжень, шлюбів; кінець 50-х – початок 60-х років – початок нового етапу становлення радянської обрядовості і звичаєвості, відродження певних елементів народних традицій».

Новий поштовх до створення безрелігійної радянської святкової культури дала хрущовська антирелігійна кампанія. Урочиста реєстрація шлюбу нагадувала збори, її приводили в сільраді. На комсомольських весіллях до президії запрошували молодих, свашок, дружок. Шефи проголошували промову про новий побут і дарували молодим подарунки.

Наприкінці 50-х – у 60-х роках входять в життя такі традиції, як одягання нареченою білої сукні, використання урочистого маршу Мендельсона, що супроводжує обряд. Склався звичай фотографувати молодих та гостей які спеціально позували для цього. У центрі фото сиділи молодий з молодою, навколо ставали рідні та запрошені гості. Фотографувались на вулиці перед будинком. На фотографіях бачимо, що одяг гостей був простим і темних кольорів. Нами помічено, що на багатьох фото люди не посміхаються.

До передвесільного циклу входять сватання, оглядини, випікання короваю, до власне весільного – запросини, викуп молодої, посад молодих, обдарування, покривання

молодої; до післявесільного – обряди введення невістки в родину чоловіка, розподіл короваю, вшанування батьків.

Сватання відбувалося незадовго до весілля. Обирали двох старостів із числа родичів або близьких знайомих. У домовлений день вони приходили додому до нареченої. Один із сватів починав говорити до батьків дівчини напівжартівливими словами: «Десь тут у вас є гарненька телиця (куниця, красна дівця), а у нас є купець (молодець). У кожному селі слова дещо змінювалися, промова сватів залежала від красномовства свата. У той час дівчина мала бути в іншій кімнаті, зайнята хатньою роботою, могла «прасувати» рушники, які були підготовлені для цього випадку. Коли кликали дівчину у кімнату, вона могла дати згоду на заміжжя, або відмовитись. Якщо вона погоджувалась, то пов'язувала старостам рушники, а нареченому в'язала хустку на руку (або клала її на тарілку), а він їй давав взамін гроші. Домовленість скріплювали спільним застіллям. На дівчину та парубка починали казати «наречений» та «наречена» лише після того, як відбувалося сватання.

Особливої уваги надавали запрошенню гостей на весілля. Близьких родичів і хрещених батьків обов'язково запрошували самі наречені. Інших запрошували молоді парубки, яких обирали з числа близьких друзів нареченої та нареченого. У селах Новоодещини цих хлопців називали словом «канакари», у Новій Одесі могли казати «бояри». Вони повинні були святково одягнутися, а наречений та наречена перев'язували їх вишитими рушниками, кольоровими стрічками. Бувало, їздили на возі або бричці, тоді цей транспорт теж прикрашали. Пізніше почали їздити запрошувати на автомобілі чи мотоциклі. Але звичай прикрасити транспорт залишився.

У передвесільні дні випікали різні види обрядового хліба: короваї, дівування, парубкування, шишки. Коваї пекли окремо для столу у нареченої і у нареченого.

Зазвичай у перший день спочатку святкували у нареченої, а уже потім їхали до нареченого.

У день весілля подружки (іноді їх називали світилками) зранку приходили одягати наречену. Подружки співали, одягали вінок, фату, плаття. Вінок і букет нареченої були зроблені із паперових та нейлонових квітів, оброблених воском. Вбрання для нареченої та весільні букети купували на базарі у м. Миколаєві. Плаття прийнято було одягати не дуже довге, щоб було видно нові туфлі, спеціально придбані для цієї важливої події. Одяг для нареченої купували батьки, але вважалося добрим знаком, коли сукню купить наречений. Фату також купували, вона була з фатину. Фата могла бути різною: довга у один ярус, або у три яруси різної довжини.

Отже нами з'ясовано, що у 60-х роках на Новоодещині зберігається поділ обрядів на три цикли. Однак, деякі з обрядів було втрачено: дівич-вечір, барвінковий обряд, оглядини. Деякі обрядові дійства змінилися або перемістилися в інші етапи весілля (розплетення коси нареченої не відбувається під час дівич-вечора а трансформувалося в знімання фати наприкінці першого дня весілля). Наприклад, збереглися рудименти обряду комори (демонстративне вивішування на загальний огляд червоних стрічок, або полотна на ранок після шлюбної ночі). Також змінився обряд обжинків: вшанування батьків, що одружують свою наймолодшу дитину.

Серед обрядодій передвесільного циклу найбільш стійкими виявилися сватання і коровайний обряд. Обряди другого і третього дня скорочуються.

Ті обряди, що збереглися, існують у трансформованому вигляді як за формою, так і за змістом.

Традиційне українське весілля впродовж віків було багате обрядовим фольклором, як вербальним так і пісенним, Жіночий хор супроводжував і пояснював усі найважливіші моменти весілля. Нажаль, у 60-х роках багато пісень було забуто, на весіллях вони не

виконувались. Вважаємо, що частково це було пов'язано зі змінами побуту і інтересів людей. Адже радянська дійсність привнесла свої традиції та пісні в життя громадян. Частково зникнення пісенного фольклору у нашому краї обумовлювалось великою кількістю приїжджих людей з різних куточків України та усього Радянського Союзу.

Але незважаючи на все фотоматеріали засвідчують одвічний потяг до щирого родинного свята, плекання сімейних цінностей, спільної радості родини та громади в часі народження нової сім'ї.

ЕТНОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ЗВИЧАЇ ОБРЯДИ ТА ТРАДИЦІЇ В МИКОЛАЇВСЬКОМУ РАЙОНІ ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Сагайдак Анна, учениця 11 класу, вихованка гуртка «Пізнаємо рідний край» Миколаївського будинку дитячої та юнацької творчості Миколаївської районної ради Одеської області.

Керівник: Тернавська Юліана Олександрівна, вчитель історії та правознавства опорного закладу «Миколаївська загальноосвітня школа I-III ступенів» Миколаївської районної ради Одеської області, керівник гуртка «Пізнаємо рідний край», методист Миколаївського будинку дитячої та юнацької творчості Миколаївської районної ради Одеської області.

Актуальність даної теми зумовлена посиленням уваги до традицій і обрядів нашого краю. Народ існує, поки існує його мова, звичаї та традиції – те особливе, що вирізняє його серед інших народів. Звичаї нашого краю, традиції, обряди – це втілені в рухи й слова світовідчуття, світосприймання та взаємин між людиною та природою, між людиною і людиною. Це найдорожчий скарб, який допоміг вижити нашому народу, зберегтися у віках, розвиватися та вдосконалюватися. На території селища Миколаївка, Миколаївського району, Одеської області склалася своя особлива етнологічна картина обрядовій. В ході історичного дослідження пошукова група гуртка «Пізнаємо рідний край» на чолі з керівником Тернавською Юліаною Олександрівною опитали більше 20 респондентів, ми змогли попрацювати з цікавими писемними джерелами, які майже у кожній сім'ї передавалися із покоління в покоління, також використовували метод аналітичного дослідження. І готові з Вами поділитися результатами нашої роботи.

В селах нашого району, майже до кожної жінки при пологах запрошували бабуповитуху, в с. Настасіївці її називали баба-бранка. Обряд запрошення починався з того, що до баби-повитухи йшов чоловік породіллі з хлібом і сповіщав про наближення пологів, розповіла нам Судзіловська Надія Григорівна. Прийшовши до господині породіллі, баба-повитуха відчиняла всі вікна, двері, відпирала замки, розв'язувала всі вузлики, щоб дитині було легше з'явитися на світ, а також окроплювала свяченою водою приміщення, в якому знаходилася майбутня мама. На столі, як за звичай, обов'язково лежав хліб. Перед пологами жінку обкурювали зіллям, у с. Скосарівка вірили, що ці магічні дії мають надприродну силу і є корисними для матері та новонародженого. Магічні дії часом супроводжувалися примовляннями. Наприклад, баба давала породіллі пити воду з пригорщі, решту води зливала над жінкою зі словами: «Як ота вода легко сходить, так би ота дитина легко з тебе зійшла» – пригадувала розповіді матері, Надія Григорівна.

Перед тим як прийняти пологи, повитуха на знак того, що саме відбувається в хаті, стелила на призьбі веретку, а на вікні ставила пляшку з буряковим борщем. Приймаючи дитину, вона відтинала пупа: хлопчику на сокирі (щоб господарем був), дівчинці на гребені (щоб доброю пряхою була).

Великого значення при пологах надавали першій купелі – і не лише з гігієнічних

міркувань, а й з берегових. Адже вода, за народними уявленнями, символізувала силу і чистоту. Щоб дитина росла здоровою, використовували освячені трави та квіти (свячене зілля), у купіль дівчинки додавали мед, іноді молока (щоб гарною була), хлопчикам клали коріння дев'ясила (щоб сильними були) або й сокиру (щоб умів майструвати), ще додавали любистку (аби хлопці любили), жваво розповідала нам Антоненко Раїса Володимирівна, ще додавали, залежно від потреби, нагідки, ромашку, череду, качан кукурудзи (аби «був при тілі»).

Жителька села Олексіївка, Баран Марія Йосипівна детально розповіла про обряд жіночого очищення після пологів. Породіллю не дозволяли відвідувати три дні. Самий же породіллі до 40 днів заборонялося виходити за межі подвір'я, бо вона ще не очищена жінка. Цей звичай перейшов до нас від єврейського народу, про це описано в Біблії в книзі Левіт 12 главі, тільки там після пологів, якщо жінка народить хлопчика повинна очищуватися 33 дні, а якщо дівчинку то 66. Звичай цей називали «шість неділь», хоча останнім часом породіллі йдуть до церкви.

Після пологів здійснювали обряд «зливки», як миття рук у мисці з водою баби-повитухи і породіллі. Його магічну силу в селах Миколаївського району пам'ятали і дотримувались дуже довгий час і звичай передавався від матері до доньки, бо якщо цього не робили, то вважали, що породілля їй важко хворіти.

Молоду матір вітали здебільшого близькі родичі і сусіди, бажали здоров'я дитині і батькам.

Хрестини — комплекс обрядових дій, спрямованих на прилучення дитини до сім'ї, общини і християнського світу. Розрізнялись декілька варіантів хрестин — переважно народні, суто релігійні та змішані. Найбільш поширений в Миколаївському районі останній варіант: спочатку дитину хрестять у церкві, а потім у родині влаштовують гостину.

Як правило, свідчить Різненченко Тетяна Григорівна, в куми запрошує батько новонародженого. Віддаючи хліб із сіллю вибраним особам, він просить їх бути кумом чи кумою. Таке запрошення є почесним. Тому й відмовлятися від кумівства не можна. Після запрошення в куми між рідними й почесними батьками встановлюються дружні взаємини. З активною участю кумів відбувалося наречення дитини, посвята в повноліття і навіть весілля вихованців, які називають вибраного батька нанашком, а вибрану маму нанашкою (очевидно, від слова наш, тобто свій, такий, як свій, рідний).

Кількість кумів може бути різною: від одної до двох-трьох пар.

Після хрестин у церкві куми й сусіди збиралися до хати новонародженого за святковий стіл. Обов'язковою стравою на гостинах була бабина каша. Закінчувалися хрестини відвіданням кумів батьками новонародженого, які приносили у дарунок сім хлібів і полотно.

Помітне місце в традиційній родильній обрядовості жителів Миколаївського району, як показали наші дослідження, займає обряд постригу. Як правило, він виконується у день річниці дитини, що символізує перехід її в новий, вищий віковий період, розказала нам Шаповал Олена Дмитрівна, жителька села Антонюки. Обряд також має на меті через певні символічні дії, пов'язані з давнім культом вогню, води та інших предметів реального світу, сприяти дальшому росту дитини.

Деякі вчені вважають, що обряд першого постригу був започаткований ще в XII – XII ст., коли пострижини проводилися тільки для княжих синів. Стригли княжичів у три – чотири роки, і довірявся цей процес виключно єпископу. Після цього хлопчика садили на коня, везли до церкви, де проводили врочисте богослужіння. Трохи згодом пострижини почали робити для всіх дітей.

Сьогодні здебільшого такі специфічні деталі мають місце зрідка. В основному дитині символічно зістригають пасмочко волосся або вистригають хрестик, часто вистригається трохи волосся з чотирьох боків; спереду, ззаду та з обох боків над вушками, що має оберекти дитину від злих сил з усіх боків. І відбувається це не обов'язково на річницю, а й у 3, 5 чи 7 років.

До сьогодні зберігся інший обряд, який в багатьох селах Миколаївського району досі популярний: на день народження дитини її мати пече пироги. Вибравши найбільший з них і поставивши його сторч на маківку голови, тягне символічно дитину за вуха вгору, приказуючи, щоб наступного року вона виросла не менше, як на висоту пирога.

Сімейне життя традиційно супроводжувалось різноманітними обрядами та ритуалами, які в образно-символічній формі визначали певні етапи життя та розвитку, а весілля являло собою справжню народну драму, до якої включались ігрові дії, танці, співи, музика. Народження дитини завжди було визначною подією в житті родини, адже за народним уявленням "хата з дітьми – базар, а без них цвинтар". Вагітну жінку не можна було лаяти та ображати, їй слід було якомога довше приховувати вагітність, щоб ніхто не знав і не врік, щоб не тяжко було родити. Аби дитина була здоровою, до першої купелі лили свячену воду. Дівчаткам додавали меду, молока та квітів, щоб були гарними, а хлопчикам – дев'ясилу, щоб росли здоровими та дужими.

Новонароджену, а особливо хвору чи кволу дитину, треба було якнайшвидше охрестити. У церковному обряді хрещення на перший план виступають хрещені батьки, ролі яких надавали особливого значення. Вони шанувалися як близькі родичі і були для хрещеника другими батьками, бо мали за обов'язок опікуватися дитиною, брати участь у її вихованні, допомагати у скрутну хвилину. Хресні мали бути хрещеними та перебувати у церковному шлюбі.

Багатющий скарб звичаїв нашого народу ми отримали в спадок і мусимо зберегти його та, нічого не втративши, передати нашим дітям, щоб не перервався зв'язок поколінь, щоб зберегти генетичну пам'ять нашого народу.

«КОРОВАЮ-РАЮ, Я Ж ТЕБЕ УБИРАЮ...»

Садова Аліна, вихованка гуртка «Юні етнографи» Центру позашкільної роботи Вітовського району Миколаївської області.

Керівник: Бащак Лілія Іванівна, керівник гуртка «Юні етнографи» Центру позашкільної роботи Вітовського району Миколаївської області.

У вирії сучасних технологій, швидкоплинності подій, комп'ютеризації і гаджетів, важливо не втратити нашу духовність, навчатись жити за українськими традиціями, звичаями та зберігати свою самобутність. Весільна обрядовість є одним із компонентів традиційно-побутової та духовної культури нашого народу, а випікання весільного хліба є складовою цього обряду.

Саме випікання традиційних весільних виробів об'єднує громаду, а щирість, гумор заряджає молоде подружжя на довге, спільне життя. Головним весільним хлібом був коровай, який випікали за певним сценарієм і символізував освячення громадою новоствореної сім'ї. Але традиція випікання борошняних виробів у домашніх умовах майже зникла. Без усіляких зусиль випічку можна замовити у хлібопекарнях, або в приватному секторі.

Старожили, яким батьки передали давні секрети і рецепти, поступово ідуть від нас, забираючи знання народних традицій із собою. Саме цей сумний фактор робить нашу роботу актуальною і безцінною.

Об'єктом дослідження є українська обрядовість випікання весільного хліба в селах Вітовського району Миколаївської області у другій половині XX століття – у порівнянні із сьогоденням.

Предметом дослідження є особливості традиції випікання весільного хліба у селах Вітовського району Миколаївської області у другій половині XX століття – початку XXI століття.

Пошукова група поставила собі за мету дослідити різноманітність весільного хліба, що притаманна для даної території; відновити обряди, що пов'язані з випіканням весільного хліба у Вітовському районі під час свята Покрови Божої Матері.

За для досягнення мети ми, вихованці гуртка «Юні етнографи» Михайло-Ларинської ЗОШ І-ІІІ ступенів Вітовської районної ради поставили перед собою дослідницькі завдання:

- встановити рівень дослідження теми в радянській та сучасній історіографії;
- дослідити етнографічний склад населення на території дослідження;
- проаналізувати особливості обрядовості випікання весільної випічки на прикладі сіл Вітовського району Миколаївської області;
- зібрати кулінарні рецепти весільної випічки, прислів'я, слова-діалекти, пісні місцевих жителів та бойків-переселенців;
- відтворити обряд випікання весільного хліба.

У процесі розвитку суспільства людина завжди дотримувалась певних традицій, звичаїв, норм поведінки, які регулювали її відносини в усіх сферах суспільного, родинного та особистого життя.

Українське весілля – одна з найбільш символічних урочистостей української культури, наповнене багатьма обрядами, пов'язаними з хлібом, його святістю і цінністю. Найбільш уживаним і величним обрядовим хлібом у весільній традиції є коровай. Коровай – головний, ритуальний, весільний хліб, великий, найчастіше круглий, який розподіляють на весіллі для пригощання всіх учасників весілля. Ареал поширення короваю охоплює майже всю територію України (крім деяких районів Закарпаття та Середньої Наддніпрянщини, де функції короваю виконували весільні калачі). Так стверджують автори навчального посібника «Культура і побут населення України» В. Наулко, Л. Артюх та інші [4].

Етнографи доводять, що коровай пекли ще за часів мезоліту і носив він жертвний характер. Відомий дослідник М. Сумцов у праці «Хлеб в обрядах и песнях» виокремив чотири релігійно-міфічні і побутові аспекти весільного короваю: коровай, як предмет жертвоприношення богам; коровай, як символ небесного союзу сонця і місяця; коровай, як символ нареченого і нареченої; коровай, як символ добробуту [6, с. 32].

Зоряна Марчук у праці «Українське весілля: генеалогія обряду» пише, що первісний вигляд короваю був тваринний: «У вигляді тваринної жертви коровай увійшов у весільний обряд, очевидно, ще з мисливських часів» [3, с. 181]. Також дослідниця наголошує на тому, що протослов'янське слово «коровай» походить від слова «корова», доводячи тим, що у весільній церемонії корова – це символ нареченої.

Другу когорту дослідників походження короваю об'єднує спільна концепція, яка пов'язує весільний хліб із сонячним культом. Першопочатківцем у розробці цієї концепції був О. Потебня, також, Георгій Кожолянюк, Неоніла Здорова та ін. [5, с. 53].

Цікаву інформацію ми отримали з репринтного видання книги «Страви й напитки на Україні» Зінаїди Клиновецької надрукованої ще у 1913 році [2, с. 123]. Під час експедицій у 2018-2020 роках по селах Михайло-Ларине, Пересадівка, Грейгове ми порівняли ці рецепти із сучасною рецептурою весільного хліба і впевнились, що вони майже не змінилися до сьогодні. Зібрані весільні фото другої половини ХХ – поч. ХХІ століть стали доказом того, що традиційно кожне весілля не обходиться без весільної випічки, хоча де що осучаснено. Під час роботи ми встановили, що в с. Михайло-Ларине на час дослідження проживали коровайниці: Василенко Галина Олександрівна, 1933 р.н., Дунак Ганна Луківна, 1941 р.н., Юрчик Тетяна Василівна, 1956 р.н. в селі Пересадівка: Іванцова Стефанія Федорівна, 1936 р.н., Хавич Марія Михайлівна, 1944 р.н., Белев'ят Ганна Іванівна, 1939 р.н.

Місцеві жителі радо ділилися рецептами випічки, пригадували, яких традицій дотримувались під час випікання хліба, короваю, дівування, шишок. Висновок – ремесло випікання борошняних виробів живе! Ми з'ясували, що хліб випікали у кожній родині, в домашніх умовах до початку 2000 років. Щоденна випічка проста і неவிбаглива. Жінка, яка пече хліб, пироги, відчуває себе господинею та берегинею сімейного вогнища. Кожна має свій «коньок»! У когось гарно вдається хліб, у когось – пироги, пиріжки; хтось майстер по «налисникам»! Тоді як обрядова, святкова випічка вирізнялася кращими смаковими якостями та виконанням покладеної на неї символічно-магічної функції. Саме тому не кожна господиня брала на себе відповідальність за весільний коровай.

Голуб Богдана Йосипівна, 1946 р.н., мешканка с. М-Ларине розповіла: *«Перший свій коровай, шишки випікала 34 роки по тому, своїй доньці Марії. Запросила свашок, сусідів та й спекли. Піч була, чоловік зі свекром збудували, як тільки мене до хати привів. Печі тоді були в багатьох, бо господині пекли свій хліб, пасхи. Але випікати весільну здобу – відповідальна справа! Більше сама пекти не наважувалась, та коли запрошували допомагати, йшла. Сходилися ми до Габрійки (Гавриляк Марії Прокопівни, 1924 р.н.), вона бралася короваї людям випікати, на замовини. У неї була велика піч – Михайло (Лисиганич Михайло Григорович, 1931 р.н.) будував».*

Підтверджує її слова Крамар Наталія Володимирівна, 1969 р.н., мешканка села Пересадівка: *«Короваї пекла, але не сама. Мене запрошували у якості помічниці, загалом, по сусідству. Мати нареченої чи нареченого заздалегідь, та десь навіть за два тижні, вже придупреждала, що треба йти коровай місити на весілля! Сама й обирала кого запрошувати: дивилась, щоб жінка у шлюбі була, з чоловіком добре жили. «Неблагополучних», хворих, розведених обминала просинами, бо це ж на молодих може перейти, та й місити тісто, треба мати здоров'я і вміння. Так і навчилася! Зараз мало хто вдома короваї пече. Щоб спекти гарний, пишний, високий коровай, треба мати велику піч. Раніше ми ходили до тітки Стефи (Іванцова Стефанія Федорівна, 1936 р.н.), тітки Ганьки (Белев'ят Ганна Іванівна, 1939 р.н.) та інших. Як правило, головна коровайниця, так сказати, поки ми зійдемося, опару заводила. До нашого приходу опара була готова, в кухні тепленько, піч нагріта, щоб тісто сходило. Ми теж готувалися: милися, одягали чистий одяг. Із собою приносили хустку, фартух, капці і обов'язково свій ніж (прикраси на коровай виробляти). Вже життям перевірено, що рецепт короваю майже схожий, а виходив по-різному! Боялися, щоб не підгорів, бо молоді часто будуть сваритися; щоб не був гливкий, бо хтось у сім'ї буде хворіти; щоб не лопнув, бо може подружжя розійтись... Якщо коровай не вдавався, ми язик тримали за зубами, щоб не наврочити, а може все й минеться!»*

Коровай був окрасою весільного столу, як символ достатку і щасливого подружнього життя. Випіканню та його оздобленню приділяли багато часу і супроводжувалось певними діями та обрядами. Бубна Ярослава Михайлівна,

1952 р.н., пригадала, як пекли коровай у сусідки, Василенко Галини Олександрівни, 1933 р.н.: *«Баба Галя старалася пекти коровай у четвер. Мала велику каструлю в якій пекла коровай на три або п'ять кіл, в залежності від кількості запрошених гостей на весілля. Дівування всігда раніше пекла, щоб вистоялося, підсохло. Коровай у четвер, хоч і чоловічий день, але казала, якщо що до чого, то можна й перепекти ще один коровай і ні кому не сказати... Хоча, вона вже знала, як та пара буде жити. На коровай, раділа коли приходили парна кількість помічників, щоб молоді завжди були у парі. Та й батьки молодих лишніх не запросять! Дивилися, щоб жінки акуратні були, добре з чоловіками жили, щоб достаток був, діток мали. А весело, як було! Баба Галя накривала стіл, ставила бутилку, всі угощалися, співали, шутили. Вона казала, що так треба, щоб молодята жили легко і весело, і обминало їх лихо. Помічники ж вип'ють, та ще й у матері нареченої могорич требують...»*

Випікання короваю супроводжувалось певним дійством. Так Юрчик Ганна Юріївни, 1936 р.н, мешканки села М-Ларине, яка у 1951 році була депортована із села Вільхівці Ново-Устрицького району Дрогобицької області до села М-Ларине розповіла: *«Пам'ятаю, що коли садили в піч коровай то вже ніхто не сідав, щоб коровай піднімався; з хати нікого не випускали, щоб тісто «не розпустилось» і співали. Багато пісень знали, зараз вже мало що пам'ятаю, але децю наспівую...»*.

У весільній обрядовості українців передбачено використання різних хлібних виробів. Кожен із весільних хлібів мав своє призначення. У нашому селі випікали різну здобу на весілля:

по-перше, короваї, на довге подружнє життя; дівування, парубкування, як символ прощання з дівочтвом та парубоцтвом; шишки – в знак подяки гостям за участь у весіллі та подарунки молодим;

по-друге, рогаики, персики, вафельні трубочки, горішки, «хворост» або «розочки», різне печиво, щоб гості бачили, на скільки молоді та їх батьки щедрі.

Цінність нашої роботи полягає в тому, що ми першими на території сіл М-Ларине, Пересадівка, Грейгове Вітовського району, зібрали рецепти весільної випічки та зуміли відтворити «сценарій» випікання короваю та дівування. До випікання долучили всіх бажаючих. Маємо надію, прийняти участь у творчому фестивалі нематеріальної культури у місті Миколаєві із власними виробами.

Нині, люди більше користуються послугами хлібзаводів, де виробництво борошняних виробів поставлено на конвеєр, де можна замовити випічку на любий смак. Але ж ми впевнені, що українські традиції випікання весільного хліба треба зберігати, щоби не втратити енергетику позитиву, достатку, стабільності; не втратити ту майстерність, якою володіли наші бабусі. Бо зроблена традиційно, по-домашньому весільна випічка, то є Благословіння молодят на спільне подружнє життя. Міцна, щаслива сім'я – це сильна, нездоланна Україна!

Література:

1. Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні / Н.І. Здоровега. — К., 1974.
2. Клиновецька З. Страви й напінки на Україні / Київ: «Час», 1991. — с.123
3. Марчук З.В. Генеалогія українського весілля / З.В. Марчук. — Луцьк: Інститут культурної антропології, 2005. — 284 с.
4. Наулко В., Артюх Л. та інші. Культура і побут населення України. — К., «Либідь» 1991 р.
5. Потебня А.А. О мифическомъ значеніи некоторыхъ обрядовъ и поверій / А.А. Потебня. — Харьковъ, 1865.
6. Сумцов Н.Ф. Хлеб в обрядах и песнях / Н.Ф. Сумцов. — Харьков.: Тип. М. Зильберга, 1885, 137 с.

ВОДА В ЛЕГЕНДАХ І ПЕРЕКАЗАХ ЖИТЕЛІВ СЕЛИЩ ПЕТРІВКА І ЩЕРБИНІВКА МІСТА ТОРЕЦЬК ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Усенко Анна, учениця 10 класу закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 20 військово-цивільної адміністрації міста Торецьк Донецької області, вихованка гуртка Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді.

Керівник: Самойленко Тетяна Миколаївна, заступник директора з виховної роботи закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 20 військово-цивільної адміністрації міста Торецьк Донецької області, керівник гуртка Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді.

Вода унікальна й нічим незамінна. На землі немає жодного найпримітивнішого створіння, яке б не мало у своєму складі воду й могло б існувати без неї. Вона, завдяки своїм властивостям, універсальна. Вода – безпосередній учасник усіх біологічних, технологічних процесів, джерело енергії та транспорт для перевезення вантажів. Вона – головний санітар, який очищає вулиці міст і сіл від пилу й бруду.

Актуальність роботи полягає у вивченні народних легенд і переказів про воду селищ Петрівка й Щербинівка міста Торецьк Донецької області.

Об'єкт дослідження: громадські джерела селищ Петрівка й Щербинівка.

Мета роботи: дослідити історію виникнення криниць на території селищ Петрівка та Щербинівка міста Торецьк Донецької області, з'ясувати, як ставилися до криниць у давнину і як ставляться тепер; яку воду називають живою, а яку – мертвою, записати спогади старожилів селищ Петрівка та Щербинівка.

Уперше з терміном «жива вода» ми зустрічаємося ще в ранньому дитинстві, коли нам читають народні казки.

На питання: «Що ж таке «жива вода»?» в енциклопедичному словнику Блокгауза та Ефрона можна знайти таку відповідь: «За народними повір'ями, жива вода може повертати життя мертвим, зір – сліпим, дати силу багатирям. Вона символізує весняний дощ, який воскрешає землю від зимового сну; протиставляється мертвій воді, яка має властивість загоювати рани, але не воскрешає» [1].

Святою водою називають воду, яку освятили під час обряду Водохреща. У народі існує повір'я, що хрещенська вода завжди залишається свіжою. Ця ж властивість притаманна воді, яку взяли із живого джерела опівночі на свято Водохреща. Воді малого Водохреща (18 січня за новим стилем) також приписують благодатні властивості. Її використовують у священних церемоніях, коли кроплять поля, будівлі, тварин тощо.

Іноді святою називається і вода без освячення. Це вода деяких джерел, криниць, озер, які ознаменовані проявом чудотворної ікони або прибуттям святої людини.

Ми дослідили історію виникнення криниць на території селищ Петрівка та Щербинівка. Цікавими, на наш погляд, є дані про криниці, розташовані на околицях селища Петрівка (у кінці вулиці Шахтарської (колишня назва Грузька) та в кінці вулиці Берегової), а також на території селища Щербинівки (біля залізничної зупинки «Щербинівський» та по вулиці Васильченка (колишній вулиці Партизанській).

Історія виникнення криниці в кінці вулиці Шахтарської селища Петрівка сягає в сиву давнину і там губиться. Та далеко за межами цього населеного пункту знають про цілющі властивості джерела, бо ковток прозорої води з нього зцілює, поповнює сили, дарує радість. І зберігається вода доволі довго, тому що до її складу входить срібло.

Аналіз води показав, що вона відповідає вимогам Держстандарту, а за деякими показниками, що покращують її смакові якості, навіть перевищує нормативи. На підставі аналізу криниця занесена до природоохоронних об'єктів «Золото скіфів».

Про виникнення та цілющі властивості води з петрівської криниці існує легенда, яку нам розповіла Грищенко Галина Петрівна, 1950 року народження. Їй цю легенду розповіла її бабуся, Харківська Марія Серафимівна, 1901 року народження.

Легенда про криницю

Діялося те давно, коли ще вільне козацтво гуляло по Україні, а, може, ще й раніше. На лівому березі річки Кривий Торець розкинулося мальовниче село, у якому жили мирні хлібороби. На краю села жила вдовиця, у якої був син Іван, молодий, завзятий парубок. Мати вже мріяла про одруження сина, але...

Насунула чорна хмара, напала татарва на село, і всі чоловіки стали на захист своєї маленької батьківщини. Страшним був бій, за яким звіддала спостерігали жінки, діти, старі. Сили були нерівними. Знемагали від втоми і спраги наші воїни.

Побачила вдовиця, що впав її син, мов підкошений. Не витримало материнське серце. Ухопивши кухоль із водою, побігла вона до Івана, щоб хоч чимось йому зарадити. Уже біля сина спіткнулася жінка, упустили й розбила кухоль. Зразу ж на тому місці, де впали глиняні черепки, з'явилося джерело. Помочила мати спрагли вуста синові. Виявилося, що життєдайною була ця вода, бо піднявся Іван і з новою силою почав нищити ворога.

Перемогли українці – односельці татарву.

А вода з криниці чистим джерелом біжить через роки, через віки, зцілюючи і звеселяючи людей [2].

Як розповів житель селища Петрівка Харківський Дмитро Іванович, 1950 року народження, який почув цю цікаву розповідь від своєї бабусі Харківської Ганни Федорівни, 1902 року народження, що криниць на краю села в кінці вулиці Шахтарської було дві: верхня і нижня. Вони знаходилися на відстані семи метрів одна від одної. Та коли в 43-му фашисти відступали, то підірвали нижню криницю, і – джерело зникло.

Зазвичай по воду ходили дівчата й молодіці. Біля криниці завжди було людно. Чергу займали з раннього ранку – клали коромисло, ставили відра і йшли додому поратися.

Та були такі «мудрі» хазяйки, які перекладали в черзі коромисла, і через це біля джерела зчинялися сварки.

Вважалося, що не можна відмовляти, якщо людина попросить напиться. Тому часто додому доносили лише по пів відра води.

І зараз можна побачити біля криниці чергу, бо їдуть по цілющу воду звідусіль: і з Петрівки, і з Щербинівки, і з Торецька, свого часу приїздили навіть із Донецька [3].

На іншому кінці селища Петрівка теж є криниця. Там стоїть журавель.

Ми зацікавилися походженням цього джерела, і старожил селища Мірошніченко Петро Васильович, 1936 року народження, розповів нам легенду.

Легенда про журавля

Коли ще вітри буйні гуляли степом, а трави сягали вершникові до пояса, невідомо звідки прибули на мальовничий берег річки люди та й поселилися там. У степу відвоювали вони землю, яку потім обробляли, сіяли зерно, збирали хліб, тим і жили. Окрім того, випасали корів, овець, кіз.

Одного разу пішов пасти худобу Михайлик. Це був ще зовсім маленький хлопчик, тому йому важко було слідкувати за чередою, але він понад усе хотів допомагати дорослим і просто таки випросив дозволу бути пастушком.

Не думав Михайлик, що так важко йому доведеться. Корови його не слухалися й шли, куди хотіли, вівці взагалі розбрелися. Він аж знесилився, поки їх зібрав до купи. Коли ж перерахував, то виявилося, що однієї овечки немає.

Хлопчик дуже засмутився й вирішив будь-що знайти втікачку.

Довго шукав овечку Михайлик, знайшов, але дуже стомився, а коли озирнувся назад, то не побачив свого села: заблукав. Уже й сонце почало сідати, а хлопчина все не міг знайти дорогу додому. Та ось натрапив він серед степу на глибоку криницю. Дуже хотілося йому пити, від спраги аж вуста потріскалися, але зовсім він знесилився і не міг дістати з криниці води. Раптом у небі з'явився журавель. Він спустився до криниці і, нагнувши свою довгу шию, дістав хлопчикові води. Михайлик напився й подякував журавлеві. У нього прибуло сили, і він знайшов стежку додому.

Після того випадку люди, в пам'ять про доброго птаха, поставили на тій криниці цямриння, а поряд – дерев'яного журавля. І з того часу називають її Журавлем [4].

Не менш цікавою є історія виникнення криниці в селищі Щербинівка по вулиці Васильченка (колишній вулиці Партизанській). А розповів її учасник Другої Світової війни Швидкий Михайло Данилович на зустрічі з учнями нашої школи в 2000 році.

«Привіт землякам»

У серпні 1943 року, під час боїв за звільнення Донбасу, я кожного разу хвилювався, розглядаючи карту перед вильотом на бойове завдання.

Коли перед командиром екіпажу молодшим лейтенантом К.І. Терновським ставили бойове завдання, я звернув його увагу на велику кількість відгалуджень залізничної колії в районі Артемівськ – Горлівка – Ясинувата – Костянтинівка – Слов'янськ та уточнив їх по карті. Костянтин Терновський спитав:

- Михайле, звідки ти так добре знаєш все про ці колії?
- Я народився ось тут, – відповів я, указуючи йому на карті селище Щербинівку.
- Чи можуть бути там фашисти?
- Так.
- Тоді я передам їм гостинця, а твоїм землякам – привіт!

Після повернення із завдання Терновський доповів командирі про його виконання, а мені сказав, що передав привіт землякам.

Йшли дні. Наближалася осінь. Незабаром з'явилося довгоочікуване оперативне зведення: «Протягом 6 вересня в Донбасі наші війська зайняли більше 100 населених пунктів, у тому числі міста Макіївку, Костянтинівку, Дзержинськ... Великі населені пункти ... Щербинівку, Петрівку...».

І ось 18 вересня мене викликає командир полку А.А. Стяжков:

- Додому хочеш?
- Звичайно!

Увечері командир 4-ї ескадрильї старший лейтенант В.М. Линьков доставив мене в рідне село. Ще в польоті ми помітили моїх рідних, які працювали в городі. Біля терикону шахти ім. Дзержинського приземлилися. Зустрічати нас вибігло багато жителів села. Усі говорили про чорні дні гітлерівського ярма.

Довго спілкувався я з земляками. Наостанок наш сусід Петро Костянтинович Набока запитав:

- Михайле, це ти кинув бомбу на наш город?

Ось тоді я й зрозумів, який «привіт землякам» передав Костя Терновський. Як з'ясувалося, бомба впала на межі сусідніх городів і викорчувала терен, через який увесь час сварилися сусіди, а на місці воронки виступила холодна джерельна вода.

І зараз на цьому місці стоїть колодязь. А сусіди з того часу перестали сваритися [5].

Б'є життєдайне джерело і поряд із залізничною зупинкою «Щербинівський». А історія його виникнення сягає в сиву давнину, у часи козацтва. Розповіла нам її жителька селища Щербинівка Панасенко Надія Миколаївна, 1937 року народження.

Легенда про кам'яну криницю

Було це ще за тих тяжких часів, коли наша земля потерпала від нападів татар. На берегах річки стояла козацька застава, на чолі якої був Антін Щербина.

Антін часто висилав дозор, аби вберегтися від раптового нападу ворогів.

Одного разу випало нести варту двом козакам – Петру і Василю. Їхали хлопці степом, пильно вдивляючись удалечинь. Та все ж якось зненацька нашттовхнулися на татар. Тоді Петро велів Василю повертатися на заставу та попередити козаків про небезпеку, а сам заманив усіх переслідувачів за собою.

Довго бусурмани гналися за козаком, довго не могли їхні стріли дістати сміливого парубка. Але все ж таки одна влучила в Петра. Пробила ворожа стріла груди козака наскрізь. Уже чув парубок войовничі вигуки своїх побратимів, розумів, що встиг Василь попередити козаків, але сили покинули його, і він сповз із коня на землю. Та кінь не залишив свого друга в біді. Він почав щосили бити копитами по камінню, розбив його – і звідти з'явилося джерельце. Вода омочила спраглий вуста Петра, і він відкрив очі.

Скінчився бій із татарами, козаки поверталися на заставу. А Василь поїхав шукати свого друга Петра. Коли знайшов, допоміг дібратися до своїх та розповів побратимам про джерело. Козаки вирішили розкопати його глибше.

Так і з'явилася криниця, яку в народі звать кам'яною, бо б'є вода з каменю [6].

Жителі селищ доглядають за криницями. Кожної весни висаджують квіти, чистять джерела, прибирають навколишню територію.

Цікавлячись історією рідного краю, вивчаючи побут, традиції, обряди місцевого населення, ми дійшли висновку, що велику роль наші предки приділяли воді. Про це свідчать зібрані нами легенди про криниці, про їх походження, про чудодійну силу води.

Список використаних джерел:

1. Полная факсимильная интернет-версия дореволюционной российской универсальной энциклопедии акционерного издательского общества «Ф.А. Брокгауз – И.А. Ефрон»: Энциклопедический словарь/ Под ред. И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского; Изд. Ф.А. Брокгауз [Лейпциг], И.А. Ефрон [Санкт-Петербург]. – СПб.: Семеновская Типо-Литография И. А. Ефрона, 1890-1907. – Т. 1-41А [1-82], доп. 1-2А
2. Інтерв'ю з Грищенко Галиною Петрівною, 1950 р.н. (с. Петрівка, м. Торезьк Донецької області, 12 вересня 2019 р.). Особистий архів автора.
3. Інтерв'ю з Харківським Дмитром Івановичем, 1950 р.н. (с. Петрівка, м. Торезьк Донецької області, 02 січня 2020 р.). Особистий архів автора.
4. Інтерв'ю з Мірошніченко Петром Васильовичем, 1936 р.н. (с. Петрівка, м. Торезьк Донецької області, 02 березня 2020 р.). Особистий архів автора.
5. Архів шкільного зразкового музею «Пам'ять».
6. Інтерв'ю з Панасенко Надією Миколаївною, 1937 р.н. (с. Щербинівка, м. Торезьк Донецької області, 19 жовтня 2019 р.). Особистий архів автора.

ДОМАШНЄ ХАРЧУВАННЯ МАРІУПОЛЬЦІВ У ХХІ СТОЛІТТІ

Хорунжа Поліна, учениця комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 19 Маріупольської міської ради Донецької області».

Керівник: Рубленко Владислав Миколайович, вчитель комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 19 Маріупольської міської ради Донецької області».

Актуальність проблеми. Буденне харчування людини є складовою повсякденного життя кожного із нас, а тому харчування належить до найважливіших чинників навколишнього середовища та безпосередньо протягом усього життя впливаючи на

організм людини, стан здоров'я людини, тривалість життя, соціальну та індивідуальну активність, забезпечуючи фізичну та розумову працездатність. Більшість маріупольців відійшли від традиційного до нетрадиційного харчування, а саме активно намагаються харчуватися біологічно цінними продуктами – м'ясом, молоком, яйцями, рибою, овочами, фруктами та рослинними оліями.

Метою є дослідження буденного харчування маріупольців протягом 2010-2020 років.

Предметом є дослідження буденне харчування маріупольців.

Об'єктом виступають страви буденного харчування маріупольців.

Завданнями даного дослідження є:

- дослідити традиційну буденну їжу маріупольців;
- дослідити нетрадиційну буденну їжу маріупольців.

Новизною даного дослідження є з'ясування видів страв, які вживають маріупольці протягом 2010-2020 років у буденному харчуванні внаслідок проведених інтерв'ю на основі усних історичних джерел.

Великою популярністю у пересічних маріупольців користуються гарячі страви борщі та супи. Маріупольські господині варять такі борщі як зелений, полтавський, домашній, грибний та овочевий. Унікальним витвором домашньої кухні є борщ з грибами, борщ з ковбасою та борщ з галушками або фрикадельками [10; 11; 12]. Супи користуються більшим попитом у маріупольців, а тому різноманітність домашніх супів є дуже великою. Так, маріупольці найбільше вживають такі супи як розсольник, щі, м'ясна солянка, м'ясна солянка з грибами, окрошка з м'яса, бульйон, капуста, суп з галушками або локшиною. Крім цього, маріупольські господині люблять готувати сирковий, вітамінний, яєчний, помідорний, грибний, рибний, курячий, овочевий та цибулевий супи [2; 7; 9]. Маріупольці дуже люблять їсти грибний суп з зеленим горошком, картопляний суп з кюльками, розсольник з фаршем та рисом, суп з сардельками та шинкою, суп-гуляш, рибний суп з грибами, капуста з курятиною, грибний суп з квасолею, рисовий суп з грибами, суп з квасолею і грибами, червоний борщ із сирим смородиновим варенням, грибна юшка із сирними галушками, суп із ледачими пельменями, цибулевий суп, суп із зеленого горошку з копченою та часниковими грінками, суп з реберцями та сирними галушками, вершковий суп з баклажанами та грибами, окрошку з курячою грудкою, кабачковий суп з куркою та вершками, кабачковий рисовий суп із часниковими грінками, квасоліний суп на копчених реберцях із галушками, суп із селери та квасолі, суп із мисливськими ковбасками, гарбузом і рисом, рибний суп із вівсяними пластівцями, суп із квашеною капустою, розсольник з пшоном та м'ясом, уху, суп з фрикадельками, капуста з пшоном та свіжої капусти, суп-гуляш, суп «Гаспачо», суп з фрикадельками і рисом, солянка, капуста з квашеної капусти, капуста з пшоном, суп із сушених грибів, суп-харчо, рисовий суп з куркою, курячий бульйон, курячий суп з вермішелью, солянку, суп із запечених овочів, сирний суп, рибний суп, суп з печерицями та квасолею, суп з баклажанами, суп з грибами і фрикадельками, суп з сосисками, суп з сочевицею, курячий суп з плавленим сиром, горошком та кукурудзою [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 11; 12].

Більшість маріупольців вживають ячну, пшеничну, кукурудзяну, рисову, пшоняну, манну, гарбузову та гречану каші [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 11; 12]. Рисову кашу «жителі біля моря» люблять їсти з яблуками або молоком, а пшоняну кашу з гарбузом. Окремим елементом буденного харчування маріупольців є салати, які їдять маріупольці в залежності від пори року, фізичного стану здоров'я та настрою. Протягом зими-весни маріупольці вживають такі салати як «Морква з апельсином», «Анжеліка» (з шинкою і

кальмарами), «Святковий» (з крабами, ананасами, курячими яйцями і сиром), «Колізей (з м'ясом і кукурудзою), «Асорті» (горошок, консервована кукурудза, мариновані гриби та ківі), а також салати із квасолі з м'ясом; курки з виноградом; огірків з кунжутом; фаршированих яєць з паштетом або сиром; часником, сиром і петрушкою; крабових паличок, капусти та ковбаси [2; 4; 5; 6; 7; 8; 10; 12].

Протягом літа поширеними салатами в раціоні мариупольців є такі салати як «Волинський» (курки, шинки, твердого сиру, грибів та овочів), «Помідори зі сливами», «Фаворит» (курка, овочі та чорнослив), салат «Прага» (курка, чорнослив, овочі, мариновані огірки та яйця), «Грецький» та «Літній» (з овочів) [4; 7; 9; 11]. Великою популярністю в мариупольців користуються салати з картоплі із грибами, шинкою і овочами, а також печінковий торт [2; 3; 8; 10].

На столі мариупольців можна також побачити салати з овочів та макаронів, болгарського перцю та курки, копченої курки та ананасів, курки та грибів. Дуже часто готують мариупольці такі салати як «Олів'є з куркою», «Рижик», «Анастасія» та «Цезар» [1; 3; 5]. Меншою популярністю в мариупольців користуються салати з курячої печінки та маринованих огірків, курячої грудки та моркви по-корейськи, оселедця, картоплі та зеленого горошку, кальмарів та огірків, крабових паличок, кукурудзи та помідор, а також картопляний салат з печінкою та морквою [4; 9; 11].

Великою популярністю користується овочевий салат з броколі, овочева закуска з баклажанів, паприка з кабачками та помідорами, запіканка з тертої картоплі з сиром та часником, салат з баклажанів та кабачків, фаршировані кабачкові кільця з сиром, запечена картопля в молоці та з сиром, рис з овочами «Рататуй», капустяники з сиром, курячі фрикадельки з квасолею та овочами, гарбузова ікра, квашені баклажани з фаршированими овочами, кабачкове рагу та рагу з курячого філе [9]. Мариупольські господині запікають кабачки в сметані та молоду картоплю в сирному соусі та капусту, тушковану картоплею, ковбасками і м'ясом [11]. Дуже часто на столі можна побачити рагу з грибами і картоплею, тушковану капусту зі свининою та зеленим горошком, булгур з помідорами, кукурудзою та зеленим горошком, тушковану капусту з квасолею, тушковану картоплю з овочами та печерицями [3; 6].

Також мариупольці вживають медові, кабачкові, морквяні та яблучні оладки, домашні сирники з курагою, чорносливом і родзинками, печиво «Хворост» та бендерики з сиром [2; 7]. Дуже вживаними серед мариупольців різного віку є пироги з гарбуза, яблук, сиру, шоколаду, а також сирний пиріг з грушами та виноградом, фруктовий пиріг з вишнями, слойки з фруктами і ягодами, пиріг з печених яблук та пиріг в манній крупі [1; 2; 8]. Люди більш старшого віку дуже люблять млинці з фруктами і грибами, запіканку з картоплі, помідор та ковбаси, млинці «Солодка вишня», млинці з яблуком і м'ятою та смажені банани в тісті [5; 6; 9].

Не залишається осторонь і більш традиційніша їжа в людей більш старшого віку – салат з буряком та сиром, ячна каша з овочами, гречка з квасолею, салат овочевий з сиром, овочева запіканка, гарбуз з яблуками та мандаринами, салат з яблук, горіхів та сиру, салат з буряків та грибів, салат з куркою («Спортивний»), салат з буряка і капусти («Здоров'я»), окрошка на кефірі та окрошка на сироватці [6; 12]. Найбільш улюбленою стравою дівчат та жінок літньої вареники з сиру [3; 8]. Також мариупольці більш старшого віку в буденному харчуванні дуже люблять поласувати варениками та пирогами з вареної картоплі, м'яса, квашеної капусти, курячої печінки, квасолі, вишень, полуниць, смородини, шовковиці, журавлини та абрикос [6].

Жителі Маріуполя дуже люблять готувати тушковані овочі з грибами в сметані, макарони з овочами, ризото з шампіньйонами, плов з булгуру, літні голубці в сметані та

гуляш з овочами [3; 7]. З м'ясних страв жителі біля моря їдять тушковану свинину з молоком, смаженого кролика у сметані, смаженого карасика у сметані, скумбрію з овочами, фаршировану курку в духовці, рибні рулети з овочами, м'ясні крученики, запечену рибу з помідорами, голубці з м'ясом та рисом, курку з гарбузом та грибами у вершках, запечену курку в апельсиновому соусі, запечену курку в лимонному або винному соусі та курячу печінку з грибами у вершковому соусі [6; 10].

Дуже люблять також їсти маріупольці млинці з кабачків, овочевий салат з броколі, овочеve рагу з грибами, картоплю у вершковому соусі, овочевий рис із сосисками, фарширований овочами перець, овочі з мисливськими ковбасками, грибний жульєн зі сметаною, варені яйця з авокадо, спагеті з грибами та вершками, спагеті з оливками та помідорами, млинці з грибами, куркою та сиром, фаршировані кабачки, картопляну запіканку з грибами, пшоняну кашу з гарбузом та медом, запечену картоплю під соусом з огірків та оселедця [2; 10].

Люди більш старшого віку дуже люблять готувати салат «Бігос» із свинини, квашеної або свіжої капусти, сушених грибів, в'яленого чорносливу) та «Фріттату» з беконом, болгарським перцем та консервованою кукурудзою [4; 11]. Молодь більше вживає фаршировану м'ясом картоплю у грибному соусі, запечене м'ясо з овочами та айвою, картопляно-кабачкові деруни в сметанно-часниковому соусі, картоплю «Панська» з грибами, шинкою та сиром, запечену картоплю із сиром по-домашньому, рагу з баклажанами, кабачками та грибами в сирному соусі, тушковану капусту з квасолею та шампінйонами, запечену картоплю з салом, молоду тушковану капусту з грибами, м'ясом та сиром [7; 9].

Дуже цікавими стравами в раціоні харчування маріупольців є запечена молода картопля в молоці та запечена картопля з баликом та грибами, а також тушкова капуста з фаршем і апельсинами. Є серед маріупольців і ті, які люблять салат з баклажанів і корейської моркви, запіканку з броколі та фаршу, різотто з гарбузом, баклажани у вершково-сирному (томатному) соусі [1; 5; 7; 10].

На буденному столі в маріупольців можна побачити різного роду страви з фаршу – «Кефтедес», «Буріто», «Мясні гнізда», ковбаски «Чевапчині», «Биточки», «Тефтелі в томаті», «Тефтелі з капустою», «Тефтелі з курячого фаршу», «Тефтелі з корицею», «Тефтелі з капустою», «Тефтелі з вівсяними пластівцями», «Тефтелі з капустою», «Тефтелі з овочами». Дуже цікавою стравою є котлети з картоплею в сметанно-томатному соусі та фарширований перець з грибами [10; 11; 12].

Молодь любляє їсти баклажани з м'ясом та рисом, рис з овочами і м'ясом, спагеті з грибами, галушки, рис з моквою, рагу з овочами, запечена риба з овочами, макарони з кабачками, м'ясо з овочами, баклажани з анчоусами та грибами в сметані, кабачки зі щавлем, баранина з овочами, запечена картопля з йогуртовим соусом, тютелі в томаті, плов, кальмари у сметані, кальмари з грибами, салат з кальмарів з консервованою кукурудзою та салат з кальмарів і сиром [8; 10].

Люди більш середнього віку люблять плов, фаршировані кабачки з м'ясом, оладки з сиром та ковбасою, картопляники, ліниві голубці в томаті, омлет з помідорами, картоплю з ковбасою і маслинами, рис з ковбасою і сиром, баклажани з начинкою, рибні котлети, запечені курячі крильця з овочами та картопляні зрази з м'ясом та курячий рулет з грибами і болгарським перцем [5; 7]. Крім цього, маріупольці середнього віку дуже люблять їсти спагеті з креветками у вершковому соусі, салат з кальмарів, ікру з солоних огірків та кальмарів, салат «Крабовий» з крабових паличок, салат з морської капусти та яєць, різотто з овочами та морепродуктами, запечену курятину з картоплею,

кролятину у вершках, овочевий суп з фрикадельками, запіканку з баклажанами і фаршем в томатному соусі та курятину з яблуками, медом і червоним вином [4].

Люди більш старшого віку вживають квасоллю з тушкованими овочами, пісні вареники з квашеної капусти та гречки, запечену картоплю з розмарином та часником, молоду картоплю зі сметаною та кропом, м'ясо з розмарином та часником у винному соусі, бринзу з яйцями, помідорами і болгарським перцем, вареники зі шпинатом і сиром, м'ясо по-французьки, хек в томаті, смажений лосось з грейпфрутовим соусом, тушкований кролик у вершковому соусі, курячі стегна з овочами (салат «Чахохбілі»), кабачки та баклажани з овочами (салат «Пісто»), свинину, картоплю та квасоллю з овочами (салат «Чанахи») [1; 2; 3; 4].

Ще дуже часто маріупольці готують м'ясний рулет з млинців, пиріг з м'ясом і картоплею, запечені курячі котлети з ківі, запечене м'ясо з абрикосами, м'ясо з рисом та сиром, фаршировані помідори з курятиною, рисом і печерицями, запіканку з куркою і грибами, запіканку з макаронів, куряче філе у вершковому соусі, салат з сухариками і курячим філе, гречку по-флотськи, фаршировану м'ясом картоплю, гречану запіканку з куркою та печерицями [3; 6; 8]. Також маріупольці їдять салати з курятини та яблук, картоплі, курки і сиру, м'яса та вишень, а також копченої ковбаси та огірків [1; 2; 5; 7]. Цікавими досить є такі страви як копчена курятина в цибулинні, курятина з ананасами, плов з курятиною, фарширований рисом та м'ясом перець, запіканка з гарбузом, м'ясом і помідорами, грибний суп із плавленим сирком, курячі грудки в часниковому соусі, фарширований курятиною болгарський перець, свиняча печінка з яблуками, тушковану яловичину з гарбузом в пиві та фаршировані кабачки [3; 6; 9; 11].

Незалежно від віку, «жителі біля моря» дуже люблять варення із гарбуза, полуниць, груш, малини, лимонів, абрикос, мандарин, вишень, айви та смородини [8]. Маріупольці дуже люблять їсти моркву, кольорову капусту, буряк, спаржу, авокадо, брокколю, гарбуз, редиску, китайську капусту, сочевицю, квасоллю та кунжут [3]. Велику увагу приділяють їжі домашнього приготування – ковбасі, кров'яніці, каші-манці, коров'ячому сиру і маслі, які купують на місцевих ринках. Також маріупольці люблять деруни з м'ясом, грибами, фаршем, сиром, капустою і картоплею [11].

Таким чином, дослідивши харчування маріупольців протягом 2010-2020 років можемо сказати, що «жителі біля моря» дуже люблять різні види борщів, супів, м'ясних та рибних страв, овочевих салатів, млинців, пирогів, вареників та каш. Особливістю буденного харчування маріупольців є те, вони незалежно від віку дуже люблять м'ясні та овочеві страви запеченого характеру в різних соусах та різними інгредієнтами.

Список використаних джерел:

1. Інтерв'ю з Арабаджи Наталією Вікторівною 1971 р. н., записане 2 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.
2. Інтерв'ю з Буряченко Іриною Іванівною 1964 р. н., записане 10 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.
3. Інтерв'ю із Зубань Тетяною Петрівною 1985 р. н., записане 7 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.
4. Інтерв'ю з Коваленко Тетяною Анатоліївною 1976 р. н., записане 3 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.
5. Інтерв'ю з Львовою Альбіною Анатоліївною 1988 р. н., записане 5 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.
6. Інтерв'ю з Рубленком Владиславом Миколайовичем 1988 р. н., записане 8 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.
7. Інтерв'ю з Темною Наталією Олександрівною 1976 р. н., записане 6 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.

8. Інтерв'ю з Харченко Оленою Валентинівною 1969 р. н., записане 4 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.
9. Інтерв'ю з Чмир Людмилою Іванівною 1968 р. н., записане 9 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.
10. Інтерв'ю з Якименко Вірою Анатоліївною 1976 р. н., записане 11 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.
12. Інтерв'ю із Савченком Романом Сергійовичем 1990 р. н., записане 12 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.
13. Інтерв'ю з Яровим Сергієм Сергійовичем 1999 р. н., записане 6 жовтня 2020 р. у м. Маріуполі Донецької області.

ВЕСІЛЬНІ ОБРЯДОДІЇ ТА ОБРЯДОВІ ПІСНІ СЕЛА ГОРОДИЩЕ

Шевчук Софія, учениця 10 класу Городищенської загальноосвітньої школи I-III ступенів Березнівського районної ради Рівненської області.

Керівник: Левчук Оксана Михайлівна, вчитель біології Городищенської загальноосвітньої школи I-III ступенів Березнівського районної ради Рівненської області.

Весільний обряд – це коротка історія шлюбних стосунків, що існували століття чи навіть тисячоліття тому.

Жодне традиційне весілля в Україні до кінця XX століття не обходилося без пісенного супроводу. Досвідчені співачки, звані свашками, виконували роль ведучих, нагадуючи послідовність протікання обрядодійств.

Нажаль, останнім часом значно утратив свої позиції інтерес до весільних традицій, обрядових дій, що обов'язково супроводжувалися обрядовими піснями.

Мета роботи: послуговуючись власними записами та матеріалами попередників з'ясувати особливості побутування весільних пісень села Городище, проаналізувати їх поетику та символіку як унікальну складову української духовної спадщини.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання наступних завдань:

- реконструювати зміст весільного обряду на основі весільних текстів,
- розкрити символіку основних весільних обрядодійств та атрибутів,
- узагальнити специфіку утворення образів – символів у піснях.

Предмет дослідження: поетика весільних обрядових пісень с. Городище.

Об'єктом роботи є специфіка образно-символічної системи весільної писемності та художня специфіка текстів.

Джерельну базу роботи становлять тексти записані з вуст старожилів с. Городище.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному вивченні поетичної системи весільних пісень с. Городище, зокрема поясненні семантики обрядодій, весільної атрибутики, символіки пісенних образів, з'ясуванні художньої специфіки пісенних текстів.

Практичне значення одержаних результатів. Результати наукового дослідження можуть використовуватися:

- для подальшого дослідження традиційної обрядової культури;
- для підготовки лекцій і семінарів;
- як дидактичний матеріал на навчальних заняттях, для постановки народних свят та обрядів;
- для створення посібника з проблематики етнокультури свого регіону;
- при побудові художньо-образних історико-краєзнавчих музейних експозицій, присвячених побуту і творчості рідного села;
- під час здійснення весільного обряду в пасивно-побутовій формі існування.

Українське весілля завжди вирізнялося своєю урочистістю та святковістю в нашій культурі. Весілля було надзвичайно насиченим, колоритним, багатим на вікові звичаї. Традицій та обрядів було на стільки багато, що воно могло тривати цілий тиждень.

Саме весілля – це і є стародавній звичай, який не можна уявити без дотримання в ньому якихось традицій. Усе дійство пронизане символічним змістом, що додає свій неповторний колорит.

Коровайний обряд можна назвати найважливішим серед весільних звичаїв. Весільний хліб випікали зазвичай в і домі нареченого, і в домі нареченої. Місили коровай спеціально запрошені заміжні жінки, вони приносили з собою для тіста власне борошно, масло, яйця.

*Через село Городиськеє ішли собі коровайниці
Несли муку да пшеничну,
Несли яйця да старих курей,
а славоньку да з добрих людей.*

Доброю ознакою вважалося, коли була непарна кількість коровайниць. При цьому коровайниці повинні були перебувати у першому шлюбі і жити в злагоді. Коровайницею не могла бути жінка, у якої не все гаразд у подружньому житті, яка була розлученою або вдовою. Доброю ж ознакою вважалося, коли одна з коровайниць була при надії. Але обов'язково при цьому коровайниці співали чудові пісні, виспівуючи гарну долю молодят.

*Ой підемо , молодиці, до криниці
Наберемо чистої водиці
А ми будем чисту воду набирати
Бо нам треба коровай розчиняти.
Черевата місила,
А зубата носила,
А молодая, та хорошая
Да у піч уставляла*

Є ще досить цікава традиція – кидати миску у якій був спечений коровай через дах хати, щоб дізнатися хлопчик чи дівчинка буде у пари. Якщо миска упала дном до низу, тоді буде дівчинка, якщо ж дном догори-хлопчик.

Цікавим весільним звичаєм вважався барвінковий обряд. Барвінкові обряди власне розпочинали весілля. Вони символізували освячення шлюбу і включали цілий ряд обрядових дій: збирання барвінку, материнське благословення на плетіння вінка, та власне його виготовлення.

*Через биструю реченьку кладочка лежить
Молодая Галочка до роду біжить.
Прийди, прийди, родину, на часочок
Сплетеш мені, родину, віночок
В полі озерецько ,плавають качата
Гарний той віночок, що сплели дівчата.
Сьогодні він гарний ,а завтра зів'яне
Молода дівчина на рушничок стане*

Весільний поїзд молодого, який вирушав за молодою, складався зі старшого боярина, бояр, світилки і родичів. За звичаєм, нареченого до воріт проводжала мати, яка обсипала «на щастя» зерном, хмелем, цукерками і дрібними грішми.

*Ой з дороги, вороги, з дороги
Та не переходьте ви дороги.*

*А хай перейде Господь Бог,
А за Господом Богом батько мой,
А за батьком моїм мати моя
Щоби щаслива доля була.*

Прийшовши в дім молодої, поїзд молодого також зустрічали обрядовими піснями.

Чого, тещо, не виходиш ,чого зятя не вітаєш

Чи чоботов не маєш, /чи кожуха позичаєш ?

Чи в постолі узуваєшся ,що так довго убирася ?

Викуп нареченої – саме той звичай, який робить святкування яскравим, веселим і символічним. Молодий в торгах участі не брав, з його боку торгуються дружби та старости.

Після викупу молодої, батьки дають молодим образи з рушниками (молодій Матір Божу, молодому–Сина Божого) і ідуть до церкви. По дорозі до церкви не співали. Мати весільна до вінчання не йшла. В церкві хрещені батьки давали священнику хустку чи рушник, щоб зав'язати молодим руки, стелили під ноги молодим рушник і клали під нього гроші, щоб жили багато. Родичі молодої намовляли молоду стати першою на рушник, щоб бути старшою над чоловіком, а родичі молодого намовляли його, щоб він став першим на рушник.

Коли молодята поверталися з вінчання – батьки молодої зустрічають їх та благословляють

Цікавим весільним обрядом є злучання свічок. За народними уявленнями, обряд злучання свічок оберігає подружню пару від розлуки та зради.

На першому порозі виходить хресна мати молодої з свічкою, ставить праву ногу на поріг і хресна мати молодого підходить з свічкою і також стає на поріг правою ногою, обмінюються свічками, тричі цілуються, а потім складають їх до купи. Мати молодої виносить хустку, зв'язує свічки, ставить їх у хліб і несе у хату на стіл.

Ой краменю ,краменю, та задай же нам вогню- 3 р.

Ой зацвіла та калинонька та на лютім морозі

І зійдемося, поцілуймося та й на першій порозі.

Сваха свічі злучає ,її Господь стрічає

На великій дорозі у свата на порозі

У тебе свічка і в мене свічка

Та злучимо до купи,

Ой щоб нашим діткам, молодесеньким

Та й не дав Бог розлуки

Після святкування, найурочистіша церемонія – внесення та розподіл «святого» короваю. Старший боярин, з благословення старостів, виносить коровай у хату та ставить його на стіл. Дружби та свати влаштовують парад короваїв із танцями та співами.

А наш коровай вищий, а наш коровай вищий

Наша зоря ясно ,наша молода красна

Після поділу короваю розпочинався один із найзворушливіших обрядів – зняття фати. Знімає фату з голови нареченої найчастіше свекруха, адже саме вона є головною жінкою в сім'ї нареченого до дня його одруження. Таким обрядовим способом свекруха приймає невістку в сім'ю як дочку.

Традиційно, наречена пручається – не відразу дає надіти собі на голову хустку. Однак, згодом надягає його, що і символізує початок сімейного життя. Далі, вже в якості

дружини, наречена танцює з усіма незаміжніми гостями-дівчатами, прикладаючи їм до голови свою фату – символ жіночого щастя. Після завершення святкування, молода вже в ролі невістки відправлялася до будинку молодого, де її радо зустрічала свекруха.

*На добраніч хата ,сіни,
Помальовані стіни,
А хто буде малювати
Як не буде Галинки в хаті ?
Остається стара мати,
Буде стіни малювати*

*Виходь мати з хати до свого дитяти
До одного рож денного, до другого – судженого*

*Рада свекруха, рада
Зварила винограда
Наливає в мисочку
Частує невісточку*

Тож, важливим для нас, українців ХХІ століття, є пізнати, зберегти і передати майбутнім поколінням живу традицію весільної обрядовості – потужний пласт тисячолітніх знань і звичаїв, самобутні засіб плекання роду-нації в історичному поступі.

*Де злагода в сімействі, там мир і тишина
Щасливі там всі люди, блаженна сторона
Їх Бог благословляє, добро їм посилає
І з ними вік живе, і щастя їм дає*

КУЛЬТУРА РІДНОГО КРАЮ ТА МУЗЕЙНА СПРАВА

РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ ЮНКОРІВСЬКОГО РУХУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ

Барашикова Варвара, вихованка гуртка «Школа журналістики» Будинку дитячої та юнацької творчості Заводського району м. Миколаєва.

Керівник: Василенко Ірина Анатоліївна, керівник гуртка «Школа журналістики» Будинку дитячої та юнацької творчості Заводського району м. Миколаєва.

Сьогодні наше славетне місто Миколаїв є центром юнкорівського руху в Україні, адже кожен рік тут проводиться Міжнародний конкурс шкільних медіа, в якому наш гурток «Школа журналістики» БДЮТ Заводського району щорічно бере участь. Директор та головний організатор цього конкурсу Гліб Головченко був членом першого юнкорівського об'єднання на Миколаївщині, вихованцем гуртка «Юний журналіст». А все почалося з того, що у 1972 році вчитель російської мови та літератури миколаївської ЗОШ №7, ветеран Другої світової війни Леонід Григорович Леонідов заснував гурток «Юний журналіст». Перші миколаївські юнкори тісно співпрацювали з місцевими газетами, їх замітки друкували популярні на той час дитячі газети «Пионерская правда» і «Юный ленинец», молодіжна газета «Комсомольское знамя»; брали участь у Всесоюзних юнкорівських зльотах, різноманітних конкурсах, на яких неодноразово ставали переможцями, проводили пошуково-дослідницьку роботу, присвячену пам'яті миколаївських журналістів, що загинули під час Другої світової війни. Вони збирали матеріали про земляків-журналістів, вели листування з їхніми рідними та бойовими друзями.

У 2004 році в БДЮТ Заводського району було створено наш гурток «Школа журналістики», який є продовженням першого юнкорівського об'єднання, зберігає його традиції. Його керівником є Ірина Анатоліївна Василенко, випускниця Леонідова. Саме тому ми вирішили зібрати матеріали, що стосуються першого юнкорівського гуртка та провели пошуково-дослідницьку роботу, яка дозволила прослідкувати життєвий та творчий шлях вчителя, журналіста, патріота Леоніда Григоровича Леонідова, а також становлення та розвиток юнкорівського руху на Миколаївщині.

Мета роботи – дослідити становлення та розвиток юнкорівського руху на Миколаївщині, життєвий та творчий шлях засновника першого юнкорівського гуртка на Миколаївщині Леоніда Леонідова.

Методи дослідження: описовий метод, метод опитування.

Новизна дослідження: вперше розглядається тема, присвячена становленню та розвитку юнкорівського руху на Миколаївщині.

Джерельна база дослідження: проаналізовано матеріали газетних публікацій з архіву Л. Леонідова, листів Л.Г. Леонідова.

У кожному регіоні України юнкорівський рух розпочинався в різні часи. А роком народження юнкорівського руху в Україні вважається 1922 рік, коли у Харкові виходить перша дитяча газета. Спочатку вона мала назву «Юный Спартак», з 1924 року – «Юный ленинец». З 1991 року газета виходить під назвою «Перемена». А через три роки з'явилася ще одна дитяча газета України – «Зірка».

Газети пропонували читачам надсилати в редакцію свої статті, нариси і замітки. У власних матеріалах юнкори розповідали про події, які відбувалися в країні, аналізували їх і ділилися враженнями та новими знаннями з однолітками. Особлива увага приділялася формуванню літературної мови у дітей.

Наповнення цих газет було досить різноманітним: статті, присвячені історичним постатям та подіям, останні новини, твори відомих прозаїків і поетів, гумористичні матеріали.

При цих газетах довгі роки працювали студії юнкорів, де діти оволодівали навичками журналістики, робити перші кроки в журналістській справі. А потім багато колишніх юнкорів за рекомендацією редакцій вступали на факультети журналістики, ставали відомими журналістами. Усім їм «путівку в життя» надала дитяча газета.

На початку 20-х років XX століття формується система виховної діяльності позашкільних закладів. А у 1957-1991 рр. з'являються молодіжні об'єднання, клуби, наукові товариства учнів, на базах шкіл відкриваються гуртки різних напрямів.

Перший журналістський гурток на Миколаївщині був створений у 1972 році у миколаївській ЗОШ №7 під керівництвом вчителя російської мови та літератури, ветерана Другої світової війни Леоніда Григоровича Леонідова (Райзмана). Через кілька років гурток став одним із найвідоміших у СРСР юнкорівських об'єднань. Члени гуртка були делегатами союзних і міжнародних юнкорівських зльотів у Москві, Карелії, Молдавії, Україні, таборах «Артек» та «Молода гвардія». Про вихованців гуртка «Юний журналіст» було надруковано багато матеріалів у обласних та всеукраїнських виданнях.

Вихованці гуртка «Юний журналіст» займалися пошуково-дослідницькою роботою за темою «Пам'яті загиблих журналістів», яка була присвячена миколаївським журналістам, що загинули у роки Другої світової війни. Вони збирали матеріали про земляків-журналістів, вели листування з їхніми рідними та бойовими друзями, їздили до Молдови, де пройшли шляхом боїв партизанського загону «Журналіст», командиром якого був заступник редактора обласної молодіжної газети «Більшовицьке плем'я» Георгій Смілевський. У школу №7 посипалися листи від слідопитів Молдавії, Запорізької, Херсонської, Ростовської областей. Йшли листи від відомих письменників Михайла Стельмаха, Дмитра Холендра, Михайла Владимова, які воювали поруч із фотокореспондентом газети «Більшовицьке плем'я» Миколою Ксенофонтовим.

Зібравши особисті речі, фронтові листи, фотознімки, спогади рідних, книжки, що розповідали про подвиги фронтових кореспондентів, гуртківці відкрили у школі № 7 незвичайний музей. Його цілком було присвячено пам'яті миколаївських журналістів, які загинули в боях за нашу Батьківщину.

З ініціативи вихованців гуртка у Миколаєві на спомин про загиблих газетярів щороку проводився Всесоюзний турнір юних боксерів. Піонерські загони школи №7 носили імена Г. Смілевського та М.Ксенофонта. А потім невгамовні слідопити звернулися до своїх однолітків із місць, пов'язаних з іменами загиблих журналістів, із закликом: «Створимо на пам'ять про журналістів, які не повернулися з поля бою,obelіск». Почався збір коштів, зароблених піонерами під час літньої практики у колгоспах, від зданих макулатури і металолому. І ось у 1979 році на подвір'ї школи № 7 відкривається пам'ятний знак. На сірому камені викарбовано слова: «Загиблим журналістам у роки Великої Вітчизняної війни». Планувалося, що через кілька років на цьому місці буде спорудженоobelіск миколаївським газетярям. Але трапилося по-іншому. Спорудженняobelіска так і не розпочалася, а новий директор школи №7 попросив Л.Г. Леонідова звільнити кімнату, у який знаходився музей. «На це мода вже пройшла...», – сказав він.

У редакції газети «Южная правда» приміщення для музею не знайшлося. У музеї підпільно-партизанського руху Леонідову теж відмовили. А всі матеріали музею, які збиралися понад 15 років, перевезли у Будинок дитячої творчості Центрального району (вул. М.Морська), в підвал. Потім з'явилася надія, що музей відкриється в міському

Палаці учнів. Через кілька років, після закриття Будинку творчості Центрального району, усі експонати музею з підвалу зникли. Скоріш за все, їх просто викинули нові господарі будівлі.

Вихованці гуртка «Юний журналіст» тісно співпрацювали з редакціями миколаївських газет, а особливо з редакцією обласної газети «Южная правда». Майже кожного тижня у ній друкувалися замітки юнкорів. Особливою популярністю користувалася рубрика «Проба пера».

Публікації журналіста Леонідова друкувалися в центральних виданнях СРСР, колективних збірках. Наприклад, у збірнику «Сузір'я пам'яті» було надруковано його нарис про миколаївського журналіста Георгія Смілевського. Леонід Григорович був майстром гумористичних жанрів та разом із відомим миколаївським поетом Е. Январьовим відповідав за рубрику «З усією об'єктивністю» в газеті «Южная правда». Багато матеріалів Леонідова було присвячено спортивним подіям Миколаївщини, ветеранам війни, природі. Л. Леонідов був знайомим із багатьма відомими письменниками, артистами, журналістами.

Гурток «Юний журналіст» під керівництвом Леоніда Григоровича Леонідова працював до 1996 року. Потім його керівник разом із сім'єю переїхав до Німеччини. *«Сумую за друзями, своїми вихованцями, знайомими, улюбленою роботою, Південним Бугом, яхт-клубом, вулицею Радянською, книгарнями! Сумую за рідним містом! – писав він Ірині Анатоліївні.*

Наш гурток «Школа журналістики» народився в БДЮТ Заводського району в 2004 році. Тоді й з'явилася наша перша газета. Це була російськомовна стінгазета «Огонёк Творчества».

Наш «Огонёк творчества» помітили на Всеукраїнському конкурсі шкільних газет, і у 2006 стінгазета БДЮТ здобула Диплом за III місце в номінації «Краща стіна газети». Життя змінювалося, і ми розуміли, що час стіннівки вже проходить. Тому, незважаючи на великі труднощі, в березні 2009 року вийшов перший номер друкованої газети «Вогник Творчості». Цей «Вогник» ще більше запалив серця юних кореспондентів, а нову газету читали не тільки вихованці та батьки БДЮТ, а й учні шкіл Заводського району. Напевно, «Вогник Творчості» народився під щасливою зіркою, адже два роки поспіль – у 2011 та 2012 рр., газета БДЮТ перемагала в номінації «Краща газета юнкорівського об'єднання» на Національному конкурсі шкільних газет.

Леонід Григорович постійно надавав нам поради, відгукувався на замітки юнкорів, радів нашій першій друкованій газеті:

- Вчора отримав від вас бандероль, а в ній справжній сюрприз – перші два номери «Вогника Творчості». Мрія збулася! Вітаю з власною, своєю газетою! Упевнений, що, як і раніше, ваші публікації будуть на рівні світових стандартів. Не всі юнкори стають журналістами, але посів у юнкорівські роки обов'язково дає добрі сходи.

На початку 2012-2013 рр. «Вогник Творчості» перестав існувати, але в грудні 2014 року наші читачі мали змогу отримати нову газету – «Творчий Експрес». Газета «Творчий Експрес» (додаток І) ставала переможницею різних міжнародних конкурсів дитячих газет. Остання перемога – II місце на Міжнародному онлайн фестивалі молодіжної демократії, телебачення, преси та творчості «Золота осінь Славутича» (вересень 2020).

Наш керівник І.А. Василенко й очолює «Зразковий художній колектив» гурток «Школа журналістики», який працює на базі обласного Будинку художньої творчості з 2012 року. Основний напрям гуртків БДЮТ Заводського району та ОБХТ – друкована преса.

У Миколаєві з 2012 року працює гурток журналістики, який очолює член Союзу журналістів України Марія Борисівна Полупанова. Спочатку гурток працював на базі ДЦ позашкільної роботи Корабельного району, з 2019 року гурток відноситься до БТДЮ Інгульського району. Особливістю цього гуртка є те, що з першого дня існування його вихованці працюють у підлітковій онлайн-журналістиці.

Також у Миколаєві та області на базах шкіл працюють юнкорівські гуртки, багато з яких було створено після впровадження Концепції медіаосвіти в Україні у 2016 році.

Практичне значення одержаних результатів пошуково-дослідницької роботи полягає у можливості їх використання для відкриття музею юнкорівського руху на Миколаївщині.

ЗАСТОСУВАННЯ КЕРАМІЧНОЇ ЧЕРЕПИЦІ: ТРАДИЦІЯ ПЕРЕВІРЕНА ЧАСОМ (ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОПИС ШКІЛЬНОЇ МУЗЕЙНОЇ КОЛЕКЦІЇ)

Бардіна Дарина, учениця 8 класу Кривобалківського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Миколаївської районної ради Миколаївської області.

Керівник: Запорожець Ольга Василівна, вчитель історії Кривобалківського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Миколаївської районної ради Миколаївської області, керівник гуртка юних музеєзнавців «Джерела пам'яті».

Актуальність теми. В силу природного старіння або в результаті цілеспрямованого знесення, з сільських вулиць йдуть хати, зведені з різних будівельних матеріалів, перекриваються оцинковані і черепичні дахи, змінюються ковані парасольки над піддашсям і різьблені лиштви. Важлива матеріальна частина українського побуту кінця XIX початку XX століття знищується, розриваючи природний культурно-історичний зв'язок поколінь. Найчастіше залишки знесених будівель утилізуються, але іноді дбайливі господарі використовують старий будівельний матеріал в підсобному господарстві: накривають сараї і льохи знятої з хати оцинковкою, будують фундамент парканів з черепиці, захищають нею клумби й присадки. Саме в таких місцях допитливий дослідник може натрапити на предмети, які допомагають не тільки відновити картину сільського життя початку минулого століття, а й вибудувати логічний ланцюжок торгівельних і культурних зв'язків регіону. З цієї точки зору, на нашу думку, суттєвою допомогою для краєзнавців та істориків є черепиця, яка зберегла назви виробників і місць виробництва.

Декілька років поспіль вихованці гуртка «Джерела пам'яті» проводять польові дослідження хатньо-господарського будівництва в населених пунктах Миколаївського району Миколаївської області (Крива Балка, Половинки, Подимове, Петрівка, Кринички, Новогригорівка (Чубівка), Петрово-Солониха). Так, у ході роботи над об'єктами досліджень нами була виявлена досить цікава деталь – серед залишків покрівельного матеріалу ми знайшли зразки черепиці, марковані різними черепичними заводами.

Тому метою даної роботи ми визначили дослідження (опис та фотографування) зразків черепиці, знайдених під час краєзнавчих експедицій в населені пункти Миколаївського району, які поповнили експозицію шкільного краєзнавчого музею, встановлення відомостей про її виробників на території Миколаївського району та заводів-імпортерів, продукція яких зустрічається на дахах будівель регіону.

Розвиток черепичної справи в кінці XIX – початку XX століття в Росії, в тому числі й на Миколаївщині, тісно пов'язаний з активізацією заходів щодо боротьби з пожежам. Про це свідчать звіти та доповіді повітових земських зборів Катеринославської і

Херсонської губернських земських управ, які присвячені збільшенню страхування від пожеж, кредитування організації черепичних заводів, кредитування купівлі черепиці (заміні солом'яних і очеретяних дахів на черепичні), організації земських складів вогнестійких покрівельних та інших матеріалів. Саме в цей період були засновані чисельні черепичні заводи «марсельської» штампованої черепиці [1, с.30].

Так, тільки в німецькій колонії Зульц (Зольц) (територія сучасного Миколаївського району діяли три заводи: М. Штебнера (з 1887 р.), Е. Треммеля (1890-1896 рр.), Г. Келлера (з 1907 р.) [4]. Під час експедиції в с. Кринички (німецька колонія Шенфельд), від місцевого краєзнавця В.С. Дробного, ми дізналися, що будинки багатьох німецьких колоністів були перекриті червоною або кольоровою (коричнева, зелена) глазурованою черепицею, яка виблискувала на сонці, мов дзеркало. Іноді господар міг змішати ці два види черепиці, підшиваючи їх з середини очеретом. Зелена та коричнева черепиця виготовлялася в сусідніх с. Степове (колонія Карлсруе) та Зульц (Зольц) (не існує з 1957 року). [3]. Червона виготовлялася та виготовляється в сусідньому с. Петрівка.

Влітку 1900 року розпочинає свою роботу цегляно-черепичний завод «Петрівка» підприємця І.Є. Лезевіця, який знаходився на землях між хуторами Карлівка та Петрівка Одеського повіту (територія сучасного Миколаївського району). Завод потужністю 3,5 млн. штук черепиці і 1,5 млн. штук облицювальної цегли був оснащений сучасним обладнанням німецької фірми «Л. Єгер» та австрійської фірми «Ютон і К°». Вперше в Російській імперії цегляно-черепичний завод мав електростанцію та двигуни потужністю в 140 кінських сил.

Цегла і черепиця мали клеймо заводу, був розроблений і його франкомовний варіант [2]. Крім того, за зразком марсельських та інших французьких виробників, які супроводжували власні клейма різними символами, черепиця заводу «Петрівка» також мала такі символи у вигляді оленя, якоря тощо.

У 1904 році власником заводу «Петрівка» стає барон В. А. Масс, який походить з родини відомих німецьких підприємців в Російській імперії. «Марсельська» черепиця, яка була виготовлена на поч. XX століття заводом «Петрівка», ще й до нашого часу перекриває частину старих будинків Миколаєва та області.

У 1918 – 1920 роках цегляно-черепичне виробництво на Миколаївщині було майже повністю зруйноване, крім заводу «Петрівка». За радянських часів відродження заводів, що випускали керамічну черепицю прийшлося на 50-ті роки, але незабаром виробнича лінія стала випускати більш дешеву продукцію з цементно-піщаного матеріалу, поширення набуває шифер. [4].

Поряд з черепицею заводу «Петрівка» та інших місцевих виробників на дахах хат, навіть маленьких сіл Подимове, Половинки, Чубівка Миколаївського району зустрічається черепиця з написами PIERRE SACOMAN, St. Henri, Marseille, ARNAUD ETIENNE ET CIE, St. Henri, Marseille, LES FILS DE JULES BONNET, La Viste, Marseille або TUILERIES ROMAIN BOYER, SAUMATI FRERES.

Ми спробували розібратися, яким же чином черепиця французьких виробників XIX – поч. XX ст. з'явилася в українських селах?

Так, миколаївська дослідниця Наталя Рудакова в своїй книзі «Портрети на фоні часу» припускає, що незважаючи на чітку вказівку – Марсель – така черепиця могла бути зроблена за зразком марсельської на заводі барона В. Маса, в с. Петрівка, недалеко від Варварівки, на колишніх землях графа А.К. Ламберта. [7].

Російський дослідник Д.А. Решмет пояснює, що такому розмаїттю черепиці французьких виробників, яке було об'єднано загальним конструктивним рішенням та написом на внутрішній поверхні виробу ST.HENRI MARSEILLE (м. Санкт – Анрі,

Марсель), ми зобов'язані компанії братів Жозе-Тібо та Франсуа-Ксав'є Жілардоні. У 1835 році вони створили новий, революційний, варіант черепичної плитки, який здійснив переворот в технології покрівельних робіт.

У 1850 році компанія розробила інший варіант черепиці з подвійним блокуванням, за що цей варіант мав найвищі нагороди Паризьких виставок 1855 та 1867 рр. та виставок у Лондоні в 1889, 1900 и 1908 рр. Цей винахід став загальнонаціональним надбанням і надав можливість дрібним виробникам отримати ліцензію на виробництво черепиці за технологією братів Жілардоні. Таким чином, центром виробництва нової черепиці став район Санкт-Анрі м. Марсель. З двох типів черепиці, розроблених братами Жілардоні, розмірами 390 x 230 мм и 420 x 250 мм місцеві виробники обрали другий варіант більшого розміру та на його основі розробили канонічний зразок, який пізніше став відомим усім під назвою «Марсельська черепиця». [6].

Використання єдиного канонічного зразку для виготовлення «марсельської черепиці» зробило цю плитку одноманітною, і тоді деякі виробники почали вносити зміни у зовнішній вигляд своєї продукції та використовувати разом з клеймом найменування заводу декоративний орнамент або відмінний знак у вигляді фігурки тварини чи комахи. Робилося це більше з рекламною метою.

Так, дослідники вирізняють 10 різних клейм, які зустрічалися на дахах будинків в Російській імперії:

Півень – SAUMATI FRERES, Marseilles, St Henri («Брати Соматі»);

Кінь – LES FILS DE JULES BONNET, La Viste, Marseille («Сини Жуля Бонне»);

Бджоли – GUICHARD CARVIN ET CIE, Marseille, St. Andre;

Лев – GUICHARD FRERES, Seon, St. Henri, Marseille («Брати Гішар»);

Зірка – PIERRE SACOMAN, St. Henri, Marseille;

Лопата – PIERRE AMEDEE, St Henri, Marseille;

Якір – ANTOINE SACOMAN, Usine la Plata, St. Henri, Marseille («Антуан Сакоман, фабрика Ла Плата»);

Мальтийський хрест – ARNAUD ETIENNE ET CIE, St. Henri, Marseille («Арно Етьєн і Компанія»);

Черепашка – TUILERIES DE LA MEDITERRANNEE, Siege Social, Marseille («Середземноморська черепиця»);

Жезл Меркурія – REY FRERES, St. Henry, Marseille («Брати Ре») [5].

Ми спробували прослідкувати, яким же шляхом черепиця марсельського об'єднання SAUMATI FRERES та інш. змогла потрапити на дахи маленьких сіл Миколаївського району Миколаївської області?

В кінці XIX – поч. XX ст. велика кількість товарів з Європи, в тому числі і черепиця, через морські порти Феодосії, Одеси та Керчі прибуває на південь Російської імперії [6]. Місцеве населення Миколаївської області відчувало велику потребу у покрівельних матеріалах, адже регіон розташований у степовій зоні не мав лісів. Тому нами було зроблено припущення, що селяни купували для будівництва й черепицю «марсельського типу» з зображеннями фігурок лева, бджіл та написами заводів – виробників Seon, St. Henri, Marseille, Guichard Carvin et Cie, Marseille, St. Andre та інш.

Під час підготовки роботи, автори мали можливість дослідити зразки «марсельської» черепиці, як заводів-імпортерів, так і виготовленої в різні роки на заводі «Петрівка», що представлені в експозиції шкільного краєзнавчого музею «Джерела пам'яті».

Музейна експозиція налічує 19 екземплярів «марсельської» черепиці різних за часом виробництва та місцем виготовлення.

Найбільший інтерес, на нашу думку, представляють наступні експонати:

Зразок № 1. Черепиця (період виготовлення ймовірно кін. XIX – поч. XX ст.). Розмір: 42 см X 25 см. Колір виробу: цегляний (рудий). Тип виробу: «марсельська» черепиця. Черепиця прямокутна. На внутрішньому боці виробу є клеймо із написом у два рядки французькою мовою: GUICHARD FRERES, Seon, St. Henri, Marseille («Брати Гішар. Сен-Анрі – Марсель») та символ-клеймо із зображенням лева. На зовнішньому боці орнамент не простежується, черепиця має характерні вертикальні виїмки, які полегшують стікання води, повздовжній гребінець посередині має на передньому кінці трикутне розширення. Написи і клеймо сильно стерті.

Зразок № 2. Фрагмент черепиці (період виготовлення ймовірно кін. XIX – поч. XX ст.). Розмір: 40 см X 23 см. Колір виробу: цегляний (рудий). Тип виробу: «марсельська» черепиця. Черепиця (фрагмент) прямокутна. На внутрішньому боці виробу є декоративне клеймо, із написом у чотири рядки французькою мовою: GRANDE ECAILLE POURTOITU[RE] BREVETES S. G. D. G S^I HENRY-MARSEILLE ROUX_FRERES. («Великий розмір для покрівлі. Запатентовано без державних гарантій, Сен-Анрі – Марсель. Брати Ру»: переклад [5]). Крім написів, в клеймі використані візерунки у вигляді завитків та геометричних фігур. На зовнішньому боці черепиця має характерні вертикальні виїмки, повздовжній гребінець посередині має на передньому кінці трикутне розширення, на ньому – клеймо у вигляді серця, орнамент – дві паралельні горизонтальні лінії, які перетинаються похилими вертикальними.

Зразок № 3. Черепиця (період виготовлення ймовірно кін. XIX- поч. XX ст.). Розмір: 42 см X 25 см. Колір виробу: цегляний (рудий). Тип виробу: «марсельська» черепиця. Черепиця прямокутна. На внутрішньому боці виробу є клеймо із написом у два рядки французькою мовою: GUICHARD CARVIN ET CIE, Marseille, St. Andre, два символи-клейма із зображенням бджіл (комахи прикрашають як традиційний для клейм внутрішній бік, так і зовнішній) та позначки «11», «5» – ймовірно, номери партій готової продукції. На зовнішньому боці черепиця має характерні вертикальні виїмки, повздовжній гребінець посередині має на передньому кінці трикутне розширення, на ньому – клеймо у вигляді бджоли, орнамент – дві паралельні горизонтальні лінії, які перетинаються похилими вертикальними.

Зразок № 4. Черепиця (період виготовлення ймовірно кін. XIX- поч. XX ст.). Розмір: 42 см X 25 см. Колір виробу: коричневий. Тип виробу: «марсельська» черепиця. Черепиця прямокутна. На внутрішньому боці виробу є клеймо із написом у два рядки німецькою мовою: GEORG KÖLLER FABRIKA NTISUV, центральна частина оздоблена орнаментом у вигляді вензелів та сердець. Літери та орнамент втиснуті (вдавлені) в тло черепиці. Висота літер – 2 см. На зовнішньому боці черепиця глазурована, має гладку і блискучу поверхню (глазур не пропускає рідину і газу, охороняє від забруднень або покриття патиною). Повздовжній гребінець посередині має на передньому кінці трикутне розширення, на ньому – клеймо у вигляді серця.

Наступні зразки – черепиця, виготовлена в різні роки на заводі «Петрівка».

Зразок № 5. Черепиця (ймовірно поч. XX ст.). Розмір: 42 см X 25 см. Колір виробу: цегляний (рудий). Тип виробу: «марсельська» черепиця. Черепиця прямокутна. На внутрішньому боці виробу є клеймо із написом у два рядки французькою мовою: FABRIQUE DE BRIQUES DE PETROVKY. Характерною особливістю напису є літери, втиснуті (вдавлені) в тло черепиці. Висота літер – 2 см. На зовнішньому боці черепиці характерний повздовжній гребінець посередині, який має на передньому кінці трикутне розширення, на ньому – клеймо у вигляді оленя. Олень, на наш погляд, зображений у

стані напруженого очікування, готового зірватися з місця, голова з чітко вираженими рогами, високо піднята та повернута у бік.

Зразок № 6. Черепиця (ймовірно поч. XX ст.). Розмір: 42 см X 25 см. Колір виробу: цегляний (рудий). Тип виробу: «марсельська» черепиця. Черепиця прямокутна. На внутрішньому боці виробу є клеймо із написом у два рядки російською мовою: ЧЕРЕПИЧНЫЙ ЗАВОДЪ «ПЕТРОВКА». Лапки у назві заводу стилізовані під зображення квітки, яка на думку авторів роботи може бути Брандушкою різноколірною (ендемик, який росте в місцевості, де був розташований завод). Характерною особливістю напису є літери, втиснуті (вдавлені) в тло черепиці. Висота літер – 1,5 см. На зовнішньому боці черепиці характерний повздовжній гребінець посередині, який має на передньому кінці трикутне розширення, на ньому – клеймо у вигляді якора. Період виготовлення ймовірно кін. XIX – поч. XX ст.ст., про що свідчить використання літери «Ъ» у клеймі з написом.

Зразок №7. Фрагмент черепиці (період виготовлення ймовірно поч. XX ст.). Розмір: 29 см X 17 см. Колір виробу: цегляний (рудий). Тип виробу: «марсельська» черепиця. Черепиця прямокутна. На внутрішньому боці фрагменту черепиці є клеймо із написом в один рядок російською мовою: ЧЕРЕПИЧНЫЙ ЗАВОДЪ ПЕТРОВКА. Літери випуклі. Висота літер – 1,5 см. На зовнішньому боці черепиці характерний повздовжній гребінець посередині, який має на передньому кінці трикутне розширення, на ньому – клеймо у вигляді оленя, який стоїть між стилізованими горами.

Зразок № 8. Розмір: 42 см X 25 см Колір виробу: цегляний(рудий). Тип виробу: «марсельська» черепиця. Час виготовлення визначити не можливо. Маємо припущення, що період виготовлення: 1917-1920 рр, коли старі клейма-символи (якір, олень) вже не використовувались, а клейма у вигляді написів назви заводу «Петрівка», що вказували на його місцезнаходження були залишені. На внутрішньому боці виробу) є клеймо із написом у два рядки російською мовою: Черепичный Заводъ Петровка. Літери випуклі. Висота літер: заглавних – 1,5 см, основних – 0,7 мм та) та позначка «I» – ймовірно, номер партії готової продукції. На зовнішньому боці черепиці написи та позначки не простежуються.

Зразок № 9. Розмір: 42 см X 25 см Колір виробу: цегляний(рудий). Тип виробу: «марсельська» черепиця. Черепиця прямокутна. На внутрішньому боці виробу є клеймо із написом у два рядки: Черепично-кирпичный завод «ПЕТРОВКА» (букви: 1,5 см x 1,0 см) літери, втиснуті (вдавлені) в тло черепиці.; ймовірно позначено номери партій готової продукції – «II», «III». На зовнішньому боці виробу характерний повздовжній гребінець посередині, який має на передньому кінці трикутне розширення, на ньому – клеймо у вигляді об'ємної зірки, що свідчить про виготовлення черепиці за радянських часів (дату визначити неможливо).

Список використаних джерел та літератури:

1. Березовський А.А., Аблец Н.С., Кирпич и черепица дореволюционного Криворожья // Вісник Криворізького національного університету, вип. 38 – 2014. – с.29-35
2. Дробний В. Історія нашого краю. Село Петрівка . Сайт громадської організації «Краєвед» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kraeved.od.ua/history/nikrn.php> – Заголовок з екрану
3. Дробний В. Коротка історія села Кринички / В. С. Дробний. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 70 с.
4. Историческая справка о производителях черепицы в Николаевской области [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://alaska.biz.ua/news/url/1>– Заголовок з екрану
5. Полюхович Д. Антикварна «євро-дахівка» та її епігони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/32457>– Заголовок з екрану
6. Решмет Д.А. Черепица французских производителей на Кубани 1890 – 1917 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slavhistory.ru/article/a-179.html>– Заголовок з екрану
7. Рудакова Н. Портреты на фоне времени. – Николаев: Издатель Гудым И.А., 2009. – 192 с

«САДИБА ДАХОВСЬКИХ» АБО «ЛЕСЬКІВСЬКЕ ДИВО»

Бобкова Ірина, вихованка гуртка «Краєзнавці-туристи» Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради, учениця 11-б класу Черкаського фізико-математичного ліцею Черкаської міської ради Черкаської області.

Керівник: Турченко Світлана Петрівна, керівник гуртка «Краєзнавці-туристи» Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради.

В нашій країні є багато знаних історичних пам'яток, популярних для туристів. А ми хочемо порадити відвідати маленький куточок на окраїні Черкащини, який зберігає в собі історію, красу і велич минувшини, зберігає загадкові легенди непримітних сіл, які допоможуть доторкнутися до духовного багатства землі.

У цей бурхливий, динамічний, технологічний час іноді виникає бажання відпочити, розслабитися, побути наодинці з природою. Перебуваючи поряд з давніми пам'ятками, відчуваючи їх неповторну енергетику, відчуваєш себе частиною духовної краси.

Леськівський замок – унікальна пам'ятка архітектурного мистецтва, творіння кількох поколінь польської шляхетської родини Даховських, яка дійшла до нашого часу.

Цей замок знаходиться в селі Леськове Монастирищенського району. Це привабливий, мальовничий куточок Черкащини. Оглядаючи місцеву архітектурну пам'ятку, можна переміститись у світ давнини, вир життя початку XIX століття.

Заглибившись в історію «Леськівського дива», можна дізнатись про родину Даховських, які заснували тут родове гніздо, познайомитися зі смаками, уподобаннями, захопленнями цієї родини.

Окрім задоволення та приємного враження від неперевершеної архітектурної пам'ятки, де з легкої руки майстра вдало сплелись два стилі – бароко та європейського – готичного, можна дізнатись історичне минуле пам'ятки, уявити яким було «Леськівське диво» в період революції 1917 – 1920-х років та Другої світової війни.

Замку понад 150 років його можна назвати творінням кількох поколінь польської шляхетської родини Даховських. Спочатку Леськове належало польським панам Тарновським, які продали село панам Лянцкоронським, а ті вже – Даховським. Маріян Даховський придбав с. Леськове після придушення гайдамаків в 1770 роках. Він був першим із роду Даховських, володарем села Леськове. Він збудував греблю і млин на річці Конела, та двоповерховий будинок. На нижньому поверсі будинку були господарські кімнати, а на верхньому розташувалися панські покої. З панями приїхало багато польської челяді, що жили у флігелі біля центральних воріт.

Наступними власниками Леськового були Олександр та Гонората. На початку XIX століття пани Даховські придбали ще села Матвіїха, Хейлово, Лукашівка. У Гонорати виникають величезні плани розбудувати в селі свій родовий маєток, який би не поступався уманським панам Потоцьким. Але втілювати ці плани довелося їх синам: Казиміру та Карлу.

На території замчища знаходилась церква. За наказом Даховських в 1854 році її було перенесено на місце теперішнього кладовища.

В 1861 році Карл та Казимір розпочали будівництво замку. Вони збудували першу частину триповерхового замку в стилі бароко. Замок має міцні стіни з декількома круглими вежами, які вгорі були зубчастими. В середині вежі є гвинтові сходи, які вели у підвал. Дехто з односельців твердить, що існувала також підземна дорога з самого замку аж до Умані. Пізніше в парку висадили дерева та обнесли територію цегляним муром. Нагадаємо, що мур зводився з цегли власного виробництва маєтку Даховських. І досі

можна знайти цеглини з маркуванням «TD» – «Thaddeus Dahovski». Старожили розповідають, що в податок Даховським здавали багато курячих яєць. Їх домішували до цегляного розчину для міцності, і туди ж кидали перемелену тушу одного бика. Пізніше на правому березі річки висадили хвойні дерева, а на лівому – листяні.

Карл жив та господарював в селі, а Казимір, як правило, подорожував, змінюючи Париж на Варшаву чи Відень. В 1870 році у нього народився син Тадеуш. Змалку хлопець відрізнявся гострим розумом, впертістю та жорстоким підходом до вирішення справ. По закінченні Віденського інженерно-будівельного вузу Тадеуш став архітектором. В 1890 році він змушений покинути Відень і в 20-ти річному віці перейняти на себе турботи, як господар маєтку, земель Леськове, Матвіїха, Хейлово. Маючи зв'язки з Європою, Тадеуш здійснив свій намір перетворити замок і парк у прекрасний архітектурний ансамбль.

Проект розробив самотужки, а керував будівництвом Цехановський. Добудував замок на початку XX століття, проте не в стилі бароко, а в суто новому, європейському – готичному. Численні арки і колони витягують будівлю вгору, зовні вона здається невагомою. Враження стрімкого пориву вгору створюють звужені догори шпилі. Усередині приміщення багато світла, воно проникає крізь довгасті вікна. Проте поєднання двох стилів зроблено так майстерно, що замок має вигляд єдиного ансамблю. В цьому його своєрідність, навіть унікальність.

В замку три поверхи. На нижньому розташовано вісім кімнат, залів та вхід до підвалу. В південній частині будови існує парадний вихід на балкон з відкритим майданчиком. На другому поверсі дев'ять жилих кімнат. На третьому – вісім. В замку дві височезні вежі з зубцями чотирикутної та круглої форми. У старішій частині збереглося пічне опалення з димоходами в зубцях. Історія Леськівського замку – це історія великого кохання Тадеуша та його дружини Марії.

Коли він вперше побачив Марію, вона відразу запала йому в душу. Дівчина відразу відповіла взаємністю, хоча знала, що жити з Тадеушем буде непросто. Його жорстока й суперечлива натура примушувала жити в напруженні. А втім, для коханої власне й збудував посеред річки острів «Мрій», до якого було перекинуто міст. Кожен з місцевих жителів бодай раз побував на острові, щоб загадати своє найзаповітніше бажання, тому що вірили – збудеться.

Для Марії було створено алейку над річкою для ранкових прогулянок. Вона стала добрим ангелом замку. Пані Даховська була великою шанувальницею англійської культури. З її появою будинок наповнився новими аристократичними звичками: теплими літніми ранками родина любила пити чай на сонячній галявині перед будиночком. Книги англійських письменників поповнили панську бібліотеку, вишукані меблі та інші предмети привозилися з «Туманного альбіону». За наказом Тадеуша Даховського в самому селі було збудовано чайну, де у вільний час селяни могли відпочити. Т. Даховський дуже не любив і зневажав випивох. Але, на жаль, їх кохання втратило з часом свою первинну красу. Кожен з них жив своїм життям. Тадеуш мав кілька цегельних заводів. Цегла славилась неабиякою міцністю та довговічністю. Однак справжнім захопленням для Тадеуша залишалися коні. Він мав конезавод, де утримувалося понад 100 породистих скакунів.

Вздовж муру замку обладнав манежні доріжки, заклав іподром, де часто-густо влаштовував перегони. Тадеуш брав активну участь в закордонних змаганнях: Франція, Польща... Звідти він привозив професійних жокеїв та наїзників. Гучні перемоги супроводжувалися розкішними прийомами, святкуваннями, що переростали в не менш гучні розваги у найкращих закордонних будинках. Марія підозрювала про зради

чоловіка, але змінити стиль його життя була не в змозі. Вона займалась веденням господарства, вихованням дітей та очікувала чоловіка з довгих відряджень.

Алея над річкою в'ється вздовж невеликого двоповерхового будиночка, який ніби сховався в зелені дерев, на березі озера. Саме він, непримітний, береже родинні таємниці. Старожили-леськівчани розповідали, що саме тут жив француз жокей, який втішав пані Марію в дні відсутності господаря замку. За другими переказами, тут жила самотня сестра пана Даховського, а її коханцями були жокеї – наїзники.

Однак, дуже швидко безтурботне панське життя обірвалося.

В буремні революційні роки розпочалися митарства замку. Ще напередодні революції Марія Даховська разом із дітьми покинула маєток.

Господар на момент перевороту був за кордоном. Востаннє Даховський побував у Леськовому у 1920 році. Стоячи зі сльозами на очах, він благав усіх католицьких святих зберегти родове гніздо. Говорять, що саме любов селян до своїх господарів, чудакуватих, але добрих, і врятувала маєток в роки революції.

З 1934 року в маєтку облаштували піонерський табір, і замок переживав своє відродження. Звідусіль лунали дитячі голоси, сад ожив і тишив своїх нових господарів чарівними звуками і прекрасними пейзажами. У роки II Світової війни замок було пограбовано, снарядом було пошкоджено одну їх веж. У повоєнні роки у замку розташувався санаторій для військових, хворих на туберкульоз. Маєток став культурним центром в селі. Вечорами тут грав духовий оркестр, організовували концерти, показ кінофільмів. Багато леськівчан працювало у санаторії. Та невдовзі його було закрито через те, що почастишали захворювання місцевих жителів на сухоти. З 1970-х років військові тут розмістили склади медикаментів. З того часу будівля не знала ніяких ремонтних робіт і замок був покинутий напризволяще. З кожним роком він руйнується все більше, тому що потребує турботливих рук господаря. Але замок і надалі залишається військовим об'єктом у відомстві Маньківської військової частини. На неодноразові звертання до влади надати замкові у селі Леськове статусу культурно – історичної пам'ятки вона відповідає відмовою. Однак леськівчани дуже люблять своє диво. Частенько сюди навідуються екскурсії з школярами, тому що замок прекрасний у будь-яку пору року. Молоді пари люблять фотографуватися на фоні архітектурної пам'ятки. Знаний наш замок далеко за межами району, області і навіть України. І всяк, хто побував біля нього дивується, як так сталося, що він залишається занедбаним та непоміченим.

БЕРЕГІНЯ РУКОТВОРНОЇ АТЛАНТИДИ

Вдовиченко Ашот, вихованець гуртка фольклорно-етнографічного краєзнавства «Тясмин» Комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості Світловодської районної ради Кіровоградської області».

Керівник: **Маляренко Олександр Олександрович**, керівник гуртка фольклорно-етнографічного краєзнавства «Тясмин» Комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості Світловодської районної ради Кіровоградської області».

*«У пам'яті народній – ось де міра справедливості
історичної, міра правди, міра болю»*

Адамович Алесь Михайлович

Як нова культура зародилася. Вірність. Вірність буває різна. Хтось вірний певній людині. Хтось – своїм принципам. А хтось залишається вірним своїй Батьківщині.

Минуле дає нам дивовижні приклади чудових людей, що є свідками жахливих подій на своїй рідній землі. Згадаймо історію Новогеоргіївська. Міста, де нещодавно вирувало життя. Проте, 1961-го року воно, нажаль, було цілком вкрите водами Кременчуцького водосховища. Усі люди були силоміць переселені до околичних селищ та новоствореного міста на берегах водосховища – Світловодська. Проте усі колишні мешканці Новогеоргіївська пам'ятали свої рідні землі. Пам'ятали батьківські хатини. Згадували не перенесені могили своїх пращурів. І мов Великий вибух зародив Всесвіт, так і затоплення міста потягло за собою утворення нової культури. Культури громади людей, що стали свідками тих жахливих подій. Людей, що зберегли пам'ять і вірність Батьківщині.

Світловодський краєзнавчий музей був заснований 22-го квітня 1970 року. Багато людей вклало в нього частинку своєї душі: Поліна Попова, Іван Артем'єв, Євгенія Кокоріна, Надія Сквир, Олександра Гайворонська, Ніна Рудь та Ольга Аболмасова. Всі ці люди гідні окремої дослідницької роботи про їх життя. Проте сьогодні більш детально хочеться зупинитися на життєвому шляху Ольги Павлівни Аболмасової. Людині світлої душі. Завзятому краєзнавцю, що усім серцем полюбляла свою справу. Її прізвище означає «радість для батька». І не дарма: Батьківщина – її зведений батько. Ольга Павлівна – донька, що зберегла пам'ять про минуле цих земель.

Замандруємось же кімнатами музею. Розглянемо стенди. Переглянемо фотоальбоми. Дізнаємось про життя Ольги Павлівни Аболмасової та її особистий вплив на культуру нашого краю.

Як життя закликала до дослідництва. Народилася Ольга Павлівна в селі Велика Андрусівка 28-го травня 1959 року – незадовго до заповнення «чаші» Кременчуцького водосховища. Її батьки були переселенцями з Малої Андрусівки, яка підлягала затопленню. Саме вони почали розповідати донечці про минуле рідного села. Тоді дівчинка й захопилася історією Середньої Наддніпрянщини.

«Звідки ми вийшли й куди йдемо?» – з таким питанням жила Ольга Павлівна. Спочатку закінчила місцеву школу з золотою медаллю. З часом стала студенткою технічного відділення бібліотечного факультету Харківського інституту культури. Після навчання влаштувалася на роботу бібліотекарем Центральної дитячої районної бібліотеки у селі Андрусівка. Вивчала історичну літературу. Була громадською активісткою міського Світловодського музею. А з 1988 року Ольга Павлівна Аболмасова його очолила – спочатку на громадських засадах, а потім у 1990 році музей отримав статус державного закладу – на штатній основі. У ці часи музей перенесли з будівлі міського Палацу Культури до колишньої хатини будівника ГЕС Михайла Дмитровича Карпова.

Ольга Павлівна неодноразово відзначалася за ініціативність, творчий підхід. Свою справу вона любила. *«Саме вона створила 4 зали музею: залу археології та палеонтології, Великої Вітчизняної війни, «Реквієм втраченому місту» та «Українська світлиця». Завдяки їй міський музей став духовним осередком міста.»* – розповідає у своєму інтерв'ю зберігач фондів Державного міського краєзнавчого музею Світловодська Тетяна Леонідівна Ткачук.

З цього моменту починається дослідницька діяльність Ольги Павлівни. Дуже її приваблювала тема минулого затоплених земель. Ось, що вона сама казала з цього приводу: *«І може сама генна вірність змушує мене, тоді ще не народженої, зараз взятись за цю тему. Тему, що народилась разом зі мною. Народилась я в новій хаті, у Великій Андрусівці. Але та, що лишилась під товщею води, Мала Андрусівка, кличе мою пам'ять. Кличе своїм стогном так і не перенесена прадідівська могила»*

Вперед, до праці своєї мрії! Дослідницька діяльність Ольги Аболмасової була дуже різнобарвною. Свої перші матеріали краєзнавчого характеру Ольга Павлівна публікувала

у місцевих газетах: «Вісті Світловодщини», «Світловодськ Вечірній» та «Наддніпрянська правда». Тоді вона була лише активісткою Світловодського музею. Проводила екскурсії містом.

Перша її «гучна» дослідницька робота мала назву «Реквієм втраченого краю». Вона присвячена містам та містечкам, що поглинули води Кременчуцького водосховища. Завдяки цій роботі Ольга Павлівна Аболмасова була номінована на премію імені Володимира Ястребова у 1996 р. Ольгу Павлівну так і називають «лауреаткою». Проте, я вважаю, що це не є вірним. Адже, по-перше: у 1996 році вона була не просто номінована – премію їй присудили. А по-друге: лауреаткою Ольга Павлівна була тричі: у 1994, 1995 та 1996 роках. Це можна зрозуміти з документів, що зберігаються в Обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського. Зазвичай, у переважній кількості документів надається інформація лише про переможців премії.

Ще за часів роботи в бібліотеці Ольга Павлівна знайшла цікаву книгу. «Історія села Андрусівки», автором якої є Микита Мусійович Караката. Завдяки цій книзі наша героїня дізналася про історію так званої Нової Сербії, що була утворена у XVIII сторіччі на просторах Дикого Поля. Зацікавившись темою, дослідниця починає власну роботу, що мала назву «Переселення сербів в Російське царство в другій половині XVIII століття». Разом із старшим науковим співробітником відділу історії Кіровоградського краєзнавчого музею Шляховим Костянтином Васильовичем, Ольга Павлівна Аболмасова презентувала роботу на міжнародному симпозіумі в Сербії 2003 року.

Директор Світловодського міського музею – Ольга Павлівна, стала Лауреатом другої Всеукраїнської акції "Музейна подія року" і отримала нагороду на урочистостях церемонії у приміщенні Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків у Києві. А також отримала диплом Лауреата програми підтримки музейних працівників (2007-2008рр.) Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000».

Ольга Павлівна Аболмасова була членом Українського геральдичного товариства. У співпраці з Андрієм Гречило розробила герб селища Власівка (з 1963 року – район міста Світловодська). *"У золотому полі червоне серце, на якому золотий лапчастий хрест, над ними з боків – по синій 6-променевої зірці".*

Не обмежувала себе Ольга Павлівна, за будь-яку історичну тему була готова взятися. Дослідити. Описати. І найголовніше – розповісти... Від історії рідних країв до появи перших фотоапаратів і фотоплівки. Жага до дослідництва завжди була з Ольгою Павлівною. Навіть в її повсякденному житті.

Від дослідництва до соціуму. Казали про неї – «життєрадісна». Не дивлячись на усі незгоди Ольга Павлівна зберігала посмішку на своєму обличчі. Відповідно, й заряджала інших гарним настроєм. Анатолій Терентійович Поплавський – заступник редактора телестудії Світловодської міської Ради «41 канал», у своїх згадках про Ольгу Павлівну згадав про таке: *«Найкраща людина, з якою можна було попрацювати – це була Аболмасова. Ми з великою жагою ходили туди (в музей) брати інтерв'ю або створювати репортажі. Це єдина людина, яка приходила на «41 канал» і ми для неї безкоштовно робили оголошення та репортажі. Не могли ми з неї гроші взяти. Така була людина...»* Вона була людиною творчою. А творча людина знайде чим себе зайняти. Допоможе іншим. Окрім власної дослідницької діяльності вона допомагала учням місцевих шкіл. Давала їм необхідні джерела для пошуку інформації. Проводила екскурсії музеєм. Готувала до різноманітних конкурсів й конференцій тих, хто поруч працював, мріяв... .

Дослідниця була чудовою дружиною. Її чоловік – Анатолій Аболмасов – фотограф. На одній з його світлин «Човник і ляда – ткачеві порада» зображена Ольга Павлівна

Аболмасова поруч із ткацьким верстатом, за яким понад століття тому працювали ткалі. Ольга Павлівна полюбляла вишивати. Брала участь у виставках «Гаптовані скрижалі». Її роботи й досі зберігаються у Світловодському краєзнавчому музеї, як світла згадка про світлу людину.

Ольга Павлівна жила своєю працею. Полюбляла вона те, чим займається. Анатолій Терентійович Поплавський розповів про таке: *«Вже ніколи в нашому музеї не буде такої людини, як Аболмасова. Навіть, от приклад: прямую на роботу, а біля смітника бачу велику кількість вінілових платівок. Я був шокований. А на роботу йду не доходячи до музею. Свій будинок пройшов – завітав до Ольги Павлівни. Кажу: «Ось, Ольго Павлівно, там і там лежить». У відповідь: «Та Ви що? А як же Ви не взяли?» – «Та я не думав, що Вам треба» – «Як це так?». І Вона побігла, збрала всі ці платівки. Виявилося, що платівки були 50-х – 60-х років. Для неї це був скарб. Цим Вона показала, що будь-якій дрібниці та експонату була рада. Хто б що не приніс... Коли їй щось приносиш – у неї обличчя світилося від щастя.»*

Окрім цього Ольга Павлівна була активною громадянкою міста Світловодськ. Директор музею втілила у життя проведення турніру імені нашого славетного земляка Захара Ялова. Турнір проводився в рамках міської спартакіади серед людей з особливими потребами. Організатори спартакіади – Центр активної соціально-психологічної реабілітації інвалідів “Добрада”.

«З нею не можливо було бути не знайомим». Її знали та поважали всі. Поважали за її щирість, радість, завзятість та професіоналізм. *«Сродна праця – це найсолодша в світі річ»* – в цій цитаті філософа Г. С. Сковороди – опис усієї діяльності Ольги Павлівни.

Стати частинкою великої історії... Своїми виступами на багатьох конференціях Ольга Павлівна славила Світловодськ. Багато людей по всій Україні та за її межами дізналося про жахливу історію територій, які поглинули води Кременчуцького водосховища. За свої досягнення Ольга Павлівна стала Почесним громадянином міста Світловодська, її портрет завжди був на міській й обласній дошках пошани. Багато хто знає її як гарну дослідницю, а хтось – як гарну людину.

З 2008 року Ольги Павлівни Аболмасової вже нема на цьому світі, проте багато хто щиро та з посмішкою згадує про неї й донині. Невичерпним залишається її внесок у культуру нашого краю. У Світловодському музеї донині зберігають пам'ять про Ольгу Павлівну, як і вона, колись, зберегла історію й тепло Батьківщини. Зберегла, бо любила. Бо серце до того закликало...

«Все перевезли: і худобу, і пожитки. Перевезли і kota. Хоча правильніше буде сказати «перевозили і kota». Бо він знов і знов кидав своїх господарів в їх новій оселі і повертався на попелище. В лантусі несли, прикривали в новозбудованому сараї, щоб зникав до нового двору. А кіт був впертим. Долав кілометри, і повертався до залишеного людьми двору. Коли зрозуміли, зо поглядів з переселенням кіт не поділяє і в ряди переселенців не вступає, кілка місяців носили коту харчі на старе дворище. А коли вода мала назавжди сховати землю пращурів, на місці, де лишилась лише чирінь, що старою бабою присіла до самої землі, назавжди лишився клубочок з хребців. Вірного kota, який не сприйняв ідею великого переселення. Хоча, якби кіт той вмів говорити, назвав би він те дійство, що відбувалось тут, на берегах Дніпра, 60 років тому – не інакше, як зрада, зрада рідній землі...»

Ось така буває вірність.

Вірність своїй Батьківщині.

Своїй домівці.

Собі...

Список використаних джерел:

1. Матеріали, надані директором Світловодського краєзнавчого музею – Бутко Андрієм Олександровичем.
2. Аболмасова О. Переселення сербів в російське царство в другій половині XVIII століття. – 321 с.
3. Аболмасова О. Публікації з газет «Світловодськ Вечірній», «Вісті Світловодщини».
4. «Втрачені пам'ятки історії та культури Південного Подніпров'я».
5. Документи з сайту Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І.Чижевського. (Додаток_12 с.55,62,71)
6. Матеріали з сайту Кіровоградського обласного краєзнавчого музею.
7. Офіційний сайт Українського геральдичного товариства.
8. Публікації Інтернет-видання міста Світловодськ
9. Інтерв'ю із заступником редактора телестудії Світловодської міської Ради «41 канал» – Анатолієм Терентійовичем Поплавським
10. Касетний аудіозапис виступу Ольги Павлівни Аболмасової на тему історії фотографії. Касета люб'язно надана Анатолієм Терентійовичем Поплавським.

ХРАМ БОЖИЙ – ДУХОВНА КРИНИЦЯ ГРОМАДИ

Гербуленко Анна, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний центр краєзнавства, екскурсій і туризму учнівської молоді». Керівник: Слука Віра Павлівна, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний центр краєзнавства, екскурсій і туризму учнівської молоді».

Україна крокує шляхом незалежності та духовного відродження. Цей шлях виявився набагато складнішим, ніж здавалося на початку. Власне, саме через це в українському суспільстві надзвичайно актуальним залишається питання формування пріоритетів громадянського виховання молодого покоління.

Кришталево чистим і невичерпним джерелом духовності, моральної культури молоді людини мали б бути любов до рідного краю, його тисячолітньої історії, беззастережна повага до вікових традицій свого народу. Розуміння величі Батьківщини починається з малого – з рідної хати, вулиці, села, міста. Саме від рідного порогу, від своєї малої Вітчизни людина отримує те, без чого неможливо уявити гідного громадянина і патріота, сформовану особистість, яка поважає загальнолюдські цінності та ідеали.

Мета мого дослідження – дослідження історії побудови, оздоблення храму Пресвятої Богородиці Владичиці України в моєму місті Червонограді уже в незалежній Україні, аналіз творчої співпраці парафії із Львівським державним коледжем декоративного та ужиткового мистецтва імені Івана Труша та громадою міста, вивчення взаємовідносин людини та церкви, роль новозбудованої церкви у відродженні вікових моральних цінностей українців. На основі досліджуваного матеріалу, власних спостережень протягом кількох навчальних років про взаємовідносини між нашою школою № 5 міста Червонограда та церквою Пресвятої Богородиці Владичиці України, вихованці гуртка «Історичне краєзнавство» прийшли до такого висновку: наш народ все ж повертається до релігії – туди веде людину її природа. Відродження духовності на цьому шляху є надійною запорукою оздоровлення нашої нації, становлення нашої державності.

Міщани називають її «дитячою парафією» і зразком соціального служіння: найменші вихованці відвідують заняття з логопедом та дошкільну підготовку, юні митці – у художньому гуртку; юні спортсмени – щоденні тренування на футбольному і волейбольному полях, літні табори, «Веселі канікули з Богом» охоплюють 1,5 тисяч

дітей. А ще дитячий та молодіжний хори. Про все розкажу поступово, бо своє маленьке дослідження я проводила із людьми, котрі люблять свою землю, свою державу.

Основні матеріали для пошуково-дослідницької роботи мені надали настоятель новозбудованого храму Пресвятої Богородиці Владичиці України о. Володимир Ващук, о. Михайло Микита, п. Олесь Микита, вчитель німецької та англійської мов нашої школи Ващук Наталія Петрівна; ще використала інформацію в мережі Інтернет.

24 жовтня 2004 року освятився наріжний камінь майбутньої парафії. Через п'ять місяців була зведена тимчасова капличка для Богослужінь. Відразу почалася робота над проектом майбутньої церкви, взірцем якої стали дерев'яні галицькі церкви XVIII ст. Гуцульський (карпатський, східно-галицький) архітектурний стиль – це стиль, що розвивався у Східній Галичині, перш за все у Львові наприкінці XIX – на початку XX ст. Особливістю стилю було використання традицій народної архітектури, що зближує його з українським модерном Наддніпрянщини. Храми будували з дерева, каменю. Церква з таких матеріалів особлива, вона жива, в ній особлива аура і це відчувається. Характерною особливістю гуцульських церков є хрещате заложення. Ці церкви були завжди п'ятизрубними, з однією центральною банею, трьома або п'ятьма банями. Ставили гуцульські церкви («Дім Божий») – майстри, з такого самого матеріалу і таким самим способом як хати. Гуцульська церква являє в позаземному плані рівнобічний хрест.

І дерево для будови, і майстри прибули із Яремча. І ось уже закличні звуки трембіт сонячного ранку 6 вересня 2009 року сповістили величну подію – чин освяти новозбудованого храму Пресвятої Богородиці Владичиці України. Відтоді у храмі щонеділі відправляються чотири Святі Літургії. Наступного року вже розпочалося будівництво церковно-адміністративного будинку.

Поза всяким сумнівом, що о. Володимиру Ващуку, настоятелю парафії, вдалося найважливіше – збудувати храм людських сердець, а вже потім ці людські серця збудували храм. Зводячи стіни, накриваючи дах та оздоблюючи внутрішнє убранство храму, вибудовувалась та згуртовувалась і сама людська спільнота. Не шкодуючи ні сил, ні часу, не покладаючи рук, трудилися парафіяни на будові. Молитва об'єднала три парафіяльні спільноти – Товариство Живої Вервиці, Братство Матері Неустанної Помочі та Матерів в молитві. Любов до співу на славу Божу витворила три прекрасні церковні хори. А юні прихожани згуртувалися в Марійській та вівтарній дружинах, із задоволенням відвідуючи Катехитичну школу. Церква зуміла стати для дітей справжньою домівкою, де на церковному подвір'ї – дитячому майданчику, футбольному (баскетбольному) полях – вони мають змогу не лише весело та змістовно проводити своє дозвілля та відпочивати, а й долучатися до спільної праці.

Ще на завершальному етапі будівництва храму розпочалася тривала і кропітка праця з його оздоблення. Автором робіт на біблійні сюжети, символічно-алегоричних композицій та зображень архангелів, святителів та євангелістів став Богдан Панчишин – художник із міста Миколаєва, що на Львівщині. Ним був проєктований бічний престіл, де оригінально поєдналися дерево і камінь. Різьбу в ямпільському камені виконав скульптор Олег Легкий, а морений дуб різьбив Іван Гладій, його ж різцю належить тетрапод за проєктом вище згаданого Б.Панчишина.

Справжньою окрасою вівтаря став оригінальний і неповторний, як задумом, так і за технікою виконання, різьблений престіл роботи місцевого скульптора і різьбяра Василя Войтовича. Генератором цікавих і креативних ідей слід назвати ще одного нашого земляка і парафіянина – Олександра Однорога. Проекти Олександра Однорога стали основою для виготовлення місцевим ковалем Богданом Іванцем кованих хрестів на

церкву та великоднього павука. За його проєктами в творчому тандемі з Іваном Гладієм виконані мошівник, різьблені рами для образів, Христової та Богородичної плащаниць. Вишукане золоте та срібне шитво було виконане Лесею Гаєвишин. Авторські копії намісних ікон Богородиці та Христа, вітварної запристольної Богородичної ікони, малярства Христової плащаниці та ікони Матері Божої Неустанної Помочі для бічного престолу теж були виконані парафіянкою церкви Оксаною Паращак. Цікаві та нетрадиційні за задумом, технікою та матеріалом виконання стації Хресної дороги, виконані нею, органічно вписалися в інтер'єр церкви. Ковані рами для них виготовив Роман Ковалик.

В часі Різдв'яних свят можемо помилуватися традиційними та оригінальними дідухами, солом'яними забавками-прикрасами на ялинці, великою солом'яною Різдв'яною зіркою та павуками, які були виконані заслуженою майстринею народної творчості з Волині – Марією Кравчук та її учнями. А коли настає пора Пасхальної радості, то на зміну їм приходять декоративні писанки, розписані нашою землячкою Юлією Бурко.

Безперечно, не можна оминати увагою церковне подвір'я – архітектурно-скульптурний ансамбль для водосвяття і з фігурою Матері Божої Непорочного зачаття, спонсором якого став доброволець парафії Ігор Ляховський. Фігура виконана з природнього миколаївського вапняку за проєктом Б. Панчишина, втілена в життя скульпторами Олегом Легким та Миколою Місураком, майстрами з Миколаєва. Робота над ним тривала три роки і була завершена урочистим освяченням під час храмового празника у 2012 році. Творча співпраця церкви та Львівського державного коледжу декоративного та ужиткового мистецтва ім.І.Труша започаткована ще з 2008 року. Найбільш результативною є співпраця із відділом художнього ковальства. Автором центрального кованого павука є студент коледжу Данило Боньковський (викладач – Підкова М.І.), павука на хорах та перил – Ігор Стадник(викладач – Лучинська О.П.).

Пліч-о-пліч із студентами працювали і їх наставники: бічні павуки для основної нави та перила на хори виконав викладач кафедри ковальства Лучинський О.П., семисвічник для вітваря – Василь Степанов. В наступні роки витворами юних ковалів збагатилося церковне подвір'я: перед будинком Катехитичної школи-оригінальний хрест із стилізованим «Розп'яттям» (дипломна робота Богдана Скоропадського – керівник Лучинський О.П.), брама, яка веде до архітектурно-скульптурного ансамблю для водосвяття із фігурою Матері Божої Непорочного Зачаття. Тому логічним для Остапа Ільківа і Максима Кулика став вибір для брами – «Благовіщення». Стриманішою і лаконічнішою є брама, що веде до «Кімнати смутку». Це спільна дипломна робота Івана Цісаря та Миколи Тацяка (викладач Підкова М.І.).

Червоноградкою Юлією Пахомовою, студенткою відділу художнього ткацтва коледжу ім. І. Труша у якості дипломної роботи була виткана хоругва «Пресвятої Покрови», яка прикрашає наш храм. А три роки потому ще одна випускниця коледжу – Мар'яна Юзефів (викладач Хоменко О.) успішно захистила диплом, виткавши парну до вищезгаданої – хоругву «Спас у силах».

Дипломна робота випускника коледжу – рельєфна скульптурна композиція «Богородиця з дитям» – Андрія Чолача, яку він невдовзі доповнив парною скульптурою «Ісуса Христа». Андрій є автором мистецького комплексу для тетраподу, що включає в себе Хрест із Розп'яттям та два свічники обабіч.

Справжньою родзинкою новозбудованої дзвіниці стали її дзвони рідкісної тональності – мі і соль. Назагал їх є чотири: два нововиготовлених («Ігор» та «Володимир» названі на честь фундатора Ігоря Ляховського), а два інші мають свою

історію. Це старі бронзові дзвони, які походять із давнього, спаленого німцями у 1943 році польського села Завонє. Ці дзвони були відлиті у Перемишлі в 1938 році, на замовлення жителів села, про що свідчать написи на них: «ZAWONIE 1938. – на меншому, на більшому – OFIARA MIESZKANCOW WSI ZAWONIE R.P.1938».

Увінчує дзвіницю кований хрест роботи місцевого коваля Богдана Іванця. Вхід до дзвіниці прикрасила оригінальна, високохудожня брама із стилізованим зображенням хреста із двома ангелами обабіч, де своєрідно і органічно поєднані метал та дерево. Це дипломна робота студентів відділу художнього ковальства – Андрія Чолача та Ігоря Парійчука (керівник роботи – Лучицький О.П.

Церква і суспільство – майже шість років війни на Сході – це час випробувань, але водночас і нагода для консолідації, об'єднання. Перед нами багато невпевненості: ми не знаємо, якою ця дорога буде і скільки вимагатиме жертв, скільки воїнів світла буде потрібно, щоб вивести нас із пільми. При нашій церкві ми бачимо неймовірну потугу об'єднаних зусиль: у праці волонтерів, у мобілізації населення, у щедрих пожертвах на потреби армії, у допомозі вимушеним переселенцям із Криму і Сходу... Естафету добродійності продовжив настоятель о. Володимир Ващук. Перебуваючи в Торонто і Чикаго, зустрічаючись з українською діаспорою та широким загалом небайдужих симпатиків України, налагодив контакти, що дали змогу доправляти на буремний Схід нашим військовикам такі необхідні для них біноклі, рації, тепловізори, засоби медичного призначення, добротний одяг та взуття. Географія таких гуманітарних десантів доволі різноманітна та широка: від навчального центру «Десна» на Чернігівщині у першій поїздці – до передової під Дебальцевим. А поміж тим ще були Краматорськ, польовий шпиталь та військова частина під Луганськом

Отже, творча, результативна співпраця церкви та Львівського державного коледжу декоративного та ужиткового мистецтва, громадою міста, взаємовідносини між ЗОШ №5 та церквою, сприяють тому, що новозбудований храм став духовною криницею у відродженні духовних цінностей українців, поєднуючи суто духовні елементи з національними, громадськими, сімейними та особистими.

Життя – це постійний пошук. Кожний новий день потребує наполегливої праці. В такій праці живе і працює мій рідний Червоноград і його духовна святиня – храм Пресвятої Богородиці Владичиці України.

«ЗАГЛЯДАЮЧИ В СТАРОВИНУ...ТКАЦТВО»

Златєва Парасковія, учениця 11-А класу Криничненської загальноосвітньої школи I-III ступенів Болградської районної ради Одеської області.

Керівник: Ноуренко Марія Василівна, вчитель інформатики і технології Криничненської загальноосвітньої школи I-III ступенів Болградської районної ради Одеської області.

«Народ, який не пам'ятає свого минулого, не вартий майбутнього»

З чого починається Батьківщина?

Батьківщина входить в життя людини з самого народження співучим словом, колисковими піснями, примовками, коломийками, казками, а ще й ремеслами.

Наші предки-болгари, в основному хлібороби, народ працьовитий і практичний, за старих часів все робив своїми руками, тому, всі предмети свого одягу, прикраси житла вони виробляли самі, у себе вдома. У нас в школі ведеться велика робота по збиранню і вивченню народних традицій, народної творчості в різних областях.

У нашому шкільному історико-краєзнавчому музеї є окремі деталі ткацького верстату. Цілого верстата і докладного опису експонату у нас не було, тому я вирішила дізнатися історію ткацького верстата, а чи були в нашому селі подібні ткацькі верстати, хто на них працював, як це відбувалося і взагалі яка історія розвитку ткацької справи.

Ткацтво – найдавніша історія зі свіжої сторінкою

«Три дівчиці под окном, пряли поздно вечером»

Ткацтво – один з найдавніших і найважливіших елементів національної культури болгарського народу. Воно відноситься до найбільш поширених видів господарської діяльності і народної культури і має багатовікову історію і глибокі традиції. Про те, що ткацтво існувало, свідчать археологічні знахідки України та Болгарії ще періоду ранніх культур. Практична потреба свого житла і задоволення інших господарських потреб зумовила масове виготовлення виробів в домашніх умовах.

Основними прядильними волокнами для болгар, як і для всіх слов'янських народів, з давніх часів були вовна, конопля і льон. Обробка волокон і виготовлення з них ниток з метою подальшого їх використання для виготовлення тканини були найважливішим заняттям кожної сільської родини. Пряли нитки вручну, за допомогою веретена, пізніше за допомогою прядки.

Домашнє ткацтво. Його роль в житті болгарських переселенців

«Такала мома Неда бели тънки дарове, наченалай в неделя срешта пунделник, сыбута срешта неделя завършинала...»

Одним з найважливіших домашніх занять будь-якої селянської сім'ї і найбільш поширеним домашнім промислом було ткацтво.

Воно зберігало найважливіше місце в традиційній економіці болгар аж до середини ХХ століття.

Широке використання і стійкість серед болгарських переселенців мали заняття, пов'язані з первинною обробкою матеріалу для ткацтва. І якщо деякі ремесла, такі як, обробка деревини, шкіри, каменю і глини, притаманні тільки чоловічому середовищу і скоро переросли в певний вид занять, то ткацтвом займалися виключно жінки. Причому воно було їх постійним обов'язком протягом багатьох епох. Ткацтво, підготовка до нього займають вільний від польових робіт час. Велика частина яскраво прикрашених доріжок, килимів, рушників, ткалися умілими майстринями вночі, при світлі каганця, газової лампи і при яскравому світлі сонця. День у день жінки сиділи за ткацьким верстатом, тому що треба було одягати родину, облаштовувати житло. Адже недарма, протягом тисячоліть, домашнє ткацтво займало більше, якщо не центральне місце в житті та побуті болгар. Про це свідчить і той факт, що панівним чинником на землях болгар був образ жінки.

Класичний образ Тракійської дівчини, описаної ще Гердотом, постає перед нами в образі молодої жінки з глиняного посуду на голові, в одній руці вона веде коня на водопій, а в іншій тримає льон.

Такий же образ болгарки- берегині домашнього вогнища, описаний англійським мандрівником у 1827 році, який писав: « У будинку, де я зупинився, болгарка цілий день не випускає з рук веретена, витягаючи нитку з заткнутою за пояс куделі, в той час, як виконує і іншу домашню роботу: готує, прибирає будинок, стежить за дітьми. Станок – проста машина, а постачає всю сім'ю одягом», – зауважує дослідник.

Болгари люблять витонченість, декоративну красу і чистоту в своєму житлі. Про це згадує етнограф: «Потрапивши в кімнату до заможного господаря, особливо у кого в будинку живе кілька майстринь-невісток, відчуваєш себе позитивно, як в юрті кочівника». Образ працюючої болгарки не змінився і до початку ХХ століття: за

спогадами дослідників і етнографів, в перше десятиліття минулого століття болгарка, вирушаючи на роботу в поле з сапою або серпом за плечима, в руках тримала розпочату куделю з веретеном і постійно витягала нитку. Підготувавши всі необхідні матеріали, звільнившись від польових робіт, майстриня заносила до хати ткацький верстат, встановлювала його з допомогою сусідок, родичок і приймалася за справу. Їй потрібно було багато годин, протягом декількох місяців, працювати за верстатом, ретельно вираховуючи нитки, щоб правильно розмістити візерунок. Сотні разів прискіплюючи оглядала своє творіння, що виходить з-під її рук. Деякі користувалися візерунками і малюнками раніше виготовлених виробів, деякі створювали візерунок самі. Була потрібна неабияка фантазія, уява і смак, щоб створити візерунок, правильно його розмістити, не порушивши симетрію і плавність ліній, підібрати відповідне йому обрамлення. Серед поселенців були люди різного достатку, але вмілі руки жінок, які виготовляли вироби, могли стерти цю грань.

У порівняно небагатій родині з-під рук господарки виходили прекрасні роботи з великою кількістю візерунків, неповторними орнаментами. Слід пам'ятати про те, що вили, які жили фантазію майстринь. Адже болгарські переселенці – народ, який був насильно розділений зі своєю Вітчизною, який був змушений залишити свою історичну Батьківщину, за словами поета «българин да се остани».

Ткацький верстат

Верстат у нашому селі мав кожен господар. Їх виготовляв або майстер або сам господар. Деякі металеві деталі верстата виробляли в кузні. Рідко де зустрічалося подвір'я, де не було цього знаряддя праці. У такому випадку, сім'я просила у сусідів взяти верстат на деякий час, і терпляче чекала, коли він буде вільним. Найголовніші деталі болгарського ткацького верстата: основа, кросну, бирду, укрєпальники, чумбарь. Дерев'яні пристосування, які були необхідні для самого процесу: снувало, аршинче, бирду, моталка, чесало, ручний чикрик, веретено і су валька.

Процес виготовлення виробів

Килими, подушки, одіяла, матраси, жіночий та чоловічий одяг, дитячі пледи, рушники – це ще не все, що виготовляли з вовняної нитки на верстаті. Оскільки кожен господар займався розведенням овець, то і в кожній родині все робили в основному тільки з вовни. Процес виготовлення виробів: овець стригли. Шерсть чистили від колючок, заливали окропом кілька разів і прали. Наступний процес – розпушування, розчісували вовну на спеціальному пристрої (чесало). Розчесана шерсть згорталася в куделі, звідки майстриня пряла тонку нитку. Товщина нитки залежить від виробу, для котрого готувався матеріал. Нитку намотували на спеціальну палку – аршин. Вихід – цілий моток (килеп), який можна було легко випрати і пофарбувати. Моток ставили на спеціальному обертovому верстаті – пристосування для ручного перемотування пряжі. Все змотували в клубок.

Виконували наступні відповідні операції: по-перше потрібні були білі нитки №10. Товщина нитки залежить від планованого виробу. Вовну треба було готувати в залежності від кількості і довжини доріжок. Якщо хотіли ткати 7-8 доріжок по 6-7 метрів, то на 1 метр йшло в середньому 1 кг-1,5 кг вовни.

Починали все з приготування основи. Її змотували на якійсь огорожі, попередньо розрахувавши скільки метрів потрібно. Рахували по своєму лікті від фаланги пальців до ліктя і назад до кисті – це приблизно 70 см. Залишали пару метрів для краю виробу. Основу знімали, намотували на дерев'яну палицю (кросно), заносючи в будинок і натягували (наождат) через спеціальні пристосування (ништальники, бирдо), просовуючи

кожну ниточку. Краї нитки прив'язували до шматка тканини з мотузочками (приварзалу) і натягували всі нитки (натру), починали ткати (затакават).

Процес фарбування ниток. Всю шерсть фарбували таким чином: у великий чан наливали воду, коли вона закіпіла, висипали фарбу в порошках. Коли вода закипіла, додавали в вовняні вироби – оцета, в льняні – сіль, опускали шерсть і перемішували палицями. Після, знімали чан, ставили в холодне місце на 2-3 години. Потім прали нитки, додавали ще оцту. Сушили. Змотували в клубки. Сам процес вимагав дуже точного розрахунку ниток, вовни і тому збиралася вся рідня, радили, допомагали. Найцінніші поради давали старі жінки, або ті, які не раз ткали.

Готові вироби

Дані перепису говорять про те, що болгари-переселенці займалися розведенням скотарства, шовківництва, виноградарства, садівництва, городництва. Саме тому, предмети домашнього вжитку, болгари виготовляли своїми руками.

Вироби: рушник (пишки), килими різних візерунків, кадрела (для стіни), подушки (льганце), ковдри (атил), матраси (душак).

У наш час, незважаючи на те, що в кожній сім'ї є збережені старовинні, ткані вироби, практично всі перейшли на фабричні вироби.

Але в деяких сім'ях із задоволенням користуються і по сьогоднішній день речами, витканими бабусями, прабабусями.

Висновок:

Сьогодні, коли народні промисли йдуть у минуле, дуже важливо пам'ятати, плекати і зберігати історію, традиції і цінувати все, що пов'язує нас з тим далеким часом.

Моє дослідження проводилося на базі вивчення досвіду роботи народних майстринь – очевидців того часу.

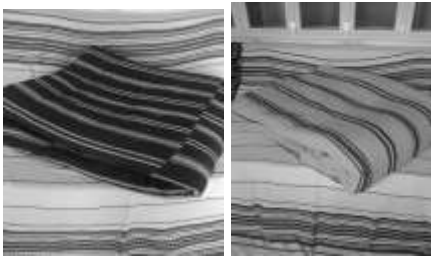
При виконанні проектно-дослідницької роботи вирішені всі поставлені завдання:

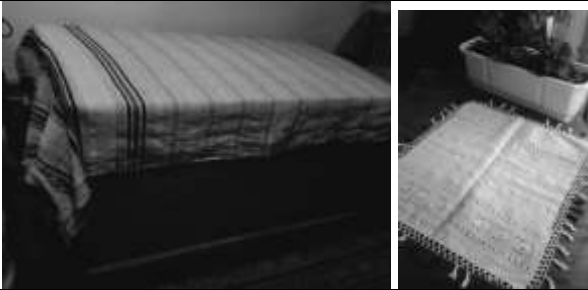
- вивчено історію виникнення ткацтва;
- вивчено і освоєно технологію роботи на ткацькому верстаті;
- зібрано цінну інформація про процес виготовлення, ткацький верстат (за розповідями старожилів і рідкісних очевидців того часу).

З усієї роботи можна зробити висновок: сьогодні, незважаючи на моду, інтер'єр або смак господаря, у кожному будинку збереглися рушники та кадрели, килими та доріжки, серветки і скатертини. Тому прядіння, в'язання, вишивання, килимарство, і звичайно ж ткацтво, зберігає певне значення в побуті і до сьогоднішнього дня.

Я дуже ціную культуру мого народу, саме тому, мені дуже б хотілося своєю роботою внести якийсь вклад у збереження історії культури моєї малої Батьківщини, свого роду. Переглядаючи вироби старовини, мимоволі повертаєшся в ту епоху і переконуєшся, що це дійсно витвори мистецтва, найдавніша історія, яка з кожним днем стає історією зі свіжої сторінкою!

Міцні нитки з минулим ...

			
Рушник (пишкирь)		Матрас (душак)	

			
Килими різних візерунків з вовни і тканини			
			
Скатертина для скрині та серветка		Жіночий і чоловічий одяг (димияна дреха)	

ТРАДИЦІЇ ГАГАУЗІВ В ЇХ НАЦІОНАЛЬНІЙ КУХНІ

Кіпер Світлана, учениця 10 класу Виноградівської загальноосвітньої школи I-III ступенів ім. О.О. Банева Болградської районної ради Одеської області.

Керівник: Кішлалі Євгенія Василівна, вчитель гагаузької мови і літератури Виноградівської загальноосвітньої школи I-III ступенів ім. О.О. Банева Болградської районної ради Одеської області.

У цій статті розповідається про важливу складову, яка є невід'ємною частиною культури гагаузького народу – національна кухня. Здавна, ще багато тисячоліть тому, наш народ мав своє розуміння життя, світу та взаємозв'язку людей між собою та з непізнаною природою і її таємницями. Походження багатьох ремесел та сучасних народної кухні пов'язано з тодішнім головним заняттям народу – скотарством. Страви пов'язані зі святами, важливими подіями у житті людей, легендами, обрядами, релігією, віросповіданням, особливостями місцевості. Саме вони виділяють народ із всіх інших, показують його самобутність, зберігають його історію. Ця тема є дуже актуальною у наші дні і через багато років, адже з часом традиції забуваються, рецепти втрачаються; більшість із представників народу сприймають це як нормальне явище, тому що для них, носіїв такої цінної інформації та історії, це звичайна справа, з якою вони зустрічаються майже кожен день. Але для представників інших культур – це дивовижні та незвичайні явища, про які вони із задоволенням би дізналися, побачили, спробували чи використали. А якщо людина не цінує дари свого походження і не хоче допомагати їм далі існувати та поширюватися, то все це безслідно зникає. Для цього і створюються музеї, фестивалі, книги, що несуть мову народу чи його рецепти та традиції.

Найважливіше місце у національних обрядах та традиційної духовній культурі гагаузів займає така страва як Курбан (Жертвоприношення). Це не тільки страва, а ще й обряд, який здійснюється тільки на честь живих людей, для їх благополуччя, здоров'я, доброї врожайності, здорової худоби. Цей термін має багато визначень: кривава жертва, обрядова страва, свято з обрядовою трапезою та жертвенною твариною, безкровна жертва. У цієї страви багатовікова історія, тому і видів Курбану дуже багато, складно навіть їх порахувати, адже з плином історії деякі рецепти могли загубитися чи сьогодні з'являються нові.

Для кожної події є свій спосіб приготування страви, це підтверджують його різноманітні назви: «Кююйюнь Курбани» (Курбан села), «Джанни Курбани» (Живий Курбан), «Євінь Курбани» (Курбан оселі). З релігійними святами пов'язані «Аллахлик Курбани» (Божественний Курбан), Кліся Курбани (Курбан церкви), Стеонузлук Курбани (Вінчальний Курбан). В жертву приносять тільки самців домашньої худоби (баран чи бичок), птицю (півень, індик) чи рибу. І важливо те, що тварина, яку було віддано для Курбану має бути приготовлена та з'їдена, її не можна залишати для розводу.

За метою можна виділити наступні види: 1) жертвоприношення, здійснювалося щоб заручитися допомогою та підтримкою Бога і забезпечити здоров'я та благополуччя, 2) спокутні жертви (для врятування душі), 3) домогтися прихильності Бога, 4) подячні жертви (обов'язкові подяка за все, що Всевишній дав людині).

Гагаузи підходили до приготування Курбану тільки з добрими намірами, вони вважають, що треба готувати тільки з відкритим серцем та чистою душею, адже, інакше, ніякої користі від нього не буде. З цього можна судити про моральні якості та характер народу. Також, Курбан треба з'їсти до вечора – його не можна залишати на наступний день. Для приготування страви тварину відправляють до печі повністю, не розділяючи на частини, відділяється тільки голова та нутрощі.

Жертвоприношення не обов'язково прив'язувати до конкретного свята, можна готувати його за бажанням у будь-який день. Але за столом з Курбаном не буває веселощів чи музикантів; їжа може роздаватися родичам чи сусідам.

Саме завдяки особливостям призначення різних видів Курбану можна більше дізнатися про побут, цінності та вірування гагаузів:

- *«Аллахлик Курбани»* (Божественний Курбан, призначений для Бога) – особливий вид Курбану, який здійснювався, як правило, людьми, що мали великі стада овець у День Св. Дмитра (Касим) з метою збільшення кількості худоби та її здоров'я. Із назви варто уточнити, що гагаузи були православними християнами. За жертвеним столом всім роздавали калачі та свічки, всі сідали та пирували, але веселощів не було, з'їдався Курбан разом з родиною та родичами, перед трапезою промовлялася молитва. Окрім Дня Дмитра, «Аллахлик Курбан» робили при одужанні від важкої хвороби, при заселенні у новий будинок, і коли у родині не народжувалися діти. Під час проведення обряду гості бажали господарю і його родині здоров'я, багатства, успіху.
- *«Аданмиш Курбан»* (Обіцяний Курбан) робили в тих родинах, де одужала людина, що тяжко хворіла чи пережила кумпану (трагічну ситуацію, яка поставила людину між життям та смертю). Один із членів родини чи сам хворий обіцяли якомусь із Святих кожен рік робити «Аданмиш», якщо хворий одужає та встане на ноги. Святого обирали за допомогою трьох свічок: кожна із яких означала один образ, хворому потрібно було витягти одну з них і тим самим обрати кому цей Курбан буде приноситися у жертву. Його готували з ягня, бичка чи барана. Якщо був піст, то використовували рибу. Цей Курбан з'їдався у церкві чи всією вулицею.
- *«Клісянин Курбани»* (Курбан церкви) – це свято всього села, який відмічали на честь Святого покровителя церкви. У моєму рідному селі покровителем був і є Святий Георгій, навіть сьогодні у День Георгія відбувається велике свято з Курбаном, спортивними змаганнями та розважальною програмою.

Це свято було поділено на декілька етапів: освячення худоби для жертвоприношення, приготування обрядової страви, колективна трапеза, танці та веселощі. Трапезу здійснювали у церковній огорожі, а потім переміщалися на площу біля церкви. Масштаби у цієї події дуже великі, у ній приймає участь майже усе село, тому кількість худоби для приготування Курбану може налічувати декілька сотен голів.

Курбан церкви також пов'язаний з «Кююйюн Курбани» (Курбан села). Це приношення здійснювалося на честь села та людей, які в ньому проживають: *«щоб в селі був мир, спокій і злагода, було хвороб, люди і худоба були здорові, щоб був врожай та родючість»*. Курбан села зазвичай святкували всією вулицею чи разом на головній площі. У селі збирали гроші на пожертвування церкви.

- *«Стеунозлук Курбани»* (Вінчальний Курбан) робили у день вінчання, який визначався по церковному календарю (день одного із Святих). Святого міг порадити священик, або подружжя самі вибирали покровителя їх родини. Нерідко вибирали за іменем чоловіка чи дружини. Таким чином вінчальний (сімейний) Курбан збігався з іменним днем ангела-хранителя. У цей день заколювали барана та запрошували родичів. Кров'ю цього барана малювали хрест на дверях будинку, на чолі, щоках та підборідді дітей. До нашого часу цей вид Курбану дійшов як один з найпоширеніших, але він зазнав деяких змін. За бажанням це жертвоприношення може буди безкровним, тобто приноситься жива худоба для ритуалу: до рогів прикріплювали свічку та запалювали її, на шию прив'язували білий платок, читали молитву, окроплювали священною водою, а потім дарували.
- *«Пинарин Курбани»* (Курбан криниці) – кроваве жертвоприношення, яке робив господар, що збудував чи вклав велику суму у будівництво криниці, під час освячення чи збудування цього об'єкту. Запрошували священика, який окроплював криницю та обрядову трапезу, після чого починався бенкет та веселощі. З цим звичаєм пов'язано багато творів літератури та народних легенд і балад.
- *«Йевінь Курбани»* (Курбан дому) влаштовували у випадку хрещення будинку. Це жертвоприношення влаштовували від імені всієї родини після завершення побудови хати, для злагоди та здоров'я у цьому будинку. День Курбану обирали на день якогось Святого (за іменем господаря чи членів родини). Священик окроплює всю хату та худобу. Після цього кожен рік у цей день роблять «Джани Курбани» (живий Курбан).
- *«Курбан кенді адина»* (Курбан на честь свого ім'я). Господар готує його у день свого ангела-хранителя, за своє здоров'я. Раніше кожен рік робили таке жертвоприношення, тому що це було свого роду днем народження людини, адже справжній у ті часи не відмічали.
- *Курбан для прощення гріхів* робили старі люди, що тяжко хворіли і мали болісну смерть, і знаючи, що скоро помруть, просили у Бога відпустити гріхи та забрати душу, тим самим позбутися тяжких мук. Цей обряд також могли робити після смерті людини через 40 днів, тому що вважали, що саме у цей час душа остаточно покидає тіло та відходить у інший світ.

Існувало ще багато видів Курбану, на окремі випадки, які відбуваються рідко. Наприклад, у разі тривалої посухи, землеробам було важко підтримувати врожай, і навіть звичайним людям хотілося дощу. У цьому випадку проводився обряд викликання дощу під назвою «германчу» чи «лазарі». Іноді робили жертвоприношення за потребою, які захищали село від епідемій та природних катаклізмів: чума, тиф, холера, сарана, посуха. Тому останні два види Курбану можна назвати загальносільськими, адже їх робили колективно і в великих масштабах, при цьому приїздили гості з інших сел та святкували врятування від негод і Божу милість.

Важливо було правильно вибрати тварину для жертвоприношення. Як говорилося вище, найчастіше це було молоде ягня чи бичок. Над тваринами читали молитви та окроплювали священною водою, а потім і різали. Під час молитви уся родина повинна була триматися за жертву. Гагаузи також використовували рибу, у цьому випадку Курбан називався рибним (*Балик Курбани*).

Вважалося, що кістки та кров травини мають магічну силу. Кров збирали у спеціальну посудину та, для охорони від злих сил і наділенню здоров'ям, малювали нею хрести дітям на лиці та на дверях. Кров, яка залишилася, виливали у труднодоступні місця, де ніхто зазвичай не буває, щоб її не могли забрати та використати у поганих цілях. А кістки заривали у землю для хорошої родючості.

Походження обряду жертвоприношення у гагаузів.

Точної відповіді про походження Курбану у гагаузів як терміну та самого обряду складно дати у наш час. Багато дослідників вважають, що на виникнення цієї традиції вплинуло християнське населення Османської імперії і біблійський сюжет принесення Авраамом у жертву Ісаака. У такому виді жертвоприношенні навіть можна помітити древньогрецькі корені. На християнську релігію гагаузів мав значний вплив іслам, сьогодні існують схожі назви свят та обрядів у цих релігіях (курбан-байрам у мусульман).

Вважається, що термін «курбан» має арабське походження. Обряд з аналогічною назвою та призначенням відомий багатьом народам в різні історичні епохи: древнім євреям (корбан), асирійцям (курбану), арабам, туркам, албанцям (курбан), населенню Малої Азії та Східного Середземномор'я, болгарам, сербам, македонцям.

У наш час до сих пір сімейно-суспільне та релігійне життя гагаузів обставлено такого роду жертвоприношенням та має велике історичне та традиційне значення. Звісно, масштаби поширення та частота цього обряду зменшилася, але з часом він не втратив свого значення у обрядності гагаузів.

УКРАЇНІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ В КІНЦІ 20-Х – НА ПОЧАТКУ 30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ У ФІЛЬМІ ДЗИГИ ВЕРТОВА «ЕНТУЗІЯЗМ (СИМФОНІЯ ДОНБАСУ)»

Коваленко Владислава, вихованка гуртка «Етнографія України» Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді, учениця II класу Краматорської української гімназії Краматорської міської ради Донецької області.

Керівник: Бородай Олег Васильович, керівник гуртка «Етнографія України» Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді, вчитель громадянської освіти Краматорської української гімназії Краматорської міської ради

Метою роботи є аналіз фільму Дзиги Вертова «Ентузіязм (Симфонія Донбасу)» на предмет візуалізації в ньому політики українізації в Україні у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття.

Українізація – це тимчасова політика ВКП(б), що здійснювалась ЦК КП(б)У та урядом УСРР з метою зміцнення радянської влади в Україні засобами поступок у вигляді запровадження української мови в освіті, засобах масової інформації й інших ділянках культурного життя, а також у державному апараті як офіційної мови республіки.

У 1930 році на екрани вийшов фільм «Ентузіязм (Симфонія Донбасу)». Це була перша звукова (або як сказали б в ті часи – тонова) українська документальна стрічка. Творцем фільму став геніальний український кінорежисер, один із засновників та теоретиків авангардного документального кіно – Дзига Вертов (при народженні Давид Кауфман).

Обкладинка спареного дев'ятого – десятого номерів журналу «Кіно», який видавався Всеукраїнським фотокіноуправлінням (ВУФКУ) з 1925-го по 1933-й роки, засвідчує прихід звуку в українське кіно: «Донбас звучить!» Якою ж мовою «заслухав»

Донбас? Насамперед це «мова» індустріального життя – реальні звуки промислового виробництва і все, що його супроводжувало: гра оркестрів, багатократні вигуки «Ура!», пісні робітників. І це не дивно, бо демонстрація успіхів у виконанні планів першої Сталінської п'ятирічки було головним завданням фільму.

Японський історик Гіроакі Куромія, відомий дослідник історії Донеччини, зазначав: «Вертов... захопив національну та мовну амбівалентність Донбасу, яка і сьогодні існує в регіоні». Попри те що у фільмі майже всі розмовляють російською мовою, на екрані ми бачимо велику кількість кадрів, у яких зафіксовані прояви українізації, а саме: українські назви, надписи, гасла та заклики на транспарантах, прапорах та плакатах, українські титри, які час від часу з'являються на екрані. І це у той час, коли «темна хмара політичної підозри до українського націоналізму вже насунулася на Україну разом із Донбасом» (Гіроакі Куромія).

Про те, що в той період приділялася велика увага розвитку української культури (щоправда, наголос робився на «новій» – «пролетарській» культурі, але все ж таки українській), свідчать кадри демонстрації, яка присвячена цій проблемі. З-поміж натовпу людей рясніють транспаранти й плакати з текстами відповідного характеру: «Жодного робітника, який би не знав історії української культури», «Хай живуть українські пролетарські письменники», «...збудуймо українську пролетарську культуру», «Геть неписьменність» тощо. На будівлі кінотеатру бачимо надписи: «Кіно», «Сьогодні...».

Особливу увагу привертають фрагменти фільму, у яких відображено запровадження нового так званого Харківського правопису української мови, який був ухвалений на Всеукраїнській правописній конференції в 1927 році в м. Харкові. 6 вересня 1928 року новий правопис затвердив Народний комісар освіти України Микола Скрипник, саме тому за цим правописом прижилася назва «скрипниківка». У березні 1929 року його ухвалила Українська академія наук, а в травні того ж року – Наукове товариство ім. Шевченка у Львові. Цим було продемонстровано духовну єдність українських земель, які перебували у складі різних держав. Використовувався Харківський правопис до 1933-го року. Саме тоді його замінили на новий зрусифікований.

Кілька разів ми бачимо на екрані такі титри: «Пляни», «До соціалізму». Слова написані через літеру «я», що відповідає вимозі нового правопису, а саме – пом'якшенню літери «л», наприклад: кляса, заля, лямпа тощо. До речі, найбільші суперечки на конференції 1927 року точилися якраз із приводу написання м'якого «л» та твердого «г».

Найбільш яскравим епізодом фільму, який акцентовано демонструє процес українізації, є епізод, у якому «борці з релігією» перетворюють храм на клуб. Над входом до нього розміщується великий транспарант-надпис «Клуб рабочей молодежи РГЗ им. 10-й годовщины комсомола». В одному з кадрів цей текст на транспаранті поволі нібито розчиняється в повітрі та змінюється надписом українською мовою: «Клуб робітничої молоді РДЗ ім. 10-ї річниці комсомолу». Слід зауважити, що слово «клуб» написано через «ю», що відповідало вже згаданому правилу «скрипниківки» щодо пом'якшення літери «л».

Кінострічка Дзиги Вертова отримала подвійну назву – «Ентузіазм (Симфонія Донбасу)». Слово «ентузіазм» на кіноафішах до цього фільму в той час писалося через літеру «я» – «ентузіязм».

У даному контексті доцільно згадати епізод з іншого фільму Вертова «Людина з кіноапаратом», у якому глядач бачить велику стінну газету під назвою «Фільмар». Це українське слово відповідає моделі словотвору, яка має агентивний суфікс на – ар (новинар, чоботар тощо). «Це... дуже продуктивна модель, яку ми майже забули. І зараз зусиллями одиниць людей, які не втратили почуття і любов до питомих речей в мові,

намагаються це повернути» (Юрій Шевчук). Слово «фільмар» (сучасний відповідник – «кінематографіст») активно використовувалося після впровадження Харківського правопису, і цьому є безліч підтверджень. Наприклад, можна часто зустріти слово «фільмар» на сторінках журналу «Кіно», який видавався Всеукраїнським фотокіноуправлінням (ВУФКУ) з 1925-го по 1933-й роки. Видатний український та бразильський кінодокументаліст Юрій Тамарський залишив по собі цікаві мемуари «Щоденник фільмара» тощо.

Як було зазначено раніше, фільм «Ентузіязм (Симфонія Донбасу)» був знятий на честь першої радянської п'ятирічки. У кінострічці показано робітничий клас краю, роботу заводів, шахт, як виготовляється промислова продукція на підприємствах, демонструється процес індустріалізації на Донбасі. Про все це свідчать і кадри, у яких ми бачимо заклики, написані українською мовою: «...Змиємо нитиків маловірів... Виконаємо п'ятирічку за чотири роки... Найкращим учасникам соціалістичного змагання... за найкраще виконання завдань по добутку собівартості та кількості вугілля...» (надпис на прапорі), «Хай живе виробниче соцзмагання – соціалістична метода роботи» (титри на екрані) тощо. Зустрічаються й суто політичні гасла: «До лав партії» (плакат), «...проти опортунізму...» (плакат).

Але фільм Дзиги Вертова не був традиційною радянською пропагандистською кінострічкою, яка мала б лише прославляти, мобілізувати, агітувати. Режисер звертав увагу й на гостру виробничу проблему за допомогою титру «Прорив» та на зусилля із її вирішення за допомогою титру «До соціалізму». Також Вертов не обійшов увагою боротьбу комуністичного режиму з релігією. Насильницьке руйнування храмів, винос з них ікон і церковного начиння, антирелігійні транспаранти, такі як: «Робітники рвіть кайдани попів, равинів ставайте до лав безвірників», «...проти релігії...» – не викликають захоплення в режисера, скоріше співчуття до вірян, які із жалем і тривогою в очах (це ми бачимо на екрані) спостерігають за тим, як влада силоміць намагається відвернути їх від релігійного життя до світського.

Таким чином, на нашу думку, велика кількість фрагментів у фільмі «Ентузіязм (Симфонія Донбасу)», які відображають процес українізації, не є випадковими, бо ідея фіксувати на кінострічку все українське була поширена в українському мистецькому середовищі. Прикладом тому є стаття українського публіциста, кінокритика та кіноаматора Володимира Гумецького «Мусимо фільмувати» (1935), яка закликала українську громадськість «до активного фільмування всього, що є українським і важливим для українців». Це був один із факторів збереження української ідентичності.

ГЕРАЛЬДИЧНИЙ ОЛЕНЬ РОДИНИ МАСІВ НА КЛЕЙМІ «ПЕТРІВСЬКОЇ» ЧЕРЕПИЦІ

Луценко Тетяна, учениця 9 класу Кривобалківського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Миколаївської районної ради Миколаївської області.

Керівник: Запорожець Ольга Василівна, вчитель історії, керівник гуртка юних музеєзнавців «Джерела пам'яті» Кривобалківського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Миколаївської районної ради Миколаївської області.

Актуальність, мета та новизна теми. В серпні 2020 року вихованці гуртка юних музеєзнавців «Джерела пам'яті» проводили польові дослідження в рамках краєзнавчої експедиції учнівської молоді з активним способом пересування «Мій рідний край» за маршрутом Крива Балка – Петрівка – Зелений Яр – Кринички – Новогригорівка (Чубівка)

– Петрово-Солониha – Кир'яківка – Крива Балка Миколаївського району Миколаївської області. Так, у ході польових краєзнавчих досліджень нами була виявлена досить цікава деталь – серед залишків покрівельного матеріалу в усіх вказаних населених пунктах ми знайшли черепиці, з характерним клеймом у вигляді оленя. На основі зібраного матеріалу під час експедиції, картографічних та історичних документів ми спробували ідентифікувати черепиці з клеймом у вигляді оленя та написами російською «ЧЕРЕПИЧНЫЙ ЗАВОДЪ «ПЕТРОВКА» та французькою «FABRIQUE DE BRIQUES DE PETROVKA» мовами, встановити місце розташування заводу, його потужність на поч. XX ст. та зібрати відомості про його власника барона В.А.Маса.

Черепиця (ймовірно поч. XX ст.) з клеймом у вигляді оленя та характерними написами була поширеною не тільки в районі розташування заводу (сучасний Миколаївський район Миколаївської області: села Подимове, Петрівка, Крива Балка, Кринички, Чубівка (Новогригорівка), Петрово-Солониha та інш.), в колишніх німецьких поселеннях с. Степове (Карлсруе), Зульц (нині не існує), с. Зелений Яр Миколаївського району Миколаївської області та інші, але й нерідко зустрічалася та зустрічається, як в самому Миколаєві, так і в Одесі. Це підтверджує факт про існуючі на той час значні масштаби виробництва й налагоджену систему постачання й продажу зазначеної черепиці. Назву заводу, його власника, обсяги виробництва можна встановити і за допомогою дореволюційних джерел, наприклад реклами виробництва 1894 року.

На сьогодні, серед основних дослідників промислових підприємств означеного напрямку можна виділити В.В. Аблецта, А.А. Березовського [2,4]. Проте необхідно зазначити, що увага цих авторів зосереджується на території міста Кривий Ріг та його околицях, через це згадки про території охоплені нашим дослідженням у роботах зазначених авторів епізодичні. Серед миколаївських авторів, робіт щодо комплексного аналізу цегельно-черепичної промисловості на території Одеського повіту Херсонської губернії, авторами дослідження не знайдені, але можна виокремити працю Д.І. Заковоротного, в котрій він описує історію створення Петрівського цегельного заводу, найбільшого на території досліджуваного нами Одеського повіту.

У першій половині XIX ст. у Миколаєві виробляють черепицю ручного формування на заводах Мартічеллі (з 1830 р.) та Воронцова (з 1845 р.). Крім того, цегельно-черепичні заводи з'являються й в сільській місцевості Одеського повіту Херсонської губернії, де існували потужні поклади глини (в кін. XIX ст., на замовлення промисловця І.Є. Лезевиця, на землях графа Ламберта «Технічна контора цегляно-черепичної, керамічної та вапнякової промисловості інженера Фелікса фон Моттоні» провела розвідку запасів глини між хуторами Карлівка та Петрівка Одеського повіту; обсяги запасів глини, які були досліджені, дали поштовх для започаткування на цих землях виробництва черепиці). Так, тільки в німецькій колонії Зульц (Зольц) (територія сучасного Миколаївського району діяли три заводи: М. Штебнера (з 1887 р.), Е. Треммеля (1890-1896 рр.), Г. Келлера (з 1907 р.). На заводах Штебнера та Келлера використовували парові двигуни потужністю 15 й 10 кінських сил [11]. Так, наприклад, документи Одеської повітової земської управи свідчать, що підприємство Г. Келлера було шостим за розміром у повіті і виготовляло 35000 одиниць марсельської звичайної та глазурованої черепиці, але у 1910 та 1912 рр. завод зменшує рівень виробництва, отримавши відповідно 3500 та 2700 тисяч рублів прибутку.

На нашу думку, падіння рівня прибутку та обсягу продукції більшості заводів повіту пов'язано з введенням в експлуатацію цегельно-черепичного заводу І. Є. Лезевиця на хуторі Петрівка Коренихської волості Одеського повіту. Створене на межі 1899-1900 років, підприємство отримало загального прибутку 36000 рублів вже на третій рік

свого існування. Данні 1904 року свідчать, що завод стає найбільшим підприємством галузі в межах повіту та досягає річного випуску 1000000 одиниць черепиці. Цього ж року власником виробництва стає барон В.А.Мас. Статистичні джерела дозволяють проаналізувати стрімкий рівень зростання виготовлення черепиці з 1 000 000 у 1904 році до 1 750 000 одиниць у 1910 та додання до цієї цифри більш як півмільйона цеглин в рік. Завод був оснащений сучасним обладнанням німецької фірми «Л. Єгер» та австрійської фірми «Ютон і К^о». Вперше в Російській імперії цегельно-черепичний завод мав електростанцію та двигуни потужністю в 140 кінських сил [9].

У «Списку населених місць Херсонської губернії», виданому у 1917 році, ми знаходимо відомості про населені пункти, котрі можна вважати частинами сучасного села Петрівка, зокрема:

- Дауенгауера – число господарств – 2, чоловіків – 7, жінок – 6, разом – 13 осіб.
- Завод барона Маса – число господарств – 7, чоловіків – 11, жінок – 19, разом 30 осіб.
- Петрівка – число господарств – 26, чоловіків – 73, жінок – 107, разом 180 осіб [8].

Черепиця заводу «Петрівка» мала відмінну якість. Так, у 1903 році на міжнародній промисловій виставці в Берліні її було нагороджено золотою медаллю, у 1909 році на Всеросійській торгівельній виставці в Бендерах – срібною медаллю, а в 1910 році на такій само виставці в Одесі – золотою медаллю «За працьовитість та мистецтво» [11].

Черепицю випускали з різними текстовими клеймами й символами (зокрема, олень, якір), які, можливо, були розроблені в різні періоди та різними власниками. Підприємці намагалися, аби і якість черепиці, і клейма із зображеннями різних символів, не поступалися справжній марсельській. Так, ймовірно, і з'явився олень, який став клеймом-символом виробу.

Чому саме олень?

По-перше, у марсельських заводів такого символа-клейма не було. В.В. Аблець вважає дуже малоімовірним те, що олень був прийнятий виробниками просто як прикраса, без вагомих причин. Можливо, олень був виробничим клеймом, знаком-оберегом, «особистою» символікою майстра (майстерні), який виготовляв форми-штампи для виробництва черепиці. Але, для перенесення оленя на виріб, необхідно було б отримати згоду, безпосередньо, від виробника черепиці [1].

По-друге, на нашу думку, можливо, олень був відображений як елемент, присутній на гербі родини власника заводу барона В.А.Маса.

Коротка історія родини власника заводу. Володимир (Вольдемар) Аристович Мас походить з родини баронів Мас (Маас) (нім. – Maas, Mahs) – успішних німецьких підприємців та банкірів з Гамбурга, громадських діячів та благодійників. У 1848 р. Імператор Микола I Микола I надав представнику третього покоління династії, Ернсту (Аристу) Масу (діду В.А.Маса), його дружині і дітям звання Почесних громадян Одеси, з правом передачі цього звання наступним поколіннями. Ернст Мас залишався провідним експортером міста до 1864 р. й займав чимало високих посад – був консулом, депутатом Одеської міської думи, головою Одеського біржового комітету; в 1873 році грамотою імператора Вільгельма він отримав титул барона. Титул дозволяв родині Масів користуватися ним і в Росії [3]. Після смерті Е.Маса у 1879 р. сини барона продовжили справу батька: А.А. Мас повністю зайнявся Деревчинським маєтком Подільського повіту. Його маєток вважали одним з найкращих в Російській імперії. «За великі досягнення у благородній діяльності на благо Вітчизни» барон А.А. Мас неодноразово був удостоєний різноманітних призив і нагород сільськогосподарських виставок: у 1892 та 1897 рр. – золотих медалей Київського товариства сільського господарства; у 1895 р. –

золотої медалі Імператорського Московського товариства сільського господарства; у 1901 р. – почесної грамоти («Похвального листа») Подільського товариства сільського господарства та сільськогосподарської промисловості. Значною була громадська діяльність барона А.А. Маса. Він неодноразово обирався депутатом Одеської міської думи. На початку 80-х рр. XIX ст. став співзасновником Одеської Євангелічної лікарні [5]. У 1888 році 63% експортованого через Одесу цукру належало саме Аристу Масу. Його брату, Т.А.Масу відійшло керівництво справами в Одесі. В середині 1900-х років він був членом опікунської ради Евангелистско-реформаторської церкви і членом центрального комітету Спілки допомоги бідним м. Одеси. Томас був також головою ради Евангельської лікарні, де за особисті кошти побудував павільйон для хворих.

З 1849 по 1898 роки брати Арист и Томас Маси збудували в Одесі:

- притулок для сиріт, за проектом архітектора А. Тодорова (будівля збереглася до наших днів, це один з корпусів Одеської державної академії будівництва та архітектури);
- будівлю по вул. Воронцовський провулок, 12 / Катерининська площа, 4, яка є пам'яткою архітектури і містобудування місцевого значення № 309-Од [14] під назвою «Будинок житловий Мааса (садиба)» (роки побудови 1849-1850, архітектор Моранді Ф.О.) [6].
- будівлю по Лідерсовському бульвару, 11 (садиба належала Томасу Масу), яка імовірно, була перебудована в 1897-1898 рр. за проектом А. Бернардацці і А. Мінкуса; на початку радянського періоду особняк був перетворений в кардіологічний санаторій; тепер в ньому – міська клінічна лікарня №3.

Імена братів є й в списку пожертвувачів на пам'ятник Пушкіну в Одесі – компанія Маса внесла 100 рублів [3].

У 1865 р. А.А.Мас одружився з Єлизаветою-Джозефіною Трітен (1847-1915), донькою швейцарського консула в Одесі – Карла Отто Трітена. Від шлюбу народилося четверо дітей: Марія (1866-1902), Аріст (Ернст) (1866-1919), Єлизавета-Фанні (1871-1919) та Володимир (1873-1936). Молодший з чотирьох дітей Аріста Маса – Володимир (Вольдемар) навчався на юридичному факультеті Одеського університету і після закінчення навчання в 1890-х відправився в Миколаїв представляти інтереси сімейного бізнесу [11].

У Миколаєві барон Володимир Маас влаштувався в двоповерховому будинку по Адміральській, 17, керував тут представництвом торгового дому і брав участь у громадському житті міста: був членом міської присутності з портових справ, благодійного товариства Миколаївського та Одеського яхт-клубів [7]. «Золотим складом» Одеського яхт-клубу в період його розквіту були неодноразові учасників і переможці морських перегонів: шхуна «Скіталець» (барон В.А. Мас), шхуна «Неллі» (сімейство Анатра), тендер «Софія» (сімейство Фальц-Фейнів), палубний бот «Кармен» (сімейство Санценбахер), тендер «Ксенія» (власники приватного пароплавства Трапані), палубний бот «Дивак» (виноторговець К.І. Гінанда), палубний бот «Дельфін» (ресторатор Магенер)[16].

У 1880 р., настоятель Миколаївської католицької парафії Никодим Якович Черняхович отримав дозвіл на початок збору грошей для зведення нової будівлі. Значну фінансову підтримку надали італійський підданий К.Л. Аляуді, граф Ламберт, брати – купці барони Мас, промисловець І.Є. Лезевиць, брати-купці Муер, інженер Фелікс фон Моттоні та ін. Велику допомогу будівництву храму також надала міська дума. Безкоштовно нею була відчужена земля під будівництво, безкоштовно надавався пісок і вода з міського колодязя. За рахунок міста на вулиці, навпроти храму, встановили чавунні ліхтарі відреставрували тротуар, також безкоштовно виділили щебінь для

облаштування дороги навколо храму і асигнували 500 рублів на спорудження металевої огорожі» [10; с. 19].

12 лютого 1894 р., за рекомендацією президента Київського товариства сільського господарства В.А.Мас був обраний до числа його членів [14]. Але здібності Володимира виявилися не такими вже значущими для подальшого розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи. Він спробував себе у банківській справі, успадкувавши більшу частку батьківського майна, та експортний підрозділ «Мас і К^о» було оголошено банкрутом – посилилася конкуренція, в тому числі з боку миколаївських зерноторгівців. Однак залишався у Маса-молодшого і інший прибутковий бізнес – цегляно-черепичний завод «Петрівка», яким він (спільно з бароном І.Е. Лезевіцем) керував щонайменше з 1893 по 1912 роки. Виробництво розташовувалося в селі Петрівка (Миколаївського району Миколаївської області – примітка автора), а контора – в будинку на Адміральській.

Напередодні революції 1917 року Володимир Мас з родиною покинув країну і закінчив свої дні в Парижі у 1936 році [7].

Тепер розглянемо герб родини Масів

Герб: срібний олень, піднятий у полі блакитного кольору, до золотої зірки.

Картуш: рогац, що виростає з крони із п'яťох синіх страусиних пір'їв, всередині покритий золотою зіркою (переклад з нім. В. Дробного) [17, с.36].

Олень – значуща фігура в багатьох гербах дворянських родів, міст і держав. Гербова фігура у формі оленя — символ шляхетства, був поширений в Англії та Німеччині. За давнім повір'ям німецьких народів, олень здатний одним своїм запахом відігнати й примусити змію втекти. Ця властивість послужила підставою розглядати оленя як емблему боротьби зі злом, емблему перемоги моральної сили, ідейного переконання над силою фізичною. Через подібність оленьчих рогів з гілками дерев, образ оленя пов'язаний з Деревом Життя. Крім того, роги оленя символізують сонячні промені, родючість. Дорослий олень-самець — сонячна емблема достатку [13].

Опис знайдених зразків черепиці.

Зразок № 1. Черепиця (ймовірно поч. ХХ ст.). Розмір: 42 см х 25 см. Колір виробу: цегляний (рудий). Тип виробу: «марсельська» черепиця. Черепиця прямокутна. На внутрішньому боці виробу є клеймо із написом у два рядки французькою мовою: FABRIQUE DE BRIQUES DE PETROVSKY. Характерною особливістю напису є літери, втиснуті (вдавлені) в тло черепиці. Висота літер – 2 см. На зовнішньому боці черепиці характерний повздовжній гребінець посередині, який має на передньому кінці трикутне розширення, на ньому – клеймо у вигляді оленя. Олень, на наш погляд, зображений у стані напруженого очікування, готового зірватися з місця, голова з чітко вираженими рогами, високо піднята та повернута у бік. Черепиця має спеціальні фальци: її краї заходять один за однієї і мають пази, завдяки яким досягається хороша ізоляція під час опадів. Черепиця виготовлена методом штампування на верстатах. Назва заводу «Петрівка» чітко вказує на його місцезнаходження.

Зразок №2. Черепиця (ймовірно поч. ХХ ст.). Розмір: 42 см Х 25 см. Колір виробу: цегляний(рудий). Тип виробу: «марсельська» черепиця. Черепиця прямокутна. На внутрішньому боці виробу є клеймо із написом у два рядки російською мовою: ЧЕРЕПИЧНЫЙ ЗАВОДЪ «ПЕТРОВКА». Лапки у назві заводу стилізовані під зображення квітки, яка на думку авторів роботи може бути Брандушкою різноколірною (ендемик, який росте в місцевості, де був розташований завод). Характерною особливістю напису є літери, втиснуті (вдавлені) в тло черепиці. Висота літер – 1,5 см. На зовнішньому боці клеймо у вигляді оленя. Олень, так саме, як і на зразку №1, зображений

у стані напруженого очікування, готового зірватися з місця, голова з чітко вираженими рогами, високо піднята та повернута у бік. Черепиця має спеціальні фальци: її краї заходять один за одний і мають пази, завдяки яким досягається хороша ізоляція під час опадів. Черепиця виготовлена методом штампування на верстатах. Назва заводу «Петрівка» чітко вказує на його місцезнаходження.

Період виготовлення ймовірно кін. XIX – поч. XX ст.ст, про що свідчить використання літери «Ъ» у клеймі з написом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аблец В.В. Истории о черепичных и кирпичных заводах и заводчиках. – Режим доступу: <http://blog.i.ua/search/?type=label&words=41133>.
2. Аблец В.В. Цегляно-черепичне виробництво дореволюційного Криворіжжя: завод Григорія Сидоркіна // Матеріали II історико-краєзнавчих читань «Криворіжжя: погляд у минуле...» – Кривий Ріг, 2016. – 130 с.
3. Барон Мас и сыновья. – Режим доступу: <https://radar24.info/news/baron-mas-i-synovia-969772->.
4. Березовський А.А., Аблец Н.С., Кирпич и черепица дореволюционного Криворожья // Вісник Криворізького національного університету, вип. 38, 2014. – с. 29-35.
5. Вергунов В.А. Дербчинське дослідництво барона А.А. Маса для потреб вітчизняного сільського господарства. – Режим доступу: [file:///c:/users/%d0%95%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%b0/downloads/71-article%20text-97-1-10-20180401%20\(1\).pdf](file:///c:/users/%d0%95%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%b0/downloads/71-article%20text-97-1-10-20180401%20(1).pdf)
6. Домофото. Архитектурная фотобаз. – Режим доступу: <https://domofoto.ru/list.php?uid=726https://domofoto.ru/list.php?uid=726>
7. Дом Мааса. – Режим доступу: <http://archmykolaiv.com/dom-maasa/>
8. Дробний В. Історія нашого краю. Село Петрівка. Сайт громадської організації «Краєвед». – Режим доступу: <http://kraeved.od.ua/history/nikrn.php>.
9. Дробний В. Цегельно-черепична промисловість Одеського повіту Херсонської губернії у другій половині XIX – на початку XX століття Сайт громадської організації «Краєвед». – Режим доступу: <http://kraeved.od.ua/history/nikrn.php>
10. Заковоротний Д. И. Храмы Николаева: истор.-докум. изд. / Д.И. Заковоротний Николаев: БФ, 2001. – 56 с.
11. Историческая справка о производителях черепицы в Николаевской области. – Режим доступу: <http://alaska.biz.ua/news/url/1>.
12. Морозан В.В. Крупнейшие торгово-банкирские дома Одессы XIX в. – Режим доступу: <http://www.fa.ru/org/div/museum/SiteAssets/Pages...pdf>
13. Олень. Матеріали сайту «Новый Акрополь. Философская школа». – Режим доступу: <https://www.newacropol.ru/Alexandria/symbols/deer/>
14. Протоколы Киевского общества сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности // Журналы Киевского общества сельского хозяйства ; ред. С. М. Богданов. – К. Тип. П. Барского, 1894. – С.1.
15. Рішення Одеського Облвиконкому № 480 від 15.08.1985 р.; Наказ Міністерства Культури № 728/0/16-08 від 20.06.2008 р
16. Шеенко С. *Чорноморському яхт-клубу – 140 лет!*. – Режим доступу: <http://skipper.kiev.ua/313>.
17. Siedmacher's J. grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und hiftorisc-genealogischen Grläuterungen. – Nurnberg, 1866.

МУЗЕЙ СЕЛА ГОЛИЦЯ ЯК ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ ДУХОВНОЇ ТА МАТЕРІАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ БОЛГАР-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Міндогло Валерія, учениця 8 класу Голицького навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Болградської районної ради Одеської області, вихованка гуртка «Юні охоронці природи» Болградського районного центру дитячої та юнацької творчості Болградської районної ради Одеської області.

Керівник: Андреева Жанна Дмитрівна, вчитель історії та мистецтва Голицького навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Болградської районної ради Одеської області, керівник гуртка «Юні охоронці природи» Болградського районного центру дитячої та юнацької творчості Болградської районної ради Одеської області.

Ще в давні часи людство виробило різні форми передачі соціального досвіду. Однією з форм збору, інтерпретації та зберігання культурного досвіду стали музейні установи.

Інтеграція України до світового співтовариства супроводжується складним і багатоаспектним процесом відродження свідомості та історичної пам'яті народів, які населяють Україну. В його основі – звернення до історичних витоків, відновлення традицій і духовних цінностей народів. Значна роль у цьому процесі належить музеям як скарбницям духовної спадщини, центрам культурно-духовного відродження народу, що сприяють гуманізації суспільства.

Сьогодні музейна справа перебуває в досить непростих умовах. Особливо музеї, які створюються при навчальних закладах та перебувають у сфері управління Міністерства освіти й науки України. Тому об'єктом дослідження став історико-краєзнавчий музей села Голиця, який було зареєстровано управлінням освіти й наукової діяльності Одеської облдержадміністрації (наказ від 12.09.2008 №500-ОД). У роботі розглядається значення, функції та роль шкільного музею села Голиця Болградського району Одеської області для такої етнічної групи як болгари.

Актуальність теми роботи полягає в тому, що тема шкільних музеїв мало вивчена у вітчизняній історії і знаходиться на початковому етапі свого вивчення.

Мета дослідження полягала у виявленні ролі історико-краєзнавчого музею села Голиця в збереженні духовної та матеріальної спадщини болгар-переселенців.

Предметом дослідження стала діяльність музею села Голиця щодо збереження духовної та матеріальної спадщини болгар-переселенців в Бессарабії. Під час дослідження було розкрито сутність функцій шкільного музею, визначено шляхи, що зумовлюють діяльність музею щодо збереження духовної та матеріальної спадщини болгар-переселенців. Особлива увага приділена розкриттю можливостей використання новітніх ефективних форм роботи в діяльності музею та з'ясовано роль і місце музею у контексті міжнародного співробітництва (Україна-Болгарія).

Для досягнення мети було використано метод польових краєзнавчих, етнографічних досліджень, історико-порівняльний метод та проблемно-хронологічний метод.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що здійснено аналіз діяльності музею за 15 років, досліджено шляхи збереження духовної та матеріальної спадщини болгар-переселенців в Бессарабії та з'ясовано передумови якісних перетворень в музейній сфері – використання інноваційних технологій.

Джерельну базу дослідження склали матеріали державного історичного архіву м. Ізмаїл, закони, нормативні документи з музейної справи, наукові праці, статистичні матеріали, вітчизняна література, матеріали дослідницьких експедицій.

Дослідницька робота почата учнями Голицької загальноосвітньої школи у 2000 році. Ініціатором створення етнографічного кутка та проведення різноманітних пошуково-дослідницьких робіт була вчитель історії Андрєєва Ж. Д. Було створено гурток «Дослідник», членами якого стали школярі, які цікавилися історією Бессарабії, села. В 2004 році, підприємець Петров Іван Петрович, уродженець села, випускник нашої школи надав велику фінансову допомогу щодо облаштування приміщення музею.

За чотири роки пошукової роботи було зібрано велика чисельність оригінальних речових пам'яток історії та підготовлено приміщення для відкриття музею.

30 жовтня 2004 року урочисто та в присутності народного депутата України, президента Асоціації болгар України А.І. Киссе, голови районної державної адміністрації Болградського району І.А. Насипаного, Голицького сільського голови Беліогло Т.Г., директора школи Стефогло М.Г., мецената Петрова І.П., ієрея Димитрівської церкви Распопи М.І., голови Одеської державної телерадіокомпанії «Роден край» Ганни Бессарабської, багатьох односельців, учнів школи було відкрито та посвячено історико-краєзнавчий музей. На честь цієї події установлена пам'ятна дошка біля входу в музей. За

активну роботу щодо створення музею Асоціація болгар України в грудні 2004 року нагородила керівника музею Андрееву Ж.Д. званням «Людина року».

Музей розташований у класному приміщенні школи, загальна площа – 43,84 м². Стан приміщення гарний. Здійснено освітлення вітрин неоновими лампами, проведено ремонт стелі, підлоги, замінені електропроводка з використанням сучасних матеріалів. Кількість експонатів основного фонду 500, допоміжного – 50. Для охорони експонатів встановлені броньовані двері, система сигналізації та освітлення вхідної двері.

Профіль музею – історико-краєзнавчий. Музей створений на базі справжніх матеріалів, пам'яток історії та культури. Комплектування музейних фондів здійснюється шляхом систематичного збору матеріалів через систему завдань під час навчання, експедицій, походів, екскурсій, зустрічей, шляхом листування з установами та організаціями, окремими людьми.

У ході створення історико-краєзнавчого музею визначилися основні напрями діяльності музею: експозиційна, науково-дослідницька, пошуково-збиральницька.

Індивідуальним обличчям музею є експозиція. В історико-краєзнавчому музеї їх п'ять. Мета створення експозицій – досягнення максимальної інформованості в поєднанні з образністю та емоційністю.

Експозиція розділу «Історія заселення Бессарабії» формує уявлення про етапи заселення краю, великої ролі генерала І.Н. Інзова в житті переселенців-болгар. Особливе місце займають копії документів «План забудови міста Болград», копія Прошення імператору Олександру I від задунайських переселенців про влаштування їх на початках, які було об'явлено М.І. Кутузовим, старовинні фото Болградської гімназії та Преображенського собору (російського та румунського періодів), копія Указу урядового сенату про призначення І.Н. Інзова головним опікуном.

Експозиція «Заснування села та соціально-економічний розвиток села Голиця з 1830 по 1914 рік» розповідає про історію села. Представлені дані з Державного архіву міста Ізмаїл, які показують динаміку збільшення кількості населення. Систематизовано матеріал про події, які вплинули на життя голичан. Це і бунт голичан в 1910 році, участь в російсько-японській та Першій світовій війні. Цікаві експонати даного розділу: газета «Воєнне життя» (1906 року), «Свідectво про успішне закінчення навчальної команди» (1916 року.), оригінал земельного акту Стоянова Михайла Йордановича (1913 року.), ефес сабі періоду 1914-1918 років, Біблія, яка привезена з Болгарії у 1837 році, гудзик солдатської шинелі часів Першої світової війни (встановлено володаря – чотирикратний Георгіївський кавалер, розвідник під час Першої світової війни Дечев Панас). Особливу цікавість мають експонати з боністики (є приклад бони 50 копійок).

Експозиція «Голиця з 1918 по 1940 роки» (румунський період) свідчить про процеси встановлення румунської власті після підпису в Парижі в 1920 році Бессарабського протоколу. Експозиція розділу насичена оригінальними експонатами: печать сільської управи, оригінал атестата випускника школи Стоянова Івана (1930 року.), бони та монети 1929, 1941, 1943 років. Представлені посуд, фотографії, документи, вишивка румунського періоду.

Експозиція «Історія села з 1940 року та в сучасний час» надає інформацію про проведення репресій проти членів Кузистської партії, про участь голичан у Другій Світовій війні, про голод 1946-1947 років та його наслідки, про передовиків виробництва колгоспу «Росія», діяльність творчого колективу Будинку культури.

Експозиція «Етнографія болгарського села» знайомить із знаряддями праці, які використовувалися переселенцями та їх нащадками в господарській діяльності, побуті (ткацький верстат, прядка, ваги, серпи, вила, лопати та інше). Особливе місце в розділі

посідають різноманітні види рушників і мережив. Також представлено національний одяг болгар. Цікава колекція червоної черепиці, яка вироблена в Румунії та Франції.

В музеї розроблені та проводяться як традиційні екскурсії, так і нетрадиційні (віртуальна екскурсія, КВЕСТ-екскурсія, екскурсія-спектакль, екскурсія «майстер-клас»).

Важливим напрямом роботи музею є дослідницькі проекти, які дають змогу зібрати краєзнавчий матеріал, його обробити, систематизувати та використати в різних історико-краєзнавчих конкурсах, експедиціях, етнографічних фестивалях, в рамках роботи МАН. За 15 років діяльності на базі музею було проведено багато проектів.

В 2010 році – дослідницький проект «Летять журавлі» В межах проекту «Летять журавлі» учнями проведена велика робота зі збору й систематизації краєзнавчого матеріалу про Велику Вітчизняну війну: видана Книга Пам'яті «Ветерани Великої Вітчизняної війни», установлені місця поховань ветеранів війни села Голиця.

В межах Всеукраїнської історико-краєзнавчої експедиції «Історія міст та сіл України» було організовано та проведено дослідження на основі місцевого матеріалу з теми «Голод 1946-1947 рр. в селі Голиця». Підсумки роботи членів гуртка «Дослідник»: створені звітні картки сімей, які мешкали в селі Голиця в 1947 році; проведено опис господарських книг; створені списки мешканців села Голиця, які померли під час голоду 1946-1947 років (укладач Петров П.Д.); створені списки дітей, яких було направлено в 1946-1947 роках в дитячий дім села Острівне з села Голиця; створені списки мешканців села погіблх в 1946-1947 роках від голоду (створені на основі даних книги реєстрації актів про смерть за 1947 рік); створено альманах спогадів голичан про голод; створено збірку документів, які є свідомством про голод 1946-1947 років в селі Голиця; створена «Книга пам'яті», в якій було систематизовано матеріал респондентів.

В рамках проект «Історія створення Свято-Димитрівської церкви села Голиця» учні здійснили пошуково-дослідницьку діяльність щодо історії створення церкви в селі та збору експонатів, які мають відношення до релігійного життя болгар-переселенців та їх нащадків.

Рада музею, адміністрація школи розробили міжнародний проект «Голиця (Україна) – Голиця (Болгарія)». Завдання проекту: відновлення зв'язків між мешканцями сіл Голиця (Кара-Марин, Україна) и Голиця (НР Болгарія); вивчення традицій, звичаїв болгар и етнічних болгар; здійснення культурного обміну; розвиток відношень між школярами сіл Голиць; створення науково-дослідницьких проектів фольклорного, краєзнавчого, екологічного напрямів. Третього серпня 2015 року підписано Договір про міжнародне співробітництво з училищем «Св. Св. Кирил и Методий» села Голиця община Долні Чіфлік Варненська область (Болгарія).

В рамках Договору про міжнародне співробітництво з училищем «Св. Св. Кирил и Методий» в Болгарію було відправлено експонати: вишитий рушник, дві вишиті картини, флаг України, колекція картин, які виконані в техніці ниткографія. Також Народному Читалищу села Голиця (Республіка Болгарія) було подаровано вироблену Жечевою Ю. автентичну юбку.

У подарунок музею Голицького НВК отримано від керівника Народного Читалища Каті Йоргакієвої Неделчевої дві хустки ручної роботи, престілка (фартук) 20 століття. Від учнів училища получено мартінічки, малюнки дітей, сурваніци, фото експозиції «Родова памет се гради, като се познава животът на предците», вироби з соленого тіста. В 2018 році створено роботу «Традиції утворення криниць та розчищення струмків в селах Голиця (Україна), Голиця (Болгарія), в місці Кишинів (Молдова)» в рамках конкурсу «Традиції України, Болгарії і Молдови щодо раціонального використання, збереження водних ресурсів».

На базі музею проводиться методична робота: районний семінар для вчителів історії «Музейна педагогіка як технологія в шкільній історичній освіті», міні-тренінг «Знайомтесь: музейна педагогіка», методичні оперативки з тем «Використання краєзнавчого матеріалу під час уроків», «Проведення позакласних заходів у музеї», консультації для студентів історичних факультетів з теми «Створення музею на базі загальноосвітньої школи», вернісаж «Традиційні і нетрадиційні види екскурсій в музеї».

Розглядаючи роль та функції історико-краєзнавчого музею села Голиця, можна виявити два напрямки: перший – музей як сховище знахідок, другий – музей як сховище навичок. Музей як сховище знахідок розглядається як музей – соціокультурний інститут, в якому збираються, вивчаються і зберігаються пам'ятники мистецтва, історії, науки, техніки та інших сфер діяльності людства. Також музей займається просвітницькою діяльністю, виставляючи експонати на огляд публіки.

Музей села Голиця як сховище навичок, проводить роботу музею щодо репрезентації болгарської культури. Музей дає змогу нинішньому поколінню населення сіл Бессарабії, яке втрачає традиційні речі, заняття, побачити та спробувати ті речі, чи заняття, якими займалися і використовували у побуті їх пращури села. Наприклад, в музеї є ткацький верстат, але враховуючи сьогодення вже ніхто, за винятком старих бабусь, не може користуватися ткацьким верстатом, не знають тих технік виробництва тканин і матеріалу. Тому саме музей є єдиним місцем, де ще можна побачити і спробувати зрозуміти техніку, за якою працювали наші бабусі.

Музей став для болгар місцем пам'яті, де за допомогою предметів минулого усвідомлюється минуле і будується майбутнє. Він підняв в голові кожного болгарина питання про свою історичну пам'ять. Підняв питання про те, що йдучи з реального світу, він нічого не зберіг для майбутніх поколінь.

П'ятнадцять років діяльності музею свідчать про трансформацію історико-краєзнавчого кутка в музей. Спочатку робота являла собою колекціонування різних предметів, а потім почали проводитися різні свята, які дали змогу зберегти багато традицій, обрядів. Музей села Голиця має велике значення для голичан, адже в ньому зберігається та експонується те, що вже відійшло в минуле, тим самим зберігаючи історію і пам'ять про минуле мешканців села. Музей допомагає відвідувачам здолати розрив зі своїм минулим та побачити як і чим жили їх пращури, як розвивалося їх село.

Шкільні музеї потребують великої уваги з боку державних органів освіти, адже без їх допомоги ці музеї не мають можливості стрімко розвиватись. Також музею дуже необхідна увага та допомога з боку місцевих жителів, які будуть добровільно передавати у фонд музею ті речі своїх предків, які їм не потрібні, але є цінністю для музейних колекцій.

ПІСЕННА ГОРДИСТЬ СЛАВУТЧИНИ

Михайлюк Вероніка, учениця 9 класу Славутської гімназії №7 Славутської міської ради Хмельницької області.

Керівник: Андрієвська Олена Ярославівна, педагог-організатор Славутської гімназії №7 Славутської міської ради Хмельницької області.

Українська народна пісенність – дорогоцінне надбання народу, нев'януча окраса його духовної культури. З давніх-давен, з прадавньої історії український народ має славу народу дуже співочого та музичного. Українська пісня здобула для себе визнання в

цілому світі. Наші ансамблі та хори отримували неодноразово найвищі місця на світових конкурсах та змаганнях.

Сьогодні зріс інтерес науковців та суспільства до української пісенної творчості як однієї із найяскравіших гілок самобутності українського народу. Та будь-яка пісня не може існувати без виконавця. Від його таланту залежить подальший шлях пісні у життя. Та буває так, що на Малій Батьківщині про співака чи композитора знають дуже мало.

Актуальність роботи варто мотивувати наступним чином: на сьогоднішній день є дуже мало досліджень, матеріалів, котрі б висвітлювали особистості сучасних видатних і талановитих співаків та композиторів Славутчини, їх виконавську майстерність та інтерпретацію ними музичних творів.

Мета роботи: дослідити життєвий та творчий шлях відомих українських діячів культури та мистецтва Сергія Козака та Валентини Короті-Ковальської, які народилися, навчалися та починали свій творчий шлях на Славутчині, а також молодих приємників їх діяльності – зразкового дитячого фольклорного гурту «Перлинка».

Сергій Давидович Козак (14.03.1921-13.02.1993) – Народний артист України. Поет, прозаїк, композитор, видатний діяч української культури. Народився у с. Кривин Славутського району Хмельницької області. Учасник бойових дій Другої світової війни.

Сергій Давидович закінчив Військову академію імені М.Фрунзе (1947) і Московську консерваторію імені П.Чайковського (1950). З 1950 по 1982 роки – соліст Київської опери. Працював художнім керівником Київської державної філармонії. Вів клас вокалу в Київській консерваторії. С.Козак – автор музики пісень, романсів і хорової кантати на вірші М.Рильського, А.Малишка, П.Воронька, Б.Олійника, В.Бровченка, В.Юхимовича, Д.Луценка та інших, автор багатьох віршованих та художньо-документальних повістей. Сергій Давидович – Член Національної спілки письменників України (1985).

Славутчина – Батьківщина Сергія Давидовича Козака, народного артиста України, народного артиста Радянського Союзу, члена Спілки письменників, композитора-пісняря, співака. Як же формувався талант майбутнього оперного співака?

Сергій був одинадцятим, наймолодшим у багатодітній сім'ї Хотини та залізничника Давида Козака. Народився у селі Старий Кривин на Славутчині. Навчався в місцевій середній школі. З дитинства мріяв стати військовим. Після закінчення школи вступив у Київське військове училище зв'язку ім. М.І. Калініна.

Сергій Давидович Козак був учасником бойових дій у Другій світовій війні з першого до останнього дня. У 1947 році С.Козак закінчив академію Генерального штабу ім. Фрунзе та вступив на навчання до ад'юнктури академії.

У 1945 році Сергій Козак дебютував на Московській сцені в концерті, на якому був присутній маршал Радянського Союзу Б.М. Шапошников. За порадою маршала Сергій полишив військову службу і вступив на навчання у Московську державну консерваторію ім. П.І. Чайковського, яку закінчив із відзнакою у 1950 році.

Володіючи академічним баритоном, Сергій Давидович 32 роки співав на сцені ушлявленого Державного академічного театру опери і балету ім. Т.Г. Шевченка в Києві. Він зіграв більше 60 ролей: партію султана – в опері «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, партії Миколи, Остапа, Енея – в операх М.Лисенка «Наталка Полтавка», «Тарас Бульба» і «Енеїда», Б.Хмельницького (опера «Богдан Хмельницький» К.Данькевича), Т.Шевченка – в опері Г.Майбороди «Тарас Шевченко», Ігоря – в опері «Князь Ігор» О.Бородіна, Ріголетто, Ренато – в операх Д.Верді «Ріголетто», «Бал-маскарад» тощо.

Співаючи пісні багатьох композиторів, невтомно працюючи над вокалом, Сергій Козак відчув, що може сам творити мелодію, писати музику. Перша його пісня «Коні вороні» (слова Платона Воронька).

Сергій Козак – автор багатьох пісень, романсів та хорових творів, які звучать і з професійної сцени і у виконанні самодіяльних колективів. Він написав музику на слова видатних українських поетів М.Рильського («Яблука допіли»), А.Малишка («Прощальна», «Три дубки»), П.Воронька («Ходімо, кохана, у ліс», «Коні вороні»), С.Крижанівського («Берізка»), створив кантату «Дума про Україну».

За безпосередньою участю С.Козака в Україні було відкрито понад 360 музичних шкіл та створено багато музичних колективів, у тому числі професійний оркестр народних інструментів, державну чоловічу хорову капелу ім. Л. Ревуцького, камерний хор ім. Б. Лятошинського, ансамбль пісні і танцю «Славутич» у Дніпропетровську та інші. За участю Сергія Давидовича відродилося в Україні кобзарське та лірницьке мистецтво. Відродження музичного мистецтва в Україні не сподобалося головному ідеологу КПРС М.А.Суслову. На секретаріаті ЦК КП України Сергію Козаку було оголошено догану по партійній лінії, його зняли з посади голови музичного-хорового товариства УРСР. Він переходить на педагогічну роботу, стає професором Київської консерваторії, підтримуючи зв'язок з оперним театром.

Багатогранний талант Сергія Козака виявився і в царині художнього слова. Ще в 50-х роках він почав виступати як письменник. Звичайно, він враховував ідеологічні засади творчого методу соціалістичного реалізму, оптимістично сприймав реалії свого часу.

Мотиви любові до рідного краю, нероздільністю власної долі з долею свого народу пройнята вся літературна творчість митця. Сергій Давидович залишив помітний слід і в українській літературі. Він написав книги про митців-співаків Григорія Верьовку, Михайла Гришка та Івана Козловського, документальну повість «Я не спав, мамо», віршовану повість про своє життя – «Пісня серед грому», збірки віршів про славуцький рідний край «Земле моя – доле моя» та «Горинь». У 1965 році Сергій Козак видав збірку пісень під назвою «Українські народні пісні в обробці для хору без супроводу».

Сергій Козак неодноразово представляв нашу культуру за кордоном (Куба, Канада, США, Чехословаччина, Фінляндія), приїздив у рідні місця і неодноразово привозив у Кривин і Слауту відомих артистів, які виступали перед славутчанами.

Помер С.Д. Козак 13 лютого 1993 року, похований на Байковому кладовищі в Києві.

Шанують пам'ять про Сергія Давидовича на Слаутчині. У Славуцькому історичному музеї на стенді «Культура Слаутчини» експонується портрет Сергія Давидовича Козака. На прохання дирекції музею Центральний державний кінофотофоноархів України надіслав диск із записом пісень народних артистів України, наших земляків Сергія Козака та Валентини Ковальської.

В пам'ять про славетного земляка у 2003 році на фасаді Старокривинської школи було урочисто відкрито меморіальну дошку (скульптор Світлана Лелях).

Ще однією відомою на весь світ славучанкою є Валентина Павлівна Коротя-Ковальська. Народна артистка України, співачка, актриса, завідувач відділу культури Національного науково-дослідного інституту українознавства.

Народилася Валентина 27 березня 1947 р. у м. Рівне. З 6 років проживала в с. Кривин Славуцького району (Хмельницька обл.). Закінчила вокальну студію при Хорі ім. Г.Верьовки (1968) та Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка (1975) по спеціальності «Українська філологія». 1968-1991 рр. – солістка Державного Академічного Заслуженого Українського хору ім. Г. Верьовки. Учасниця тріо «Золоті ключі» з народною артисткою України Ніною Матвієнко і народною артисткою України

Марією Миколайчук. Брала участь у фільмах: «Пропала грамота», «Вечори на хуторі поблизу Диканьки», «Криниця», «Женці» (1987), «Тризна» (1988), «Співає Ніна Матвієнко» (1989) та ін. Член Національної спілки кінематографістів України.

З 1994 року – співробітник Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти та науки України. З 2006 року очолює відділ національної культури. Керівник відділу національної культури з квітня 2006р., Відмінник освіти України, народна артистка України, співачка, член Спілки кінематографістів України.

Пісня визначила всю подальшу долю Валентини. Після закінчення школи-інтернату рік працювала солісткою у Славутському будинку культури. Потім – студія при народному хорі ім. Г.Верьовки. Після 2-х років навчання у студії Валя Ковальська уже співає в славетному колективі – Державному заслуженому академічному хорі ім. Г.Верьовки. Трохи згодом вступає на заочне навчання до Київського університету ім. Тараса Шевченка на філологічний факультет. Співаючи в академічному хорі ім. Г. Верьовки, знайомиться з талановитими дівчатами, які згодом стають найкращими подругами і колегами, бо тільки в духовній гармонії та відданій любові до пісні могли народитися «Золоті ключі».

Майже сім років звучало тріо у складі Н. Матвієнко, М. Миколайчук та В. Ковальської. У 1975р. вийшла унікальна платівка-гігант під назвою “Золоті ключі”, яка й дала назву тріо. На ній вперше записано 22 пісні в акапельному виконанні. Це був стрімкий злет до визнання та слави. Прийшов великий успіх, шалений попит на їхні пісні, що дійсно творили гімн українського буття, але не просто було в ті часи залишатись вірним Україні.

У 1992 р. вона одержує звання заслуженої артистки України. “Золоті ключі” – то голос народу, мужність народу. Де б не звучали їх пісні, а звучали вони по всьому світу, скрізь демонстрували найвищий рівень нашої культури. Талант був не позичений, а власний.

У 1993 р. “Золоті ключі” розпались, пані Валентина створює жіночий ансамбль “Рідна пісня”, у 1994р. стає на шлях науковця в НДІУ МОНУ, у 1995р. створює дитячий хор “Чумацькі діти” і понад 10 років керує ним. Багатьом своїм учням Валентина Павлівна дала путівку в життя, збагатила їхні душі розумінням краси, любові до рідної пісні, до України.

І от у 1997 р. Ніна Матвієнко запрошує Валентину Ковальську і Марічку Миколайчук в Український дім на свій сольний концерт. Сиділи в останніх рядах схвильовані, напружені, було і радісно, і гірко. Раптом зі сцени ведуча, народна артистка України Ніла Крюкова, оголошує, що серед присутніх – Валентина і Марічка. Зал зривається оплесками. Ніна запрошує їх на сцену і благає: «Поверніть нам “Золоті ключі”, співайте разом!» І голосно зазвучала тоді “Тернова ружа”. Так! Саме цю пісню ви тоді заспівали, і відбулось “возз’єднання”.

І знову разом – гастролі, участь у пісенних фестивалях, конкурсах і в Україні, і за кордоном. У 2004–2005 роках Валентина Ковальська веде радіопрограму “Золоті ключі”. Насичений графік гастролей, науково-дослідницька робота у НДІУ, виступи на радіо – все підпорядковано ідеї утвердження України. І як апофеоз громадянської позиції – участь у передвиборчій кампанії на боці Помаранчевої революції 2004 року. Мистецька група у складі “Золотих ключів” та Ніли Крюкової об’їздила весь схід України. Ці чотири чудові артистки, великі патріотки, ці ніжні й разом мужні українки самі обрали цей маршрут, знаючи, що там буде найважче.

У 2005р. Валентині Короті-Ковальській присвоєно почесне звання народної артистки України. Достойно оцінена керівництвом її діяльність в НДІУ: у 2006р. вона

стає завідувачем відділу національної культури НДІУ. Уже завершено роботу над науково-популярним виданням “Народнопісенна творчість в українознавстві”. Валентина отримує медаль Всеукраїнського товариства ім. Тараса Шевченка “Просвіта”, почесний знак “Петра Могили” від МОНУ.

Валентина Павлівна має значний досвід роботи з дорослими і дитячими фольклорними колективами, озвучувала чимало документальних і художніх фільмів, теле- і радіопередач, неодноразово брала участь на радіо в прямому ефірі, веде авторську науково-пізнавальну передачу “Золоті ключі”, учасниця та член журі міжнародних та республіканських фестивалів, веде багаторічну гастрольну діяльність у складі тріо “Золоті ключі” як по Україні, так і за кордоном.

У невичерпній криниці народних щедрот гартується і живе зразковий дитячий фольклорний гурт «Перлінка», який з дитячою завзятістю береться за будь-яку справу, дбайливим садівником невтомно ходить по тому неозорому саду народної пісні, зачаровано задивляється в її неземну красу, любовно плекає її. «Перлінка» – колектив, який гідно продовжує славні традиції наших земляків. Як з маленької піщинки формується чудова перлина, так з народної пісеньки виростає чудовий аматорський колектив, який впродовж останніх 15 років став справжньою візиткою Славути.

Як же народився цей чудовий колектив?

Первинний склад ансамблю налічував всього вісім дітей. За п'ять років існування гурт значно розширився. Нині в ньому займаються близько сорока дітей віком від 6 до 16 років»

Колектив неодноразово брав участь у міських, районних та обласних концертах. Взимку 1998 року на дитячому фольклорному фестивалі "Щедрий вечір усім нам" в м. Хмельницькому "Перлінка" стала володарем Гран-прі, влітку 1999 року в рамках обласного конкурсу художнього аматорства – переможцями в номінації "Фольклор". Восени того ж року колектив став переможцем Всеукраїнського огляду народної творчості на Хмельниччині, отримав звання "зразковий". У 2000 році перлінківці були запрошені на Міжнародний гуцульський фольклорний фестиваль "Коломийка-2000" (м. Коломия), де стали дипломантами III ступеню. В 2001 році на III Міжнародному фестивалі традиційної народної культури "Древлянські джерела" (м. Рівне) "Перлінка" отримала звання лауреата.

Впродовж трьох років фольклорним гуртом здійснено одинадцять експедицій, матеріали яких зафіксовано на аудіо- та відео плівках і зберігаються у фондах КСЦ.

Репертуар фольклорного ансамблю "Перлінка" – об'ємна музична палітра, як складається з творів різних за жанром і характером. Основу репертуару складають календарно-обрядові пісні (колядки, щедрівки, веснянки, купальські, жнивні), позакалендарні твори, родинно-побутова лірика, волинські побутові танці, а також твори усного народного фольклору, записані у фольклорних експедиціях.

Кожна програма дитячого гурту – це театралізоване дійство. Переважна більшість репертуару гурту виконується "а капелла". Але коли потрібно використовується акомпанемент – незмінним керівником оркестрової групи, яка складається з баяну, скрипок, бубона є Олександр Бондарчук.

За час існування колектив дав близько трьохсот концертів. Діти виступають в сільських клубах, підприємствах, житлово-експлуатаційних конторах, будинках інвалідів, на будівельних майданчиках. У великі релігійні свята "Перлінка" бере участь у церковних богослужіннях.

Та не тільки славутчан радує «Перлінка» своїм співом. Уже не перший рік творчі колективи міста Славути беруть участь у міжнародних фестивалях, де дивують усіх своїми яскравими автентичними виступами.

Перебуваючи на фестивалі у Хорватії, колектив отримав запрошення до Німеччини. Директор Будинку народної творчості міста Балінген (Німеччина) Манфред Штінгель високо оцінив виступи українців та запросив їх взяти участь у Міжнародному восьмиденному "Фестивалі землі". Славутчани представляли пісні та танці Поліського регіону.

Плине час. Народжуються і вмирають люди, гине у вогні часу матеріальна культура. Але вічними і незнищенними залишаються духовні цінності, серед яких – пісня, яка наповнює людські душі відчуттям краси і благородства, любові і ніжності. Мені надзвичайно приємно, що моя Славутина багата такими щирими, гарними і талановитими людьми, носіями народної культури, серед яких особливе почесне місце посідають Сергій Давидович Козак, Валентина Павлівна Коротя-Ковальська та фольклорний гурт «Перлінка».

ТРАДИЦІЇ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ НА НОВООДЕЩИНІ

Пісковець Ксенія, учениця 7 класу Новоодеської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Новоодеської районної ради Миколаївської області.

Керівник: Сопчук Світлана Леонідівна, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради.

Новоодещина – це край з багатовіковою історією, мальовничою природою, мудрими і талановитими людьми. У пам'яті народній навічно переплелися героїчне минуле і сучасне, оспівані та звеличені в усній народній творчості, поетичних і прозових рядках.

Літературні традиції нашого краю дуже багаті. Новоодещина представила нам ціле сузір'я яскравих імен. Тому ми поставили завдання: дослідити внесок, який зробили поети та письменники нашого краю в літературну скарбницю Миколаївщини та України. Одержані результати збагатять знання зацікавлених читачів про видатних представників сучасної культури, можуть бути використані у ході подальшого дослідження даної теми.

Анатолій Поперечний.

У Новій Одесі на вулиці Центральній на одному з будинків є меморіальна дошка в пам'ять про відомого поета – Анатолія Поперечного. На ній читаємо, що «22 листопада 1934 року у цьому будинку народився Анатолій Григорович Поперечний, автор багатьох відомих текстів, які були покладені на музику». Ця інформація і стала поштовхом для початку нашої роботи.

З відкритих джерел дізнаємося, що батько Анатолія, Григорій Дем'янович, був агрономом, а мати, Олександра Михайлівна, працювала фельдшером. Родина прожила в Новій Одесі недовго, переїхала до Миколаєва. Під час війни Поперечні були в евакуації на Уралі, повернулися на розорену війною землю у 1944-му році. Анатолій служив юнгою на есміні "Кмітливий". У повоєнному Миколаєві Анатолій Поперечний закінчив десятирічку, влаштувався працювати на Чорноморський суднобудівний завод. Це стало імпульсом для написання поем "Три майстри", "Цар-токарь", "Гарячий цех", присвячених робітникам. На заводі багато десятиліть існувало літературне об'єднання "Стапель", яке Анатолій Поперечний відвідував з величезним задоволенням: там його розуміли і цінували його творчість. Одночасно Анатолій вчився на заочному відділенні

філологічного факультету Миколаївського педагогічного інституту. Тема Миколаївщини звучить у таких творах поета, як «Родословная», «Земля», «Август», «За лиманом», «Полдень», «Варваровский мост», у поемах «Ядро», «Горячий цех» і багатьох інших.

У 1959 році в Ленінграді (зараз м. Санкт-Петербург) вийшла збірка віршів і поем А. Поперечного "Повний місяць", автора прийняли до Спілки письменників СРСР. Його твори почали друкувати в різних виданнях, а у 1960-му році поет був запрошений на роботу до журналу «Октябрь» (видавався у столиці СРСР м. Москві) завідувачем відділу поезії. Працюючи на цій посаді, Анатолій Григорович багато їздив по країні, зустрічався з людьми різних професій, намагався завжди досконало вивчити "матеріал" або пережити ті почуття, про які збирався писати. Побував на великих будівництвах в Сибіру, на Уралі, в Білорусії, в Україні

Через багато років після війни народилися поеми "Пором 41 року", "Товарняк", "Сирота", "Нічні переправи". Понад двадцять поем і віршів поет віддав пам'яті про Другу Світову війну. У героїв його поем досить часто доля трагічна, але зло долається завжди, оскільки ніколи не перестає звучати тема любові до людей, до Батьківщини, до світу.

Особливе місце у творчості А. Поперечного займає пісня. Саме рядки, які стали піснями, принесли йому всенародну славу. Пісні були створені у співавторстві з такими композиторами, як Н. Богословський, Я. Френкель, Ю. Саульський, Д. Тухманов, В. Шаїнський, В. Матецький, В. Мігуля, І. Крутий, В. Добринін, Е. Ханок, та іншими. Пісні на вірші Анатолія Поперечного одна за одною стали легендами: "Душа болит", "Аист на крыше", "Сили небесные", "Белая сирень". У наші дні школярі і старша молодь, звичайно, чули ремікс на пісню «Земля в ілюмінаторі», яка звучить дуже сучасно!

За словами А. Поперечного, пісня – це доля людини, а іноді – цілого покоління людей. Він вважав, що пісня повинна збирати, об'єднувати, мирити людей. Анатолій Григорович дуже любив життя, не втомлювався дивуватися і радіти всім його добрим проявам. Поета не стало у травні 2014 року, але, за спогадами рідних, він продовжував писати вірші до останньої хвилини.

Анатолій Качан.

У кожній українській школі учні третіх класів на уроках літературного читання знайомляться з творчістю відомих вітчизняних авторів. Серед них – Анатолій Леонтійович Качан, наш земляк. Народився майбутній дитячий письменник 16 січня 1942 у селі Гур'ївці, що лежить у пониззі Бугу, у сім'ї токаря місцевої МТС. Коли підріс, любив слухати батькові оповіді про те, як колись, ще до війни, у їхній МТС на ланах золотої пшениці знімали славнозвісний кінофільм «Трактористи». Жила родина потім у селі Новопетрівське, де Анатолій почав ходити до школи. Від батька взяв відчуття землі, селянську мудрість і спостережливість. А від матері, чия пам'ять зберігала безліч усіляких пісень, переказів, бувальщин, – доброту й любов до слова. Дитячі враження згодом перетворюються на чудові поетичні рядки:

«Прибузькі плавні – не Париж.

Дрімає човен над водою,

А заворожений комиш

Стоїть зеленою стіною.

Благословлялося на світ

Ось дика курочка крилата

Чи то летить, чи то біжить

То по воді, то по лататтю.

Скидалась риба в даліні,

латаття квіти розпускало,

*І все ж, здавалося мені,
Чогось іще не вистачало.
Та раптом десь у комиші
Очеретянка заспівала –
І легше стало на душі,
І поплавці затанцювали.
І тут я заново відкрив
Давно забуту мудрість літа,
Що без пташиних голосів
Немає радості на світі.»*

Писати вірші та друкуватися Анатолій почав ще у студентські роки. Після навчання у інституті поет працював учителем у містечку Вилкове, що розкинулося в дельті Дунаю. Пройшов військову службу у Криму. Потім працював кореспондентом молодіжної газети, а пізніше – редактором видавництва «Маяк» в Одесі. Все це надзвичайно збагатило життєвий досвід молодого літератора.

З 1971 року А. Качан живе і працює у Києві. Протягом тривалого часу він очолював літературні відділи у дитячих журналах «Барвінок», «Піонерія» (пізніше «Однокласник»), «Соняшник». У газеті «Вечірній Київ» у роки її найбільшої популярності поет вів сторінку дитячої творчості «Кораблик», яка згодом переросла в самостійне видання «Я Сам/Сама». З 1979 року Анатолій Леонтійович – член Національної Спілки письменників України.

Поезія А. Качана перегукується з українським народним дитячим фольклором. Його вірші легко читаються і швидко запам'ятовуються. Кожен житель Миколаєва і Миколаївщини у багатьох поезіях може «вгадати» рідні степові і побузські пейзажі, річкові і морські мотиви. Анатолій Леонтійович написав збірки поезій: «Джерельце» (1975), «Ворота міста» (1977), «Берегові вогні» (1979), «Колос наливається» (1981), «Зелений промінь» (1983), «Прощання з літом» (1992), «Живу я біля моря» (1992) та інші. За збірку поезій «До синього моря хмаринка пливе» (2002) А.Л.Качан був відзначений літературною премією ім. Лесі Українки.

Анатолій Леонтійович Качан працював також на державній службі у Міністерстві у справах преси та інформації України та Комітеті з Національної премії України імені Тараса Шевченка (у 1995 – 2003 рр.). У 2002 році він став автором проєкту «Не вмирає душа наша» – збірника матеріалів до 40-річчя від дня заснування в Україні Шевченківської премії. А.Качан упорядкував книгу вибраних творів М. Вінграновського, яка вийшла друком у 2004 році у видавництві «Дніпро».

Разом зі своїм племінником О. Зубовим, міжнародним гросмейстером, багаторазовим чемпіоном м. Миколаєва з шахів, А.Л.Качан ініціював проведення у Миколаєві Першого (2002) та Другого (2011) турнірів шахо-поезії, присвячених пам'яті М. Вінграновського.

Діяльність Анатолія Леонтійовича безумовно відзначена любов'ю читачів. Також А. Качан у 1988 році був нагороджений галузевою відзнакою «Відмінник народної освіти» – «за роботу з розвитку творчих здібностей юних талантів», пізніше нагороджений медаллю імені А.С. Макаренка. У 2001 році Анатолію Леонтійовичу присвоєне звання «Заслужений працівник культури України».

У переліку творчих здобутків письменника – добірки поезій, що увійшли до шкільних підручників і посібників, численні публікації в зарубіжних виданнях, пісні, написані у співавторстві з відомими українськими композиторами, статті та інтерв'ю з проблем дитячої літератури.

Анатолій Леонтійович підтримує зв'язки з учнівським і педагогічним колективом Новопетрівської загальноосвітньої школи, листується, приїжджав на творчі зустрічі. Матеріалами шкільного музею цього закладу ми також скористалися у своєму дослідженні.

Літературне об'єднання «Пошук».

Літературне об'єднання «Пошук» створене і працює в місті Нова Одеса з вересня 2001 року. Подібних творчих спілок раніше на Новоодещині не було. «Пошук» об'єднав усіх небайдужих до літературної творчості людей різних вікових груп та професій. Тут учителі і аграрії, лікарі і держслужбовці, пенсіонери, студенти і школярі. На засідання літоб'єднання приїздять, крім новоодеситів, творчі люди з усього району. З початку існування у «Пошуку» працювало вже більше 60 спілчан. Контингент літераторів, що постійно відвідують і активно працюють в об'єднанні – до 15 чоловік. Літературна творчість на засіданнях вдало поєднується з іншими напрямками культурної діяльності: зустрічі проводяться з музичним акомпанементом, з оглядами творів живопису. Тому їх охоче відвідують і поети, і художники, і любителі співу та місцеві музиканти.

Засідання «Пошуку» проходять або в читальному залі Новоодеської районної центральної бібліотеки, або ж у вітальні районного Будинку культури, в залежності від заходу, що проводиться. Тривалість зустрічей, зазвичай, дві години, періодичність – двічі на місяць. На кожному засіданні члени спілки виступають з доповідями про творчість відомих поетів та письменників, читають свої твори, ведуть аналіз і обговорення власних доробок, поглиблюють свої знання і навички у віршуванні та написанні прозових творів.

Літоб'єднання «Пошук» тісно співпрацює з районною газетою «Промінь», яка часто знайомить своїх читачів з місцевими авторами, друкує їх роботи. Міська та районна рада надають фінансову допомогу у друкуванні збірок і альманахів згідно програми підтримки літературної творчості та видавництва. Авторами окремих збірок, що побачили світ, стали: почесний громадянин міста Анатолій Вітренко, Зоя Видашенко, Іван Завірюха, Анатолій Чернявський, Зінаїда Шмакова, Світлана Сомош, Сергій Пічугін, Володимир Шпак та інші. Твори, що йдуть до друку, рецензуються. Так, голова правління Миколаївського обласного відділення Українського фонду культури Леонід Ржепецький про збірку «Степ гомонить» В. Шпака писав: «Прочитавши його добірку, мов би напився чистої джерельної водиці, а пройшовши по росяній траві, відчуваючи дивовижну насолоду й естетичну утіху». З початку створення літоб'єднання видано більше 10 альманахів. У 2004 році в альманасі «Чайка над Бугом» були зібрані поезії про місто Нова Одеса і її мешканців. І я дуже пишаюся тим, що є невід'ємною частиною цього літературного об'єднання: вже п'ять років мої твори друком виходять у світ на сторінках нашого альманаху та у інших обласних та всеукраїнських виданнях.

Останній альманах «Пошуку» із новими творами жителів Новоодещини з'явився вже в цьому 2020 році під назвою «Танок думок». Всі поетичні збірки та альманахи можна знайти в бібліотеках району, в тому числі і в шкільних, а також в районному музеї. Учасники літературного об'єднання часто зустрічаються з любителями літератури та своїми шанувальниками, проводять презентації видань у районному Будинку культури, в районній бібліотеці, у школах міста.

Літоб'єднання проводить велику роботу по підготовці молоді до участі у конкурсах молодих митців Миколаївщини і досягло певних успіхів. Можливо, юні поети новоодеського «Пошуку» стануть у майбутньому відомими в Україні і світі, як наші великі земляки Анатолій Поперечний і Анатолій Качан.

КОЗАК МАМАЙ УКРАЇНСЬКОГО ЖИВОПISY

Старостіна Маргарита, учениця II класу Миколаївської загальноосвітньої школи I-III ступенів Берестівської сільської ради Бердянського району Запорізької області, вихованка гуртка «Джура» комунального закладу «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради.

Керівник: Кеда Сергій Іванович, вчитель Миколаївської загальноосвітньої школи I-III ступенів Берестівської сільської ради Бердянського району Запорізької області, керівник гуртка «Джура» комунального закладу «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради.

Я проживаю у мальовничому селі Миколаївка, що розташувалося на правому березі річки Берда, що несе свої води до Азовського моря.

Мабуть, краєвиди нашого села надихали творчих людей. З Миколаївкою пов'язані життя і творчість відомого дитячого письменника і краєзнавця Олексія Яковича Огульчанського (найтяжчі, за його словами, роки свого життя – 1941-1943 рр. він провів в Миколаївці), Віктора Васильовича Ликова (свою трилогію «Море солоне» він писав у хатинці, що стояла над Бердою між Миколаївкою та Радивонівкою), братів-художників Гончаренків – Івана Матвійовича та Петра Матвійовича. Останні троє були частими гостями у школі, з середини 80-х років у школі створена картинна галерея, де виставлені найвідоміші полотна І.М. Гончаренка. То ж цілком логічним було бажання поповнити шкільну картинну галерею картинами та інформацією про Олександра (Олеся) Федоровича Семерню, художника, що народився в нашому селі.

Отже, моя розповідь про відомого в Україні художника, одного з найяскравіших представників українського наївного мистецтва, чию творчість мистецтвознавці ставили на один рівень з Марією Приймаченко, Катериною Білокур, Анрі Руссо, Ніко Піросмані.

Мета моєї роботи полягає у всебічному, цілісному аналізі життєвого і творчого шляху Олеся Семерні.

Для реалізації поставленої мети в роботі виконано такі завдання:

1. Знайдено й описано джерела життєвого і творчого шляху художника.
2. Досліджено джерела творчого шляху митця.
3. Розкрито вплив степової України на творчість.
4. Проведено філософський аналіз творчості Олеся Семерні.
5. Окреслено місце й роль художника в українському живописі.

Новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше здійснена спроба системного розгляду біографії та художньої творчості Олеся Семерні. Попри високу оцінку його творчості діячами української культури, про нього практично ніхто не знає на його Батьківщині – на Запоріжжі і на Бердянщині.

Кінцевою метою роботи стало створення у шкільній картинній галереї своєрідного «куточка Семерні», де на широкому панно представлений життєвий і творчий шлях митця, представлені репродукції його найвідоміших картин.

В ході збору матеріалів про земляка-митця і підготовки до створення «куточка Семерні» я взяла участь у ряді конкурсів, де представляла свої напрацювання. Найбільш значимий з них – XIII Міжнародний конкурс з українознавства для учнів 8 – 11 класів, представлена мною робота «Олесь Семерня – яскравий представник наївного українського малярства» визнана кращою серед десятикласників.

В ході пошукової роботи разом з науковим керівником вивчили всю доступну нам літературу про митця, переглянули фільм про нього і масу відеоматеріалів. Ми написали листи відомим діячам культури України – Дмитрові Павличкові, Іванові Малковичу, Оксані Забужко, які високо цінували його творчість. Щиро вдячні тим, хто відгукнувся. Я

взяла інтерв'ю у друзів художника, людей, які його добре знали і проживали поряд. Найбільше інформації ми отримали від колеги-художниці з Сокирян Ярової Валентини Борисівни. Директорка Чернівецького обласного художнього музею І.Ф. Кіцул надіслала нам буклет з виставки художника, відеоматеріали. Все це дало змогу скласти уявлення про художника, його творчість і філософські погляди.

Хто ж такий Олександр Федорович Семерня? Олесь Семерня народився 2 серпня 1936 року в с. Миколаївка Бердянського району Запорізької області. Дитинство пройшло на Маріупольщині. Його мама, Марія Андріївна Касьян, батько, Федір Григорович Семерня. За те, що мама в часи німецької окупації працювала санітаркою у німецькому шпиталі, Олеся разом з матір'ю та молодшим братом було вислано в м. Джезказган Карагандинської області в Казахстані. Звідси пішов і сюди ж повернувся після служби в Радянській Армії (1954 – 1956 рр.).

Після армії туга за Україною приводить Семерню у місто Вознесенськ Миколаївської області. Там він одружується й починає малювати. Каже, що був вражений красою і волею українських степів, захотів передати їх красу на полотні. Стає членом творчого об'єднання «Прибужжя», де в 1970 році відбувається його перша персональна виставка. Учителем й опорою у творчості для нього став мистецтвознавець з Миколаєва Валерій Васильович Малина, про якого художник розповідав з любов'ю і пошаною. Настанови, підтримка чуйного жертвовного фахівця-подвижника розвивали талант Олеся, зміцнювали його творчі позиції. Пригадує, коли анонсував перші твори, то всі сміялися, що це у тебе, мовляв, якісь розфарбовані виродки виходять. Але те не збивало на манівці, отих «виродків» продовжував малювати.

У 1977 р. отримує звання «Майстер народної творчості». Проте майже ніхто (зокрема й дружина – медик з вищою освітою) не сприймає його «неправильного» малювання. Не знайшовши підтримки і порозуміння, Олесь втікає від цивілізації «в бур'яни», веде мандрівний спосіб життя, далі знаходить прихисток у селі Крива Пустош на Миколаївщині, а згодом покидає Україну, так як не має ні власного житла, ні майстерні. Та все ж південь зіграв величезну роль у становленні Олеся Семерні, як художника. Ті образи, що супроводжували його в дитинстві, очевидно засіялися в його душі, і згодом ожили в кольорових барвах його картин. Ось що говорить Іван Малкович, український поет, видавець, який співпрацював з художником: «Там потужний і добрий талант, що творить єдину Україну (іноді аж важко впізнати – це Карпати чи український південь, і тільки розпечене ольвійське сонце, що з'яскравлює всі барви, безпомилково вказує на художникове коріння)».

Рання творчість Семерні вирізняється дзвінким, чистим кольором і, сказати б, дитячою химерністю форм, а ще несподіваністю композиційних вирішень, добрим наголосом дотепного народного гумору. «Життєдайна енергія добра й світла. (Знову і знову!). З картинами Семерні цікаво і радісно спілкуватися. Тим-то покупців біля творів Олеся ніколи не бракувало... їх придбали О. Гончар, П. Загребельний, Д. Павличко, І. Драч... І відгукнулись добрим словом». Так відгукнулася мистецтвознавець Ніна Петрусьова про виставку.

Наступний період життя і творчості можна назвати молдавським, оскільки митець живе і творить у місті Бельці, що розташоване на півночі республіки і є його північною столицею. Тут народжується багато його картин, з яких – «Старе місто», «Тарутино», «Водоніс», «Вівтар». Проте митець не пориває зв'язків з Україною. Перша виставка Семерні відбулася в Миколаєві на початку 80-х років, яку організував місцевий мистецтвознавець Валерій Малина. Справжнє відкриття художника відбулося після виставки в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук (1982 р.)

та в Спільці письменників України (1983 р.). Далі були виставки в бібліотеці Київського медичного інституту, де виставлявся тоді й Іван Марчук та інші, в інституті напівпровідників України за активної підтримки голови Павла Загребельного (1983 р., 1986 р.), у галереї «Ор» (керівник М. Волга), в музеї народної архітектури та побуту УРСР (1988 р.). Так в українському мистецтві з'явилося нове ім'я – Олесь Семерня.

Його картини в основному на гуцульську тематику. Чоловіків він зображує зі скрипками, з різдвяною зіркою, показує їх міцну дружбу. А ось жінок – некрасивими, тому що випили з нього всю кров, говорить художник. Тому і зображені вони то на даху будинку, то на дереві: щоб не заважали малювати. Але незважаючи на всі жарти, роботи Олесь Семерні теплі за відчуттям і глибокі за змістом, так оцінювали мистецтвознавці «Грифону» його творчість.

Влітку 1996 року було отримане запрошення від Гарвардського університету на виставку до США. До Гарварду полетіли різнобарвні пташки, які народилися вже у незалежній Україні. Серед творів восьми митців із різних куточків України (таке побажання було у професора Романа Шпорлюка, директора інституту) були й картини Олесь Семерні. 1996 року твори маестро дивували американців (переважно українського походження) окрім Гарварду, ще й в Нью-Йорку (Представництві України в ООН та в Українському інституті Америки (UIA), що сусидить на престижній П'ятій авеню з Метрополітен музеєм), у Вашингтоні (Посольстві України в США), Філадельфії (в Українському культурному центрі).

Починаючи з 1990-х років художник починає співпрацювати з видавництвами. В 1991 році для видавництва «Молодь» працює над журналом для молодшого шкільного віку «Соняшник». Але особливо тісною стала співпраця з видавництвом «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА». Після знайомства з його керівником Іваном Малковичем ілюструє книги для його видавництва – «Ой ти, коте Марку» (1993 р.), «Свічка зі снігу» (2010 р.).

Чому саме Семерні запропонував Малкович ілюструвати книги для дітей? Можливо, відповідь дає сам Малкович, вітаючи художника з ювілеєм: «Коли вам запроглися погрітися, подихати рідним прастепом чи відійти душею, згадайте собі картини Олесь Семерні. В них – здоров'я нації, і справжня сутність споконвічної української душі, що злагідна розмовляє з богом і зорями, з дитиною і стеблиною, з сумними волами і веселими квасольками овечок. Та найбільше – сама з собою. Там – потужний і добрий талант, що творить єдину Україну, томі іноді аж важко впізнати – це Карпати чи український південь, і тільки розпечене ольвійське сонце, що з'яскравлює всі барви, безпомилково вказує на письменникове коріння. Там – неприкаянний козак Мамай з тихим коником і жменькою суто дитячих хитрощів. Там – дуже самотній чоловік, який посеред звихненого світу розповідає золоту казку нашого дитинства. Тож дай йому, Боже, здоров'я і натхнення».

На початку третього тисячоліття Семерня знову повертається в Україну і випадково купує собі хатинку в Сокирянах на Буковині. Ця розмальована й оздоблена руками художника хатинка стає щасливою гаванню для вічно неприкаяного митця.

Олесь Федорович поринає у культурне життя Сокирянщини, приймає участь в районних виставках, зокрема до Дня художника, відвідує районний центр творчості дітей та юнацтва. Багато і плідно працює – тут створюються роботи «Братерство», «Різдво», «День народження», «Ласкаво просимо», «Козацька пісня», «Дід молдован», «Жнива», «Материнська пісня»... У 2007 році відбувається виставка в Чернівецькому обласному художньому музеї, під час якої представлена 31 робота, написані в останні 20 років. У 2009 і 2011 роках – персональні виставки у Кишиневі.

Сокиряни стали для Олесь Федоровича рідним містом, і як він зазначив на зустрічі з учнями місцевої художньої школи, місцем, в якому «закінчиться моє життя». Життя «підготувало» для Олесь Федоровича жажливий «подарунок» – у художника виявили онкологічне захворювання, із яким він мужньо бореться. Приїжджаючи до Києва (чи то з Молдови, чи то з Буковини), він неодмінно підживлює душу в музеї Івана Гончара, що живе активним життям у Києво-Печерській Лаврі. Остання персональна виставка його творінь відбулася влітку 2011 року в київській галереї «Грифон». Для чималого гурту шанувальників його таланту то було свято. Свято несподіване, неочікуване, бо Метра нещодавно прооперували, і хвороба ніяк не відступала. Ось що згадує Микола Волга, заслужений діяч мистецтва України, друг Олесь: «...Минав перший виставковий тиждень. Потік відвідувачів потужнішав, бо чутки про непересічну культурно-мистецьку подію розносилися містом. Одначе, поруч з успіхом, зростала нервова напруга, бо од ранку до вечора контакти не припинялися, та ще й кепсько харчувався в громадській їдальні. Змарнів маестро. Не вагаючись запропонував йому свої скромні умови: козинську дачу товариства «Мистецтво». Маестро погодився. Заїхали до мистецької крамниці: придбали фарби, розчинники, пензлі, полотно, підрамники... Та й – гайда! Два тижні минули, як день. Художник закінчив дві картини, а дві – розпочав. Бо «тре» було їхати... І термін виставки вийшов, і засумував дід Семерня за рідним буковинським лісом на краю Сокирян. Там була його хата – майстерня. Дописати ті дві незакінчені роботи пообіцяв наступного літа... Але не судилося... Пішов од нас засвіти».

Помер Олесь Федорович 6 липня 2012 року. Над могилою вічною пам'яттю стоїть хрест, виконаний за його власним ескізом. У пам'ять про Олесь Семерню 18 лютого 2016 року за рішенням Сокирянської міської ради вулицю імені Миколи Карамзіна було перейменовано на вулицю Олесь Семерні.

Після смерті художника потужна частина його картин (понад 70), стала предметом насолоди якнайширшого людського загалу. Роботи Олесь Семерні зберігаються у приватних колекціях 26 країн світу, в музеях: Національному Художньому Музеї України, Музеї народного образотворчого мистецтва України, Музеї народного побуту та архітектури України (Пирогів, Київ) та багатьох інших. Громада буковинського міста Сокиряни засновує нині музей Олесь Семерні в будинку де жив та працював художник.

Олесь Семерня – одна з найбільш загадкових творчих особистостей України. Олесь стає типовим вільним козаком, захисником українського народу та його самобутності, мандрівником, мудрецем, казкарем і характерником в одній особі. Його називають філософом-затворником, адже митець жив на природі – там і творив, відмовившись від публічного життя. Він яскравий представник українського наївного мистецтва. Його ім'я стоїть поряд з визначними представниками примітивізму Анрі Руссо, Івана Генералича, Ніко Піросмані, Марією Приймаченко.

Аналізуючи творчість О. Семерні слід зауважити, що його полотна насичені яскравими фарбами, кольорова гама має дещо викликаюче поєднання. Варто зазначити, що художник маючи свій стиль розписів, залишився вірним йому й в роботах пізнього періоду творчості. Це характеризує художника, як людину, що прийшла в світ мистецтва з цілком сформованим світосприйняттям і баченням як його реалізувати на папері. Українське народне малярство унікальне в тому, що воно розвивалося з прадавніх часів до сьогодення безперервно. Народні естетичні уяви здатні відкрити нам вікно в світ справжніх цінностей, які формують національні почуття до краси, повертають нас в світ забутих обрядів, образів, традицій. І це надзвичайно актуально в сучасних соціально-політичних реаліях, коли поряд із поглибленням інтересу до свого етнічного коріння люди шукають в мистецтві простоту та красу.

Олесь Федорович був талановитим художником зі своїм баченням світу, можливо, не для всіх зрозумілим. Але давайте згадаємо скількох видатних художників, письменників не визнавали зовсім, а зараз ними пишається людство. У часи тоталітарного режиму творчість Семерні була оазисом української духовності, осередком національної історії, традицій, звичаїв. Засобами мистецтва він пропагував українську історію, козаччину, український степ і буковинські ліси. Олесь Семерня прожив нелегке життя, але не втратив любові до людей, природи, своєї Батьківщини. Я пишаюсь тим, що у нашому селі народилася така людина — художник, патріот і просто прекрасна людина.

Список використаних джерел:

1. «Із чистих праджерел: відомому художнику Олесю Семерні виповнилося 70» / А. Яремчук // Українська культура – 2006 р. – № 9 – с.48-49.
2. «Козак Мамай українського живопису: Семерня Олесь / Іван Малкович // Українська культура – 2003 – №10 – С. 20. Рубрики: Художники українські, 20 ст.
3. Сокиряни на Буковині: Олесь Семерня / Ніна Петрусьова // часопис «Музейний провулок».2008. № 10.
4. Зачароване коло. Фільм Л. Анічкіна. // Електронний ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=87ZbgDwLtcQ>
5. «Трепет душі». Анатолій Брус. // Українська культура – 2003 – №10 – С. 21 Рубрики: Художники українські, 20 ст.

ПРАВЕДНИК НАРОДІВ СВІТУ ВАСИЛЬ ВОЛОШИН

Ткаченко Анна, учениця 11 класу Одеської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №65 Одеської міської ради Одеської області.

Керівник: Старих Людмила Костянтинівна, вчитель географії та керівник музею Партизанської слави Одеської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №65 Одеської міської ради Одеської області.

Одеса – місто, у якому жили видатні творці науки та культури. Їх імена записані золотими літерами в біографії Одеси. Прізвище «Волошин» не таке відоме, але викликає захоплення багатогранністю талантів у цієї скромної людини. Важко уявити, що одна людина втілила в собі дар художника, артиста, поета ... Але один дар особливий – дар спасіння людей від неминучої смерті. Врятувати одну людину – це вже подвиг, а 18? Недарма на медалі «Праведника світу» накреслені слова: «Хто рятує одне життя, той рятує весь світ».

У липні 2010 Волошин Василь Омелянович отримав свідоцтво «Праведника народів світу» за порятунок євреїв і військовополонених в період окупації України.

У 2013 році Волошин В.О. нагороджений рідкісною медаллю «Нескорені».

9 квітня 2015 р. Указом Президента України Волошин Василь Омелянович та його мама Ганна Марківна Волошина були нагороджені орденом «За мужність» ІІІ ступеня.

Волошин В.О. залишив багато нотаток про різні події воєнних років та про час, коли наша країна підіймалася після війни. Його архів ще не весь вивчено. Василь Омелянович був активним помічником музею Голокосту в Одесі. З усіх кінців світу дзвонять ті, кого врятували він та його сім'я. Письменник Чванов П.П. написав про нього книгу «Праведник світу Василь Волошин».

Його біографія починалася в селі Анетівка на Одещині (нині Миколаївська область).

На початку серпня 1941 року Анетівка була окупована фашистами і потім румунами. Повз село проходила «дорога смерті» на Богданівку, в якій знаходилося гетто. Дорога починалася для євреїв в Одесі з Прохоровського скверу. Тут, на березі Південного Бугу, було розстріляно 60 тисяч євреїв. Їх сюди вели натовпами, а хто не міг

іти – розстрілювали. З табору декому вдавалося втекти і біженці ховалися в скиртах сіна, в лисячих норах, в лісі. Тут їх знаходили жителі села.

У родині Волошиних було семеро дітей, але ця велика родина ніколи нікому не відмовляла в допомозі, хоча за це можна було розплатитися життям. Врятованих Волошини ховали у себе, лікували, годували, діставали фальшиві документи, потім відправляли до надійних людей. Василю часто доводилося ризикувати собою, коли він, під приводом полювання на зайців, носив їжу в поле, знаходив чергових біженців.

Після війни, дивом уцілілі люди розшукували сім'ю Волошиних. Багато з них живуть в США, Ізраїлі, Канаді.

Василь, незважаючи на вік 13-14 років працював їздовим, тому він багато знав про дії партизан-підпільників організації «Партизанська іскра» села Кримка і часто виконував доручення: збирав зброю, боєприпаси, які були залишені при відступі армії. Зброя переправлялась до Савранських та Голованівських лісів.

Важкі були післявоєнні роки, але Волошин закінчивши 7 класів їде вчитися до Одеси. Вступає до художньо-архитектурного училища, закінчує його й оформляється художником в Російський драматичний театр імені Іванова, одночасно займається в театральному училищі. Займається танцями в Будинку залізничника, віртуозно виконує найскладніші елементи танцю. Багато читає, любить поезію і сам складає вірші. Писати вірші почав ще в четвертому класі, його виступи користувалися успіхом.

У 1954 році в Києві готується велике свято. Від кожної області запрошуються кращі художники для оформлення сцени спортивної арени. Василь Омелянович створює два величезних полотна по 7×4 м. Талановитого художника запрошують для оформлення декорацій на Одеську телестудію, яка в 60-ті роки була дуже відома. І знову він потрапляє в поле зору режисера Одеської кіностудії, де знімалися фільми «Весна на Зарічній вулиці», «Тінь у пірса», «Велика висота», «Капітан старої черепахи».

Перелік захоплень Василя величезний, але скрізь, де б він не працював, про нього говорять: «Талановитий!». Але він не тільки носив у собі цей дар, він реалізовував, розвивав його успішно. 36 церков України, Молдавії, Білорусії оформлені його рукою. Завдяки Василю Волошину, майбутній Митрополит Київський і всієї України – Володимир, був зарахований в семінарію, а потім – в Духовну академію.

Василю Омеляновичу 92-й рік, але він як і раніше невгамовний. У школах він буває часто, його люблять всі, чекають його віршів, які він майстерно читає, до речі, він їх усі пам'ятає.

Неможливо не писати про таку людину, тому наш ветеран, капітан I рангу Чванов Петро Петрович, видав книгу «Праведник світу Василь Волошин», а потім – збірку віршів «Лірична проза, схожа на вірш». Всі цінні матеріали про Волошина В. О. зібрані активістами музею Партизанської слави Одеської загальноосвітньої школи №65, на основі яких написані книги.

1928 рік. Це рік народження Василя Омеляновича Волошина. Сім'я була багатодітна, Василь був первістком – улюбленцем. Він завжди допомагав матері, слухав батьків, хоч і був дуже жвавим хлопчиком. На розвиток Василя великий вплив мали оточуючі його люди, серед яких дід Петро, який був учасником російсько-японської війни 1905 року. Він казав: «Коли ходили в рукопашну, я японців кидав через себе як снопів». Дід навчив Василя і його друзів прийомам рукопашного бою, умінню перемагати. Дідусь любив життя, особливо ходити у ліс на полювання та на риболовлю. Він навчив правильно поводитися зі зброєю, влучно стріляти.

Василь ріс кмітливим, моторним хлопчиком, вчився відмінно, але це не заважало йому разом з однокласниками пустувати, викликаючи цим невдоволення вчителів. Всі

розуміли, що Василь не хуліганив, просто був невтомний душею. У школі він створює струнний оркестр. Мало не щовечора гудуть мандоліна, гітара, балалайка.

Недалеко в селі протікала річка Бакшала. Тут Василь придбав навички рибалки. На річці хлопці часто влаштовували змагання, стрибаючи з високих круч. І в цьому юнаку не було рівних. Так проходило дитинство, формуючи характер Василя.

Коли почалася війна, йому було 13 років, він закінчив тільки 5 класів. Але був не по роках кмітливим, сміливим, що потім під час окупації не раз збереже життя не тільки йому, але і іншим. Село Анетівка було місцем дислокації румунських військ, пізніше стали прибувати італійці, німці, чехи, словаки. Вони знущалися над місцевими жителями, розправлялися з неугодилими окупаційному режиму. На Богданівку, де було розташовано гетто, куди довгими колонами гнали натовпи в'язнів у гетто. Місцеві хлопці часто порушували наказ – не наближатися до в'язнів, кидали нещасним в натовп кукурудзу, сухарі, макуху, картоплю. Кожний житель села від 12 до 70 років повинен був працювати в полі, лісі, на городах до заходу сонця. Якщо хтось ухилявся від роботи, охоронці одразу били кулаками, батогами чи палками. Після 9-ої години вечора виходити на вулицю без перепустки заборонялося, але молодь часто порушувала порядок.

Дії солдат на окупованих територіях викликали все більше обурення жителів. Люди використовували будь-яку можливість, щоб нашкодити нацистам. Хлопчаки скручували гайки з осей у візках, відв'язували коней, надрізали віжки та ін. Василь завжди був серед таких. Підлітки добре знали, хто з дорослих допомагає партизанам із Савранських лісів і готові були прислужитися. Вони збирали зброю і боєприпаси, яких було чимало в лісі, все доставляли в с. Пужайкове і селище Кримка. Звідти все вночі переправляли в партизанські загони. Часто для цих цілей використовували підводу Василя, який був у селі їздовим. Використовувалися також для перевезення зброї вулики бджіл. Рамки з бджолами виймалися, на дно вулика клали зброю і боєприпаси, а потім ставили рамки на місце. Вивозили вулики на станцію, де їх вже чекали і знаходили спосіб і місце, щоб непомітно вийняти зброю з вуликів. Так Василь був залучений до підпільної організації, знав основні правила діяльності. Він очолив партизанську «п'ятірку», кожна з яких мало спілкувалась з іншими з метою конспірації. Але найбільш небезпечна «робота» Василя була пов'язана з порятунком євреїв.

Війна відкотилася на захід. Старші хлопці 17-18 років пішли на фронт, а молодші, як Василь, залучились до роботи по ліквідації наслідків окупації. А цього хватало: от збирань вибухових речовин і трофейної зброї, до підтримання порядку на територіях. Їх як і раніше називали «яструбками». Вдень вони робили в полі, вечором вчилися, чергували. Сім'я Волошиних поступово укріплювалась, Василь закінчував школу і ставав опорою сім'ї. Особливо велику допомогу приносила охота на зайців, фазанів, у чому він проявляв неабиякі успіхи. Закінчивши школу, хлопець поступає в художньо-архітектурне училище на вул. Чічеріна. Доводилось відновлювати зруйновані будинки. Так Василь одержав уроки ліпки карнизів, розписів стелі, стін залізничного вокзалу, потім відновлювали зал філармонії.

Одночасно він відвідував танцювальний колектив Будинок Залізничників, де проявляв великі успіхи. У цей же час його зараховують художником-оформлювачем в російський драматичний театр ім. Іванова. Працюючи в театрі художником-оформлювачем, Василя закріпив директор театру Я.П. Старов. Він побачив в ньому артистичні дані та запропонував увійти у склад артистів театру. Пустотливий, жвавий юнак схоплював все на лету. Грає в спектаклях «Дон Сезар де Базан», «Северные зори», «Незабываемый 1919», «На бойком месте» та ін. Багатогранний талант Василя завжди помічався. Наприклад, він у числі кращих художників Одеси був відправлений в Київ для

підготовки декорацій присвячених 300-річчю возз'єднання України з Росією. А очолював групу сам народний художник України А.Ю. Божій. Василь створив два великих полотна «Богдан Хмельницький форсує Дніпро» (7×14 м) і «Берези над Дніпром». Робота була титанічною, але він з нею справився. А вечорами Василь зачитував твори У. Шекспіра, О.С. Пушкіна, М. Ю. Лермонтова та продовжує писати свої вірші.

1955 рік. Василь продовжує працювати в театрі і отримує запрошення розписати місцеву церкву в місті Летичево, Одеської області. Він бере відпустку на два місяці, створює бригаду з шести чоловік. І знову Василь проявив себе прекрасним організатором. Тут у біографії Василя знову стається щось особливе. Настоятель церкви Солов'яков звернувся до Василя з проханням узяти в помічники юнака, який відмінно закінчив 10 класів, але медаль не отримав через те, що сім'я віруючих (в ті роки отримати вищу освіту, навіть дитині-відміннику з родини віруючих, заборонялось). А це був... Сабодан Володимир, майбутній Митрополит Київський і всієї України. Його Василь привіз до Одеси і влаштував в Одеську духовну семінарію, яку той відмінно закінчив.

Василію звідусіль всюди сипались замовлення на оформлення церков, їх реставрацію: Чернігів, Херсон, Одеса, Хмельницька область, села Щорса, Стара Синева, Яски. Навіть в Молдавії і Росії розписував храми художник. По підрахункам їх 36. В Одесі – жіночий монастир, Кафедральний Преображенський собор.

В російському театрі йшла вистава «На бойком месте». В залі були присутні режисери Одеської кіностудії. Вони були захоплені віртуозною грою молодого актора Волошина В. О. Директор кіностудії Горський Я. І. домігся переведення Василя на роботу в статусі кіноактора. Слідкуючи фільми «Тень у пирса», «Весна на Заречной улице», «Большая высота» – він грає поряд зі знаменитими акторами. Василь зіграв монтажника, ухаря, який нехтує технікою безпеки в фільмі «Большая высота». Він жваво витанцьовував на великій висоті на балці... Довелося Волошину В. О. попрацювати і на Одеській телевізійній студії, де він пропрацював художником-оформлювачем.

Біографія Волошина Василя Омеляновича – це біографія нашої країни. Ще не одно покоління України буде пам'ятати своїх героїв. Такий народ неможливо перемогти!

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС СЕЛА ВІНОГРАДНЕ, ЗВИЧАЇ ТА ТРАДИЦІЇ НАСЕЛЕННЯ КРАЮ

Тодоров Дмитро, учень 7 класу Виноградненської загальноосвітньої школи I-III ступенів Болградської районної ради Одеської області.

Керівник: Тодорова Марина Андріївна, вчитель географії Виноградненської загальноосвітньої школи I-III ступенів Болградської районної ради Одеської області, керівник гуртка «Юні екскурсоводи» Болградського районного центру дитячої та юнацької творчості Болградської районної ради Одеської області.

Українське село має багату історико-географічну спадщину, культуру, самобутній побут, самою природою даровані мальовничі ландшафти, наділене багатими лікувально-рекреаційними ресурсами. Багаті села з індивідуальним житловим фондом та добрими і працьовитими людьми.

Щороку з мапи України зникає кілька десятків сіл, а чисельність сільського населення скорочується високими темпами, при чому для українського села характерне явище «старіння», адже молоді мешканці сільської місцевості часто залишають свої домівки в пошуках кращої долі у містах. Саме це спонукало мене до написання пошуково-дослідницької роботи, показати особливість та самобутність одного з сел

Бесарабії, адже зі скороченням кількості населення може і зникнути село, а з ним і культура яка зберігалася по сьогоднішній день.

Село Виноградне Болградського району Одеської області, колишня болгарська колонія Гасан-Батир, засноване в 1821 р. задунайськими болгарами з села Маломир Ямбольського округу Бургазської області.

Виноградне розташоване в долині ріки Малий Катлабух, в Буджацьких степах з типчаково-ковильною рослинністю. Дана територія характеризується помірно-теплим сухим кліматом, для якого відмінними рисами є помірна континентальність, недовготривала м'яка зима з частими потепліннями, довготривале жарке сухе літо, недостатня кількість опадів особливо в період вегетації рослин, не рідко повторюються посухи. Село знаходиться в 40 км від районного центру Болграда та майже 200 км від обласного центру. Через село проходить дорога Одеса-Болград.

Територія нашого села входила до складу багатьох держав. На початку нашої ери (II-IV ст.) воно входило до складу Римської імперії. Наша територія входила до складу держави Скіфія, про що свідчать скіфські кургани. За даними Одеського археологічного музею на території нашого села і прилеглих до нього землях збереглися три кургани. Після краху Римської імперії територія, на якій знаходиться село, піддалася спустошливим набігам кочових племен (половці, печеніги і інші). У VI ст. через наші землі проходили болгари. В період Київської Русі територія межувала з Бессарабією. Коли татаро-монголи завоювали роздроблену Київську Русь, на зворотному шляху їх шлях проходив через Південну Бессарабію. Під час правління Данила Романовича наш край увійшов до складу Галицько-Волинського князівства. Після створення Золотої Орди, наш край зазнав частих набігів татар, а з її розпадом, Бессарабія входить до Османської імперії. Деякий час наш край знаходився в залежності від Молдовського князівства. Наприкінці XVII – початку XVIII на південь України звертає увагу Росія, яку цікавив вихід в Чорне море, але на її шляху стояла Османська імперія. Саме це є причиною двох русько-турецьких війн(1768-1774; 1787-1791). В ході цих війн Росія домагається часткового переходу південноукраїнських земель в її склад. Під час війн 1806-1812 та 1828-1836 рр. Південна Бессарабія повністю переходить до Російської імперії. У другій половині XVIII ст. Катерина II прийняла заходи щодо заселення південних земель народами, які знаходилися під турецьким ярмом(болгар, сербів, гагаузів, греків...).

1821 р. вважається роком заснування села Виноградне, де серед місцевого населення нараховувалося 12 людей. За легендою назва Гасан-Батир походить від імені татарського полководця Батира, який загинув в одному з боїв недалеко від колонії Гасан-Батир. Зі спогадів старожилів, перша сім'я емігрантів мала прізвище Димитров. Жителі села не попали у кріпосницьку залежність, що дало змогу займатись землеробством, скотарством та ремеслами. Наприкінці 30-х рр. XIX ст. починають будувати дерев'яну церкву, а в 1842 р. відкривається однокласна школа. В 1867 р. була побудована Покровська церква. В кінці XIX ст. з'являється школа, в якій нараховується 7 класних кімнат. Революційні події 1905-1907 рр. не залишили осторонь наше село. Жителі села проводили революційну агітацію, за що були затримані. У I Світовій війні жителі села приймали участь в бойових діях на Східному фронті. Після війни наші землі опинилися в складі Румунії. Перед II Світовою війною СРСР підписав з Німеччиною пакт про ненапад, за яким Бессарабія увійшла до СРСР. Під час війни у 1941 р. румунська армія окупувала територію нашого краю. Бойових дій на території села не зафіксовано, але жителі села брали участь у боях. Наше село було звільнено від румунської окупації 26 серпня 1944 р. Після встановлення радянської влади, почався процес колективізації. У 1946-1947 голод

торкнувся нашого села. За цей період від голоду та хвороб за офіційними даними в селі загинуло понад 1000 людей. В 1948 р. люди отримали гарний врожай і стали на ноги. В 1953 році почалось укрупнення колгоспів. У колгоспі з'являються трактори, машини, обладнання. У 1961 році розширюється школа, будується новий корпус із 8 кабінетів. В 1976 р. було збудовано Будинок культури. В 80-х рр. будується Торговий центр. В селі побудовано стадіон, танцювальний майданчик, заасфальтовані всі вулиці.

При в'їзді в село височиться стела, яка побудована в 1969р. Саме вона підкреслює гостинність односельчан. Стела була встановлена в 1969 році, будували її Д. Драгнєв і Д. Недялков. В 2018 році її було відреставровано.

У радянські часи стали відкриватися сільські клуби. Був такий клуб і в селі Виноградне. Сільський клуб – це одне невелике приміщення, яке служило одночасно кінозалом, актовим залом, танцювальним і, навіть, залом для укладання шлюбу. Населення досягало до 4000 жителів. Гостро повстає питання про будівництво будинку культури. Осінь 1976 року в Виноградному відкриває двері прекрасний Будинок культури. Ця монументальна будівля з актовим залом на 600 посадочних місць, величезним танцювальним залом, багатьма приміщеннями для роботи гуртків художньої самодіяльності, спортивних секцій. На сьогодні працює вокальний ансамбль «Буджак», який радує нас народними співами та дитячий танцювальний, який гідно представив село в далекій Болгарії. В Будинку культури розмістилась бібліотека з читальним залом.

При бібліотеці відкрита музейна кімната, в якій представлені експонати культури та побуту болгар різних епох.

Поряд із Будинком культури величає Свято-Покровська церква. Влаштувавшись в Буджацькому степу, наші прадіди збудували православну церкву. Складена вона була з дерева. А вже в 1867 році була споруджена білокам'яна церква, яка отримала назву Свято-Покровська. Багато страждань випало на долю нашої святині: намагались її зруйнувати, підірвати, спалити. В різні роки в ній розміщувались зерносклад, спортивний зал, художня майстерня. В 1988 році жителі села отримали благословення від Патріарха Московського і Всієї Русі Олексія II на відбудову. Споруда церкви, якій виповнилось 153 років, є однією з найкрасивіших пам'яток архітектури нашого краю. 14 жовтня на Покров кожного року церква святкує свій день народження. Вже стало традицією святкувати День села саме в дні річниці церкви. В цей день готують курбан, організовують концертну програму, спортивні змагання, у центрі села танцюють хоро.

Навпроти церкви знаходиться будівля сільської ради, яка була колишньою румунською «Примарією» (адміністративне утворення в селах колишньої боярської Румунії. На чолі «Примарії» стояв «примар», який вирішував усі питання, які виникали у повсякденному житті села та його мешканців. Будувалась вона в 30-х рр. минулого століття. Вінчає споруду своєрідна башточка, яка слугувала і спостережним пунктом, і пожежною каланчею. В Виноградному в цій споруді розташувались сільська рада та поштове відділення.

Поряд із сільською радою знаходиться школа, яка була відкрита в 1848р. Знаходилась вона в підпорядкуванні дирекції училищ Бессарабської губернії. До 1946 року школа мала статус початкової та носила назву «Хасан-Батирська». Навчалось в ній приблизно 200 учнів. В 70-х рр. минулого століття було побудовано ще 2 корпуси. На той момент навчалось близько 960 учнів. Сьогодні ж у нашій загальноосвітній школі навчається 128 учнів.

На стику 3-х сусідніх сіл: Виноградне, Голиця та Оріхівка знаходиться Соборний камінь. Невідоме його призначення, не збереглась дата його становлення, невідомі автори. Камінь представляє собою витесаний куб, увінчаний хрестом. За повір'ям в день

Святої Трійці жителі цих сіл збирались біля пам'ятника та влаштовували ярмарку, народні гуляння, змагались у силі та спритності. В роки посухи до каменю здійснювали хресний хід, різали барана, варили «курбан» та молили Бога про дощ. Частково ці традиції залишилися і на сьогодні.

Для жителів села Виноградне важливу частину життя становлять традиції. Вони тісно переплітаються з церковними святами та датами. Народний календар бессарабських болгар відображає наше історичне та етнокультурне минуле. В його основі лежить загальний для всіх православних відлік часу – дванадцять великих свят (Різдво, Пасха, Трійця і т.д.), а також дні пам'яті святих і мучеників. Крім того спеціалісти відмічають сильний дохристиянський вплив. В деяких обрядах простежуються давні уявлення про двійний поділ року, характерні для скотарів (дні Св. Георгія і Дмитра, як рубіжні дати цих періодів). Деякі звичаї відображають балкано-фракійськи уявлення про світобудову (наприклад, Тодоровден з його культом коней і вершників). Все це складає складний самобутній комплекс календарних ритуалів. Ми їх не просто вшановуємо і дотримуємося, але і усвідомлюємо їх важливість для збереження нашого народу.

Всі звичаї та традиції можна поділити на ті, які відмічаються в родинному колі і ті, які святкуються всім селом. Також свята болгар поділяють за порами року.

Зимні свята. Андріївдень або «Чесанден» (часниковий день) – відмічається 13 грудня в день апостола Андрія. В цей день готували тільки постні страви (зазвичай кукурудзу та квасолі). Цей день також відмічають як «день часнику». Дівчата чіпляли на одяг хлопцям, які їм не подобались, часник, тобто демонстрували свою антипатію до хлопців. «Никулден» – святкується 19 грудня, в цей день суворо забороняється працювати, люди печуть медові коржі, обмазують медом ворота, а на порогах малюють хрести. В новий рік 1 січня з ранку до вечора по селу ходять «сурвакари», які у віршовій формі бажали господарям щастя та здоров'я в хату, а ті натомість давали їм гостинці. Різдво («Коляда» – 7 січня) – одне з основних свят в православному календарі. На святий вечір, 6 січня, всі будинки в селі обходять колядарі, співаючи пісні релігійного змісту, господарі пригощають колядарів і дають їм гроші. На Старий Новий Рік, 14 січня, жителі села печуть «милину», в який кладуть атрибути-символи (касметчата). На Хрещення (Йордановдень) священник ходить по хатах і освячує їх. День Івана відмічається в родині, де є Івани, вітаючи їх, гості обливали Івана водою. Свято Трифон Зарезан відмічається 14 лютого, це свято винограду та виноградаря. Згідно звичаю, люди разом із сусідами ходять на виноградники, символічно підрізали лозу, виноградник поливали вином і благословляли.

Весняні свята. Кінець зими – початок весни відмічається Масляницею (неділя за 50 днів до Пасхи). На вулицях палять багаття і стрибають через нього. Так, згідно до повір'я, можна було уникнути нечисті. Люди в цей день ходять в гості і просять прощення. «Загузни» – це початок Великого передпасхального посту, в цей день люди ходять до родичів і готують курятину, голубці та «мілину». Перший тиждень посту називається «Тодоровою», а в неділю відмічають Тодоровдень. В цей день по селу на конях катаються молоді хлопці. Першого березня відмічається Баба Марта: дітям, ягнятам та на вітки дерев в'яжуть червоно-білі стрічки. В останню неділю перед Великоднем святкуються Вербна неділя («Вребница»). В цей день люди ходять до церкви і освячують вербні гілки. Великдень – одне з найбільших свят християнського календаря. Жителі села готуються до нього завчасно – білять хати, прибирають в будинках, печуть пасхи і фарбують яйця. Люди йдуть на службу до церкви з вечора і, повернувшись зранку, збираються всією сім'єю за столом. На Великдень в нашому селі діти грають у великодню гру «стракалка», а батьки ходять до хрещених батьків із короваєм.

Гергьовдень – велике свято весняного циклу, в цей день ріжуть ягня, яке печуть із булгуром. Суфинден – наступний понеділок після Великодня, люди зранку ходять на кладовище, де роздають за померлих. До свят весняного циклу відносять Спасовдень, Трійця, Русальська неділя.

Літні свята. День Миколая («Лятен Никулден») – в цей день вітають усіх Миколаїв, зранку до них приходять друзі та родичі, щоб «умити» їх. «Пеперуда» – звичай, згідно з яким, дівчата з букетами з трав ходять із хати до хати, співали обрядову пісню і поливають господарів водою, бажаючи їм здоров'я та достатку. За це вони отримували гостинці. Цей звичай залишився і по сьогоднішній день, його проводять в посушливий період літа, закликаючи дощ. Петровдень (12 червня) – свято Св. апостола Петра та Павла. Иллівдень (2 серпня) – вважається, що в цей день не можна купатися у водоймах, також чекали грозу, або проводили молебень за дощ. Маковій (14 серпня) – в цей день освячують мак, васильки, айстри і використовують ці квіти, як засіб від головної болі.

Осінні свята. Серед свят осіннього циклу варто відзначити «Крестовдень» (27 вересня). В цей день існує заборона на м'ясо та чорний виноград. Одне із великих свят – Покрова (14 жовтня). В цей день ходять до церкви на богослужіння і запрошують гостей на святковий обід, готують національну страву «курбан». В суботу перед Димитрієв днем (8 листопада) і Архангел Михайла днем (21 листопада) – у болгар вважається великими поминальними днями.

Такі свята і дні святкують болгари родиною та усім селом. Жителі села Виноградне намагаються зберегти традиції нашого народу, бо розуміють, що під впливом модернізації їм важко встояти.

Отже основною задачею нащадків допомогти селам України та селу Виноградне вижити та зберегти свою історико-культурну спадщину, адже саме малі села своєю специфічністю є основою у розвитку та збереженні культури, яка зароджувалась ще з давніх часів.

Результати проведених досліджень можуть бути використані при організації туристичних маршрутів; при створенні веб-сторінки села; на уроках географії та історії.

Список використаних джерел:

1. Державин И.С. Болгарские колонии в России (Таврическая, Херсонская и Бессарабская губернии) – София. Изд-во «Мартилен». – 1914 – 280 с.
2. Кисе А. И. К 44 Возрождение болгар Украины. Очерки. Одесса: Изд-во «Optimum» – 2006. – 288 с.
3. Скальковский А. А. Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае. – Одесса, 1848.

КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ ОЛЕКСІВСЬКОГО ОЗЗСО

Федорова Дар'я, учениця 11 класу Комунального закладу «Олексіївський опорний заклад загальної середньої освіти» Смирновської сільської ради Більмацького району Запорізької області, вихованка гуртка музейної справи комунального закладу «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради.

Керівник: Стецюн Тетяна Іванівна, вчитель історії, керівник гуртка музейної справи комунального закладу «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради.

Нічого в світі вічного немає.

Усе колись з'являється й зникає

І цей музей, тут зупинився час

минушини торкнутись – запрошуємо Вас!

Музей зупиняє минуле та кличе в майбутнє... Такими словами ми розпочинаємо кожну екскурсію в нашому шкільному музеї. Люди ніколи не ставилися байдуже до свого

минулого, бо саме у ньому містяться витoki нашого сьогодення і майбутнього. Хто ми і звідки?! Така природа людини цікавиться своїм походженням, родовим корінням, національною приналежністю. Наш музей – це не застигла раз і назавжди колекція, а живий організм, що розвивається, і без любові, без захоплення, без знань, без прагнення цікаву колекцію не збереш.

У стінах нашого музею ви побачите матеріальні знахідки рідного краю різних історичних епох, ознайомитесь з визначними подіями в житті села, людей, які прославили рідну землю, торкнетесь до невичерпної скарбниці культури нашого народу. Хранителям народної пам'яті і тим, хто любить та шанує історію рідної землі ми присвячуємо цікаві екскурсії.

Повага і натхнення поряд з творцем нашого музею, для нього музей став дітищем, яке він сформував, виростив і виховав – це директор Олексіївського ОЗЗСО Котенко Анатолій Левкович. У 1989 році вчитель історії Анатолій Левкович захотів здійснити давню мрію – створити в школі історико-краєзнавчий музей. Разом з учнями школи та жителями навколишніх сіл почав старанно збирати старі речі, які стали музейними експонатами і зайняли гідне місце на тематичних стендах. Застосовувалися різні форми збору фонду музею: пошукова робота краєзнавців, налагодження контакту з місцевим населенням, власна колекція вчителя-ентузіаста. Основний фонд музею, а це більше 850 експонатів, складається з оригінальних пам'яток історії, природи і є першоджерелами наших знань про ті чи інші процеси, явища і події, що стосуються Більмацького краю, тому наш музей і має краєзнавчий напрям.

Всі речові пам'ятки: знаряддя праці та предмети побуту, зброя різних часів; письмові пам'ятки: книги, карти, газети, документи, листи та твори образотворчого мистецтва, зібрані на території нашого села та його околиць. У музеї ми проводимо, як оглядові так і тематичні екскурсії. Крім цього проводимо лекції на уроках історії, розповіді та бесіди під час різних виховних заходів, тому чітких обмежень у часі немає. Це може бути 10-15 хв. на уроці, коротка оглядова екскурсія для гостей близько 30 хв. і повноцінна екскурсія по всіх секціях до 1,5 години.

Головне місце займають експозиції: «Наш край від найдавніших часів до 19 ст.», «Створення села сер. 19 ст.», «Період Другої світової війни на нашій території», «Наш земляк – М.Ф. Карацупа». Під час проведення екскурсій часто використовуємо анотації – короткі та чіткі характеристики за змістом та оформленням експозиції, які чітко пов'язують між собою експонати і дають змогу досягти єдності та цілеспрямованості усієї експозиції. Хронологічна межа оглядової екскурсії – це наш край від найдавніших часів – від першої згадки про нього (археологічні артефакти) до сьогодення.

Наш заклад співпрацює з різними організаціями: пошукова група «Асоціація пошукових загонів Запорізької області», відділ культури Смирновської ОТГ, місцева організація самооборони «Берда».

Музей Олексіївського ОЗЗСО входить до екскурсійного маршруту «Історична спадщина мого краю» по Смирновській ОТГ.

Вікова аудиторія: учні закладів освіти та гості Більмацького району.

Тривалість: 30 хв.

Тематичні екскурсії: «Наш край від найдавніших часів до XIX ст.», «Створення села сер. XIX ст.», «Період Другої світової війни на нашій території», «З минулого в майбутнє», «Наш земляк – Карацупа М.Ф.».

Відкриваємо двері до нашого музею, де нас зустрічають цілі пласти історичних епох, які залишили свої пам'ятки на берегах річки Берди. Тільки уявіть, скільки поколінь наших пращурів бачила наша місцевість: пагорби-кургани, степи, вкриті ковилою та

таємничі води колись бурхливої річки Берди! За ці роки змінювались краєвиди нашого села: хати перетворювалися на будинки, череп'яні та солом'яні, дахи міняли на сучасні шиферні та металопластикові, міліла річка, і тільки люди як були веселими та гостинними трударями так і залишились донині. Всі ці речі – підтвердження наших слів, вони оточували своїх власників протягом їх життя і у трудових справах, і під час відпочинку.

У ті давні часи нашою територією кочували різні племена, що лишили по собі кургани, а археологічні знахідки періоду неоліту та доби бронзи є доказом того. Не минула нашого краю і княжа доба, свідками того є експонати, представлені на експозиції XII-XIII століття. На території наших сіл згадку про себе залишили і славні лицарі степу – запорізькі козаки. Про походи за правду і волю розкажуть нам залишки козацької зброї та амуніції.

На березі річки Берди будувалася Олексіївська фортеця (оборонна споруда Дніпровської лінії укріплень початку 1770 року). Через брак коштів будівництво було зупинено і поступово фортеця перетворилася на поселення. За однією з версій, звідси і походить назва нашого села. За іншою версією, як розповідають краєзнавці, у XVIII ст. на правому березі Берди вже існувало село Попівка, а на лівому – були незаймані землі, де жив пастух Олекса Дука. Згодом біля нього почали селитися цілі сім'ї, навіть переселенці з Чернігівської губернії, що шукали кращої долі на Півдні України. Звідси і назва – Олексіївка.

Наступний стенд розповість про історичну віху поч. XX ст., яка торкнулася нашого краю, історію людей, які створювали трудову славу рідного села. Багато матеріалу зібрано про зародження освіти: перші школи, вчителів, директорів, а також речі, що пов'язані з освітнім процесом.

Цікавою, величною і водночас трагічною є наша історія. Не все ще відомо: чимало таємниць та загадок чекають свого часу. По зернинах активісти села збирали матеріали про часи лихоліть 30-40 х рр. XX ст. Вдалося знайти інформацію про голодомор та репресії, які пережили жителі навколишніх сіл. На згадку про ці події встановили пам'ятні знаки. Це не просто німе каміння, життя багатьох людей, які голосами своїх пращурів промовляють до нас.

Наступним етапом нашої екскурсії є експозиція, присвячена Другій світовій війні. Вона розповідає про жителів села, які на фронті і в тилу боронили свій рідний край. Окремим розділом є експонати, що стосуються події осені 1941 року, коли на території Смирновської ОТГ відбулися тяжкі оборонні бої бійців 18-тої армії під командуванням генерал-лейтенанта А.К. Смирнова. Тисячі воїнів загинули та потрапили в оточення, братськими могилами встелена наша земля, яка і до цього часу не залікувала свої рани. За останні роки членами «Асоціації пошукових загонів Запорізької області» було віднайдено останки бійців і перепоховано у братській могилі на Меморіалі Слави у центрі с. Олексіївка, а імена загиблих навечно закарбовані на гранітних плитах та стендах у музеї.

Зараз триває робота над оформленням нового експозиційного стенду, присвяченого учасникам АТО. Зібрані речі, які передали рідні учнів, колишні учні школи, а також військові, яким допомагає колектив школи.

Особливістю нашого музею є те, що всі експонати зібрані на території Олексіївки та навколишніх сіл. Крім того в музеї знаходиться експозиція (до речі єдина в Україні), присвячена жителю нашого села Микиті Федоровичу Карацупі – відомому прикордоннику. Тут є речі, які він власноруч передав до музею, дещо подарували його рідні. Ця експозиція має назву «З минулого в майбутнє», бо кожного року 28 квітня в

центрі села Олексіївка, де знаходиться пам'ятник відомому прикордоннику, збиралися прикордонники з усіх куточків України, гості з Білорусії та Росії, щоб вшанувати пам'ять «Дідуся» всіх прикордонників. Вони відвідували наш музей і залишали щось на згадку, поповнюючи експозицію, а для підростаючого покоління проводили патріотично-виховні заходи. Надовго запам'яталися школярам показові виступи зі службовими собаками та бойова майстерність прикордонників.

У стінах шкільного музею відвідувачі не просто дізнаються про факти з історії, а мають нагоду вийти на новий рівень свідомості: зростає розуміння, що кожен має здібності, щоб бути корисним для країни, своєї громади і самих себе. Діти беруть участь в інтерактивах, отримують відповіді на різноманітні запитання: на яких інструментах грали, на чому виготовляли тканину, чим освітлювали домівки, у що і кого вірили наші предки, як і чим захищали свою-нашу землю? Ми орієнтували роботу музею на приваблення відвідувачів пізнавально-розважальними елементами. Для них розроблено пригодницько-пошукова робота «Крізь віки» (краєзнавчий квест).

За минулий рік музей відвідали не тільки учні коли, а й діти шкіл нашого та сусідніх районів, представники місцевої влади, студенти вищих закладів освіти, гості та жителі Смирновської ОТГ. Цьому сприяє популяризація музейної справи серед колективів шкіл районів, співпраця з відділом культури Смирновської ОТГ, краєзнавцями – членами місцевої організації самооборони «Берда», публікації в місцевій пресі, відео-сюжети в інтернет-ресурсах. Крім того, наш шкільний музей входить до екскурсійного маршруту по Смирновській ОТГ «Історична спадщина мого краю», що був розроблений учнями Олексіївської школи в рамках всеукраїнського конкурсу «Історія моєї громади».

У серцях вдячних відвідувачів ми хочемо посіяти добро, любов до рідної землі. І нехай музей маленький, та сподіваємося, що справу робить велику, бо життя людини лише тоді має сенс, коли вона створює нове, хороше в ім'я щастя людства. Головна ідея роботи музею – його функціонування задля майбутнього: збереження пам'яті про історію нашого села, сприяння спадкоємності поколінь.

Музей – це свого роду путівник по маршрутах подвигу, слави і пам'яті. Давайте звертатись до нього, щоб, замислюючись, знати, пам'ятати і пишатися, тому що без минулого немає майбутнього. А у нас воно є!

Джерела та література:

1. Документи з архіву місцевого загону самооборони «Берда».
2. Інтерв'ю з директором музею Котенко А.Л.
3. Інтерв'ю з місцевими краєзнавцями Каплієм В.М., Дубовик М.М.
4. Матеріали з екскурсії Стецюн Т.І.
5. Супруненко В.П. Народина: витоки нації: символи, вірування, звичаї та побут українців. – Запоріжжя: МП «Берегиня». – 1993.
6. Усна історія Степової України / Запорізький край. – Запоріжжя: АА ТанDEM, 2008.
7. История городов и сел УССР. Запорожская область. – К., 1981.

МУЗЕЙ ПРИ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Федчук Анастасія, учениця 9 класу, Шепетівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №6 Хмельницької області.

Керівник: Кучерук Людмила Миколаївна, вчитель фізичної культури, керівник шкільного музею Шепетівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №6 Хмельницької області.

Музей при закладі освіти – один із найважливіших засобів, завдяки якому удосконалюється навчання і виховання учнів, розвивається інтерес до історії, звичаїв, традицій, розширюється кругозір. Музейна робота спрямована на розвиток пошукової

діяльності, творчості, активності учнів, що реалізується через збирання, вивчення, обробку, збереження, оформлення, пропаганду матеріалу. У процесі пошукової діяльності діти реалізують свої можливості і бажання. Музей при нашій школі – це універсальний засіб об'єднати учителів, учнів, батьків та мешканців нашого мікрорайону.

Шкільний музей нашого закладу заснований у 2004 році з метою вивчення історії мікрорайону «Залізничний», в якому розташований заклад, історії школи, збереження фотографій колишніх випускників, їх досягнень, доля учасників Другої Світової війни, їхнього героїчного минулого, діяльність жителів мікрорайону, які досягли великих і значних результатів. Започатковано музей з ініціативи колишнього директора школи Марецької Світлани Павлівни. Дата реєстрації 28.10.2004 року (наказ ЗОШ I-III ступенів № 6, № 49 А від 29.10.2004 року, Свідоцтво № 22-24-05, видане управлінням освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації). У 2009 році з ініціативи директора школи Собчук Наталії Миколаївни музей було модернізовано, закуплено нові меблі, поновлено експозиційний матеріал.

Музей постійно поповнюється новими експонатами, серед яких окремі становлять певну цінність, часто міський краєзнавчий музей, з яким ми активно співпрацюємо, орендує експонати для своїх виставок. Це альбоми з фотографіями періоду Другої Світової війни, а також експонати, привезені волонтерами – жителями нашого мікрорайону із зони бойових дій.

Вже стало доброю традицією щорічно проводити у шкільному музеї заходи для мешканців мікрорайону. Це і День Соборності, День Перемоги, День Гідності і Свободи, День вишиванки та інші. Постійно музей відвідують учні школи, батьки, гості і записують свої враження від побаченого у книги відгуків.

Тривалість екскурсій залежить від категорії відвідувачів музею.

Маю за честь провести екскурсію «Стежинами історії».

Шепетівка – відома в Україні залізнична станція. Свою історію розпочинає у 1873 році. Перебудовувалася у 1952-му. У 1921-1939 роках станція Шепетівка, що знаходилася за 40 км від радянсько-польського кордону, була прикордонною. На станції проходив митний та прикордонний контроль осіб, що прямували у Польщу та з неї. У 1928 року через станцію проїздив Остап Вишня. Про станцію Шепетівка та Шепетівську митницю він неодноразово згадує у творі "Вишневі усмішки закордонні":

"Шепетівка...А ви знаєте, під'їжджаючи до Шепетівки, якось тобі робиться "каламітно". Не те, що тобі там доведеться через митницю проходити... Під'їжджаючи до Шепетівки, хочеться назад чкурнути. Перескочиш-бо Шепетівку. Ото радість.... Шепетівські митні урядовці-веселий народ. Найулюбленіша у них фраза "Не полагается".

Місцеві вважають станцію однією з родзинок населеного пункту. Один із міжнародних туристичних порталів підготував підбірку 15 найкрасивіших вокзалів України, куди увійшов також і наш.

Саме біля вокзалу у 20-30 роках 20 століття розпочалося будівництво житла для працівників станції. Одночасно для дітей була побудована школа. Роком заснування її вважається 1926-й. Тоді розпочала працювати восьмирічна залізнична (транспортна) школа №41. Навчання у ній велося українською мовою.

З 1936 року старе приміщення було зруйновано і на його місці побудовано нову Шепетівську транспортну середню школу №41. Першим директором цієї школи став Повар Микола Іванович. У 1937 році був перший випуск у школі. Так розпочалася історія нашої школи.

*На світі є багато шкіл
Просторі і чудові,*

*Та наймиліша нам завжди,
Це наша шоста школа...
Гостинно двері відкривала
Цей храм знання й освіти,
Іде до школи дитвора
Навчатись і творити...*

Ці слова рідній школі належить перу колишнього учня школи Дмитру Алексєєву.

Роки 1941-1945. Їх по праву називають роками, обпаленими війною. Із покоління учнів перших післявоєнних років, загартованого воєнним дитинством і голодною юністю, член спілки журналістів України, автор 14 книг – Олександр Володимирович Ковальчук. Пишається школа і героєм Другої Світової війни Георгієм Кудашовим, який з 1936 року проживав у мікрорайоні школи і тісно співпрацював з залізничною школою та Сергієм Петровичем Швецем – автором документальної повісті «Юність обпалена війною». У 1991 році за ініціативи випускників школи 1941 року при сприянні жителів мікрорайону на подвір'ї було встановлено пам'ятний знак на честь загиблих випускників школи. Восени 1944 року школа відкрила свої двері учням.

Пізніше поруч з українською було збудовано восьмирічну транспортну російську школу №70. Отже, після війни стало дві школи: залізнична транспортна середня школа №48 і залізнична російська восьмирічна школа №70. В 1960 році школи стали називатися середніми загальноосвітніми школами №9 і №10. В цей час активно проявляють себе «Юні слідопити», які ведуть пошукову роботу з пошуку героїв Другої Світової війни. Іде активне листування між містами, школи отримують багато вітальних листівок від колишніх учнів. Житель мікрорайону, випускник школи 1959 року Оніщук Анатолій Афанасійович стає учасником літніх олімпійських ігор у Мехіко 1968 року з кульової стрільби. Цього ж року організували шкільне лісництво. Керівником якого стає – Остапенко Олена Терентіївна – вчитель біології. Мікрорайон «Залізничний» постійно озеленюється. Про юних природолюбів часто згадувалось і у пресі. Зокрема, газета «Шляхом жовтня» в замітці «Турбота юних» зазначає: «Коли в місті мова заходить про юних природолюбів, обов'язково називається середня школа №6». Шкільне лісництво неодноразово нагороджувалось грамотами та подарунками.

Об'єднання шкіл в середню школу №6 відбулося у 1978 році. Директором став Гучев Микола Михайлович. Учні школи були активними учасниками і переможцями конкурсів різного рівня. Серед випускників тих поколінь – заслужена оперна співачка Валентина Іванівна Коровченко. У 1993 році середню школу №6 було перейменовано у загальноосвітню школу І-ІІІ ступенів №6. Відомим випускником закладу цього періоду став Христюк Дмитро – чемпіон світу з бойового самбо. Його тренером був випускник нашої школи Кушик Станіслав Володимирович – заслужений тренер України, чемпіон світу з вільної боротьби. 5 наших випускників, а також 7 жителів мікрорайону виконували свій інтернаціональний обов'язок в Афганістані, серед яких Андрєєв Андрій Євгенович.

Учні закладу постійні переможці багатьох випробувань. Команда КВК ЮІР та агітбригада «НОНСТОП» три роки поспіль виборювала першість у зональних змаганнях та двічі була учасником Всеукраїнських змагань. Відомим випускником закладу є Дмитрач Дмитро – майстер бойового самбо міжнародного класу, віце-чемпіон світу з бойового самбо, чемпіон України з бойового самбо серед професіоналів.

У закладі засновано шкільне патріотичне об'єднання «Козацька республіка». У зв'язку з подіями на Сході активізовано роботу з патріотичного виховання. Історія школи нерозривно пов'язана з історією нашого мікрорайону, міста та області. Школа є

волонтером, активно допомагає відправляти посилки з продуктами харчування, теплими речами та медикаментами у зону бойових дій у Донецьку та Луганську області. До всіх заходів активно долучаються батьки учнів, вони ж жителі мікрорайону «Залізничний». Учні пишуть листи на передову, проводять зустрічі, уроки-пам'яті, тісно співпрацюють з батьками та рідними загиблих. Саме вони допомогли у оформленні експозицій.

У 2017 році відкрито новий відділ «Життя, віддане за Україну – герої Хмельниччини». Війна – це не тільки мобілізація, волонтерська робота, біженці, поховання загиблих і лікування поранених. Війна – це також і сотні подвигів, що здійснюються щоденно. За час військових дій на сході України загинуло 150 солдатів з Хмельницької області. Найстаршому загиблому Ігорю Балді з Хмельницького району було 55 років, наймолодшому Назарію Якубовському з Хмельницького – 17 років. Крім цього, з початку військових дій на Донбасі зникли безвісти 6 солдатів з Хмельниччини: Тимошук Сергій Володимирович, 1995 року народження, Климюк Олександр Юрійович, 1988 року народження, Ватаманюк Сергій Миронович, 1987 року народження, Слободян Едуард Геннадійович, 1986 року народження, Ремішевський Віталій Валентинович, 1984 року народження, Байдюк Іван Іванович, 1965 року народження.

Серед загиблих є і випускники нашої школи – Тимошишин Олександр та Біленький Андрій. «Він так любив життя...». Ці слова говорять всі, хто знав Андрія Біленького, захисника України, який загинув у зоні АТО 20 квітня 2016 року. Йому було лише 33 роки – пора молодості, зрілості, змужніння, він мав багато життєвих планів, мрій, та все перекреслила війна. У нього ще з дитинства було велике бажання вчитися, пізнати світ. Він наполегливо долав сходинку за сходинкою. Школа, університет, улюблена робота, одруження, народження донечки. На всіх етапах життя Андрій був відповідальним, людиною слова. 15 серпня 2015 року отримав повістку і як справжній чоловік не відмовився захищати рідну землю. Службу проходив у 53-й окремій механізованій бригаді. Він мріяв про повернення до мирного життя, на жаль, весна 2016 року стала для нього останньою. Життєва дорога Андрія Біленького обірвалася 20 квітня 2016 року. Загинув солдат в районі села Федорівка, Бахмутського району, Донецької області.

«Ти в наших серцях назавжди...». Ці слова спрямовані випускнику нашої школи. 18 листопада 2019 року Тимошишину Олександру було б 32 роки. У цей день його завжди будуть згадувати рідні, друзі, однокласники. Військову службу він проходив у першому механізованому батальйоні 54-ї бригади, був водієм-санітаром на передовій, яка майже щодня обстрілювалася бойовиками. 4 серпня 2015 року Олександр одягнув військову форму, щоб захищати Батьківщину, а повернувся бійцем Небесної гвардії і оберігатиме мир і спокій України з небес. Указом Президента України Тимошишин Олександр нагороджений орденом «За мужність III ступеня» (посмертно). Нагорода заслужено знайшла захисника України. Службове розслідування по факту загибелі велось створеною комісією двічі і лише 25 травня 2016 року було видано наказ командира в/ч в якому зазначено: «...За даними журналу бойових дій 1 механізованого батальйону здійснено запис, що під час розвезення продуктів харчування підірвався автомобіль ГАЗ-66, водієм якого був солдат Тимошишин Олександр Андрійович. Службовим розслідуванням також встановлено, що солдат Тимошишин Олександр Андрійович загинув у полоні 26 лютого 2016 року від вогнепального кульового поранення.

Згідно рішення XIX сесії міської ради №33 від 31.01.2017 року Біленький Андрій та Тимошишин Олександр (посмертно) нагороджені посвідченням «Почесний громадянин» м. Шепетівки.

Ми пишаємось випускниками нашої школи – воїнами: Тимошишиним Олександром та Біленьким Андрієм. Догоріла свіча життя солдатів, та нехай ніколи не згасне свіча пам'яті про мужніх захисників України.

23 травня 2017 року хлопці повернулися в граніті до рідної школи.

З болем у серці та зі сльозами на очах ми читаємо їхні імена. Вони відходять у вічність. Але ми учні Шепетівської ЗОШ I-III ступенів №6 завжди будемо пам'ятати про загиблих Героїв України та їхній подвиг. Вічна слава і пам'ять героям.

- Слава Україні!

Сьогодні у школі працює прекрасний колектив педагогів однодумців, який очолює Щур Наталія Миколаївна. Поряд з педагогами завжди мешканці мікрорайону у проведенні культурно-освітньої і просвітницької роботи. І саме така співпраця сприяє навчанню та вихованню підростаючого покоління. Усі ми пишаємось героїчним минулим нашого міста, мікрорайону та свого храму науки. Віримо, що добру славу примножуватиме і молоде сучасне покоління юних шепетівчан.

ОДЕСЬКИМИ СТЕЖКАМИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Чакір Валентина, учениця 7 класу Ярославської загальноосвітньої школи I-III ступенів Саратської районної ради Одеської області.

Керівник: Гутник Наталя Федорівна, учитель української мови та літератури Ярославської загальноосвітньої школи I-III ступенів Саратської районної ради Одеської області

Окремі постаті української культури з часом стають частиною духовного надбання всієї нації. До таких, безперечно, належить Леся Українка. Проте, краєзнавчий вимір такої постаті не втрачає своєї актуальності. Адже для окремих регіонів є вкрай важливим долучитися до загальнонаціонального культурного процесу, шляхом «прив'язання» регіону до символічного ореолу видатної постаті.

В роки першої російської революції в Одесі було створено товариство «Просвіта», далі – «Український Клуб» та «Українська Хата». Тож Одеса була якісно представлена в одній із складових політичної фази націєтворення – літературному рухові. Це стало однією з причин кількаразового відвідування видатною поетесою південного міста. Дослідженням візитів Лесі Українки та популяризацією інформації про її перебування в Одесі займався співробітник місцевої національної наукової бібліотеки та заслужений діяч мистецтв Зленко Григорій Дем'янович (1934-2015).

У цій статті робиться спроба характеристики поетичного доробку Лесі Українки під кутом зору жанрової специфіки, та популяризація взаємозв'язків родини Косачів з українською громадою Одеси. Одеська сторінка життя Лесі Українки є досить вагомою, тому не проминула увагу місцевих краєзнавців.

Леся Українка бувала в Одесі неодноразово. Вперше вона потрапила до міста на Чорному морі у липні 1888 році. За ініціативи її батька Петра Косача, вона приїхала на лікування до Хаджибейського лиману. Подорож з батьком до Одеси, була першою подорожжю Лариси Петрівни до моря, яке за висловом її сестри, вона «якось аж пристрасно полюбила на все життя». Найзначнішим відкриттям молоді поетеси в Одесі у 1888 році стала родина М. Комарова. Як відомо, цей діяч був активним представником української громади міста і його родина дотримувалася українських звичаїв. Особливо дружні відносини склалися в Лесі Українки з дружиною М.Комарова, Любов'ю Бореславівною, та його дочкою Маргаритою. Подорож, місто й інші особливості південного краю поетеса зобразила в «Подорожі до моря», яку присвятила Комаровим:

*Велике місто. Будинки високі,
Людей тих – без ліку!
Веселую чутно музику.
Розходяться людській лави широкі,
Скрізь видно ту юрбу велику...
То ж добрії люди мене привітали
В далекій країні,
Там друга в прихильній дівчині
Знайшла я. І моря красу споглядали
Не раз ми при тихій годині...*

У 1889 році Леся Українка двічі побувала в Одесі. Тут вона не припиняла власного навчання, зокрема, почала брала уроки англійської та італійської мов. Долучилася до одеського літературного життя: купувала місцеві журнали й книги, задумувала переклади, зокрема «Пригод Гулівера» Дж. Свіфта. Разом із Комаровими, Косачі, які приїхали до Лесі в гості, гуляли містом, любувалися степовими просторами, незвичними для мешканців Волині: «ми, поліщуки, глузували з одеситів, що вони «три дерева» зовуть «парками»». В серпні-вересні 1891 року Леся Українка перебувала в французькій колонії Шабо на Одещині, неподалік Акерману. Вертаючись з подорожей Україною та закордонними країнами у 1893, 1902, 1904, 1908, 1910, 1912 і 1913 роках видатна поетеса проїздила через Одесу, затримуючись на декілька днів в гостях у Комарових.

Отже, наслідком перших вражень Лесею Українкою від Чорного моря і став її поетичний цикл «Подорож до моря», датований 1888 роком.

«Подорож до моря» включає дев'ять оригінальних творів – яскравих зразків поезій про земну красу і красу морської стихії.

Умовно, з огляду на предмет поетичного зображення, весь цикл можна розділити на дві групи. Перша з них – це вірші, присвячені чарівним краєвидам («Прощай, Волинь», «Далі, все далі...», «Красо України, Подолля!», «Вже сонечко встало»). Крізь вікна вагону, в якому проїжджає Леся Українка, як в калейдоскопі, спостерігає рідні їй краєвиди, милується і прощається з ними. Вірші циклу пройняті мажорним настроєм. Їх рівномірна ритміка ніби зливається з ритмічним перестуком коліс вагонів – то прискореним, то уповільненим. Особливо це відчувається у вірші «Красо України, Подолля!».

В інших віршах циклу, які можна віднести до другої групи («Велике місто...», «Далі, все далі від душного міста», «Ой високо сонце в яснім небі стало», «Вже сонечко в море сіда», «Кінець подорожі»), постають стислі чи розгорнуті морські пейзажі й окреслюється ціла гама поетичних асоціацій, навіяних яскравими картинами морської стихії.

«Подорож до моря» – це пісня красі рідної природи, один з блискучих зразків пейзажної лірики.

Однак, вірші циклу не можна віднести до чисто пейзажної лірики, бо вони – не просто замилювання поетеси красою рідної Волині чи морськими краєвидами. В барвистих килимах Волині вона бачить «латані ниви», а морські простори не дають забути про просту людину і її нещасливу долю. Тут можна говорити про продовження Лесею Українкою літературних традицій від Шевченка до Франка, про використання ними пейзажу як засобу контрасту, протиставлення ідилії і реалій світу.

Аналізуючи «поему» чи «ліричний цикл», перш за все спинімося на розвитку теми твору. Початок – є прощання з «рідним куточком», з Волинню; тут дано натяк і на причини подорожі – хворобу:

Мене від тебе доленька жене...

Реалістичний інстинкт звелів поетці заявити, що її «мчить залізний велетень», цебто, що вона подорожує залізницею. Перший малюнок – «килими чудові» «темних лугів» та «веселих берегів» ще рідного краю. Другий малюнок – антитеза, «латані ниви», закриті хмарами та «душним димом», і поетка не може утриматись від сентенції:

Щастя колишнього хвилі злотисті

Час так швидкий пожира, мов огонь...

Третій малюнок – знову «Красо України, Подолля» – «хороші, красні села», «лани золотії», «ярочки зелененькі». Четвертий малюнок – знову антитеза: «степ той без краю», «степовеє село». П'ятий малюнок – «велике місто» на краю «темного моря», «людей – без ліку», «музика весела» – і таке типове для романтика – почуття «біді самотному у місті широкім». – «Далі, далі від душного міста» – малюнок шостий – широкий простір моря, детальний та захоплений його опис і романтичне – «забуваю і щастя і горе, все наземне, – з'єднатись з тобою я жадаю на час, на годину, щоб не бачить нічого на світі»... Малюнок сьомий – теж романтичний і потрібний для українки спогад про «ті байдаки», що «легкими чайками» колись «плили на сей бік та за козаками» – і далі простора романтична ламентация на тему:

Де поділась наша воля, слава наша смутна?

Восьмий малюнок – вечір на морі (романтика не обійдеться без малюнку вечора!); дев'ятий і останній – «кінець подорожі», «вже хутко прибудем додому» і серед «обіймів щоденщини й лиха наземного» – романтичні спогади про – «синє море, безкрає, просторе»...

Романтизм тут щирий, не фальшивий; думки та настрої, хоч і сентиментальні, але виринаються так само широко й молодо. Для шістнадцятилітнього читача ця поезія шістнадцятилітньої поетки і сьогодні зберігає всю свою свіжість і молоду силу.

Простежуючи весь ліричний доробок Лесі Українки, можна прийти до висновку, що літературознавчий напрямок лесезнавчих досліджень краєзнавцями обмежився висвітленням мариністичних мотивів у творчості поетеси.

Питання стосунків Лесі Українки з одеською громадою досі лишається відкритим. Адже на сьогодні розкрито більшість обставин її відносин лише з родиною Комарових, переважно за рахунок епістолярних джерел.

Таким чином, не зважаючи на те, що більшість лесезнавчих розвідок Г. Зленка мають науково-популярний характер, він досі залишається найбільш результативним, в кількісному і якісному плані, одеським лесезнавцем. Хоча він і не родився в Одесі, але проробив чимало культурної праці, аби включити південний регіон в українську літературну площину, що є дуже важливим сьогодні.

ЕКОЛОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ҐРУНТУ, ЩО ЗНАХОДИВСЯ ПІД ДІЄЮ ВАЖКОЇ ЛЕТАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Вайцехович Марія, учениця 10 класу Краматорської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 16 Краматорської міської ради Донецької області, вихованка гуртка Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді.

Керівник: Аксенкова Елла Володимирівна, учитель хімії Краматорської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 16 Краматорської міської ради Донецької області, методист Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді.

Техногенне надходження іонів важких металів у навколишнє середовище відбувається у вигляді газів, аерозолів і в складі стічних вод. Ґрунт – це найслабкіше місце, бо він «запам'ятовує» усе, що колись знаходилося на ньому. Сполуки важких металів порівняно швидко накопичуються і вкрай повільно з нього виводяться. У гумусовій частині ґрунту відбувається їх первинна трансформація. Важкі метали активно беруть участь в окисно-відновних процесах, а потім переміщуються та перерозподіляються в зовнішньому середовищі у вигляді органо-мінеральних складових.

Ще у 2015 році екологи Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» закликали жителів зони ОРДЛО та звільнених територій не користуватися тими частинами городів, для вирощування продуктів харчування, де залишилися воронки від вибухів снарядів. Під наші дослідження потрапила територія селища Ясногірка, яка розташована на лівому березі річки Казенний Торець на північному заході від міста Краматорськ Донецької області. У період окупації влітку 2014 року вона стала центром бойових дій.

Актуальність роботи полягає у вивченні впливу палива важкої летальної зброї на навколишнє середовище та здоров'я людини.

Об'єкт дослідження: листові пластинки рослин родини Хрестоцвітих, відібрані на різних ділянках, що потрапили під обстріл важкою зброєю.

Мета роботи: з'ясувати методи та прийоми якісного аналізу виявлення іонів важких металів та їх дії на біологічні системи; на основі отриманих результатів зробити висновок про ступінь забруднення ґрунту через шість років після обстрілу важкою летальною зброєю; здійснити прогноз очікуваних змін і розробити поради для виправлення уже існуючих негативних наслідків антропогенного впливу на довкілля.

Техногенне надходження іонів важких металів у навколишнє середовище відбувається у вигляді газів, аерозолів і в складі стічних вод. Вони порівняно швидко накопичуються в ґрунті і вкрай повільно з нього виводяться. У гумусовій частині ґрунту відбувається їх первинна трансформація. Важкі метали беруть активну участь в окисно-відновних процесах, а потім переміщуються та перерозподіляються в зовнішньому середовищі у вигляді органо-мінеральних складових.

Нами з'ясовано, що територія селища Ясногірка у часи окупації Російською Федерацією потрапила під масивний обстріл реактивними системами залпового вогню «Град», в яких використовується паливо РСИ-12М. У цьому паливі присутні сполуки Плюмбуму концентрацією 6,7 г/кг (ГДК 0,1 мг/кг) [1].

Величезний викид токсичних речовин під час вибухів снарядів летальної зброї спричинив потрапляння їх в атмосферу, ґрунт і воду, що в свою чергу призвело до забруднення рослин. Рослини – це основа всіх харчових ланцюжків, завершальною ланкою в яких є людина. Відомо, що іони важких металів здатні накопичуватися і важко виводитися з організму. Вони згубно впливають на організм і здоров'я в цілому [2].

Плюмбум відомий як нейротоксин майже 5 тисяч років. Він накопичується переважно в кістковій тканині (до 90%) у формі важкорозчинного ортофосфату [3]. При отруєнні іонами Плюмбума з'являються наступні симптоми: враження ясен, захворювання нирок, судин і ЦНС, головний біль, запаморочення, підвищення внутрішньочерепного тиску, а також відбувається блокування синтезу гемоглобіну. Його токсичність збільшується при нестачі в організмі Ca^{2+} і Fe^{2+} . У токсикологічній хімії за правилом Мертца сполуки Pb^{2+} відносяться до найнебезпечніших речовин, тому за визначенням ступеню зараження ґрунту можна зробити висновок про доречність використання досліджених земель у сільськогосподарської діяльності.

Для біоіндикації нами взято дикоростучу рослину Гірчицю індійську (родина Хрестоцвітих) та Амброзію полинолисту (родина Айстрові), які є ефективними накопичувачами іонів Плюмбуму [4].

Метод заснований на вимірюванні ступеня помутніння розчину, що утворюється при взаємодії іона Плюмбуму з розчином Калію хромату: $\text{Pb}^{2+} + \text{CrO}_4^{2-} = \text{PbCrO}_4 \downarrow$

Чутливість визначення – $1,5 \text{ мкгPb}^{2+}$ в аналізованому обсязі розчину. Точності визначення заважають сполуки Ba^{2+} [5].

Наважка 1 г подрібненого та висушеного до постійної ваги листя нагрівається на піщаній бані у присутності суміші розбавленої нітратної та сульфатної кислот (у відношенні 5:1) до сухого залишку, озолується при $400\text{--}450^\circ\text{C}$. Підвищення температури понад 460°C може привести до випаровування Плюмбум (II) сульфату. Після охолодження золу обробляють розчином 5 мл Амонію ацетату, розчин центрифугують. У колориметричні пробірки переносяться по 3 мл прозорого розчину проби та порівнюють зі шкалою стандартів. У пробірки шкали та проби додають по 0,1 мл 1% розчину Калію хромату і збовтують. Через 15-20 хвилин порівнюють ступінь помутніння проби зі шкалою на темному тлі.

Таблиця 1. Шкала стандартів

Номер стандарту	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Робочий стандартний розчин, мл	0	0,15	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9
Амоній ацетат, 3 % розчин, мл	3,0	2,85	2,8	2,7	2,6	2,5	2,4	2,3	2,2	2,0
Вміст іонів Pb^{2+} , мкг	0	1,5	2,0	3,0	4,0	5,0	6,0	7,0	8,0	10

Дослідження показало, що вміст іонів Pb^{2+} $3,0 \text{ мкг}$ в 1г наважки листових пластинок рослин-індикаторів.

Отже, через шість років після забруднення території паливом важкої летальної зброї вміст іонів важких металів знаходиться на високому рівні. На основі отриманих результатів з'ясовано, що на екологічну ситуацію місцевості, пов'язану із забрудненням сполуками важких металів, на сьогодні суттєво впливають викиди при обстрілах летальною зброєю.

При підвищеній концентрації важких металів у ріллі потрібно проводити фітоекстракцію (вирощувати на забрудненій території рослини для пониження утворення пилу) та електрохімічне очищення земель. Мешканцям, житло яких знаходиться поблизу зараженої території, потрібно всіма можливими засобами боротися з пилом: на пилові частинки осідають усі шкідливі речовини, які знаходяться в повітрі. Необхідно частіше проводити вологе прибирання з миючими засобами та використовувати пилосос із дрібними фільтрами. Частково можуть допомогти зволожувачі й озонатори. Для виведення з організму накопиченого Pb^{2+} необхідно якомога частіше вживати в їжу молочні продукти, що містять Ca^{2+} . Мармелад і фруктове желе, а також яблука, лимони, буряк містять пектин – речовину, яка здатна виводити з організму іони важких металів.

Вона має унікальні властивості – утворювати комплекси з важкими та радіоактивними елементами [6]. Біля територій, що заражені сполуками важких металів, слід насаджувати лісні породи дерев, а не культурні, тому що вони мають кращі поглинаючі властивості.

Список використаних джерел:

1. Щербань В.В., Филимонов В.Н., Банишевский В.В. Технология применения конверсионных баллистических твердых топлив в качестве промышленных взрывчатых веществ // Горіння дисперсних систем. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 151-152.
2. Кравців Р. Й. Продуктивність та обмін речовин у лактуючих корів за різного вмісту важких металів у раціонах // Вісник аграрної науки. – 2004. – № 1. – С.29-31.
3. Пістун І. П. Практикум з безпеки життєдіяльності: Навчальний посібник – Суми: Університетська книга, 2000. – 120 с.
4. Макаренко Н. Використання біологічних індикаторів для визначення забруднення ґрунту важкими металами. // Вісник аграрної науки. – 2002. – № 10. – С. 55-56.
5. Макаренко Н. Контроль за вмістом важких металів у ґрунті // Вісник аграрної науки, 2001. № 4.- С. 55-57.
6. Яремко З. Безпека життєдіяльності: Навч. Посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 317 с.

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ НЕЗАКОННОГО ВИДОБУТКУ БУРШТИНУ НА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ҐРУНТУ

Гудімова Софія, учениця 6-А класу, вихованка еколого-натуралістичного гуртка «Пагінець» Клесівської загальноосвітньої школи I-II ступенів-ліцею Клесівської селищної ради Сарненського району Рівненської області.

Керівник: Царук Наталія Миколаївна, вчитель біології, керівник еколого-натуралістичного гуртка «Пагінець» Клесівської загальноосвітньої школи I-II ступенів-ліцею Клесівської селищної ради Сарненського району Рівненської області.

Бурштин – коштовний камінь, що використовується для виготовлення прикрас, у парфумерії, народній медицині. Та по суті – це скам'яніла смола хвойних дерев. Щоб він утворився потрібні мільйони років і певні умови. Та у наш час знайшлися сміливці, які вирішили, що можуть перевертати ліси верх ногами аби збагатитися коштовним каменем.

Ліси в Україні є національним багатством. Та за останній період скорочуються вражаючими темпами. Насамперед це пов'язано із перетворенням лісових територій для різних людських потреб. А в нашій місцевості ліси гинуть від видобутку бурштину. Скорочення площі лісу веде до непоправних негативних процесів, що мають глобальне значення для всієї природи, тому наше дослідження стає ще *актуальнішим*.

Метою роботи є дослідження зміни фізико-хімічних властивостей ґрунтового покриву, що зазнав впливу від незаконного видобутку бурштину.

Завдання дослідження:

1. Опрацювати інформаційні джерела з проблемної теми;
2. Дослідити ґрунтовий профіль контрольної та експериментальної ділянок ґрунтового покриву;
3. Дослідити хімічні властивості ґрунту (рівень кислотності), що зазнав впливу від незаконного видобутку бурштину;

Об'єктом дослідження є негативний вплив незаконного видобутку бурштину на лісову екосистему. *Предметом* дослідження є негативний вплив незаконного видобутку бурштину на ґрунт.

Гіпотеза: незаконний видобуток бурштину негативно впливає на зміну фізико-хімічних властивостей ґрунту.

Кислотність – одна з характерних властивостей ґрунту лісової зони. Підвищена кислотність негативно позначається на рості і розвитку ряду видів рослин. Це відбувається через появу в кислих ґрунтах шкідливих для рослин речовин, наприклад

розчинного алюмінію або надлишку марганцю. Підвищена кислотність ґрунтів пригнічує життєдіяльність ґрунтових бактерій, що беруть участь в розкладанні органіки і вивільнення поживних речовин, необхідних рослинам.

Нами було проведено дослідження для виявлення кислотності ґрунтів на яких проводилася активна діяльність бурштинокопачів і на ділянці, що не зазнала значного людського впливу.

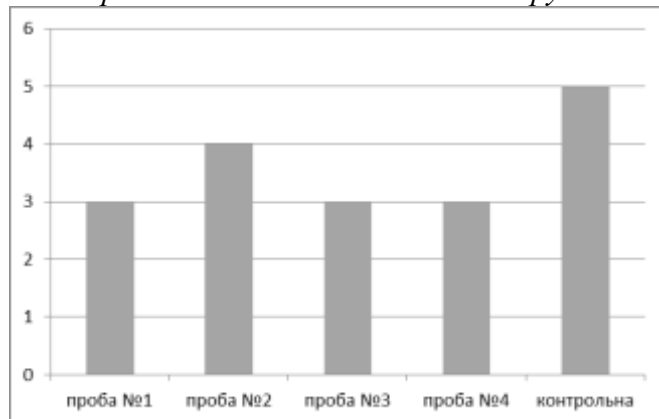
З ділянок було взято 4 проби ґрунту для аналізу. Проби було взято саме в такій кількості, для того, щоб якомога об'єктивніше визначити рівень рН на обраній ділянці.

Для того щоб отримати більш повне уявлення про хімічний склад ґрунту ми приготували ґрунтову витяжку. Для її отримання зразок ґрунту подрібнили, та додали дистильовану воду в масовому співвідношенні 1 частина ґрунту на 5 частин води, температура 20° С.

Приготувавши ґрунтову витяжку ми досягли перехід кислот, що містяться в ґрунті у водний розчин, який в подальшому і проаналізували, використавши лакмусовий папір.

Також була відібрана контрольна проба з лісової ділянки, що не зазнала впливу «старателів». За допомогою цієї проби ми мали змогу порівняти рівень кислотності ґрунтів, що піддавалися негативному антропогенному впливу і тих ґрунтів, на які людина суттєвого впливу не спричиняла (див. *Гістограму №1*).

Гістограма №1. Рівень кислотності ґрунтів

При проведенні аналізу було отримано наступні результати: проби №1,3,4 показали значення 3, а проба №2 – 4 на шкалі, що показує кислотність. Це означає, що три із чотирьох проб показали кисле середовище досліджуваної ділянки. Друга проба дала результат, що відрізняється від інших трьох, але теж свідчить про кислу реакцію ґрунту.

Отже, ґрунти що піддавалися впливу старателів мають кислу реакцію. В результаті негативного впливу незаконного видобутку бурштину були змінені хімічні особливості ґрунтів, які негативно впливають на відновлення природної флори регіону.

Ми дослідили будову ґрунту, зробивши ґрунтовий розріз. Таке дослідження провели на ділянці, що не зазнала антропогенного впливу і там де проводилися роботи по видобутку бурштину. Спостерігали наступне.

Профіль ґрунту на непошкодженій добуванням бурштину ділянці мав верхній гумусовий шар, де відбувається накопичення перегною, азоту, фосфору та ін.. елементів живлення рослин. Також над мінеральною частиною ґрунту нагромаджуються рослинні залишки, що не розклалися. Услід за гумусовим йде підзолистий горизонт, що має білясте забарвлення з сіруватим відтінком. Тут накопичуються продукти ґрунтоутворення (залізо, алюміній, мул та ін.), вимиті з вище розміщених шарів ґрунту. Нижче розміщена материнська порода. Отже, бачимо характерний даній місцевості ґрунтовий зріз, де комфортно живеться ґрунтовим бактеріям, які сприяють росту і розвитку рослинності на даній території, зокрема і сосні.

На ділянці, де незаконно видобували бурштин нижні неродючі породи ґрунту викинуті наверх. На глибині, близько 50 см., розміщується родючий шар товщиною, приблизно 10 см., за яким розміщений підзолистий горизонт та материнська порода.

Тож можна стверджувати, що саме в результаті негативного впливу незаконного видобутку бурштину були змінені фізико-хімічні особливості ґрунтів. Тому що добувають сонячний камінь помповим методом, тобто вимивають. Вода вивертає нижні неродючі породи ґрунту наверх. Змінюється кислотність ґрунту, так як бурштин – це, по суті, сукупність органічних кислот. Ґрунтовий шар, що перебуває у безпосередньому контакті має кислішу реакцію, ніж ґрунт цієї ж ділянки верхнього шару.

ЗБЕРЕЖЕМО УКРАЇНСЬКІ СТЕПИ!

Данілова Тетяна, учениця 6 класу Володимирівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Володимирівської сільської ради Миколаївської області.

Керівник: Губницька Світлана Миколаївна, керівник гуртка «Юні природознавці» Володимирівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Володимирівської сільської ради Миколаївської області.

«Люблю тебе, гіркий мій степе, солончаки та полини!», – писав свого часу відомий український поет і археолог, дослідник скіфського степу Борис Мозолевський. Насправді не лише солончаками і полинами славиться наш степ, велика енергетична сила таїться у цій землі, а історія українського степу заглиблюється на цілі тисячоліття.

Степ, як екосистема, існує вже, принаймні, 5 мільйонів років. Звичайно, раніше були дещо інші степи, з дещо іншими рослинами і тваринами, але ми могли б легко впізнати степи минулого за їхнім природним обличчям.

Починаючи з трипільських, а то й давніших – індоарійських часів, тут закладалися основи менталітету українців. На безкраїх степових просторах відбувався розвиток культури, побуту і світогляду наших пращурів, народився волелюбний дух українського народу, його самосвідомість. Територію степу у межах сучасної України в історичний (зафіксований на сторінках письмових пам'яток) час населяли кіммерійці, прадавні слов'яни, тиверці, уличі, здіймали пилюку кінськими копитами скіфи, сармати, гуни, половці... Природу степу вони обожнювали і магічно одухотворювали.

Кожна екосистема унікальна та важлива. Коли дикі екосистеми починали формуватися, флора та фауна мусили пристосовуватись до чинників неживої природи (температура, вологість, ґрунтоутворююча порода). З часом живі організми поступово, але кардинально змінювали середовище, доки екосистема не досягала нової якості та стабільного стану.

Завдяки степам утворились чорноземи, які зараз годують мільйони людей в багатьох країнах світу. Проте, глобальне екологічне значення Степу полягає також в масштабному поглинанні двоокису вуглецю (CO₂) з атмосфери, який хімічно зв'язується, перетворюється на різні органічні та органо-мінеральні сполуки й накопичується в такому вигляді в гумусі. Відомо, що двоокис вуглецю є основним парниковим газом на Землі, надмірна кількість якого призводить до глобального потепління. Таким чином, степи відіграють вкрай важливу роль у формуванні стабільного клімату планети.

Не зважаючи на величезні відкриті простори та нерівномірний рельєф, степова рослинність утворила щільну дернину, яка повністю захистила ґрунти від ерозії. Степи також сформували та підтримували стале біологічне різноманіття. Це забезпечило перетворення органічних решток, запилення рослин, регулювання чисельності популяцій організмів, серед яких потенційні бур'яни, носії хвороб та види, що завдають шкоди

сільському господарству. Степ зберігає безцінні генетичні ресурси, які є запорукою існування та розвитку рослинництва, селекції, фармацевтики та інших наукових галузей. Отже, степова флора та фауна сформувала абсолютно повноцінні умови для існування людей та зародження землеробства. За це люди «віддячили» степу тотальним знищенням...

Степова зона становить нині 41,5 відсотка площі України (25019,9 тис га), але справжнього, повноцінного (заповідного) степу залишилося менше відсотка її території. А в минулому (декілька століть назад) степ був безкраїм, як море. У ньому можна було без належного досвіду пропасти безслідно. І навіть втопитися, провалившись у «медову» яму диких степових бджіл.

Доля степового ландшафту трагічна. Його історична та біосферна роль нами неусвідомлена і залишається непізною. Степ як природна екосистема та екологічна ніша живої матерії — на межі зникнення. Жодна з природних зон за останні 150 років не зазнала таких катастрофічних змін, як степова. До загибелі останніх островків біотичного різноманіття степу — один лише крок. Якщо не залишиться їх у степових заповідниках, бачитимемо степ тільки на картинах і фотографіях. Приміром, як у цивілізованій Європі чи Америці — там степів давно вже нема. А чи зможе широка козацька натура українців існувати без широких степових просторів?

Степ як географічна зона та Степ як екосистема більше не є синонімами. Не зважаючи на те, що загальна площа ріллі в Україні є високою, рівень зораності ґрунтів продовжує зростати. Це підтверджується офіційною статистикою Державного агентства земельних ресурсів. Я звернулася до нашої сільської ради з цього питання і з'ясувала такі дані. Всього у нас 23 566 га землі. З них площа орних земель — 16 264, 89 га. Ліс та лісосмуги займають 3 039, 92 га. Пасовища, балки — 1 277,01 га. Будівлі — решта га.

Скільки ж розорюється залишків степів — невідомо. Село Володимирівка заснована у 1810 році. За 210 років дикий степ знищено.

Сьогодні в Україні значно скоротилась кількість рогатої худоби. Здавалося б, це повинно знизити пасовищне навантаження на природні екосистеми. Але дрібнотоварне тваринництво стало основним джерелом існування для багатьох сільських сімей. Великий відсоток розораних територій в Степовій зоні та залісення останніх степових ділянок призводить до дефіциту дешевих природних кормових угідь: пасовищ та сіножатей. В результаті вони страждають від надмірного пасовищного навантаження, особливо на околицях сіл. При постійному перевантаженні пасовищ з травостою випадають цінні злаки, наприклад, ковили, а також зникає бобове різнотрав'я. Замість них новоутворену екологічну нішу займають різні бур'яни, малопридатні в якості корму для тварин. Подорожчання кормів змушує селян переходити до розведення невибагливих видів худоби, в першу чергу овець. Проте, найбільш негативно на степові пасовища впливає саме дрібна рогата худоба. Статичний тиск копит вівці на 1 см² степу складає 1 кг (для порівняння тиск, що створює бронетехніка, не перевищує 0,5 кг/см²). Встановлено, що випас 50 голів овець на 1 га степу протягом дня рівноцінний чотирикратному проходженню через цю ділянку шеренги із 30 танків!

На території Володимирівської сільської ради існують фермерські господарства. Усі вони займаються розведенням овець. А ще є 3 череди домашніх корів, близько 200 голів. І все це випасається на пасовищах та балках. Пригнічення травостою і руйнування дернини викликає оголення ґрунту. Як наслідок посилюється ерозія та відбувається значне його переущільнення. Це перешкоджає проникненню вологи в ґрунт, і вона просто випаровується або стікає. В результаті пасовище перетворюється на вкрите тріщинами пустище. Степова ділянка позбавляється однієї з найголовніших своїх

властивостей – посухостійкості. А відсутність вологи в ґрунті це і є перший крок до опустелювання. Особливо небезпечні такі процеси в місцевостях, що мають певний дефіцит вологи влітку, тобто в Степовій зоні.

Вкрай негативний вплив на степ здійснюють регулярні підпали рослинності. Поширеним є помилковий стереотип про те, що на місці згарища буде краще рости трава. Спочатку згарище дійсно провокує у вцілілих рослин бурхливе зростання у порівнянні зі старим рослинним покривом. Але запас вологи дуже швидко вичерпується і з часом рослини на незайманих ділянках переженуть ті, які вирости на випалених.

В природі відбувається поступове розкладання рослинних залишків. Саме завдяки цьому утворюється гумус. Замість цього під час горіння рослинності органічні речовини просто згорають. Це призводить до додаткових викидів вуглекислого газу в атмосферу, через що посилюється парниковий ефект. Якби після останнього льодовикового періоду протягом тисячоліть суха трава не розкладалася, а кожен рік згорала, то замість родючих чорноземів ми б мали безплідні суглинки та глини. Звичайно, в дикому середовищі мають місце природні пожежі, але вони трапляються дуже рідко. У наш час 99 % всіх степових пожеж відбуваються з вини людини. Окрім знищення органіки, випалювання руйнує водний режим екосистеми. По-перше, вогонь безпосередньо висушує ґрунт. По-друге, ґрунтова волога починає ще швидше випаровуватися, оскільки поверхня ґрунту набуває темного кольору, який набагато краще поглинає сонячне випромінювання. По-третє, зникає сухий травостій, який відбиває світло й служить ізолятором тепла та запобігає швидкому випаровуванню вологи.

У вогні гине неймовірна кількість насіння, яке могло б прорости або яке вже почало проростати. Пошкоджується коріння та куртини трав. Гинуть комахи, серед яких величезна кількість природних запилювачів, ґрунтоутворювачів та природних ворогів багатьох комах, які завдають збитків сільському господарству. Знищується рослинність, яка служить кормом для багатьох тварин, що ставить під загрозу їх існування. Гине мікрофлора, яка формує гумус. В решті решт, значна частина популяцій не витримає регулярного випалювання і повністю вимирає. Тому будь-яке штучне випалювання степових ділянок є вкрай шкідливими та неприпустимими.

Степ без річок важко назвати Степом. Більшою мірою це буде напівпустеля. Загибель річок пов'язана, в першу чергу, зі зменшенням їх водності та замулюванням русел. Головною причиною дефіциту води є непомірно велика кількість гребель та штучних водойм в Степовій зоні.

Аналізуючи це питання у нашому селі я з'ясувала, що річка Висунь протікає по території Казанківського, Снігурівського та Березнегуватського районів Миколаївської області. Ця невелика ріка є правою притокою р. Інгулець, яка у свою чергу впадає у Дніпро. Довжина Висуні становить 196 км. Але річка зарегульована чисельними греблями. На її річищі нараховується 150 ставків та водосховищ. Воду Висуні використовують для водопостачання та зрошування. У верхній течії в посушливі роки річище Висуні пересихає, але після дощів вона знову наповнюється водою. Проблема загострилась із поширенням оренди водойм під рибні господарства. Як наслідок, регулювання рівня води в ставках часто відбувається з точки зору комерційної доцільності, а не екологічних потреб. Влітку це призводить до зменшення скидання води зі ставків, через що деградує усі водні екосистеми, розташовані нижче за течією. В деяких місцевостях річки повністю пересихають, хоча раніше не зникали навіть у періоди сильної посухи.

Великої шкоди річковій долині завдає надмірне випасання худоби. Раніше для громадського стада сільська рада виділяла спеціальні пасовища. Тепер всі ці землі у

власності фермерських господарств, тому людських корів весь сезон тирлюють на берегах річки. Тварини затоптують та замулюють джерела, які живлять річку, виїдають та витоптують рідкісні рослини, забруднюють воду. В результаті прибережна смуга річки перетворюється на багнюку, яка під впливом високих температур висихає і стає твердою як каміння.

Ми горді тим, що маємо острівця незайманої природи «Степок», який знаходиться у селищі Лісовому. Це 11 га (а зовсім недавно 15 га) ділянка цілинного степу, який ніколи не розорювався. На Україні таких місць не так вже й багато. Тут росте понад 300 видів трав'янистих рослин. Ніколи ця земля не знала плуга, не бачила коси. Буйне різнотрав'я: пирій і ковила, мишачий горошок, лобода, деревій, польовий в'юнок, щавель, молочай... Легше назвати, яких тут трав нема, аніж перелічити ті, що тут ростуть. Але більше за все – злакових реліктів. Пам'ятка природи „Степок” затверджено ботанічним пам'ятником природи державного значення.

Поспілкувавшись з місцевими жителями я з'ясувала, що «Степок» поступово заростає кленом, тереном. Насіння цих порід дерев розносять птахи і вітер. Як результат зникають лікарські рослини. Останнім часом амброзія і молочай забили єдину стежку, що з'єднує село з цілиною. Багаторічні трави, немов подушкою, вкрили землю, створивши несприятливі умови для життя багатьох рослинам. Складається враження, що років через 20 взагалі й сліду не залишиться від незайманого степу. Він просто перетвориться у непрохідні хащі бур'янів.

Над степами досі нависає колосальна загроза. Як врятувати Степ? Відповідь одна: збереження зникаючих степових видів можливе лише за умови повного збереження всіх існуючих степових екосистем, створення навколо них відновлювальних зон та відтворення Степу на значній площі орних земель взагалі.

Ми більше не повинні управляти природою. Ми маємо навчитись керувати собою. Тому потрібно повернути природі значну частину нашого боргу.

Отже, давайте збережемо та відновимо Степ!

МОНІТОРИНГ ПЕЛІКАНА РОЖЕВОГО (PELECANUS ONOCROTALUS) НА КІНБУРНЬСЬКОМУ ПІВОСТРОВІ

Калина Кирило, учень 7 класу Василівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Очаківської районної ради Миколаївської області, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради.

Керівник: Лахтіонова Ірина Вікторівна, вчитель зарубіжної літератури Василівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Очаківської районної ради Миколаївської області.

Кінбурнський півострів це – перлина Півдня. З висоти пташиного польоту можна побачити вузьку смужку землі. Вона з однієї сторони омивається Чорним морем, а з іншої – Дніпро – Бузьким лиманом. Кінбурнська коса входить до природного міграційного шляху багатьох видів птахів. Тут місце концентрації, гніздування, годівлі та зимівлі до 300 видів птахів. Один із них – гордість нашого краю – Пелікан рожевий (*Pelecanus onocrotalus*), який і став об'єктом наших спостережень та досліджень протягом останніх трьох весняно-осінніх сезонів (2018– 2020 років).

Вже близько 5-ти сезонів поспіль наша дитяча група ТОП України, членом якої є і я, спостерігає за Пеліканами рожевими на нашому півострові. Вивчає динаміку прильотів, поведінку. Приймає участь в природоохоронних акціях, які направлені на захист та збереження даного птаха на косі. Для Кінбурнської коси цей птах є однією із візитівок.

Щоб більше дізнатися про цих птахів – красенів і було вирішено розпочати за ними спостереження, результатами якого ми бажаємо поділитися. Ми маємо надію, що наші відомості, про цього рідкісного птаха допоможуть розкрити загальну картину біологічних особливостей пеліканів на Кінбурнській косі та в межах її акваторії.

Пелікани з'явилися на Землі близько 60 мільйонів років тому. Скам'янілості предків пеліканів були знайдені в породах, вік яких складає 100 мільйонів років, а легенди, які переповідувалися із покоління в покоління з тих часів, донесли до нас дуже цікаві знання про цих птахів.

Пелікан рожевий (*Pelecanus onocrotalus*) це – великий рибоїдний птах. Ряд: Веслоногі, або Пеліканоподібні (*Steganopodes, Pelecaniformes*); Родина: Пеліканові (*Pelecanidae*); Рід: Пелікан (*Pelecanus*). Свою назву вид отримав через відтінок пера, яке стає блідо – рожевим на третьому році життя птаха. Загалом світова чисельність популяції виду нараховує близько 90 тисяч пар, із них 80% розмножується та живе постійно у Африці, середній та південно – західній частині Азії. Максимально в Україні обліковували до 15 тисяч особин (серпень 2004 р.). Цей вид птахів – зникаючий і занесений до Червоної книги України (2009). Охороняється Бернською і Боннською конвенціями. Ми виявили основні загрози, які впливають на пеліканів. Це: переслідування людиною (фактор відлякування) та зменшення площі місць із запасами корму. Необхідно зберігати найбільш цінні водойми на засушливих територіях шляхом правильного їх використання та зменшити фактор непокоєння птахів людиною тому, що на чисельність приросту птахів суттєво впливають і показники самого виду – тільки 2 яйця в кладці, а статева зрілість настає на третій рік.

Пелікан рожевий це – мігруючий птах, він прилітає на нашу косу навесні не гніздитися, а набратися сил за літо, щоб восени знову повернутися туди, де з'явився на світ. Птахам з пелькою (з грецької – мішок) стали до вподоби внутрішні прогріті мілководні озера коси, берегова лінія Дніпро-Бузького лиману (переважно район «Бієнкові плавні») та дельта Ягорлицької затоки. Всі ці території відносяться до природно-заповідного фонду України (Чорноморський біосферний заповідник, РЛП «Кінбурнська коса», НПП «Білобережжя Святослава»). Всі ці об'єкти знаходяться на території півострова. Найбільша чисельність на Кінбурнській косі була зафіксована на початку 2000-х років (до 1,5-4 тисячі особин). Сьогодні кількість птахів коливається, але є значно меншою і вимірюється десятками та сонями особин. Найпопулярніше місце скупчення пеліканів на косі це урочище «Бієнкові плавні», де птахи харчуються та відпочивають. Птахи весь час переміщуються із одного місця на інше в пошуках їжі та тиші. Ми дізналися, що місцеві жителі коси Пелікана рожевого здавна називають «баба». Причина проста – ситий птах піднімає дзьоба та видає характерний звук – «баа», «бее», що і стало підставою для утворення народної назви «баба». Нам пощастило і ми знайшли навіть письмове підтвердження усним свідченням мешканців коси. Про те, що пелікани були на косі і їх місцеві називали «бабами» (друга половина XIX ст.) у своїй праці описав А.С. Афанасьєв-Чужбинський («Поездка в южную Россию», 1861 р.). Письмова згадка про існування пеліканів на наших територіях є і у професора А. Маєра, який описав їх мешкання біля острова Березань у 1788 р.. Підтвердженням давнього перебування пеліканів на території півострова та його акваторіях свідчить наявність деяких об'єктів, в назві яких є присутність народної назви птаха. Озеро Бабинка – знаходиться біля села Покровка, Миколаївська область (Кінбурнська коса, на узбережжі Ягорлицької затоки). Місцеві його називали так тому, що на нього часто прилітали пелікани. Острів Бабин – розташований у Тендрівській затоці (Чорноморський біосферний заповідник). Саме на ньому, за розповідями місцевих, гніздилися колись

пелікани рожеві. Про те, що пелікани рожеві на території Миколаївської області (неподалік коси) мешкали з давніх часів доводить і те, що під час розкопок в Ольвії були знайдені скам'янілі кістки птаха – пелікана. За переказами старожилів ми також дізналися, що пелікани гніздилися і на острові Березань. Починаючи з 1980-х років (після довгої перерви) зустрічі з пеліканами в районі Кінбурнської коси та Чорноморського заповідника почастишали – почали з'являтися зграї з сотен птахів. А на початку 2000-х років кількість птахів стрімко збільшується. Про це свідчать і розповіді місцевих жителів та документальні факти. Спостерігати і досліджувати Пелікана рожевого дуже цікаво і водночас корисно. Сучасній людині є чому повчитися у цього птаха і взяти собі за приклад. Після представлення результатів першого року дослідження на обласному конкурсі «Птах року – 2015» ми зрозуміли, що ця тема цікава і корисна і її доцільно продовжувати, а відомості про цього птаха розповсюджувати, з ціллю збереження та охорони. Так ми і намагаємося робити – популяризувати такого птаха, як пелікан рожевий. Приймаємо участь к різноманітних конкурсах, експедиціях, екологічних акціях, проектах, організаторами якого є школа і Центр екоосвіти НПП «Білобережжя Святослава». За три роки учні нашої школи прийняли участь у таких заходах, результатами яких ми залюбки поділимося: стали учасниками акції «Віднови прибережну смугу – допоможи рожевим пеліканам», в рамках Європейського Союзу; організували групу фольклористів, яка збирає перекази старожилів про пеліканів; щовесни, серед учнів початкової школи, проводимо свято присвячено першому побаченому пелікану, який з'явився на півострові «Зустріч першого кінбурнського пелікана» та приймаємо участь у експериментальному екологічному проекті «Від ялинки до ікринки», від якого залежить збільшення корокових на півострові (кормова база), яка започаткує «зав'язку» та дозрівання на гніздах для нересту риби, які виготовляються із зібраних ялинок на території села Василівка.

Прилітають пелікани на нашу косу у березні-квітні. Масова їх поява – травень, коли настають сприятливі погодні умови для перебування птахів на косі. Адже саме від природо – кліматичних умов залежить час прильоту птахів.

На території нашого Кінбурнського півострова Пелікан рожевий, нажаль, не гніздиться. Головним фактором загрози для них є збіднення запасів риби та фактор порушення тиші (транспорт, туристи, рибаки). Але ми знайшли джерела, які говорять про те, що пелікани гніздилися і гніздяться неподалік нашого півострова. Це острови Бабин та Орлов (Тендрівська затока. Чорноморський біосферний заповідник). Майже століття ці величні птахи не гніздилися у цьому районі. Але не так давно, на острові Орлов, серед колонії гамірливих великих бакланів, пелікани почали влаштовувати свої широкі гнізда, відкладати яйця і висиджувати їх протягом місяця. Фактор тиші і відсутність людей у житті птахів зумовило гарні умови для їх гніздування.

У зв'язку з тим, що рибні запаси в межах території Кінбурнської коси знизились, тому і кількість пеліканів зменшилась. За останні 3 роки НПП веде роботи по відновленню водообміну системи озер урочища «Бієнкові плавні». Це місце стало тепер найулюбленішим у пеліканів, бо і відпочити можна від спеки і поживитися рибкою, яка вільно тепер має змогу зайти з лиману в озера на нерест. Погодні умови в літній період також впливають на птахів, тому птахи змушені змінювати і свою поведінку. А це впливає і на чисельність, місця скупчення та місця харчування.

Ми, крім «Бієнкових плавнів», виявили ще декілька місць скупчення пеліканів та нанесли на карту місцевості. Основними місцями харчування на косі для Пеліканів рожевих є території: урочище «Бієнкові плавні», озеро «Велике» та «Ставкове господарство».

Пелікани гарні, величні птахи і за ними дуже цікаво спостерігати. Можна годинами спостерігати як вони граціозно тримаються на воді, або грайливо «танцюють» у небі. А коли зграя влаштовує командну рибалку це – ціла вистава, від якої не можна відірвати очей. Люди спостерігали за поведінкою цих птахів довгий час і звісно склали про них не мало легенд та записали безліч цікавих фактів. Ми дізналися, що у деяких народів пелікан – священний птах, що не скажеш про українців. У нас на косі цього птаха весь час вважали птахом, який виїдає всю рибу і тому їх відганяли. Де побувала зграя пеліканів, можна на рибалку і не їхати (так говорили місцеві рибалки).

Такі звинувачення безпідставні, бо ми дізналися, що пелікан за добу може з'їсти до 1 кг. риби і то не кожного дня. Тепер ми про цей факт всім розповідаємо. Але є і позитивні моменти. У зв'язку з тим, що пелікан не здатний пірнати, то полює на рибу вичерпуючи її дзьобом на міліні. Часто птахи здійснюють навіть колективне полювання на озерах, вишиковуючись для цього у півкільце та заганняючи невеликі косяки риби на міліну. Такий спосіб «загнати рибу» пелікани обрали не випадково. Вони в такій спосіб ніби дають урок молодим птахам, яких, до речі, залишають у центрі півкола, щоб ті наїлися першими. Саме у пеліканів місцеві рибалки і перейняли таку техніку лову риби, яка має назву «Обкид». Вона повністю повторює пташину методику полювання.

Протягом наших спостережень за пеліканами нам вдалося помітити і той факт, що птахи тримаються у невеличких групах – родинках разом із бакланами. Вони мирно співіснують разом. Також, коли птахи голодні, вони відправляють на пошуки їжі птаха, або декілька птахів – розвідників, а потім вже летить зграя, якщо таке «рибне місце» знайдено. Це може бути як прісноводне озеро з карасями, так і солоне озеро з кефаллю. Перед відльотом всі птахи починають збиратися у величезні компанії – посиденьки. Масовий відліт птахів починається у вересні – жовтні. Окремі особини затримуються до листопада, через теплу осінь. В цей період птахи формують зграю, яка незабаром відлетить. Але перед тривалим і тяжким перельотом потрібно набратися сил і відчувати наперед підказки Природи. Переліт птахів, переважно до Африки, триває довго.

Отже, пелікани рожеві, які є рідкісними птахами на території нашої країни, мають право на збереження виду в комфортних природних умовах, а Кінбурнська коса – це те місце, де можливо це зробити, якщо спрацює людський фактор, як турбота.

Список використаних джерел:

1. Фесенко Г.В., Бокотей А.А. «Птахи фауни України» (польовий визначник). К., 2002.
2. «Проект організації території регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів» (Деркач О.М. Миколаїв, 2002).
3. Афанасьев-Чужбинский А.С. Поездка в южную Россию. – 1861р.

СУЧАСНИЙ СТАН ОЗЕР ПЛАВНЕВОЇ ЧАСТИНИ О. ХОРТИЦЯ

Козьміна Юлія, учениця 11 класу Запорізької гімназії № 11 Запорізької міської ради Запорізької області, вихованка гуртка «Екологічне краєзнавство» комунального закладу «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради.

Керівник: Шелегеда Олена Романівна, керівник гуртка «Екологічне краєзнавство» комунального закладу «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради.

Острів Хортиця – найбільший острів долини Дніпра, опоясаний високими скелями, з живописними затоками і балочними комплексами, піщаними пляжами, кам'янистими схилами, природними і штучними лісовими масивами, численними пам'ятниками археології, історії та природи.

Особливістю Хортиці є те, що на острові представлені усі ландшафтні зони України – від степу до скелястих піднять і заплавних озер.

Хортицькі плавні – зона абсолютної заповідності, яка займає 327 гектарів – приблизно восьма частина острова. Вони займають південну частину острова. Половина цієї площі – озера та протоки. Всі озера з'єднані між собою протоками в єдину водну систему. Плавні – унікальний осередок дикої природи. Унікальність даного водно-болотного комплексу полягає в великому різноманітті видів тварин та рослин, що відіграють важливу роль у відпрацьованому віками механізмі функціонування екосистеми острова.

Історія розвитку озер плавневої частини острова Хортиця починається ще у далекому минулому, коли у Запорізькому краї панували кочові племена.

Проте мета нашого дослідження – історико-географічний аналіз обрисів гідрологічних об'єктів плавневої частини о. Хортиці під впливом антропогенної діяльності за останні 200 років.

Своє дослідження ми зосередили на вивченні архівних карт плавневої частини о. Хортиця, аналізі змін обрисів найбільшого озера – озера Осокорове – під впливом антропогенної діяльності, описи змін якого відсутні у науковій літературі й архівах Національного заповідника «Хортиця», а також оцінці сучасного екологічного стану цих озер. Так, аналіз карт, починаючи з 1789 року і до сучасних карт (плавневої частини о. Хортиця) показав, що спочатку озеро Осокорове мало вигляд звичайної внутрішньої водойми, площа якої була у 11 разів менша від сучасних розмірів. На схід від озера Осокорове зображено водний об'єкт, ми припускаємо, що це сучасне Річище – згідно з його розташуванням, а на захід від озера Осокорове простежується процес формування озера Прогній.

Порівнюючи карти 1927 та 1990 року, ми спостерігаємо збільшення водних об'єктів: озеро Прогній збільшило площу озерної улоговини майже у 2 рази, розділившись на 2 озера: озера Прогній та озеро Ніколаєво. Водний об'єкт – Річище – має сучасні форми та розміри, але збільшилося з 1867 року в 3 рази, затопивши частину острова Східний.

Проте особливих змін плавневий комплекс о. Хортиці зазнав у 1956 року після заповнення Каховського водосховища. Вода, яка спрямувалася сюди через штучні протоки, заповнила усе, що можна було заповнити (штучні канали, «забуті рисові поля»), у результаті чого вода у Дніпрі в районі Запоріжжя піднялася на 1,05-2 м і затопила всі пониззя у південній частині о. Хортиця [3]. Значно збільшили площу існуючі старі озера (Осокорове, Підкручне, Голоківське, Домаха, Кам'яне, Прогній).

У той час (1956 р.) кількість озер збільшилась мало не втричі. До вже відомих – додалися озера Затишне, Максимове, Глухе, Грузьке, Стрільбище, Піщане, Черепашине, Гвардійське, Корчувате, Кам'яне, Тепле, Нове тощо.

Частина плавневих озер з'єдналася протоками з руслом Дніпра, утворивши три невеликих острови, які раніше були частиною Хортиці, і в даний час належать до його території, але відокремлених від великого острова рікою. Це – острова Південний, Східний та Західний. Під час спаду рівня води, регульованого Дніпровської ГЕС, між Хортицею та цими островами в протоках утворюються мілководні броди. Залишки двох старих ґрунтово-кам'яних бродів періодично показуються з-під води і зараз.

Через затоплення Каховським «морем» плавневої частини о. Хортиця, найбільших змін зазнало озеро Осокорове. Площа історичних меж озера Осокорове знову збільшилася у 3 рази, що дало йому змогу називатися найбільшим серед озер плавневої частини о. Хортиця. Але в 1944 році, у часи Другої світової війни, була побудована дамба-насип, яке розділила північно-східну частину озера Осокорове та утворила нове

озеро, яке дістало назву Качаче, проте Олег Власов, відомий краєзнавець та співробітник НЗ «Хортиця», називає це озеро Мале Осокорове.

Нами було проаналізовано сучасний стан води у озерах Качаче та Осокорове у польовій міні-лабораторії з подальшою офіційною перевіркою в ТОВ «Гідроекологія». Останні гідрохімічні аналізи складу води (березень 2020 р.) озер Осокорове та Мале Осокорове (Качаче) довели, що нині це абсолютно різні водойми. Таким чином, сучасна площа власне озера Осокорове – 27,3 га.

Отже,

1. Плавнева частина острова Хортиця у сучасному вигляді має здебільшого антропогенне походження.

2. Проаналізувавши обриси «найстарішого» озера, яке за сучасними картами має назву Осокорове, можемо стверджувати що за 200 років воно змінило свої історичні обриси та площу водного дзеркала майже в п'ятнадцять разів, з 0,031 до 0,473 км² і нині має площу 27,3 га.

3. Сучасний стан води в озері Осокорове, у порівнянні з іншими плавневими озерами Хортиці, за нашими спостереженнями та літературними джерелами, погіршився, але залишається умовно задовільним. І нині озеро Осокорове залишається унікальною еталонною водоймою щодо біорізноманіття у заповідних плавнях острова Хортиця.

Список використаних джерел:

1. Вілінов Ю. Острів Хортиця у філіграні епох та шляхів. Хортицький колаж. Запоріжжя: Поліграф, 2003. 206 с.
2. Генеральний план розвитку Національного заповідника «Хортиця» 2004-2011 рр. Пояснювальна записка. Науковий архів Національного заповідника «Хортиця» № 215. 170 с.
3. Денисова А.И., Тимченко В.М., Нахшина Е.П., Новиков Б.И., Рябов А.К., Басс Я.И.. Гидрология и гидрохимия Днепра и его водохранилищ. Ин-т гидробиологии. Киев: Наук. думка, 1989. 216 с.
4. Домбровський К.О. Особливості сезонної динаміки та видового складу макрозообентосу літоралі верхів'я Каховського водосховища. Вісник Запорізького національного університету. Біологічні науки. №1,2009. С.30.
5. Запоріжжя: Сторінки історії. Історія України. 2011. № 5-6 (693-694). С. 5-41.
6. Національний заповідник «Хортиця» // URL: <http://ostriv.org/o-nas> (дата звернення: 25.10.2019).
7. 25. Майже Венеція: тисячолітня історія потопів у Києві // URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-history-45280735> (дата звернення: 11.11.2019).
8. Порівняльний аналіз нормативів якості поверхневих вод // URL: http://nd.nubip.edu.ua/2012_1/12kmo.pdf (дата звернення: 03.03.2020).

МОНІТОРИНГ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД НИЖНЬОДНІПРОВСЬКИХ ПЛАВНІВ В МЕЖАХ ПРИЛЕГЛИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ МІСТ ХЕРСОНА ТА ГОЛОЇ ПРИСТАНІ

Кульчицька Вікторія, Рачинська Євгенія, вихованки гуртка «Географія рідного краю» комунального закладу «Центр туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді» Херсонської обласної ради, учні 8 класу Херсонського фізико-технічного ліцею Херсонської міської ради.

Керівник: Кульчицька Надія Михайлівна, керівник гуртка «Географія рідного краю» комунального закладу «Центр туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді» Херсонської обласної ради.

Водні ресурси належать до відновлювальних природних ресурсів, проте, з огляду на зростаючий вплив господарської діяльності людини, саме поняття відновлюваності водних ресурсів стає умовним. В останні роки науковці всього світу дискутують щодо якості та методів збереження води на планеті. Вода стає однією з головних цінностей на Землі. Вже зараз очевидно, що вода є і буде найбільш дефіцитним ресурсом ХХІ століття. Відомо, що 1 млрд. населення планети страждає від браку прісної води, 1,7 млрд.

вживають воду низької якості. Якщо темпи зростання населення планети і ставлення людини до води не зміняться, у 2025 році понад третина населення земної кулі буде жити в умовах жорстокого дефіциту води. Аналогічна ситуація з водними ресурсами склалася і в Україні. Зменшення водності в першу чергу позначається на малих річках.

Тема надзвичайно актуальна тому, що водні ресурси – це найважливіший стратегічний ресурс на нашій планеті. Адже вода – це життя. Тому сьогодні до водних ресурсів країни відносяться надзвичайно серйозно. Їх аналізують, підраховують, складають карти і рейтинги.

Проблематику дослідження та моніторингу сучасного екологічного стану Нижньодніпровських плавнів було обрано з таких міркувань: протягом тривалого часу неочищені зворотні стічні води безпосередньо потрапляли у поверхневі, а потім у підземні води, забруднюючи їх. Майже на всіх підприємствах Дніпровського басейну, через зношеність обладнання та несвоєчасний ремонт очисні споруди працюють неефективно. В результаті цього недостатньо очищені або неочищені стічні води скидаються в поверхневі води або на рельєф місцевості, що призводить до їх стоку у водойми, що загалом призводить до інтенсивного забруднення вод.

Екологічне становище в Херсонській області залишається напруженим – води Каховського водосховища і Нижнього Дніпра дуже забруднені специфічними речовинами токсичної дії. Якість дніпровської води значно погіршується під дією високого антропогенного навантаження. На берегах Дніпра (в районі де проходила експедиція) розташовані два порти, промислові об'єкти, садові товариства, тощо.

Загалом поверхневі води гирлової ділянки Дніпра можна охарактеризувати за станом як посередні, за ступенем чистоти – як помірно забруднені, за виключенням ділянок найбільшої екологічної напруги, якими є Дніпро в межах і нижче міст Нової Каховки та Херсона. Вода нижньої дельти Дніпра за забрудненням компонентами сольового складу відноситься до 5 категорії 3 класу (забруднення хлоридами) і 2 категорії 2 класу (забруднення сульфатами) [2].

Таким чином згідно з першоджерелами та ЗМІ дніпровська вода несе загрозу як біоценозу Дніпровської дельти так і її мешканцям. Нас, жителів Херсона, завжди цікавив сучасний стан води Нижньодніпровських плавнів, тому ми вирішили підтвердити або спростувати вищевказані твердження та провести водну експедицію на байдарках у пониззі Дніпра.

Метою експедиції стало дослідження та моніторинг сучасного екологічного стану Нижньодніпровських плавнів, виявлення природно – туристичних привабливих куточків нижньої дельти Дніпра та розроблення екомаршруту, який би відповідав реалізації концепції гармонійного співіснування людини і природи.

Для досягнення поставленої мети ми поставили перед собою такі завдання:

- проаналізувати наукову інформацію щодо фізико-географічної характеристики і екологічного стану нижньої течії Дніпра в районі міста Херсон (а саме суднобудівного заводу, річкового порту, морського порту) та його приток р. Перебійна, р. Чайка (поблизу міста Гола Пристань), р. Конка, Кардашинського лиману, оз. Кругле та ериків які їх з'єднують.
- надати екологічну характеристику водних об'єктів які зустрічаються на маршруті;
- провести фізико-хімічний аналіз води річки Дніпро та його приток.

Об'єкт дослідження – річка Дніпро та його притоки, Нижньодніпровські плавні. Предметом дослідження є сучасний екологічний стан поверхневих вод басейну Нижнього Дніпра.

Методи досліджень. Основними методами роботи були фізико-хімічний аналіз та візуальний аналіз поверхневих вод водоймищ, методи статистики. Методологічною основою роботи слугував комплексний підхід до вивчення сучасного стану якості поверхневих вод. В роботі використовувались історичний метод і опрацювання літературних джерел.

Складений нами маршрут охоплює наступні водні об'єкти: річка Дніпро, річка Перебійна, річка Цюрупинська Конка, Кардашинський лиман, річка Чайка, річка Конка, річка Старий Дніпро, озеро Кругле.

Склад води в р. Дніпро та його рукавах залежить від складу та властивостей річного стоку в основному руслі, який залежить від якості води сформованого стоку в Каховському водосховищі.

Проби для аналізів відбирали наступним чином: забір води брали в 3 – х місцях кожного із водоймищ. Відбір води здійснено вручну у ретельно промитому посуді. Об'єм однієї проби приблизно 0,5 л. Посуд щільно закривався.

На відібрану пробу складали етикетку з такою інформацією: номер посуду, назва проби, мета відбору, місце відбору, дата і час.

Дослідження якості води були проведені за скороченою програмою [7] та включали в себе: температура ($^{\circ}\text{C}$) води, візуальні показники (прозорість (см), колір (град.), запах (бали)); концентрація завислих речовин (або сухий осад у мг/л), водневий показник pH ; загальна мінералізація (мг/л) – дивись зведену таблицю «Результати фізико-хімічних досліджень» (Додаток 1).

Всього за час експедиції нашою пошуковою групою було відібрано 28 проб води. Усі результати були занесені до польового щоденника, а місця відбору проб були позначені на карті.

Візуальний аналіз (органолептичні спостереження) за гідрофізичними показниками було проведено самостійно під час відбору проби (а саме температура, запах, колір, прозорість, кислотність), а хімічний аналіз (безпосередньо рівень мінералізації), був проведений вже по завершенні експедиційного дня за допомогою TDS Meter – цифрового приладу контролю якості води.

Що ж таке мінералізація і на що вона впливає?

Мінералізація природних вод – сумарний вміст усіх виявлених при хімічному аналізі води мінеральних речовин; звичайно виражається в мг/дм³ (до 1000 мг/дм³) і в проміле (тисячна частка) – ‰ (понад 1000 мг/дм³), а також в г/л.

За ступенем мінералізації усі природні води поділяються на чотири групи: прісні (з загальною мінералізацією до 1 г/дм³), солонуваті (1-10 г/дм³), солоні (10-50 г/дм³), ропа (понад 50 г/дм³).

Відомо, що значний вміст мінеральних солей надає воді солоний або гіркий смак. Солоний смак надають воді переважно натрію і кальцію хлориди, гіркий – магнію сульфати і хлориди. Споживачі відчують цей смак, якщо загальна мінералізація води перевищує 1000 мг /л. Природно, що внаслідок неприємного смаку зменшується вживання води.

Оптимальною вважають мінералізацію води на рівні 300-500 мг /л. Вода з сухим залишком 100-300 мг /л вважається задовільною мінералізації, 500-1000 мг /л – підвищеною, але допустимої мінералізації.

За результатами досліджень фізико-хімічного стану води Нижньодніпровських плавнів у нижній частині дельти Дніпра від м. Херсон до м. Гола Пристань та в зворотному напрямі (загальна довжина кільцевого маршруту складає 29,2 км), ми

з'ясували, що у 28 замірних точках отримані результати були задовільними по всім показникам (Додаток 2):

- при гранично допустимій концентрації (ГДК) сухого осаду у 220 мл/л показники варіювалися в межах 50 мл/л (р. Дніпро) та 130 мл/л (оз. Кругле);
- при ГДК водневого показника рН у 6-9 одиниць результати були у межах від 6,0 одиниць (р. Конка) до 9,0 одиниць (оз. Кругле);
- при ГДК загальної мінералізації у 500-1000 мг/л показники змінювалися від 228 ppm (р. Чайка, набережна м. Гола Пристань) до 294 ppm (оз. Кругле, вихід з протоки).

Отримані нами результати говорять про те, що показник мінералізації Дніпровських вод та його потоків в досліджуваній період становить від 228 до 294 та відноситься до води з допустимим вмістом розчинених солей і за цим показником може бути використана для пиття, але зауважимо, що органоліптичні дослідження нами не проводилися, тому щоб остаточно переконатися в безпечності води треба проводити додаткові дослідження.

Аналізуючи літературні джерела ми бачимо, що рівень мінералізації води в водосховищах дніпровських водах постійно зростає. В середині ХХ ст. класична межа мінералізації річкової води становила 200 мг/дм. За період 1965-1994 рр. зріс на 50-60% і в окремих притоках Дніпра мінералізація вже перевищує 500 мг/дм. [7]. Як ми бачимо на карті, датованій періодом з 1994 по 2004 рік, в районі нашої подорожі середній показник рівня мінералізації становив до 300 мг/л. Сьогодні цей показник дорівнює – до 228 – 294 мг/л (в межах норми).

Тож ми можемо зробити висновок, що фізико-хімічний стан води досліджуваної ділянки Нижньодніпровських плавнів не має суттєвих відхилень від ГДК, що дає підставу стверджувати про задовільний стан води Дніпра у дельті річки.

Підводячи загальні *підсумки* експедиції, слід зазначити, що за 4 дні подорожі була повністю виконана запланована програма пошуково-дослідницьких та краєзнавчих досліджень.

За час експедиції було встановлено:

- фізико-хімічний стан води досліджуваної ділянки Нижньодніпровських плавнів не має суттєвих відхилень від ГДК, що дає підставу стверджувати про задовільний стан вод Дніпра у дельті річки;
- проведені дослідження рослинного світу дельти Дніпра дають змогу стверджувати про загалом задовільний стан рослинного світу лиманів та ериків обстеженої під час подорожі ділянки Нижньодніпровських плавнів;
- плавні Дніпра насичені різноманітними представниками флори і фауни;

Під час експедиції, крім проведених досліджень ми визначили рекреаційні місця (локальні маршрути з цікавими природними, історичними та іншими об'єктами подорожі, місця стоянок на ночівлю, можливості рибної ловлі та забору води, забезпеченості дровами, тощо) та розробили схему екомаршруту, яка дає можливість іншим краєзнавцям, подорожуючим краще пізнавати свій рідний край.

Таким чином Дніпровська дельта є універсальним куточком туристичної Херсонщини, яка має неповторні природні цікаві об'єкти, з якими можна знайомитися не хвилюючись за своє здоров'я, подорожуючи Нижньодніпровськими плавнями як на тихохідних байдарках, так і на комфортабельних яхтах, або швидкісних катерах. Ласкаво просимо на

Херсонщину!

Додаток 1. Результати фізико-хімічних дослідження.

№ проби	Місце взяття проби	t °C вод и	t °C повітря	Прозорість	Колір	Запах	Сухий осад	Водневий показник рН	Загальна мінералізація
		°C	°C	с м	г р	Б	г	у м.	Р Р М
1	р. Дніпро (5-й затон)	25	25	30	20	1		7	259
2	р. Дніпро (р-н річкового порту)	26	23	30	40	5		7	255
3	р. Дніпро (р-н елеватору)	23	24	30	150	2		8	250
4	р. Дніпро (3-й затон)	26	26	30	40	3		6	245
5	р. Перебійна	24	23	25	40	2		6	247
6	р. Цюрупинська Конка (вихід з р. Перебійна)	24	24	30	150			6	244
7	р. Цюрупинська Конка (навпроти оз. Кругле)	25	26	30	150	5		7	241
8	р. Цюрупинська Конка	27	27	30	40	4		7	274
9,10	Протока, що з'єднує р. Цюрупинська Конка та Кардашинський лиман	23	27	20	150	5	110	6	274
11	Протока, що з'єднує р. Цюрупинська Конка та Кардашинський лиман (вихід)	27	26	20	40	4	110	7	303
12	Вхід в оз. Кардашинський лиман	24	26	20	40	4	100	8	282
13	оз. Кардашинський лиман	25	28	20	40	2		6	287
14	р. Чайка (вхід у кар'єр)	25	27	30	40	2		6	271
15	р. Чайка (ст. пристань)	25	27	30	40	4		9	276
16	р. Чайка	25	28	30	40	5		6	271
17	розгалуження р. Чайка та р. Конка	25	28	30	40	4	70	8	234
18	р. Конка (о.Білогрудов)	26	29	30	80	3		8	237
19	р. Конка (впадіння у Ст. Дніпро)	26	29	30	80	3		7	240
20	Ст. Дніпро	26	30	30	10	3	50	8	257
21	р. Цюрупинська Конка	28	30	25	300	5	60	7	255
22	виток з р. Ц.Конка до оз. Кругле	26	29	20	80	4	100	8	255
23	вихід на оз. Кругле	26	28	20	150	4	130	9	241
24	оз. Кругле	26	26	20	150	5	100	9	233
25	оз. Кругле (вихід з оз. в протоку)	24	28	15	150	3	130	8	234
26	протока до садового товариства «Корабел»	25	28	20	150	3		8	243
27	Протока між оз. Кругле та оз. Шлаковим.	25	28	25	40	2		7	252
28	Протока поблизу дачної ділянки с/т. «Корабел» (кінцева точка маршруту)	26	28	25	40	1		5	247
	Гранично допустимі концентрації						220	÷ 9	500 ÷1000

Література:

1. Атлас Днепровского бассейна. Устье Днепра, Причерноморские лиманы. К.: “Киевская ВКФ”, 2004. – С. 50.
2. Білойд Ю., Котовський І.М. Деякі питання екології водних ресурсів у Херсонській області. Херсон: 2007. – С. 8-10.
3. Бойко М.Ф., Москов Н.В., Тихонов В.И. Растительный мир Херсонской области. Научно-популярный очерк. Симферополь: Таврия. – 1987. – С.145.
4. Бойко М.Ф. Природа Херсонської області. Фізико-географічний нарис. – К., 1998

5. Гидрологические наблюдения. А.О.Кеммерих (стр. 82-88). Сб. Следопыт. (Сост. Л.М. Гурвич.) – Москва, 1976. – 248 с.
6. Екологія Херсонщини. Навчальний посібник. Бойко М.Ф., Чорний С.Г. – Херсон, 2001 – 156 с.
7. Журавлева Л.А. Многолетние изменения минерализации и ионного состава воды водохранилищ Днепра / Л.А. Журавлева // Гидробиол. журн. –1998. – Т. 34, № 4. – С. 88-96.
8. Зелена Книга України. (під заг.ред. Я.П.Дідух). – К, 2009. – 448 с.
9. Концепція Дніпровського екологічного коридору. В.Онищенко, В. Костюшин, В.Ткаченко. (с. 21-49). Дніпровський екологічний коридор (матеріали семінару, квітень 2007). – К., 2008. – 340 с.
10. Пилипенко І.О., Мальчикова Д.С. Географія Херсонщини. Херсон: 2007.
11. Природа Херсонської області. Фізико-географічний нарис. (В. ред М.Ф. Бойко). – К., 1998 – 120 с.
12. Путешествие по Херсонщине. Путеводитель. – Херсон: Наддніпряночка, 2005. – 300 с., іл.
13. Червона Книга України. Рослинний світ. (під заг. ред. Я.П.Дідух). – К, 2009. – 900 с.
14. [<https://uk.wikipedia.org/wiki>]
15. <http://germedic.kiev.ua/stati/8-kontrol-mineralizatsii-vodyi.html>
16. <https://floragrowing.com/ru/encyclopedia/tds-metr>
17. http://studopedia.su/8_53172_zagalni-ta-sumarni-pokazniki-yakosti-vodi.html

ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ПОВЕРХНЕВИХ ВОД ЧЕРКАЩИНИ

Мухамедзянова Любов, вихованка гуртка «Краєзнавці-туристи» Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради, учениця 8-а класу Черкаського фізико-математичного ліцею Черкаської міської ради Черкаської області.

Керівник: Турченко Світлана Петрівна, керівник гуртка «Краєзнавці-туристи» Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради.

*Жива вода – вода Дніпра,
Малої річечки, струмка
Біжить, тече стремниною,
Моєю Черкащиною.
Напоїть луки, і сади,
І верболози, й береги.
І життєдайну силу
Дасть Україні милій.*

«Нас, мешканців Землі, можна порівняти з пасажирами корабля, у яких є певний запас води. Але пасажир судна можуть розраховувати, що у випадку нестачі води якесь інше судно допоможе їм, тоді як ми у Всесвіті одинокі з нашим невеликим запасом води, необхідної для життя... (Жак Ів Кусто)

Водні ресурси є національним багатством країни, однією з природних основ її економічного розвитку. Вони забезпечують усі сфери життя і господарської діяльності людини, визначають можливості розвитку промисловості і сільського господарства, розміщення населених пунктів, організації відпочинку та оздоровлення людей.

Сьогодні вода розцінюється не лише як природний ресурс, вона має виражену соціальну цінність, оскільки наявність достатньої кількості води і належної її якості є одним з основних чинників безпечних умов життя та постійного розвитку держави.

Світ вступає в епоху дефіциту прісної води. На початку ХХ століття в місцях планети, де бракує води, мешкало 40 % населення, до 2020 року його кількість зросла до 65%, а це приблизно 5 млрд. людей. Сьогодні 5 млн. людей щорічно помирає від хвороб, пов'язаних з наявністю чи якістю води, з них 1,8 млн. дітей у віці до 5 років. Щосекунди в світі помирає одна людина і кожні 20 секунд одна дитина від отруєння питною водою. За прогнозами науковців, до 2025 року 2/3 населення планети буде потерпати від дефіциту води або від її незадовільної якості, які стануть основними із ресурсних обмежувачів економіки, спричинять нестабільну міжнародну ситуацію, масову еміграцію з незабезпечених водою країн.

Серед країн Європи Україна є однією з найменш забезпечених водними ресурсами (1000 м³ на 1 жителя). Загально прийнято, якщо на душу населення припадає менше 1000 м³ води, то країна відчуває «хронічний» дефіцит води. Для порівняння, в Росії цей показник становить 31000 м³, у США-7400 м³, в Німеччині-1900 м³ [2].

В нашій країні для потреб водопостачання населення і галузей економіки забирається з підземних джерел-23%, з поверхневих вод басейну Дніпра-60%.

Існуючі в країні методи очистки водопровідної та стічних вод не розраховані на звільнення від вірусів. Питна вода стає активним чинником шкідливого впливу на здоров'я і першопричиною виникнення небезпечних масових інфекційних захворювань, зокрема вірусного гепатиту А. Кількість захворювань цією хворобою в Україні сягає 300 випадків на рік, тобто 90% захворювань відбувається через вживання неякісної води.

Мета роботи полягає в дослідженні якості зразків питної води, представленої на ринку споживання м. Черкас.

Об'єкти дослідження:

1. зразок №1 – питна вода (артезіанська, очищена) КП «Черкасиводоканал»
2. зразок №2 – бутильована питна (очищена, негазована) вода «Утренняя роса» ТУ 9159-30927520-004 ТОВ «Аквапласт» м. Дніпропетровск
3. зразок №3 – питна вода (природна, необроблена) «Живун» ПСП «Мальва» с. Думанці Черкаського району.

Предметом дослідження є відповідність органолептичних якостей і показників санітарно-хімічного забруднення досліджуваних зразків питної води вимогам ДСанПін 2.2.4.-171.-10 «Державні санітарні правила і норми «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною».

Завдання дослідження:

1. Для зразків №1, №2, №3 дослідити фізичні показники якості (запах, прозорість, кольоровість, завислі речовини, каламутність, ступінь мінералізації, маси сухого та прожареного залишків, вміст катіонів Ca^{2+} , Mg^{2+} , Na^+ , K^+ , аніонів HCO_3^- , SO_4^{2-} , Cl^-), вміст іонів заліза загального.
2. Проаналізувати вплив якості досліджуваних зразків на здоров'я людини.
3. Запропонувати науково-обґрунтовані рекомендації щодо орієнтації споживачів на ринку питної води м. Черкас.

У роботі використані загальнонаукові методи проведення комплексних досліджень якості питної води: органолептичний (запах), метод Снеллана (прозорість), колориметричний (кольоровість), гравіметричний (завислі речовини, сухий і прожарений залишки), фотометричний (каламутність), комплексометричний (Ca^{2+} , Mg^{2+} , загальна твердість води), розрахунковий за балансом еквівалентів (Na^+ , K^+), титриметричний (HCO_3^-), аргентометричний метод Мора (Cl^-), турбідиметричний (SO_4^{2-}), фотоколориметричний (загальний вміст заліза).

Чиста вода та питна вода – це не одне й те ж. Термін «питна вода» означає відповідність води до її стандартів. Існують стандарти Всесвітньої організації охорони здоров'я та регіональні стандарти в окремих країнах. В Україні, відповідно до Наказу Міністерства охорони здоров'я від 12 травня 2010 року № 400 затверджено Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПін) 2.2.4.-171.-10. У такій воді вміст усіх шкідливих домішок та корисних речовин (які при перевищенні нормативу теж стають шкідливими) знаходяться в межах ГДК – гранично допустимих концентрацій.

Параметри питної води поділяють на три групи: органолептичні показники якості, показники бактеріального та санітарно-хімічного забруднення. Органолептика – це

визначення кольоровості, прозорості, каламутності, смаку та запаху. ГДК стосовно бактеріального забруднення дуже прості: нормативи ЄС, США та ВОЗ визначають, що його взагалі не повинно бути.

Пропозиції.

Оскільки попит населення на розфасовану питну воду зростає, то виникає необхідність вміти відрізнити якісну воду від неякісної.

1. Якісна питна вода не може коштувати дешево. Контроль вхідної води, всіх процесів виробництва, готової продукції, тари та допоміжних матеріалів вимагає великих матеріальних затрат. До того ж, набагато важче налагодити виробництво негазованої питної води, ніж газованої.

2. Обирайте відомі марки, що вже зарекомендували себе на ринку бутильованої води.

3. Багато інформації містить етикетка на бутлі:

- з інформації про місце виробництва води можна оцінити, наскільки цей регіон є вдалим з екологічної точки зору;

- має бути вказаний номер ТУ, що означає – продукт зареєстровано в Держстандарті, і вода відповідає усім державним вимогам, технологія її виробництва і розливу організовані згідно з нормативами;

- нарешті, зовнішній вигляд етикетки, якщо вона неохайно і нерівно наклеєна, це означає, що на заводі немає спеціального обладнання, а низький рівень технічного оснащення може стати індикатором проблем із якістю.

4. Якщо є можливість, купуйте питну воду у скляних пляшках, оскільки абсолютно безпечної пластикової тари не існує.

5. 98% ринку питної води в Україні займають ПЕТ упаковки, суттєвим недоліком яких є газопроникність, здатність поглинати та виділяти різні хімічні речовини, тому необхідно правильно використовувати ПЕТ – тару:

- не використовувати повторно пластикову тару;

- не купувати воду у вживаних пластикових пляшках;

- використовувати альтернативну тару для зберігання води (емальовану, скляну).

6. Фільтри потрібно купувати тільки ті, що сертифіковані в Україні. Сертифікація передбачає перевірку його ефективності на нашій воді із зазначенням його ресурсу, гігієнічного висновку МОЗ України.

7. Краще встановлювати фільтри колективного призначення – в межі централізованого водопостачання житлових будівель. Вони дозволяють покращувати якість води по багатьох показниках, до того ж існують служби сервісу, які їх обслуговують.

Список використаних джерел:

1. Білявський Г.О., Падун М.М., Фурдуй Р.С. Основи загальної екології – К.: Либідь, 1995.
2. Все про воду : Збірник матеріалів про воду / Укл. : Овчаренко С.В., Гараєв Р.У. Черкаси: «Вертикаль», видавець ПП Кандич С. Г., 2006.
3. ГОСТ 28-74-82 «Вода питьевая. Гигиенические требования и контроль за качеством».
4. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною». (ДСанПін 2.2.4.-171-10) : Затв. 12 травня : 2010р. №400 / М-во охорони здоров'я України // Офіційний вісник України – 2010. – № 51.
5. Держспоживстандарт України «Джерела централізованого питного водопостачання. Гігієнічні та екологічні вимоги щодо якості води і правила вибирання» (ДСТУ 4808-2007), 1 січня: 2009р.
6. Директива води 98/87 ЄЕС «Про якість води призначеної для споживання людиною». Від 3 листопада 1998р.
7. Злобін Ю.А. Основи екології. – К. : Видавництво «Лібра», ТОВ, 1998.
8. Концепція Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства на період до 2020 року. Розпорядження КМУ від 3 вересня 2009р. № 1029.
9. Кульський Л.А., Строкач П.П. Технология очистки природных вод. К.: Вища школа. Головне вид-во, 1986. – 352 с.
10. Набиванець Б.Й., Сухан В.В., Калабіна Л.В. Аналітична хімія природного середовища. К.: Либідь, 1996. – 304 с.
11. Національно доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2008 році.
12. Національний проект «Якісна вода» // <http://www.nkrproject.gov.ua/>

ГЕОГРАФІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ТА ГЕОЛОГІЯ

ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ КАЛАНЧАЦЬКОЇ ОТГ: ДОСЛІДЖЕННЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА, СИСТЕМАТИЗАЦІЯ (ОСОБЛИВОСТІ СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ТУРИСТИЧНИМИ ОБ'ЄКТАМИ КАЛАНЧАЦЬКОЇ ОТГ)

Гузар Павло, учень 10-го класу Каланчацької загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Каланчацької селищної ради Херсонської області.

Керівник: Она Олена Віталіївна, вчитель географії вищої категорії Каланчацької загальноосвітньої школи I-III ступенів №2, Каланчацької селищної ради Херсонської області.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Серед європейських держав Україна визначається найбільшим розмаїттям ландшафтних комплексів, значним історико-культурним та етнічним надбанням. У сучасній Україні туризм поступово стає стабільною та сформованою сферою економіки, багатою за своїми різновидами. В усьому світі туризм є визнаним і вагомим чинником економічного розвитку. Туристична активність має тенденцію до зростання, внаслідок підвищення життєвих стандартів і збільшення часу для відпочинку працюючого населення.

Кожне село чи містечко багаті на об'єкти, які можуть зацікавити найвибагливішого туриста. Актуальність та оригінальність теми полягає в тому, що Каланчацький район, на території якого знаходиться Каланчацька об'єднана територіальна громада, є південним приморським районом Херсонської області з розвинутим сільським господарством з наявними туристсько-рекреаційними ресурсами, які використовуються не в повній мірі та розкриті в неповному обсязі.

Суспільно-корисне значення роботи полягає у виявленні основних напрямків та тенденцій розвитку туризму для планування його матеріально-технічної бази, проведення досліджень та просування продукту до потенційних споживачів.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. У Законі України «Про туризм» висвітлено основні завдання наукових досліджень у відповідній сфері діяльності, а також підкреслено необхідність розробки оцінки туристичних ресурсів, необхідність розвитку туризму.

Питання, пов'язані з проблемами дослідження туристичних об'єктів, розглядали вітчизняні та зарубіжні вчені. Так, А. Андреев [1], О. Лесков [2] та А.Г. Харченко [3] вивчали особливості географічного положення та природних умов Каланчацької ОТГ.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У публікаціях останніх років недостатньо аналізуються питання Класифікації населених пунктів за ступенем насиченості туристичними об'єктами Каланчацької ОТГ.

Тому, *мета* статті – систематизація та оцінка розміщення туристичних об'єктів на території Каланчацької ОТГ.

Відповідно до мети ми виділяємо наступні завдання:

1. Охарактеризувати особливості географічного положення та природних умов Каланчацької ОТГ.
2. Дослідити, описати природні та історико-культурні об'єкти Каланчацької ОТГ.
3. Створити банк даних туристичних об'єктів.
4. Класифікувати населені пункти за ступенем насиченості туристичними об'єктами.

Під час підготовки пошуково-дослідницької роботи використані екскурсії, цільові поїздки, робота з літературними джерелами, опитування місцевих жителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територія Каланчацької об'єднаної територіальної громади є нерозривною, її межі визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися. Мінімальна відстань населених пунктів до адміністративного центру складає 5 км, максимальна – 30 км. Територія громади межує на сході з Чаплинським районом, на заході – Скадовським районом, на півночі – Олешківським та Чаплинським районами, на півдні – з Красноперекопським районом АР Крим. До складу громади входить 12 населених пунктів, в тому числі. Адміністративний центр громади – смт. Каланчак [7].

Каланчацька ОТГ розташована на півдні Херсонської області, у найсухішій смузі над Чорним морем. Територія являє собою частину Причорноморської низовини з широким розвитком замкнених подових знижень і загальним незначним нахилом поверхні на південь – в бік Чорного моря.

Гідрографічна сітка громади представлена річкою – Каланчак, Північнокримським каналом, ставками біля села Привілля, затокою Чорного моря. Клімат помірно континентальний посушливий з частими суховіями. Середня температура січня -3°C, середня температура липня +24°C. Тривалість літа до п'яти місяців [10]. Ґрунти каштанові з солончаками та солонцями. Рослинне покриття утворюють житняк, типчина, іноді тирса, з різнотрав'я – полини (Бошняка і кримський) та інше. Узбережні ділянки займають солончаки із своєрідною рослинністю (прибережниця солончакова, солерос трав'янистий), що має м'ясисті стебла і маленькі м'ясисті листочки, кермек [11]. У кожному населеному пункті є природні, історико-культурні об'єкти, які заслуговують на увагу. Зібрану інформацію узагальнено у Банку даних природних, історико-культурних об'єктів Каланчацької ОТГ (табл. 1).

Таблиця 1. – Банк даних природних, історико-культурних об'єктів Каланчацької ОТГ.

Перелік об'єктів	Адреса	Рік відкриття	Площа, орієнт. розміри	Короткий опис
1	2	3	4	5
Парк	смт. Каланчак	1988 р.		Понад 71 вид листяних дерев і чагарників.
Паркова споруда Першопоселенцям	смт. Каланчак	2004 р.		Встановлена до 200 річчя селища
Св.-Михайлівська криниця	смт. Каланчак	2009 р.		Встановлена до 215 річниці селища
Кам'яний міст	смт. Каланчак	1889 р.		Збудований через річку Каланчак. Проходив Солевізний шлях.
Кургани	смт. Каланчак	IV ст. до н.е.	Висота 4- 6м	Чотири діючі кладовища, центральні пагорби яких є древніми курганами.
р. Каланчак	смт. Каланчак		48 км, в селищі – 6,5 км	Маловодна річка, бере початок з Чапельського поду, впадає у Каланчацький лиман.
Краєзнавчий музей	смт. Каланчак	8 травня 2008 року		Предмети побуту українських селян, фотографії, документи.
«Дофіно», парк «Софіївський»	с. Роздольне	1850 р.	68 га	Парк з алеями з вічнозеленої туї та бузку, який зберігся до нашого часу.
Півострів «Карадай»	с. Роздольне		112,2 га	Пустельні присиваські полинові степи, рослини, тварини, чагарники, що перебувають під охороною.
Острів Пташиний	с.		10 га	Гніздяться чаплі сірі, баклани, декілька

(Каланчацькі острови)	Роздольне			видів чайок, збираються пташині базари. Рослинність досить бідна.
Місцевий парк	с. Новокиївк а	1982 р.	36 га	Алеї з ялини, берези, липи, дуба, фігури тварин.
Новокиївський храм	с. Новокиївк а	1881 р.		Побудований році на честь Різдва Божої Матері.
Орнітологічний заказник «Домузла»	с. Привілля	2000 р.	1441,9 га	Перелітні птахи. Збереження птахів, занесених до Червоної книги України.
Могила Данила Вовка	с. Привілля	1794 р.		Кам'яний хрест на кургані.
Узбережжя Каркінітської затоки	с. Максима Горького			Морські прогулянки від екстремально-швидкісних до відпочинкових.
Гончарна майстерня	с. Максима Горького			Різні стилі та технології гончарства; майстер-класи та індивідуальні заняття.
Мала коса	с. Олександрівка			Артезіанське джерело, рідкісні птахи, розмаїття диких квітів.
Рисові чеки	с. Гаврилівк а Друга			Зрошувальні канали, багато птахів.
Музей Історії села	с.Новопавлівка	1976 р.		Предмети побуту, одягу, фотографії, документи, свідчення.
Узбережжя Каркінітської затоки	с. Рибальче			Місце поширення птахів, лікувальні грязі
Скіфський курган	с. Бабенківк а Перша	IV ст. до н.е.		Скіфське поховання
Скіфський курган	с. Бабенківк а Друга	IV ст. до н.е.		Скіфське поховання

Детально проаналізувавши територіальну структуру Каланчацької ОТГ, розподілимо населені пункти за насиченістю природними, історико-культурними об'єктами: населені пункти із значною кількістю природно-туристичних об'єктів та пам'ятників історико-культурної спадщини (сmt. Каланчак, Кургани, с. Роздольне, Півострів «Карадай», Острів Пташиний (Каланчацькі острови) [7, 8, 9]; населені пункти з незначною кількістю природно-туристичних об'єктів та пам'ятників історико-культурної спадщини (с. Новокиївка, с. Привілля, с. Максима Горького) [3, 5, 6, 7, 10]; населені пункти з мінімальною кількістю природно-туристичних об'єктів та пам'ятників історико-культурної спадщини, або їх відсутність (с. Олександрівка, с. Гаврилівка, с. Рибальче, с. Бабенківка Перша, с. Бабенківка Друга, с. Вербове) [11].

Результати відображені на схематичній карті (див. рис. 1).

Населені пункти Каланчацької ОТГ не в однаковій мірі забезпечені природно-культурно-історичними об'єктами. Найбільш оптимальні можливості мають населені пункти, які знаходяться на узбережжі моря та мають вигідне транспортно-географічне положення.

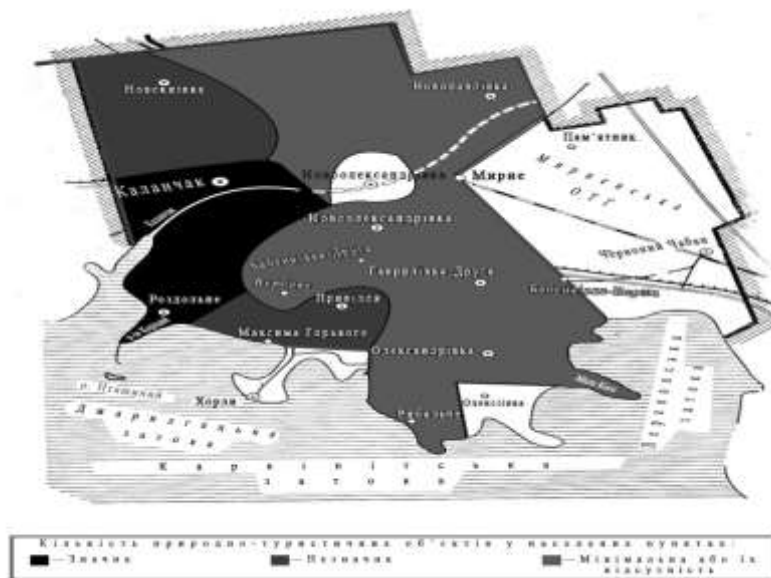

Рисунок 1. Розподіл населених пунктів за ступенем насиченості природними, історико-культурними об'єктами.

Висновки і перспективи подальших розробок. За результатами проведеного дослідження було встановлено, що:

1. Історико-культурні об'єкти пов'язані з давніми історичними епохами та подіями становлення краю у різні історичні періоди. До таких об'єктів віднесені скіфські кургани, місцеві музеї смт. Каланчака та с. Новокиївка, козацька могила Данила Вовка та ін.
2. Із природних об'єктів заслуговують на увагу узбережжя Каркінітської затоки, Каланчацькі острови, пів-в «Карадай», орнітологічний заказник «Домузла».
3. Усі об'єкти досліджені, описані та створено Банк даних.
4. З'ясовано, що природно-культурно-історичні об'єкти розташовані на території Каланчацької ОТГ нерівномірно й у більшості населених пунктах переважають об'єкти природного походження.

Такий висновок дає підстави класифікувати населені пункти за якісною ознакою, як ті, які найбільш забезпечені, з незначно кількістю, мінімальною або взагалі відсутніми.

Найбільш оптимальні можливості мають населені пункти, які знаходяться на узбережжі моря та мають вигідне транспортно-географічне положення: смт. Каланчак, с. Роздольне, с. М. Горького.

Таким чином, Каланчацька об'єднана територіальна громада в цілому володіє сприятливими можливостями для розвитку туризму, спираючись на наявність туристичних об'єктів різного походження.

Подальші розробки в вивчення сфери туризму Каланчацької ОТГ мають бути присвячені виявленні основних напрямків та тенденцій розвитку туризму для планування його матеріально-технічної бази, проведення досліджень природно-культурно-історичних об'єктів, розташовані на території Каланчацької ОТГ, та просування продукту до потенційних споживачів.

Список використаних джерел:

1. Андреев А. Софія Фальц-Фейн / А. Андреев // Новий день, №78. – 2000.
2. Лесков О. Скарби курганів Херсонщини / О. Лесков К.: Мистецтво, 1974.
3. Харченко А. Г. Каланчак та його околиці (історичний та географічний нарис) / А.Г. Харченко – Херсон: Олді-плюс, 2008. – 336 с.
4. Херсонська область: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина –К.:ТОВ «Вдавництво «Мапа», 2005 – 20 с.
5. Вогнедана Селезньова. [Інтернет-ресурс]. URL: <https://www.facebook.com/vognedana.zp>
6. Григорій Нечай [Інтернет-ресурс] URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100003585425851>
7. Каланчацька громада. [Інтернет-ресурс]. URL: <https://kalanchacka-gromada.gov.ua/>

8. Каланчацькі острови [Інтернет-ресурс]. URL: <http://khersonpoint.blogspot.com/2015/06/blog-post.html#.XfeGAvAZyDU>
9. Краєзнавчий музей Каланчацької селищної ради. День Вишиванки. URL: [Інтернет-ресурс]. <https://www.facebook.com/kalanmuzeum>
10. Мой город – Херсон. Каланчакское Приморье. [Інтернет-ресурс]. URL: http://mycity.kherson.ua/pamyat/kalanchak_p.html
11. Український степ. [Інтернет-ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Український_степ

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕПРЕСИВНИХ ТЕРИТОРІЙ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Демченко Ростислав, учень 11 класу Полтавського обласного наукового ліцею-інтернату імені А.С. Макаренка Полтавської обласної ради.

Керівник: Глухота Віталій Олександрович, вчитель географії Полтавського обласного наукового ліцею-інтернату імені А.С. Макаренка Полтавської обласної ради.

Сучасний стан розвитку окремих регіонів України характеризується посилення диспропорцій в соціально-економічному розвитку, що спричинені невиваженою економічною політикою держави та особливостями змін в базових секторах економіки.

Загальні проблеми депресивності регіонів розкриті здебільшого в наукових дослідженнях із регіональної економіки та суспільної географії. Найбільш ґрунтовно ці питання висвітлені в роботах З. Герасимчука [1], О. Топчієва [8], В. Коломійчук [3], Ф. Заставного [5].

Наукові розвідки депресивних територій Полтавської області розглядаються науковцями в контексті з іншими регіонами держави, суто регіональних досліджень по області на даний час не існує. Враховуючи нові адміністративно-територіальні зміни в регіоні – утворення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), укрупнення районів, потребує по новому розглядати проблематику депресивних територій уже в контексті новоствореної Полтавської ОТГ, що і становить актуальність нашого дослідження.

Мета роботи – проаналізувати поняття «депресивна територія», визначити типи та охарактеризувати наявні депресивні території у складі Полтавської ОТГ.

Поняття «депресивна територія» використовується в європейській практиці ще з 30-х років ХХ століття. З часом більш поширеним та вживаним є термін «проблемна територія».

два підходи до бачення поняття «депресивна територія» Перший полягає в тому що депресивними є території, які в минулому мали значний економічний потенціал, проте з різних причин, втратили це. Інший, характеризується як територією нижчими, порівняно з іншими регіонами показниками соціально-економічного розвитку і самостійно не спроможні забезпечити своє відтворення.

На основі аналізу відповідних джерел ми уклали власне бачення поняття. Депресивна територія – це населений пункт з прилеглою територією, де спостерігається економічна, соціальна, культурна, екологічна деградація, яка обумовлена історичним розвитком території її залежністю від соціально-економічних потрясінь в минулому і відсутністю в даний момент структурних змін для подолання відповідних проблем розвитку.

Полтавська міська об'єднана територіальна громада утворена Постановою Кабінету Міністрів України від 13.05.2020 року. Площа новоствореної адміністративно-територіальної одиниці складає 548,19 км², населення – 314 371 осіб. Саме за кількістю жителів Полтавська ОТГ є найбільшою в області. У своєму складі вона об'єднала 10 сільських та одну міську раду. Загальна кількість населених пунктів складає 56, серед них: 1 місто з населенням понад 200 тис. жителів (Полтава); 6 сіл з населенням понад 1000

жителів (Супрунівка, Гожули, Ковалівка, Тахатулове, Абазівка, Жуки); 8 сіл з населенням понад 500 жителів (Сем'янівка, Макухівка, Залізничне, Мильці, Пальчиківка, Івашки, Біологічне, Бричківка); 21 село з населенням понад 100 осіб (Петрівка, Верхови, Бочанівка, Валок та інші); 20 сіл з населенням менше 100 осіб (Гринівка, Долина, Карпусі, Олєпіри та інші). Кількість сільських жителів складає 27 293 осіб, міських – 286 650 осіб.

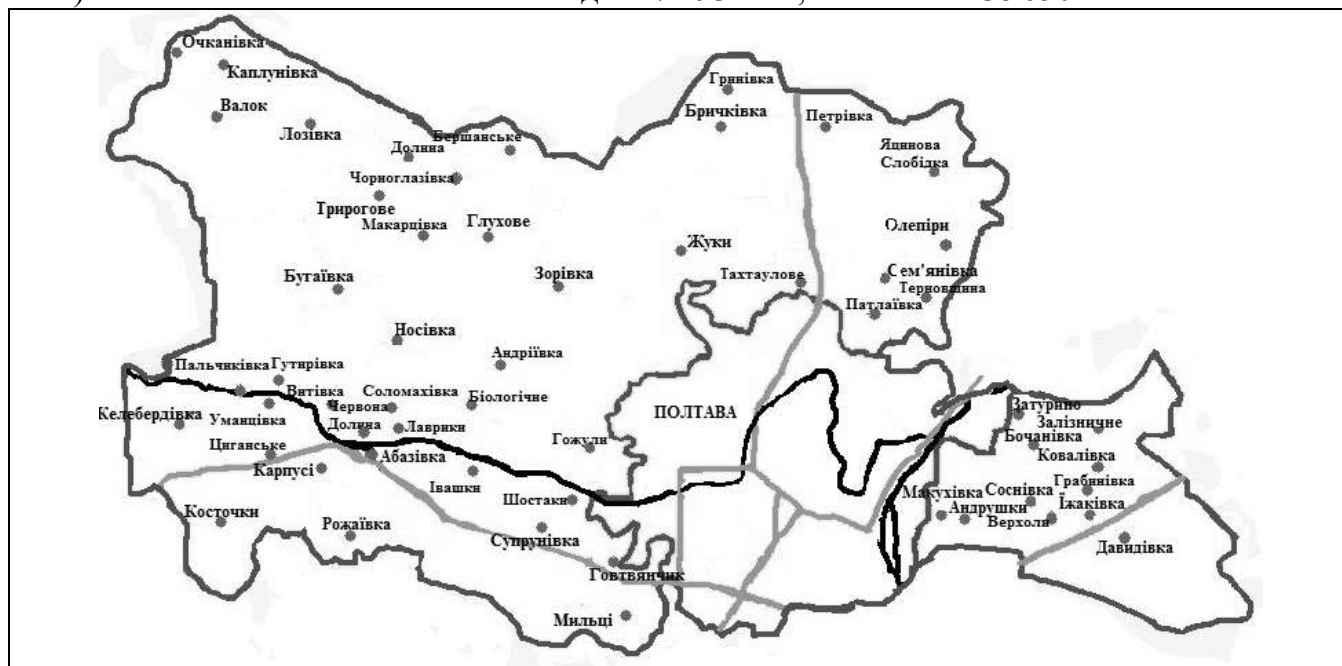

Рис. 1. Населені пункти Полтавської ОТГ

Особливостями соціально-економічного розвитку території Полтавської ОТГ є перш за все місто Полтава, як потужний економічний та культурний центр не тільки ОТГ, а і області в цілому. В місті працює більше сотні промислових підприємств різної форми власності (Полтавський олійноекстракційний завод КЕРНЕЛ ГРУП кондитерська фабрика «Домінік», Полтавапиво тощо). Також слід відзначити район села Затурино, де знаходиться Затуринський промисловий вузол Укргазпромбуду, а поблизу села Абазівки розташоване нафто-газове родовище.

Щодо решти територій ОТГ то лише в 25 населених пунктах є підприємства по переробці сільськогосподарської продукції чи молочно-товарні ферми (села Івашки, Супрунівка, Петрівка тощо). В селах Жуки та Тахтаулове розташовані науково-дослідницькі установи Інституту свинарства і агропромислового виробництва НААН України – експериментальна база «Надія», дослідне господарство імені Декабристів, дослідне господарство імені 9-го січня.

Особливістю розвитку та утворенням депресивних територій Полтавської ОТГ є відсутність або проблеми з доступом до освітніх, культурних, медичних послуг населенню.

Зокрема серед 56 населених пунктів які входять до Полтавської ОТГ лише у 21 з них є освітні заклади (дошкільні, школи I, I-II та I-III ступенів) різної форми власності [9]. Відділення Укрпошти є лише у 15 [6], відділення Нової пошти присутні в 12 населених пунктах [6]. Заклади охорони здоров'я представлені у 21 населеному пункті [4].

Щодо загального розвитку автобусної мережі ОТГ то найбільшими є автовокзалом «Полтава-1», що частково обслуговує села в межах автомагістралі Полтава-Харків-Довжанський (Абазівка, Циганське тощо). Основна мережа автобусних маршрутів саме в межах ОТГ це автостанції «Полтава-2» та «Полтава-4» [7], які зв'язують центр ОТГ з найбільшою кількістю населених пунктів, і навіть з населеними пунктами інших ОТГ області. Але в той же час до 27 з них не виконується жоден автобусний рейс протягом дня. В 10 населених пунктів автобус їздить 1-2 рази на день і лише в окремі дні.

Через територію ОТГ також пролягають залізничні магістралі Київ-Харків, Харків-Кременчук та Полтава-Лозова. Жителі прилеглих населених пунктів мають змогу користуватися послугами приміських електропоїздів що дещо компенсує відсутність автобусного сполучення. Щодня курсує до 4 пар потягів до Гребінки, Ромодна, Огульців, до 6 пар електропотягів до Кременчука, Кобеляк, Лозової. Загалом в межах ОТГ знаходиться 31 зупинка (платформа, станція) Найбільшими станціями є Полтава-Київська та Полтава-Південна.

Щодо рекреаційної сфери Полтавської ОТГ то слід відзначити село Верхоли де знаходиться VerholyRelaxPark, база відпочинку «Валенсія» та дитячий спортивно-оздоровчий табір «Олімпійські надії» У селі Сем'янівка де знаходиться готель «Золотий берег» і пансіонат «Кротенківський». У Супрунівці є аквапарк, а поблизу Ковалівки екопарк з контактним зоопарком, в самій же Ковалівці функціонує музей-заповідник А. С. Макаренка. Звичайно слід враховувати і Полтаву з її потужним рекреаційним потенціалом, та наявністю відповідних об'єктів (музеї, театр, готелі тощо). В окремих населених пунктах є центри зеленого туризму – Супрунівка, Тахтаулове, Ковалівка. На даний час рекреаційний комплекс Полтавської ОТГ активно розвивається і в інших населених пунктах громади[2].

На основі розробленої типології депресивних територій ми виділили такі види депресивних територій у складі Полтавської ОТГ.

За причинами виникнення: економічні (райони колишніх промислових підприємств, фабрик – околиці міста Полтава, зокрема район заводу ГРЛ, Автоагрегатний завод тощо); соціальні депресивні території – села де відсутня будь яка соціальна інфраструктура (Олепери, Носівка, Червона Долина тощо); екологічні (населені пункти де наявні екологічні проблеми – Макухівка сміттєзвалище, Абазівка видобуток нафти і газу); інфраструктурні – населені пункти з відсутньою соціальною інфраструктурою (Бершацьке, Соломахівка, Трирогове, тощо); політичні – як окремий вид на території ОТГ не представлені, зазвичай являють собою території де відбуваються військових дії.

За зайнятістю населення в додепресивний період: промислові представлені довкола колишніх великих підприємств міста Полтави. Наприклад: район заводу ГРЛ, Полтавського тепловозремонтного заводу, тощо. Сільськогосподарські являють собою території колишніх колгоспів, радгоспів, інфраструктура яких на даний час зруйнована або не використовується на повну потужність. Наприклад: території населених пунктів Глухівка, Гутирівка, Лаврики тощо

За демографічною ситуацією: сезонні депресивні території являють собою населені пункти де характерні всі ознаки демографічної кризи, але за рахунок міграції населення особливо навесні та влітку населення збільшується. Наприклад: місто Полтава, села Їжаківка, Біологічне, Щостаки тощо. Фактично це населені пункти дачного типу або міста де населення збільшується за рахунок студентів, тощо. Постійні депресивні території це населені пункти де демографічна криза є дуже глибокою, і не має на даний час сприятливих умов для її подолання. Фактично в ОТГ більше 40 населених пунктів характеризуються як постійно депресивні території за демографічною ситуацією наприклад: Терновщина, Глухове, Лаврики.

За територіальним охопленням: малі депресивні території це невеликі населені пункти які мають відповідні ознаки депресивності, але їх стан не впливає на інші населені пункти. Наприклад: села Олепери, Носівка, Трирогове тощо. Середні зазвичай представлені у великих населених пунктах, які через відповідні соціально-економічні проблеми в них відобразилися і на невеликих селах. Наприклад: в селі Валок є загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, але в ній навчається лише 33 учні [9], її закриття лише питання часу. Відсутність

освітнього закладу є однією з ознак депресивності, а вданому випадку закриття школи поглибить ознаки депресивності в інших населених пунктах. Великі являють собою території екологічних катастроф чи зону військових дій. В об'єднаній громаді на даний час не виявлені.

За впливом депресивних ознак території: змішані представлені майже в усіх населених пунктах Полтавської ОТГ. Являють собою поєднання різних ознак депресивності: від'ємний природний приріст, відсутність соціальної, транспортної інфраструктури, тощо. Фактично змішані депресивні території і представлені у складі ОТГ. Однотипні характеризуються проявом головної ознаки депресивності, яка заважає розвитку населеному пунктові. Наприклад розташування населеного пункту, особливостей зайнятості населення, тощо. На даний час в Полтавській громаді такий вид не виявлено.

Отже, вивчення депресивних територій потребує подальших наукових розвідок. Сучасна адміністративно-територіальна-реформа має на меті змінити підходи до визначення самого явища «депресивна територія», і майбутньому подібне суспільно-географічне явище має залишитися в минулому.

Список використаних джерел і літератури:

1. Герасимчук З. В., Новосад І. Г. Депресивні території: підходи до трактування. *Збірник наукових праць ЛНТУ*. 2011. №31. С.95-101.
2. Занедбані виробничі зони Полтави URL: <https://poltava.to/news/49699> (дата звернення 10.10.2020).
3. Заставний Ф. Д. Депресивні регіони, поселення й галузі економіки України: проблеми, оцінка, прогнози. *Географія та основи економіки у школі*. 2004. №6. С. 24-29.
4. Каталог медичних закладів URL: <https://micto.ua/komunalnyi-zaklad-poltavskiy-raionnyi-tsent-r-pervynnoi-medychnoi-doromohy-i158784/> (дата звернення 11.10.2020).
5. Коломійчук В. С. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки. Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. 440 с.
6. Поштові відділення Полтавського району URL: <https://poltava.to/dovidka/96/> (дата звернення 11.10.2020)
7. Розклад руху автобусів по автостанції Полтава АС-2 URL: <http://rozklad.pl.ua/poltava2.html> (дата звернення 11.10.2020)
8. Топчієв О. Г., Безверхнюк Т. М., Тітенко З. В. Регіональний розвиток України і становлення регіональної політики: навчальний-методичний посібник. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. 224 с.
9. Школи Полтавського району URL: <https://pl.isuo.org/ru/koatuu/schools-list/id/5324000000> (дата звернення 11.10.2020).

БЕЗРОБІТТЯ В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Кваша Вадим, учень 11(10) класу Миколаївської гімназії №2 Миколаївської міської ради Миколаївської області.

Керівник: Джураєва Оксана Віталіївна, учитель географії Миколаївської гімназії №2 Миколаївської міської ради Миколаївської області.

За мету дослідження було узято аналіз стану безробіття в Миколаївській області та пошук шляхів його подолання. В ході дослідження проблеми безробіття було розглянуто суть безробіття, виявлені його причини та чинники. Також було виявлено вплив загальнодержавного рівня безробіття на стан безробіття в Миколаївській області. Я проаналізував статистичні дані цього явища в Миколаївській області та розглянуто шляхи її подолання у розвинених країнах світу. Однією з найважливіших задач було знайти практичні шляхи подолання чи зменшення рівня безробіття в Миколаєві та Миколаївській області.

Об'єктом дослідження є оцінка соціально-економічних чинників безробіття та розгляд політики держави щодо забезпечення зайнятості населення міста та області.

Предметом дослідження є аналіз рівня безробіття в Миколаєві та Миколаївській області, активної та пасивної складових політики державної служби зайнятості на прикладі діяльності Миколаївського обласного центру зайнятості.

В чому актуальність теми? Дослідивши та проаналізувавши саму суть безробіття, його причини та чинники впливу, а також його стан в Україні, можна сказати, що ця проблема є однією з основних сьогодення. Вона є ключовим моментом та визначальним фактором ринкової економіки. Його зріст веде до скорочення купівельної спроможності населення, утрати платників податків для бюджету, виїзд працездатного населення на роботу за межі України. Якщо цю проблему не вирішувати, то неможливо налагодити ефективну діяльність економіки і рівень безробіття зростатиме.

Серед основних причин безробіття в Миколаївській області можна виділити структурні організаційні зміни:

- автоматизацію виробництва;
- скорочення потужностей підприємства;
- добровільне звільнення з метою пошуку більш сприятливих умов праці;
- виїзд на заробітки за кордон;
- сезонний характер роботи тощо.

Наслідками безробіття може бути масова дискваліфікація населення, що призводить в свою чергу до зниження трудової активності; знецінення навчання. Безробіття веде до зростання витрат на соціальну допомогу тим, хто шукає роботу.

Проаналізувавши статистичні дані про стан безробіття в Україні за останні 10 років, можна сказати що рівень безробіття поступово знижується. Згідно статистики найвищий показник рівня безробіття відбувся у 2014 році.

Рівень безробіття на кінець 2019 поступово знижується, а рівень зайнятості зростає.

Основними заходами для подолання проблеми безробіття є проведення кардинальних реформ в різних сферах життя населення.

В ході роботи мною було також розглянуто 5 основних моделей регулювання рівня зайнятості та ринку праці провідних країн світу:

- американську (США) – громадянин має в першу чергу сам докласти зусиль для досягнення професійного успіху та самореалізації;
- англосаксонську, або ліберальну (Великобританія, Канада, Австралія) На державному рівні роботодавцям надаються широкі права у питаннях найму/звільнення працівників, оплати праці та графіку роботи;
- скандинавську, або соціал-демократичну (Швеція, Норвегія, Данія) – активна політика держави на ринку праці, максимальне зниження рівня безробіття;
- континентальну, або німецьку (Німеччина, Австрія, Бельгія, Нідерланди, Швейцарія) – Моделі притаманний високий рівень захищеності працівника на законодавчому рівні, жорсткі норми трудового права та законодавчо встановлений мінімум оплати праці;
- японську, або патерналістську – принцип «довічного найму» з гарантіями для працівників на весь період трудової діяльності, зазвичай до 55–60 років; розмір зарплати прямо залежить від досвіду роботи на підприємстві.

На думку фахівців, найбільш прийнятною для нашої держави є шведська модель регулювання ринку праці, де роль держави в керуванні процесами, як і всією соціальною сферою, порівняно велика і проблемам зайнятості приділяється значна увага.

В Миколаївській області в цьому напрямку подолання безробіття відбуваються також позитивні зрушення завдяки реалізації Державної Програми зайнятості населення Миколаївської області на період до 2020 року включно. Програма сприяє підвищенню

професійного рівня працездатного населення відповідно до суспільних потреб та забезпеченню галузей економіки кваліфікованими кадрами.

Метою Програми є:

- забезпечення повної та продуктивної вільно обраної зайнятості;
- сприяння підвищенню професійного рівня працездатного населення
- сприяння зайнятості населення, у тому числі в сільській місцевості;
- забезпечення галузей економіки кваліфікованими кадрами;
- забезпечення соціального захисту осіб у різні настання безробіття.

Реалізація Програми має позитивні результати. Серед підприємств, які створили нові робочі місця є такі підприємства:

- ТОВ СП «Нібулон створено 100 нових робочих місць;
- ПП ПБК «Промсельпроект» (м.Миколаїв) – реконструкція виробничого цеху-створено 21 робоче місце;
- фермерське господарство «Софія» (Вітовський район) – створено 22 нових робочих місця;
- фермерське господарство «Органік Системс» (Снігурівський район) – будівництво внутрішньогосподарського комплексу з переробки та збереження сільськогосподарської продукції «Східний»- створено 226 нових робочих місць.

Позитивна динаміка у подоланні безробіття в Миколаївській області відбувається також завдяки реформі децентралізації та утворенню об'єднаних територіальних громад. Галицинівська ОТГ Вітовського району Миколаївської області, одна з найбагатших громад в Україні. За своєю фінансовою спроможністю вона входить у 20-ку найуспішніших громад України.

Галицинівська ОТГ утворилася у 2016 році, у її складі села Галицинове, Лимани, Лупарево, Прибузьке, Степова Долина, Українка, налічує більше 9 тис. мешканців. Її бюджет складає 130 млн. грн.

Боротьба з безробіттям реалізується за 4 напрямками:

- розширення сфери застосування праці та стимулювання зацікавленості роботодавців у створенні нових робочих місць;
- підвищення конкурентоспроможності економічно активного населення за допомогою навчання, шляхом залучення експертів;
- підвищення мобільності робочої сили на ринку праці та удосконалення регулювання трудової міграції;
- сприяння зайнятості громадян, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці.

Географічно вдале розташування Миколаївської області дає можливість визначити потенційні можливості для зростання зайнятості населення в туристичному секторі. Миколаївщина має невикористанні реакційні та туристичні ресурси та має перспективи для розвитку туризму в Україні. Його потенціал та можливості формують морське побережжя, чисте навколишнє середовище, багата культурна та історична спадщина. Наявність цих факторів зумовлює туристичну привабливість нашої області, яка повинна стати базою для розвитку регіону. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження можливостей поживлення ринку зайнятості населення області за рахунок розвитку туризму.

На території Миколаївської області є також історичні та природні об'єкти, в яких не розвинута туристична інфраструктура. До таких об'єктів відноситься Волоська коса на правому березі Бузького лиману в течії між Миколаєвом та с. Парутине.

На мою думку, Волоська коса як туристичний об'єкт може сприяти, по-перше, залученню інвестицій в створення туристичної інфраструктури, по-друге, сприяти зайнятості населення. На території Волоської коси розташовані оздоровчий комплекс «Зоря» ДП «Зоря-Машпроект», риболовно-спортивна база відпочинку «Волоська Коса» Чорноморського суднобудівного заводу, база відпочинку «Волоський стан». Але ці об'єкти за своєю структурою, умовами проживання не відповідають сучасним європейським нормам. Будівлі необхідно реконструювати, збільшити житловий фонд, покращити прилеглу територію. Для реалізації проекту необхідно залучати будівельників, інженерів, менеджерів різних галузей, що буде сприяти найму нових працівників з місцевого населення, збільшенню обсягів виробництва товарів національних підприємств, і в результаті – збільшення зайнятості та підвищення доходів місцевого населення. Використовуючи Волоську косу як історичний об'єкт, можна влаштовувати різні розважальні заходи та проекти.

Спираючись на досвід провідних країн світу, які також вважають туризм одним з найважливіших факторів розвитку економіки, можна на території Миколаївської області створити Парк розваг. Прикладом може бути Європа-парк в Німеччині.

Європа-Парк – другий за відвідуваністю парк розваг у Європі після Діснейленду в Парижі. Розташований у місті Руст в федеративній землі Баден-Вюртемберг на південному-заході Німеччини між Фрайбургом і Страсбургом. Парк відкрився 12 липня 1975 року. У перший рік парк відвідало 250 000 людей, у наступний – 700 000 і у 1978 кількість відвідувачів становила мільйон. У 2011 році його відвідало близько 4,5 мільйонів. 2012 року парк нараховував на площі у 90 гектарів 11 американських гірок, 5 готелів та 100 інших атракціонів. До 2011 року в парк було інвестовано 700 мільйонів євро, а річний дохід парку становить близько 350 мільйонів євро. Кількість працівників складає понад 4 тис.

Відкриття схожого Парку розваг на території Миколаївської області може надати багато переваг.

По-перше, такий Парк має зручне місце розташування, тому що Миколаївська область має вихід у море і межує суходолом та морем з багатьма країнами. Таке розташування зможе залучити іноземних туристів та іноземні інвестиції.

По-друге, для будівництва Парку потрібні спеціалісти різних професій: будівельники, інженери, логісти, ІТ-спеціалісти, екологи, спеціалісти з альтернативної енергетики. Для обслуговування завжди потрібні механіки, різноробочі, освітлювачі, хореографи, художники, танцори, спеціалісти в сфері готельно-ресторанного бізнесу, ІТ-спеціалісти та багато інших.

Оскільки зросте кількість іноземних туристів, знадобляться перекладачі. І як наслідок, кількість бажаючих працевлаштуватися в цій сфері стрімко зростатиме, від претендентів стануть очікувати більш високої кваліфікації і професійної підготовки (знання кількох іноземних мов, володіння діловими навичками та ін.), головною конкурентною перевагою стане продуктивність праці потенційних робітників.

Важливу роль у розвитку Парку, як туристичному бізнесі, відіграє просування туристичного продукту до споживачів, яке охоплює комплекс заходів, спрямованих на створення та підготовку до реалізації туристичного продукту або окремих туристичних послуг. До таких заходів відносяться організація рекламно-ознайомлювальної діяльності, проведення або участь у спеціалізованих виставках, ярмарках, видання каталогів, буклетів тощо. І відповідно знадобляться спеціалісти з реклами, друку, маркетингу.

Таким чином, створення Парку розваг як туристичного бізнесу на території Миколаївської області сприятиме:

- розширенню сфери застосування праці та стимулювання зацікавленості роботодавців у створенні нових робочих місць;
- підвищенню конкурентоспроможності економічно активного населення за допомогою навчання та надання вибору робочих місць;
- підвищенню мобільності робочої сили на ринку праці та удосконалення регулювання трудової міграції;
- зайнятості громадян, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці;
- наданню молоді можливостей для працевлаштування та вирішення проблеми виїзду заробітчан за кордон;
- підвищенню рівня освіти;
- зменшенню рівня безробіття.

Таким чином, можна стверджувати, що позитивну динаміку у зниженні рівня безробіття дає утворення та розвиток об'єднаних територіальних громад. Участь населення громад у міжнародних проектах сприяє притоку інвестицій. Неформальна освіта молоді шляхом здійснення заходів, спрямованих на набуття молодими людьми знань, навичок – сприяє соціальній та професійній компетенції молоді та інтегрує молодь на ринок праці.

Зниженню рівня безробіття саме в Миколаївській області може сприяти розвиток туристичної сфери, що може призвести до розвитку інших галузей економіки таких як транспорт, освіта та промисловість шляхом утворення нових робочих місць.

КОРИСНІ КОПАЛИНИ ІЛЬНИЦІ

Микита Богдана, учениця 9-го класу Ільницької загальноосвітньої школи I-III ступенів Іршавської районної ради Закарпатської області.

Керівник: Осійська Леся Романівна, учитель географії Ільницької загальноосвітньої школи I-III ступенів Іршавської районної ради Закарпатської області.

Я проживаю і навчаюся в мальовничому селі Ільниця. Наше село часто називають «Шахтарським селищем», а День села святкують на «День Шахтаря». Працюючи над цією роботою, довелося поспілкуватися з багатьма людьми. Від них я дізналися, що Ільниця має поклади багатьох корисних копалин, але найбільше в ньому – Бурого вугілля, тобто «лігніту». На території нашого села було колись 8 шахт, тому й називали його шахтарським. Питання корисних копалин зацікавило мене, як майбутнє покоління. Тому я вирішила детальніше про все дізнатися і оформити це у вигляді пошукової роботи.

Із розповідей людей я дізналася, що Перша вугільна шахта закладена в селі Ільниця ще в 1865 році. За радянських часів, починаючи з 1947- го року в Ільниці запрацювала перша наклонна шахта біля теперішнього будинку культури «Шахтар». Працювала в Ільниці і теплова електростанція на своєму паливі. По мірі видобутку вугілля – шахти закривалися. З 1958 року запрацювала перша вертикальна шахта, глибиною 33 метри (звідси і її назва №33). Видобуток вівся із 4 (чотирьох) вугільних пластів, які утворились тут 15 мільйонів років тому. Пропрацювала ця шахта до 1998 року. Однак ці закриті шахти час від часу дають про себе знати. Щороку в селі з'являються провали ґрунту. Шахтарським ремеслом у селі було зайнято три покоління ільничан. Ними було видобуто близько 5 мільйонів тон вугілля. На даний час видобуток бурого вугілля ведеться тільки відкритим способом в урочищі «Кар'єрна». Площа цього кар'єру становить близько 4

гектари. Товариство з обмеженою відповідальністю «Лігніт+», вугілля і бентонітові глини в присілку Новоселиця ще до лютого 2021 року.

На час відвідин у кар'єрі якраз «знімали пусту породу» – тобто глину і гравій, а потім буде видобуватись лігніт. Нам пояснили, що темний колір на профілі – це І (перший) пласт вугілля, потужність якого коливається від 1 (одного) до двох метрів. У цьому пласті прослідковується прошарок білої глини (аргіліту), який теж вважається «постою» породою. Потужність глини і гальки, яку знімають на даний час становить 4 метри. Цю породу відвозять на старий кар'єр, щоб заповнити його і рекультивувати. Ліцензійна площа (тобто площа, де залягає вугілля) становить 25 гектарів. А запаси тут становлять 890 тисяч тон. А якщо рахувати житлову зону то запаси становлять 27 мільйонів 700 тисяч тон. Згідно з сучасною статистикою, буре вугілля на території України тепер добувається лише в Ільниці!

Кар'єр з видобутку бентонітових глин знаходиться в присілку Новоселиця. Це «друге золото», – вважає Велеган Юрій Юрійович. Їх запаси становлять близько 65 мільйонів тон. Ці глини можуть використовуватися у медицині, також для фільтрації олії, вина, для виробництва цукру, для очищення води після викидів з атомних електростанцій Використовують їх також для виробництва залізородних окатишів, вони йдуть як формовочний матеріал у ливарних цехах. На початку 2000 –го року ці глине йшли на експорт в Польщу, а зараз видобуток призупинився.

Поряд з бентонітовими глинами, які добувають відкритим супутними є також мінеральні фарби та золотиста охра. Вони не потребують окремого видобутку, бо залягають у пласті пустої породи, яку знімають, щоб дійти до бентонітових глин. Для виробництва фарб із золотистої охри потрібне підприємство. Ще я дізналася, що біля скельного масиву «Смерековий камінь» є поклади золота, а разом з ним – такий рідкісний метал, як уранові руди.

Досить багаті надра на будівельний камінь. З базальтового каменя, який плавиться , можна робити роулінгову нитку, а з неї роблять спеціальну тканину. Її використовують для пошиття костюмів для пожежників, водолазів і космонавтів.

В селі Ільниця є також термальні води, які залягають на глибині близько 200 метрів.

Коли на території шахти пробурили свердловину для питної води, то натрапили на воду із вмістом сірководню (таку, як є у Соймах). Цілий місяць відкачували її, але вміст сірководню не змінювався. Ця свердловина ще є на території шахти закритою, але при потребі її можна використовувати.

Провівши пошук інформації, я зрозуміла, що наше село дуже багате надрами, потрібно тільки вміло їх використовувати. Можливо, в майбутньому ми зможемо використати всі ці дані і підняти рівень життя Ільничан.

ДИНАМІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ С. ГОРОДНЕ (ЧИЙШИЯ)

Недельчева Єлизавета, учениця 10 класу Городненської загальноосвітньої школи І- III ступенів Болградської районної ради Одеської області.

Керівники: Рабаджі Марія Георгіївна учитель географії; Недельчева Наталя Миколаївна практичний психолог Городненської загальноосвітньої школи І-III ступенів Болградської районної ради Одеської області.

На сучасному етапі розвитку людства, кожна країна прагне розвиватися та мати вагоме значення на світовому рівні. Тому необхідно відповідати сучасному темпу розвитку

світу та пристосовуватися до змін в природному середовищі. Це призводить до виникнення різноманітних проблем в світі: запобігання війні, тероризм, забруднення природного середовища, вичерпаність природних ресурсів, демографічна проблема та ін.

У суспільстві всі процеси безпосередньо взаємопов'язані. Демографічні процеси розвиваються під впливом інших соціальних, економічних і політичних, тому демографічній проблемі належить особливе місце, яка обумовлює розвиток практично усіх глобальних проблем людства. Важливість і значущість глобальної демографічної проблеми в наші дні визнана усіма державами світу.

Починаючи з 1990-х рр. в Україні, як і в інших країнах Європи суттєво погіршується загальна демографічна ситуація. Ці процеси не оминули і південний регіон країни, а також і наше село Городнє, де спостерігається депопуляція населення, тобто його природне убивання, що негативно позначається на розвитку господарства та села в цілому.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що демографічні проблеми не оминули і наше село, як і більшість сіл нашої країни, багато з яких практично зникають. Незважаючи на всі демографічні проблеми, з якими зіткнулися мешканці нашого села, Городнє залишається одним з найчисельніших сіл Одеської області. Крім того мешканцям вдалося зберегти свої традиції, культуру та духовні цінності болгар, які є представниками національних меншин.

Мета дослідження: дослідити динаміку та особливості територіального розміщення населення с. Городнє (Чийшия).

Об'єкт дослідження: населення села Городнє. Предмет дослідження: динаміка та особливості територіального розміщення населення.

Для досягнення зазначеної мети поставлено наступні завдання:

1. Проаналізувати літературу щодо сучасних підходів дослідження проблеми.
2. Розглянути процес формування народонаселення села протягом всього часу його існування.
3. Дослідити вплив церкви на процес формування народонаселення.
4. Проаналізувати динамку чисельності населення в різні періоди розвитку села.
5. Дослідити територіальні особливості розміщення населення в межах села.
6. Довести, що динамка чисельності населення в селі вказує на наявність певних демографічних проблем.

Під час дослідження були використані наступні методи: метод аналізу історичного, церковного та музейного матеріалів; статистичні дані сільської ради, сільської амбулаторії, проблемно-пошуковий метод, метод спостереження (спілкування з мешканцями усіх вікових категорій), метод дослідження та порівняння.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від початку XIX ст., коли у результаті російсько-турецької війни 1806-1812 рр. Бессарабію заселяють переселенці і по теперішній час.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що під час дослідження проаналізована динаміка чисельності населення на підставі архівних та церковних матеріалів з часів заснування села і по теперішній час.

Практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути використані під час проведення уроків історії, географії рідного краю, а також з метою стимулювання суспільства для вирішення соціально – економічних проблем, які є основою для розв'язання демографічної ситуації нашого регіону.

Під час дослідження була досягнута основна мета – дослідити динаміку та особливості територіального розміщення населення с. Городнє (Чийшия), а також були розв'язані всі намічені завдання дослідження.

В 1813 році було засновано село Чийшия переселенцями з сучасної території Болгарії. Одними з основних причин переселення були збереження своєї віри та релігійні утиски. Облаштовуватися на новій землі було складно, але незважаючи на це, село почало розвиватися. Це насамперед пов'язано з чисельністю населення. Показники народжуваності були високими, в деякі роки перевищували смертність в 3-4 рази, завдяки традиціям багатодітності в болгарських родинах. Така динаміка чисельності населення позитивно впливає не тільки на економічний розвиток села, але й визначала їх діяльність.

З кожним роком зростає роль церкви на динаміку чисельності населення. Хоча не всі болгарські народні традиції відповідають церковним канонам, церква прагне їх підтримувати. Також все це безпосередньо впливає на національний склад, процеси народжуваності, розселення та взагалі на динаміку чисельності населення в селі.

Аналізуючи демографічні процеси в межах села за період його існування, можна зробити наступні висновки. Масові переселення першій половині XIX століття сприяли подальшому поліпшенню демографічної ситуації. Населення поступово збільшувалося до першого десятиліття XX століття, піком є 1903р. (9020 осіб), різке зниження кількісного показника населення доводиться на 1905р. (4662 осіб), коли багато колоністів залишали свої рідні місця в пошуках вільної землі в межах Російської імперії, Казахстане, також участь чоловічого населення в російсько-японській війні 1904-1905 рр. Під час правління румунської влади в селі було зареєстровано – 6222 особи на 1930 рік. Під час радянської влади та після голоду 1946-1947 рр.. населення суттєво знизилось до 5850 осіб в 1978 році. За роки незалежності демографічна ситуація в селі постійно погіршується: в 1996 році – 5565 осіб; в 2001р. – 5102 осіб; 2016 року в селі мешкали 4670 осіб, в 2018 році – 4640 осіб, а станом на 01.01 2019 року – 4590 осіб, але значна частина з них практично не проживають в селі.

Також дуже актуальною на сучасному етапі є проблема сільського розселення і територіальної організації суспільства не тільки в Україні, але і в нашому селі.

Територіальна система розміщення населення формувалась під впливом особливих природних умов, історико-географічних особливостей заселення та господарського освоєння території, унікального географічного положення.

Село має долинний тип поселення за місцеположенням відносно форм рельєфу та гідрологічної мережі місцевості. Воно поділяється на 4 відносно відокремлені частини, кожна частина села має свою назву: «Долнійа край» – південно-західна частина села; «Пандаклійскія край», тому що він розташований найближче за напрямком до сусіднього села Пандаклія (сучасне село Оріхівка) та «Свінскія край», тому що в цій частині села знаходилась свиноферма, розташовані в південно-східній частині села. «Труйанскія край», тому що він розташований близько до іншого сусіднього села – Нові Трояни, розміщений в північно-східній частині села. Північно-західна частина села поділяється на декілька кварталів, найбільш відомі та великі з яких – «Броска» та «Китай».

Мешканці усіх частин села мають однакову культуру та діалект, хоча у них своє специфічне походження. Домінуючим у соціальному та культурному відношенні в селі є вплив мешканців «Долнего краю», у яких найбільш чітко виражені «загальночийськийські» риси.

Кількість мешканців, які проживають в різних частинах села не однакова, тому що це пов'язано як з процесом початкового заселення села, так і з природними чинниками, які домінують в певних частинах села та сучасними демографічними проблемами, які також впливають і на наше село.

За даними чисельності населення в селі на початку 2019 року, яка складає 4590 осіб, можна зазначити, що населення нерівномірно розміщено по території села: «Броска» та

«Китай» – 46%, «Долнийа край» -32%, «Пандаклийскийа край» -13%, «Труйанскийа край» – 9%, тобто найбільша чисельність населення – «Броска» та «Китай», а найменша – «Труйанскийа край».

Чисельність населення в селі на сучасному етапі зменшується і село знелюднюється, як і більшість сіл нашої країни. В селі залишаються на постійне проживання, як правило, люди похилого віку. Працездатне населення від'їжджає з країни переважно в пошуках роботи на різні періоди, чи назавжди. Починаючи з 1990-х років смертність почала переважати народжуваність в селі. Всі ці процеси призвели до суттєвого зменшення чисельності населення в селі. Така ситуація спостерігається по всій території України і є демографічною реакцією населення на глибоку соціально-економічну кризу останніх років, але не зважаючи на зменшення кількості населення, с. Городнє залишається одним з самих чисельних серед болгарських сіл на півдні Одеської області.

ТУРИСТСЬКИМИ СТЕЖКАМИ ХЕРСОНЩИНИ

Ситнік Олександра, учениця 10 класу Новотроїцького ліцею №2 Новотроїцької районної ради Херсонської області.

Керівник: Федько Тетяна Вікторівна, вчитель географії Новотроїцького ліцею №2 Новотроїцької районної ради Херсонської області.

Таврійська земля... Розкинулися безмежні степові простори, нескінченне море золотої пшениці, зеленими острівцями маячать вдалині сади. Ця давня земля споконвіку славилася родючими чорноземами та волелюбними людьми, що боронили свою землю від ворогів, примножували її багатства щоденною працею. Усе це мій рідний край — Херсонщина. Любов до Батьківщини, до рідного краю – це найсвітліші і найвищі почуття. Коли така любов є в серці, тоді людина добра, щира, відважна.

Херсонщина – один з найпривабливіших регіонів України, що має унікальні можливості для розвитку туризму. Наш регіон – чудове місце, щоб розпочати тур по мальовничій південній частині України. 200 кілометрів Чорноморського й Азовського узбережжя, що належить області, зі зручними піщаними пляжами, добре розвинутою інфраструктурою парків і будинків відпочинку готові вітати українських і іноземних гостей. Повітря наповнене заспокійливим ароматом степових трав і квітів, смолистим запахом сосен.

З одного боку туристсько-рекреаційне господарство області є однією із галузей спеціалізації економіки регіону з іншого – сприяє оздоровленню населення регіону та всієї держави. Але не всі, на жаль, жителі України та навіть Херсонщини знають про такі мальовничі куточки рідного краю.

У зв'язку з цим я вирішила вивчити мальовничі ландшафти та рекреаційні ресурси Херсонщини. При цьому я поєднала роботу з інтернетом та літературою, а також з мандрями по мальовничим куточкам Херсонщини.

Актуальність обраної теми полягає у зростанні екологічного виховання та екологічної культури школярів.

У вихованні екокультури важливо своєчасно звернути увагу на формування відповідних ціннісних орієнтацій: природа – джерело задоволення не тільки матеріальних потреб людини, а й пізнавальних та естетичних. Важливе значення у формуванні екологічної свідомості мають подорожі. З перших мандрівок учні потрапляють у світ складних взаємодій живої природи і середовища, екології та здоров'я, їм прищеплюється любов до природи, показується її велич, краса і вразливість.

Практична значимість проведеної роботи полягає у використанні матеріалів в гуртковій роботі, на уроках географії, позакласній роботі. Для досягнення поставлених завдань я застосувала наступні методи: описовий, історичний, статистичний, спостереження. В ході краєзнавчої роботи були використані різні документальні матеріали дослідників, наукова література, фотоматеріали подорожей учнів ліцею.

Природний, кліматичний і історичний потенціал Херсонщини дуже великий, але про це мало хто знає, і не тільки за кордоном. Наприклад, чи багатьом відомо, що озеро Сиваш і Арабатська стрілка Генічеського району не просто насичені гідромінералами, які сприятливо впливають на здоров'я людини, а що це – унікальний природний комплекс? Таких місць на планеті всього чотири: Великі Солоні озера в США, Мертве озеро на Близькому Сході, затока Кара-Богаз-Гол у Каспійському морі і наш рідний Сиваш із Арабаткою. А чи знають іноземці (і українці теж), що в минулому генерал-губернатором нашого краю був син арапа Петра Великого, прадід знаменитого поета О.С. Пушкіна? А те, що в найстаршому храмі Херсона – соборі Святої Катерини, названого на честь імператриці Катерини II, був похований її коханий, відомий князь Потьомкін-Тавричеський? Чи знають британці, що їхній національний герой, великий гуманіст, суспільний діяч, лікар і меценат Джон Говард довгі роки жив і працював у Херсоні і тут же знайшов вічний спокій? Чи відомо грекам, італійцям, що, відповідно до повідомлень античного історика Арриана, нинішня Тендровська коса Голопристанського району була місцем, де зі своїми друзями змагався в бігу знаменитий герой Троянської війни Ахілл?

А чи відомо, що острів Великий Потемкинський, де колись розташовувалось легендарне Олешня – морські ворота Київської Русі – став прототипом відомого пушкінського острова Буяна. На жаль, для більшості іноземців наша місцевість – terra incognita.

По своїм природним і кліматичним умовам Херсонщина належить до числа унікальних куточків світу. Вона розташована в Причорноморській низині, у степовій зоні, по обох берегах нижньої течії Дніпра й має вихід до двох теплих морів – Чорного й Азовського.

У суходільну частину Херсонської області вривається Дніпровський лиман, Тендровська, Каргинська, Каланчакська, Перекопська та інші затоки, а також озеро Сиваш. Уздовж морського узбережжя розташовані піщані острови, півострови й коси. Найбільші з них – острів Джарилгач, півострів Єгорлицький Кут, Тендровська коса, Бірючий острів і Арабатська стрілка.

Комфортності відпочинку й туризму сприяє унікальний клімат Херсонщини. Тривалість літа тут становить 5-5,4 місяців на рік. Середня температура повітря трьох літніх місяців становить +28°C, температура води коливається від +20°C до +24°C.

На думку фахівців, південь Херсонщини, по своїх природних властивостях, може бути віднесений до числа кращих лікувально-оздоровчих територій світу. Це райони Херсонської області, розташовані на Чорноморському узбережжі та в гирлі Дніпра – Скадовський район (м. Скадовськ, пгт. Лазурне, с. Червоне), Голопристанський район (м. Гола Пристань, села Залізний Порт і Більшовик) і Каланчакський район (села Хорли, Приморське й Роздольне); також на узбережжі Азовського моря, що одночасно межує з озером Сиваш (Арабатська стрілка) Генічеський район (м. Генічеськ, села Счастлівцево й Стрілкове, селище Генічеська Гірка).

Крім Чорного й Азовського морів, водні рекреаційні ресурси області складають пониззя Дніпра (126 км) та Інгулець (180 км), а також 19 невеличких річок, чисельні прісні, солоні та грязьові озера, лимани, Каховське водоймище. Десятки островів у дельті Дніпра покриті густими заростями очерету, травою й деревами, відрізняються багатством фауни.

Подорож по численним протокам і рукавам ріки не менш захоплююче, чим романтична подорож по Амазонці. Для відпочинку й оздоровлення рекомендується використовувати численні чорноморсько-азовські озера. Найвідоміше з них знаходиться на околиці районного центру Гола Пристань. Біля солоного грязьового озера розташований санаторій "Гопри", відомий ще в XIX ст.

Між Голою Пристанню й Чорним морем піднімаються бархани нижньодніпровських пісків. Переборовши ці піщані простори, безкрайні поля пшениці й соняшника, баштани, Ви попадаєте в курортну зону відпочинку Голопристанського району – села Залізний Порт і Більшовик. Оточуюча територія тільки на перший погляд здається одноманітною. За зовнішнім спокоєм пейзажу – найбагатша історія. У районі села Новочерномор'є, уздовж Тендровської затоки, у солончаковому степу піднімається група курганів "Нори лисиці", що належать до епохи бронзи (IV-I тис. до н.е.). Морські острови Смолений, Орлів, Бабій є найбільшим у світі місцем гніздування чорноголової чайки.

Рухаючись уздовж узбережжя на схід, ми попадаємо на територію курортної зони Скадовського району. Це місто Скадовськ і селище Лазурне. На думку фахівців, ця зона найбільш сприятлива для оздоровлення дітей. Купальний сезон тут починається з травня (16-20°C) і закінчується наприкінці вересня (16-22°C). У східному напрямку від Лазурного 27-мі кілометровою стрілою пролягла коса й острів Джарилгач. Його назва в перекладі з тюркського означає "острів обпалених дерев", а в 15 столітті італійські мореплавці називали його "Ізоьда Росса" або "Рожевий острів". Сьогодні це острів незвичайного відпочинку. Влітку вода Джарилгацької затоки прогривається до 26-33°C, вона містить велику кількість йодо-бромних солей, тому має лікувальні властивості. Південне узбережжя острова омиває відкрите море. Мисливські угіддя о. Джарилгач нараховують біля тисячі голів оленів, ланей і муфлонів. Озера цього острова – улюблені місця диких качок. Напроти острова уздовж північної частини Джарилгацької затоки розташовані численні пансіонати, будинки відпочинку й дитячі оздоровчі табори.

Переваги природних рекреаційно-оздоровчих ресурсів Скадовської курортної зони на цьому не закінчуються. Тут виявлені кілька джерел мінеральної води для бальнеологічного лікування й внутрішнього вживання.

У межах Скадовського рекреаційного району відкриті й вивчені перспективні родовища лікувальної грязі.

Зона відпочинку Генічеського району знаменита, у першу чергу, Арабатською стрілкою. Це піщана коса, що простягнулася між Сивашем і Азовським морем. Це унікальне місце. З одного боку - 112 км прекрасного пляжу з теплим морем, де двометрова глибина починається лише за 200-400 метрів від берегу, а вода прогривається до 30°C. З іншого боку – Сиваш – унікальна природна фабрика гідромінералів. За рахунок природного випарювання концентрація солі в морській воді тут зростає в 16 разів.

Крім цілющої води, на Арабатській стрілці є величезні запаси лікувальної грязі й ропи (перенасиченого розчину солі).

Висновки про лікувальні властивості арабатської мінеральної води були зроблені Московськими НДІ курортології і фізіотерапії та Одеським НДІ курортології ще на початку 80-х років. Вона рекомендована для лікування захворювань серцево-судинних, центральних нервових, сечовивідної систем, опорно-рухового апарату, шлунково-кишкового тракту.

Заповідні місця, рибальські й лісові угіддя є складовою частиною туристично-рекреаційного комплексу Херсонщини. З трьох біосферних заповідників України, два перебувають на території Херсонської області: Чорноморський та "Асканія-Нова" ім. Ф.С. Фальц-Фейна. Біосферний заповідник "Асканія-Нова" ім. Ф.С. Фальц-Фейна – це близько

11 тис. га цілинного типчаково-ковилового й полинового степу, знамениті дендрологічний і зоологічний парки.

По загальній площі найбільшим на півдні України є Чорноморський біосферний заповідник. Він займає величезну водну акваторію з островами й прибережними косами. Тут налічується більше 600 видів рослин, 300 видів птахів і близько 50 видів ссавців.

В Азово-Сиваському державному заповідно-мисливському господарстві живуть шляхетні олені, козулі, лисиці, качки, гусаки та інші тварини.

У Херсонській області є всі умови для розвитку науково-пізнавального, екологічного, релігійного, "зеленого" туризму; проведення фестивалів, ярмарок та спортивних змагань.

Милуєшся природою рідного краю і дивуєшся, чому цю красу не помічають інші? Зрозуміло, потрібно цінити полотна відомих художників, але та природа нежива. Вона не наповнена різноманіттям звуків, запахів, вона навіть не може змінювати забарвлення. А тут перед твоїм зором неперевершений шедевр.

І створений він не руками людини, а самим Творцем. І не потрібно змінювати чи добавляти свого, а треба лише любити і цінити цю мить. Потрібно бути небайдужим до того, що тебе оточує, берегти і цінити кожен клаптик землі не забруднюючи і не знищуючи цю красу.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ЦІКАВИНОК ПІВДЕННОГО КРАЮ. ФЛОРА І ФАУНА РЛП «ТИЛІГУЛЬСЬКИЙ». КАЙТСЕРФІНГ ТА «УСТРИЦІ СКІФІЇ»

Скороход Анна, учениця 11 класу Першої української гімназії імені Миколи Аркаса Миколаївської міської ради Миколаївської області.

Керівник: Джураєва Оксана Віталіївна, вчитель географії Першої української гімназії імені Миколи Аркаса Миколаївської міської ради Миколаївської області.

Світ – це книжка і той, хто не подорожує, читає лише одну сторінку.

Св. Аугустин

Україна дуже багата на місця, які треба відвідати!

Об'єкт дослідження: ландшафтний парк «Тилігульський», устрична ферма «Устриці Скіфії», кайтсерфінг на Тилігульському лимані. *Предмет дослідження:* флора і фауна заповідної території, форми туризму, устриці ферми.

Різноманітність та доцільність використаних джерел та методів пошуку та дослідження: основним використаним джерелом є інформація, яку я збирала протягом перебування в селі влітку (інтерв'ю мешканців села Українка), інформація, яку розповіла мені моя бабуся (Чернікова Галина Іванівна), яка проживає біля заповідної території Тилігульського лиману та знає історію цієї місцевості вже більш, ніж 50 років, дані про устричну ферму надавав персонал «Устриць Скіфії» та Андрій Пігулевський, засновник ферми. Наукові факти я знайшла в періодичній пресі, друкованих інтернет-джерелах.

Актуальність: РЛП «Тилігульський» є відносно новою заповідною територією нашого краю, мало відомим дітям і дорослим. Він має унікальні природні умови, що вже частково використовуються. Щоб людська діяльність не шкодила середовищу, треба прикласти зусилля на вивчення і оприлюднення зібраного матеріалу. Також, вивчення природи рідного краю є складовою патріотичного виховання.

Оригінальність роботи у тому, що більшість зібраної інформації надавали очевидці і збирала я сама. Це дослідження є для мене дуже цікавим та, на мою думку,

оригінальним тому що тема туризму та активного відпочинку в Україні є дуже актуальною та потребує розвитку. А устрична ферма є першою і, поки єдиною в Україні. Ця нова сфера діяльності може бути перспективною і статтею бюджетного доходу.

Мета дослідження: дослідити рослинний і тваринний світ узбережжя лиману РЛП «Тилігульський», умови розвитку відносно нового виду спорту кайтсерфінг та переваги території у розведенні устриць на фермі зібрати фотоматеріали та спогади місцевих жителів та працівників Парку і ферми, розмістити ознайомчу статтю в місцевій пресі.

Суспільно-корисне значення роботи у приверненні уваги до неймовірної туристичної цікавинки півдня України, що допоможе розвинути інфраструктуру села Українка та збагатити місцевий бюджет, зберегти цілісність та чистоту в ландшафтному парку «Тилігульський» і, нарешті, зібрати кошти на прокладання нових доріг, щоб всі бажаючі мали змогу відвідати цю заповідну зону. Це питання підіймали навіть деякі українські знаменитості, які відвідали устричну ферму влітку 2020 р., такі, як Леся Нікітюк, Олександр Педан та Дмитро Комаров.

Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський» було створено рішенням Миколаївської міської ради від 28 квітня 1995 року. У результаті змін клімату і обміління повноводної річки Тилігул утворилася замулена місцевість. На процес формування лиману вплинуло також будівництво дамби і дороги між Одеською і Миколаївською областями, в результаті чого з'явився пересип. Його довжина на початок 2015 року становила всього 7 км, а ширина в найбільших ділянках сягала 4 км. Назва «Тилігульський» має тюркське походження і означає «буйне озеро». Його назвали так, оскільки уздовж лиману завжди дуже вітряно, і погода тут непередбачувана. На території Тилігульського лиману створені прекрасні умови для помешкання місцевих представників флори і фауни. Найпоширенішими серед звірів є вовки, лисиці, горностаї, зайці, хом'яки і багато інших тварин. Теплий клімат і велика кількість сонячних днів у році сприяють розвитку садових масивів. Крім усього іншого, саме на лимані знаходиться найбільше родовище сірководневих грязей в європейських країнах.

Узбережжя і акваторія Тилігульського лиману входить до складу регіонального ландшафтного парку «Тилігульський». Крім того, Тилігульський лиман входить також до складу водно-болотних угідь міжнародного значення, в першу чергу, унаслідок проживання та гніздування на даній території безлічі водоплавних птахів.

1. Розміри. Тилігульський лиман знаходиться на межі Одеської та Миколаївської областей і вважається одним із найчистіших лиманів Південно-Західного Причорномор'я. Його довжина сягає 60 кілометрів, ширина до 4,5 кілометра, прозорість води до 7 метрів, глибина 21 метр.

2. Флора і фауна. Флора узбережжя Тилігульського лиману нараховує 620 видів судинних рослин. У складі флористичних комплексів парку – велика кількість рідкісних і зникаючих видів, занесених до Червоної книги України та Європейського червоного списку наприклад: Ельвеза пізньоцвіт анкарський та Лессінга.

Підводний світ лиману різноманітний. Ще у XVIII столітті тут часто спостерігали коливання рівня води та її солоності, що сприяло перебуванню у водах лиману різних видів риб. Серед них були: скумбрія, тунець, короп, судак та інші. Спостерігався постійний зв'язок з морем. Сьогодні у водах лиману налічується близько 30 представник іхтіофауни, а промислове значення мають тільки хамса, бички, кефалі й атерина. Тилігульський лиман є місцем гніздування різних перелітних птахів під час сезонних міграцій. Тут мешкає приблизно 270 видів пернатих, серед них є крячки, пісочник малий і морський, дерих востлугувий. У заростях очерету можна зустріти гуску сіру, лебедя-шипуну, чапель, крижнів, косарів, короваєк, баклана великого та інших.

3. *Води- каспії*. Тилігульський лиман постійно пульсує і належить до водойм «каспіїв», які після різкого зменшення в об'ємі можуть раптово розширюватись. Наявність широкого спектру змін солоності води та рівневого режиму зумовила формування у ньому складник комплексів водних мешканців – від прісноводних до морських.

4. *Значення Чорного моря для лиману*. Цей лиман найглибший і найпрозоріший в нашому районі, який відділений від Чорного моря широким піщаним пересипом. Їх з'єднує лише штучно створений канал. На сьогоднішній день ландшафтний парк «Тилігульський» має серйозні екологічні проблеми. Це зумовлено тим, що канал, який з'єднує лиман і Чорне море вже довгий час не відкривають. З кожним роком лиман всихає все більше і більше. У 2019 році канал було відкрито і Тилігульський лиман збагатився водою та ресурсами.

5. *Туризм*. Туризм є дуже розвиненим. Найпопулярнішим відпочинком є риболовля на лимані. Оскільки вода в лимані знаходиться практично на такому ж рівні, як і в морі, то риба часто мігрує з однієї водойми в іншу. Цим користуються бракон'єри і встановлюють сітки на дамбі в місцях активного руху риби. У водах лиману є багато представників різних видів іхтіофауни, частина з них має промислове значення. Заборони на вилов риби в тутешніх водах як такого немає, але є обмеження за його обсягом. Це місце часто відвідують любителі риболовлі, адже в лимані мешкає 30 видів. На берегах лиману знаходяться численні дачні масиви (на західному березі). Дно лиману подекуди вкрите чорним мулом, що має лікувальні властивості. Запаси лікувальної грязі тут становлять 14 млн. т.

Кайтбордінг, Кайтсерфінг або кайтинг – вид спорту, основою якого є рух під дією сили тяги, що розвивається утримуваним і керованим спортсменом повітряним змієм (кайтом). *Устриці* вважаються рідкісним і досить корисним делікатесом, в них знаходиться добре збалансована кількість білків, вітамінів і мікроелементів, при цьому вміст жирів в устрицях мінімальний.

6. *Кайтсерфінг на Тилігульському лимані*. Кайт-школа Windrider в Коблево – це повноцінна станція на березі Тилігульського лиману. Кайт-школа знаходиться в 40 км від Одеси, на кордоні з Миколаївською областю. Місце для навчання вибрано не просто так: мілина тут тягнеться на 150 метрів в глиб лиману, і вам буде комфортно, навіть якщо ви не вмієте плавати. До того ж на дрібній воді навчання проходить швидше, ніж на глибині. Хвиль на лимані практично не буває, і це сприяє швидкому навчанню, адже без хвиль набагато легше встати на дошку. Основна умова для навчання кайтсерфінгу – це стабільний рівний вітер і – в ідеалі для новачків – рівна гладка вода – "флет". В принципі, можна вчитися кататися і там, де є хвилі, але в цьому випадку навчання зазвичай триває трохи довше. Їхати вчитися найкраще туди, де вітер не надто сильний і не занадто слабкий. Навчання є дуже цікавим та включає в себе 8-10 занять.

7. *Вирощування устриць в Україні*. За систематикою, устриці бувають тільки з двох сімейств: плоскі (круглі) – лат. *ostrea* (остреа) і глибокі (запалі або довгасті) – лат. *crassostrea* (крассостреа), все інше – підвиди.

Устриці бувають фермерські та дикі (найчастіше голландська і португальська). Серед фермерських устриць розрізняють афіновані і так звані напівдики чи устриці «повного моря». Найчастіше при створенні устричної ферми мова йде про відкриті морські простори, тому що в басейнах їх вирощувати не вигідно, оскільки це пов'язано з великими витратами на електроенергію для прокачування води, корми та вирішення екологічних питань. Досить сказати, що одна устриця фільтрує приблизно 24 л води за годину, а зростає вона кілька років.

Чорне море має більш низьку солоність (17-18 проміле) в порівнянні з водами Світового океану і Середземного моря (36-39 проміле). Це означає, що українська устриця може проходити афінаж все своє життя (близько 16-18 місяців). Хоч і є формально устрицею «повного моря». Такі устриці живуть в морі в спеціальних сітчастих мішках по три роки під наглядом фермерів.

Як розповів Андрій Пігулевський, приблизно 98% фермерських устриць в Європі – це *Crassostrea Gigas*, також відома як тихоокеанська або японська устриця. Ця устриця більш стійка до хвороб.

Плоскі устриці цінуються вище, але вони не так добре піддаються розведенню.

У 2014-му Андрій Пігулевський ризикнув створити устричну ферму «Устриці Скіфії» на узбережжі Тилігульського лиману. Посадка розташована в екологічно чистому місці. Вирощують тихоокеанський вид, найпоширенішу нині харчову устрицю, з матеріалу розплідника в західних регіонах Франції.

8. *Умови для вирощування устриць.* Для організації устричної ферми, перш за все, потрібно знайти акваторію для вирощування устриць. Вважається, що устриця полюбляє прохолодні води, а влітку Чорне море, особливо в лиманах, прогрівається навіть до 30 градусів і вище. Але як показала практика, устриця переживає і більш екстремальні температури. Оптимальною ж є температура в 19 градусів. Вимоги до вибору акваторії ферми устриць такі: оптимальна глибина – 12-20 м, морське дно з рівною поверхнею.

Важливі також відсутність виробничих і побутових джерел забруднення та наявність фітопланктону – природного корму для устриць. Обрану ділянку перевіряють шляхом мікробіологічних аналізів моллюсків, зібраних на ній.

Сьогодні створені тури з екскурсіями та дегустацією устриць на устричній фермі «Устриці Скіфії», всі бажаючі можуть відвідати це неймовірне місце та насолодитися красою заповідної зони Тилігульського лиману, скуштувати найсмачніші устриці в Україні!

Єдиною проблемою для місцевих жителів (села Українка) є погіршення стану доріг через бажаючих потрапити на устричну ферму, але місцева влада вже шукає шляхи вирішення цієї проблеми.

Результати пошуково-дослідницької діяльності: я здійснила неймовірно цікаву пошуково-дослідницьку роботу та отримала такі результати:

1) Дослідила узбережжя Тилігульського лиману, знайшла багато інформації про флору і фауну заповідної зони.

2) Дослідила місцеві форми туризму та встановила наявні проблеми, які потребують негайного вирішення.

3) Познайомилася з роботою підприємства «Устриці Скіфії».

Зібрала фотоматеріал та готуюсь надрукувати результати роботи в інтернет- та періодичні видання.

АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ РУСЛОФОРМУВАННЯ НА РІЧЦІ ВОРСКЛА

Тепайкіна Дарія, учениця 11 класу Полтавського обласного наукового ліцею-інтернату імені А.С. Макаренка Полтавської обласної ради.

Керівник: Глухота Віталій Олександрович, вчитель географії Полтавського обласного наукового ліцею-інтернату імені А. С. Макаренка Полтавської обласної ради.

Як відомо, з часом русла рік змінюють своє планове і висотне положення. За 30-50 років річка може зміститись на відстань, що дорівнює ширині русла, або може з'явитися

нова протока. Вивчення закономірностей протікання руслових деформацій річок дає можливість передбачати їх розвиток, прогнозувати негативні впливи на екологію водойми, умови водокористування та господарські об'єкти довкола неї.

Загальним проблемам деформації русла річок приділено досить багато уваги українськими та зарубіжними вченими: О.Г. Ободовським [1,2], Р.С. Чаловим [7] та ін. Деформаційні процеси полтавських водойм висвітлені у працях В.Г. Смирнової, на прикладі річки Псел [4]. Щодо Ворскли, як однієї з найбільших водойм регіону відповідних наукових досліджень не проводилося, що і становить актуальність дослідження.

Мета роботи – дослідити деформаційні процеси русла річки Ворскли в межах Полтавської області.

У залежності від розвитку руслових процесів відносно напрямку сили тяжіння виділяють два види руслових деформацій:

- вертикальні, що викликають трансформацію поздовжнього профілю річки і зміну відміток дна русла;
- горизонтальні, пов'язані з переміщенням русла в плані та розмивами берегів.

Щодо вертикальних руслових деформацій Ворскли, згідно з даними О.Г. Ободовського спостерігається чітка тенденція до зростання рівнів води для різних витрат. Це свідчить про накопичення в руслі річкових насосів і перевалювання в них акумулятивних процесів.

Русло річки Ворскла знаходиться в умовах вільного розвитку руслових деформацій. Зміна середніх показників коливається від $-0,01$ см/рік поблизу Чернеччини до $+0,68$ см/рік біля Кобеляк [1].

Горизонтальні руслові деформації Ворскли мають незначні швидкості планових переформувань і спостерігаються на нижніх ділянках русла річки, для якої характерна руслова та заплавна багаторукавність на фоні слабовираженого меандрування [2]. Максимальна інтенсивність горизонтальних деформацій річки складає від $0,42$ м/рік біля Чернеччини до $1,51$ м/рік поблизу Кобеляк. Середня інтенсивність горизонтальних деформацій складає від $0,20$ м/рік в районі Чернеччини, до $1,12$ м/рік біля Кобеляк [2].

Використовуючи метод тенденцій, ми співставили карти 1863, 1941 років та сучасні космічні знімки русла Ворскли, де виявили певні особливості формування звивин русла річки. Переважаючими формами вільних звивин є сегментні форми, які спостерігаються на всій довжині Ворскли. На карті 1863 року багато звивин мають прорвану форму в місцях впадіння приток річки, а також ділянки одиничного розгалуження. Особливо подібні форми зустрічаються перед мостовими переходами або гідропорами.

На окремих ділянках русло Ворскли має синусоїдальні звивини, але лише на картах 1863 та 1941 років. На сучасних зображеннях відповідні форми являють собою стариці, а русло в цих ділянках формує сегментні звивини. Також на різних ділянках русла річки трапляються омеговидні форми звивин згідно з картами 1863 та 1941 років. Подібних форм на сучасних зображеннях не виявлено, їх залишки являють собою стариці різних розмірів, які можуть бути з'єднані з новим руслом Ворскли.

Особливо помітні зміни звивин русла спостерігаємо в пригирловій частині Ворскли. За картою 1863 року гирло річки являє собою ділянку простого одиничного розгалуження. Внаслідок наповнення Кам'янського водосховища гирло Ворскли «перемістилося» вгору по течії, цим самим утворивши ділянку розкиданого розгалуження. Саме русло при впадінні у водосховище формує сегментні звивини різного розміру, в заплаві знаходиться велика кількість стариць.

Подальші зміни деформацій русла Ворскли потребують постійного моніторингу. Визначення кількісних показників вертикальних та горизонтальних деформацій на всій довжині Ворскли потребує постійного наукового спостереження та аналізу, що дасть змогу передбачити негативні прояви для населення і економіки регіону.

Русло річки Ворскли поблизу смт. Котельви. Рис.1. Карта 1863 року. Рис.2.Карта 1941 року
Рис 3. Космічний знімок 2020 року. видавництва Шуберта Ф. Ф [6]. РККА М-36 [6].

Русло річки Ворскли в пригірловій області. Рис.1. Карта 1863 року видавництва Шуберта Ф. Ф [6]. Рис. 2. Карта 1941 року РККА М-36 [6]. Рис 3. Космічний знімок 2020 року.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ободовський О. Г. Гідролого-екологічна оцінка руслових процесів (на прикладі річок України). Київ: Ніка-центр, 2001. 274 с.
2. Ободовський О. Г. Руслові процеси: Навчальний посібник. Київ: РВЦ «Київський університет», 1998. 134 с.
3. Смирнова В. Г. Антропогенні зміни гідрографічної мережі Полтавської області. *Наукові записки Вінницького педуніверситету. Серія Географія*. 2011. № 22. С. 21-26.
4. Смирнова В. Г. Звивини русла річки Псел та їх деформації. *Гідрологія, Геохімія і гідроекологія*. 2015. № 37. С. 74-80.
5. Смирнова В. Г. Палеорусла в долинах річок України. *Гідрологія, Геохімія і гідроекологія*. 2001. № 22. С.60-67.
6. Старинные карты. URL: <http://freemap.com.ua/poltavskaya-oblast> (дата звернення (10.10.2020)).
7. Чалов Р. С., Рулева С. Н. Изменения русел рек и опасные проявления русловых процессов на урбанизированных территориях. *География и природные ресурсы*. 2001. № 4. С. 17-23.

ПЕРЕЛІК СТАТЕЙ
XI ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
«МІЙ РІДНИЙ КРАЙ, МОЯ ЗЕМЛЯ ОЧИМА СУЧАСНИКІВ»
(ЧАСТИНА I)

АРХЕОЛОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

СЛІД МІФІЧНОГО АХІЛЛА БІЛЯ БЕРЕГІВ КІНБУРНУ

Агафонова Варвара, учениця 10 класу Васиївської загальноосвітньої школи I-III ступенів Очаківської районної ради Миколаївської області, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради.

ОЛЕКСАНДР ДЗЕМБАС – ПЕДАГОГ, НАУКОВЕЦЬ, ЛЮДИНА

Барна Юлія, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Закарпатського центру туризму, краєзнавства, екскурсій і спорту учнівської молоді, учениця 10 класу Ужгородської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 9 Ужгородської міської ради Закарпатської області.

«КРІЗЬ РОКИ...»

Гачан Юлія, вихованка гуртка «Юний журналіст» Комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості Світловодської районної ради Кіровоградської області».

ДЕЯКІ УТОЧНЕНІ ДАНІ СТОСОВНО ІМПОРТУ ПРОДУКЦІЇ В КЕРАМІЧНИЙ ТАРИ У НИЖНЄ ПОБУЖЖЯ В ДОБУ ПІЗНЬОЇ АРХАЇКИ

Гембержевська Дар'я, вихованка гуртка «Археологічне краєзнавство» Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради, студентка I курсу Чорноморського національного університету імені П. Могили.

ПРО ЩО МОВЧАТЬ КУРГАНИ НИЖНЬОЇ ДУВАНКИ

Замошник Вероніка, учениця 11 класу Нижньодуванського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Нижньодуванської селищної ради Сватівського району Луганської області, вихованка гуртка «Археологічне краєзнавство» Луганського обласного центру дитячо-юнацького туризму і краєзнавства.

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ с. БІЛКИ

Ромочівська Марія, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Іршавського районного центру позашкільної роботи, учениця 10 класу Ільницького спортивно-гуманітарного ліцею Іршавської районної ради Закарпатської області.

ДОМЕСТИКАЦІЯ ТВАРИН В ПЕТРОГЛІФАХ КАМ'ЯНОЇ МОГИЛИ

Савко Юлія, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» комунального закладу «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради, учениця 10 класу Костянтинівського районного навчально-виховного об'єднання «Гімназія – Мала академія наук № 1 «Таврія» Мелітопольської районної ради Запорізької області.

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

**ЛЮДИНА, ЯКА ПРИСВЯТИЛА СВОЄ ЖИТТЯ ДЛЯ РІДНОГО НАРОДУ
(ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ
МИХАЙЛА КОРНІЙОВИЧА ЧАЛОГО)**

Бабак Марія, вихованка гуртка «Історично-мистецьке краєзнавство Вінниччини», Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій.

ІСТОРІЯ МОГО СЕЛА ВІД ПОСТОВОГО, КОБЛІЄВКИ, ТРОЇЦЬКОГО ДО КОБЛЕВЕ

Бенні Серафим, учень 7-Б класу Коблівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Коблівської сільської ради Березанського району Миколаївської області.

ПОРОСНЯ В ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ В ПЕРІОД КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Бурлай Кіра, вихованка гуртка «Юні туристи» Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради, учениця Степанківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Степанківської сільської ради Черкаської області.

ЖИТТЄВИЙ НАРИС МЕШКАНЦІВ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНИЩИНИ (КРИЛІВЩИНА)

Вдовиченко Ашот, Гачан Юлія, Резнік Марія, Тягній Данило, Чарута Юрій, вихованці гуртка фольклорно-етнографічного краєзнавства «Тясмин» Комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості Світловодської районної ради Кіровоградської області».

МОГИЛА КНЯЗЯ СВЯТОСЛАВА ВОЛОДИМИРОВИЧА

Волос Тарас, вихованець гуртка «Юні екскурсоводи» Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний центр краєзнавства, екскурсій і туризму учнівської молоді», учень 9 класу Сколівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Сколівської районної ради Львівської області.

РОМСЬКА ГРОМАДА МИКОЛАЇВЩИНИ В РОКИ РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1941-1945 рр.

Гайдай Руслан, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Будинку дитячої та юнацької творчості Заводського району м. Миколаєва, учень Миколаївської загальноосвітньої школи I-III ступенів №29 Миколаївської міської ради Миколаївської області.

УЧАСТЬ ЗАКАРПАТЦІВ У ВІЙНІ ПРОТИ МОСКОВСЬКИХ ОКУПАНТІВ

Глеба Василь, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Закарпатського центру туризму, краєзнавства, екскурсій і спорту учнівської молоді, учень 10 класу Ужгородської загальноосвітньої школи I-III ст. № 9 Ужгородської міської ради Закарпатської області.

ШТУРМ ХАДЖИБЕЮ В ІСТОРІЇ ЧОРНОМОРСЬКОГО ВІЙСЬКА

Гуменюк Аліна, учениця 8-А класу Одеської загальноосвітньої школи № 120 I-III ступенів Одеської міської ради Одеської області.

ГОРДІСТЬ НАШОГО СЕЛА МИХАЙЛО ЄЛИСЕЙОВИЧ СЛАБЧЕНКО. ДИТИНСТВО. ЮНІСТЬ.

Димитрова Дар'я, учениця Нерубайського навчально-виховного комплексу «школа-гімназія» Біляївського району Одеської області.

РЕЛІГІЙНО-КУЛЬТУРНИЙ ВПЛИВ УКРАЇНИ НА МОСКОВІЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ДОМОДЕРНОЇ ДОБИ

Ємельянова Олександра, вихованка гуртка «Юні туристи-краєзнавці» Черкаського обласного Центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради.

ВІДЛУННЯ ГВОЗДАВСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

Єнур Інна, учениця 9 класу Опорного закладу «Зеленогірська загальноосвітня школа I-III ступенів» Зеленогірської селищної об'єднаної територіальної громади Любашівського району Одеської області.

УСЕ, ЩО ВИПЛЕКАВ У СЕРЦІ...

Змієвська Лілія, учениця 11 класу Баштанського опорного закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 2 Баштанської міської ради Миколаївської області, екскурсовод зразкового шкільного історико-краєзнавчого музею, дійсний член Баштанського територіального відділення МАН, секція «Історичне краєзнавство».

НА ЗОРІ ПОВІТРОПЛАВАННЯ (ІЗ ІСТОРІЇ ПОВІТРОПЛАВАННЯ В ОДЕСІ)

Іваненко Дар'я, учениця, 8-А класу Одеської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 26 Одеської міської ради Одеської області.

НАША РОВЕСНИЦЯ – В'ЯЗЕНЬ ГУЛАГУ

Карплюк Анастасія, Тучак Ксенія, вихованки гуртка «Юні екскурсоводи» Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний центр краєзнавства, екскурсій і туризму учнівської молоді», учні 11 класу ліцею №38 Львівської міської ради Львівської області.

ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН-УПА НА ПОДІЛЛІ: ВІДОМІ ТА МАЛОВІДОМІ ФАКТИ

Китайчук Марія, учениця 11 класу Радісенської загальноосвітньої школи I-III ступенів Красиївського району Хмельницької області.

ХРАМ ОЛЕКСАНДРА НЕВСЬКОГО – ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТКА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Король Мануїл, учень 8 класу Розівського закладу загальної середньої освіти №2 I-III ступенів Розівської селищної ради Розівського району Запорізької області, вихованець гуртка «МАН» комунального закладу «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради.

ЖИТТЯ Й ЛЕГЕНДИ ОЛЕНИ СТЕПАНІВ

Кровіцька Валерія, учениця 10 класу Червоноградської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 5 Червоноградської міської ради Львівської області, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний центр краєзнавства, екскурсій і туризму учнівської молоді».

ГОЛОДОМОР 1921-1923 рр. НА БАЛТЩИНІ – ЗЛОЧИН КОМУНІСТИЧНОГО РЕЖИМУ

Лекар Марина, Лекар Марина, учениця 11-А класу Навчально-виховного комплексу «Балтська загальноосвітня школа I-III ступенів – №3 – колегіум» Балтської міської ради Одеської області.

«СТЕХІВСЬКА ТРАГЕДІЯ» ТА «КОВАЛІВСЬКЕ ПЕКЛО»: ТРАГІЧНІ ПОДІЇ ЗА СПОГАДАМИ ОЧЕВИДЦІВ

Лисько Анастасія, учениця 9 класу Комунального закладу «Полтавський обласний науковий ліцей-інтернат II-III ступенів імені А.С. Макаренка Полтавської обласної ради».

ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ: ВІД УШИЦІ ДО СТАРОЇ УШИЦІ

Литвинюк Дарія, учениця 10 класу Староушицького ліцею Староушицької селищної ради Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ У КРАМАТОРСЬКОМУ РАЙОНІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Логовічов Ілля, студент I курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Я. Мудрого, м Харків.

ЕКСПОРТ ХЛІБНИХ ПРОДУКТІВ У МИКОЛАЇВСЬКОМУ ПОРТУ В ПЕРІОД ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 рр.

Ложенко Катерина, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Будинку дитячої та юнацької творчості Заводського району м. Миколаєва.

ВІД ЧАПАЛДІВГОГО ХУТОРА ДО МИГІЇ

Мазур Михайло, учень 9 класу Секретарської загальноосвітньої школи I-III ступенів Кривоозерської районної ради Миколаївської області, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Кривоозерського Будинку дитячої творчості.

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ СІЛ ПІВДЕННОГО НАДЗБРУЧЧЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Макаренко Єлизавета, Мельничук Каріна, Мотрій Владислав, вихованці гуртка «Туристичне багатоборство» Кам'янець-Подільського позашкільного навчально-виховного об'єднання.

НЕІСНУЮЧІ ЗАЛІЗНИЦІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Маленко Олександр, учень 10 класу Полтавського обласного наукового ліцею-інтернату імені А.С. Макаренка Полтавської обласної ради.

РОЗСТРІЛЯНИЙ З'ЇЗД КОБЗАРІВ: ЗАБУТА ІСТОРІЯ ЧИ ІСТОРИЧНИЙ МІФ?

Малишак Дар'я, вихованка гуртка «Дивосвіт» комунального закладу Новотроїцького районного будинку дитячої та юнацької творчості Новотроїцької районної ради Херсонської області.

ВНЕСОК ГРУЗИНСЬКИХ КНЯЗІВ ВІРМЕНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ СЕЛА ЙОСИПІВКИ ЗАХАРІВСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Мокрянська Анастасія, учениця 7 класу Комунального закладу «Навчально-виховний комплекс «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» с. Йосипівка Захарівського району Одеської області.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕТРО-ПАВЛІВСЬКОЇ ЦЕРКВИ, ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ МЕШКАНЦІВ

с. ГОРОДНЕ (ЧИЙШИЯ)

Недельчева Єлизавета, учениця 10 класу Городненської загальноосвітньої школи I-III ступенів Болградської районної ради Одеської області.

ПОДІЇ ПІВНІЧНО-ТАВРІЙСЬКОЇ ОПЕРАЦІЇ РУСЬКОЇ АРМІЇ НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Остапенко Роман, вихованець гуртка комунального закладу «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Запорізької обласної ради.

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ СМТ. ЧЕРКАСЬКЕ ТА СУМІЖНИХ ТЕРИТОРІЙ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Падалка Поліна, учениця 8 класу Черкаської загальноосвітньої школи I-II ступенів Черкаської селищної ради Слов'янського району Донецької області, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Донецького обласного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді.

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПВДЕННО-СХІДНОЇ ВОЛИНИ У XVIII СТОЛІТТІ

Петрик Анна, учениця 8 класу Великомедведівської гімназії Судилківської сільської ради Шепетівського району Хмельницької області.

ІСТОРІЯ ПОЯВИ ТА ІСНУВАННЯ ВУЗЬКОКОЛІЙКИ СЕЛА ЧКАЛОВЕ НОВОТРОЇЦЬКОГО РАЙОНУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ (1942-1976 рр.)

Піндзін Владислав, учень 10 класу Чкалівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Новотроїцької районної ради Херсонської області.

СУЧАСНА МОЛОДЬ НА ЗАХИСТІ ДЕРЖАВИ

Пліска Анастасія, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» Будинку дитячої та юнацької творчості Казанківської селищної ради Казанківського району Миколаївської області.

«МОРЕ ЧАСУ»

Резнік Марія, вихованка гуртка фольклорно-етнографічного краєзнавства «Тясмин» Комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості Світловодської районної ради Кіровоградської області».

ПРОГНОЙСЬКІ СОЛЯНІ ОЗЕРА – ВОТЧИНА КОЗАЦЬКА

Твердовський Володимир, учень 7 класу Василівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Очаківської районної ради Миколаївської області, член гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Миколаївський обласний Центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді» Миколаївської обласної ради.

ЖИТТЯ НАДИХАЄ ТВОРИТИ

Тиховський Лев, вихованець гуртка «Екологічне краєзнавство» Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний центр краєзнавства, екскурсій і туризму учнівської молоді», учень 5-А класу Опорного закладу «Івано-Франківська загальноосвітня школа I-III ступенів імені Івана Франка Яворівської районної ради Львівської області».

МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ЗАЛІЗНИЧНОЇ СТАНЦІЇ СЕВЕРОДОНЕЦЬК

Тихонова Соф'я, вихованка гуртка «Юні екскурсоводи» Луганського обласного центру дитячо-юнацького туризму і краєзнавства.

МОЗАЙКИ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ В ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО МІСТА МИКОЛАЄВА

Царюк Олексій, учень 6 (10-А) класу Першої української гімназії імені М. Аркаса Миколаївської міської ради Миколаївської області.

ГОРДІЙ ВАСИЛЬОВИЧ НЯНЧУР – ДЕРЖАВНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ, ХЕРСОНСЬКИЙ ГУБЕРНСЬКИЙ КОМІСАР, ЧЛЕН РАДИ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ УНР, ІНЖЕНЕР-ЕКОНОМІСТ

Ярошук Віталіна, учениця 10 класу Красилівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 імені П. Кізяна Красилівської міської ради Хмельницької області.